

МВС України
Харківських національний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Матеріали
науково-практичної конференції
Харків, 24 травня 2008 р.

Видавництво
Харківського національного університету внутрішніх справ
Харків 2008

ББК 67.9(4УКР)я431
УДК 34(477)(063)
А 43

*Друкується за рішенням оргкомітету відповідно
до розпорядження ректора ХНУВС № 43 від 07.04.2008 р.*

Оргкомітет конференції: проректор з наукової роботи д-р юрид. наук, професор **Комзюк А. Т.** (голова); начальник докторантури та ад'юнктури канд. юрид. наук, доцент **Самолов М. О.** (заст. голови); науковий співробітник відділу організації наукової роботи **Пчолкіна О. В.** (секретар); начальник кафедри іноземних мов канд. пед. наук, доцент **Левашов О. С.**; начальник кафедри філософії і політології д-р філос. наук, проф. **Тягло О. В.**; старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи канд. філос. наук **Фороستовець С. В.**; начальник курсу навчально-наукового інституту підготовки фахівців міліції громадської безпеки **Клімюк В. П.**; начальник відділу ресурсного забезпечення **Копаниця О. В.**; начальник відділу фінансових ресурсів та економіки **Потопальський В. С.**; начальник редакційно-видавничого відділу **Львова П. М.**

А 43 Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених:
Матеріали науково-практичної конференції (Харків, 24 травня 2008 р.). – Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 192 с.

У збірці матеріалів конференції знайшли відображення наукові розвідки ад'юнктів, магістрів та здобувачів Харківського національного університету внутрішніх справ та інших юридичних ВНЗ України, присвячені розкриттю проблем правоохоронної та правозастосовчої діяльності, в першу чергу – ОВС України.

Для науковців, правоохоронців-практиків, слухачів, курсантів та студентів юридичних вузів.

*Матеріали подано в авторській редакції
за рекомендаціями наукових керівників та кафедр*

ББК 67.9 (4УКР)я431
УДК 34(477)(063)

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2008

**СЕКЦІЯ 1. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО.
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС.
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

*Волошин В.В., слухач магістратури Харківського національного
університету внутрішніх справ*

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ
ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ,
ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ
АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ**

Не завжди до особи, яка вчинила злочин, є об'єктивно необхідним застосування відповідних примусових заходів як реагування держави на вчинене. За певних умов, передбачених законом, вчинення злочину особою не може бути показником, який свідчитиме, що для її виправлення є доцільним відбування покарання. У таких випадках особа може звільнитися від кримінальної відповідальності, оскільки їх застосування, навіть у найлегшій формі, буде невинновано суворим і непотрібним засобом впливу.

Особливим видом такого звільнення від кримінальної відповідальності, який застосовується тільки до неповнолітніх, є звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Чинний Кримінальний кодекс України (далі ККУ) в ст. 97 передбачає, що неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру. У ч. 2 ст. 97 ККУ зазначено, що такі ж заходи суд застосовує й до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно-небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною ККУ.

Отже, є слушною думка відомого французького юриста Жан Шазаля, дослідника проблем правосуддя для неповнолітніх, який зазначав, що суд покладаючи на неповнолітнього заходи примусового характеру чи кримінальну відповідальність, й визнаючи його таким, що діяв без розуміння, в результаті втрачають свій сенс та перетворюються на юридичну фікцію. На його думку, в таких випадках неповнолітній має бути захищений законом від примусових заходів впливу [1, с. 58-59].

Звільняючи неповнолітнього від кримінальної відповідальності, необхідно якісно інші заходи впливу, ніж в тому випадку, якщо б він притягується до неї, й зовсім інші заходи впливу мають застосовуватися до неповнолітніх, які вчинили суспільно-небезпечні діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності, а отже, взагалі перебувають поза сферою кримінально-правового впливу. В іншому разі грубо порушується принцип справедливості – законодавець використовує однакові заходи впливу в протилежних випадках.

Вважаємо, що у випадку звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності на перше місце необхідно поставити вимогу про

проведення з ним виховної роботи та забезпечити контроль за його поведінкою. Встановлення контролю, усунення шкідливих умов життя, забезпечення соціально-психологічної корекції особистості має бути покладено в основу роботи з такими неповнолітніми. Тому за таких умов буде логічним узгоджуватись назва ст. 97 ККУ з її змістом.

Отже, аналіз чинного ККУ дає підстави стверджувати, що український законодавець вирішив зберегти можливість застосування примусових заходів виховного характеру і у разі звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності.

Встановлення такого виду звільнення під умовою треба розглядати як позитивне явище. У такому випадку є правові підстави для застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру, оскільки вони продовжують залишатися у сфері кримінально-правового впливу – їх звільнення є умовним.

Ст. 97 ККУ від 2001 р. передбачає як умову такого звільнення, вчинення вперше злочину невеликої тяжкості. З таким положенням можна погодитись лише щодо безумовного звільнення без застосування примусових заходів виховного характеру.

У випадку умовного звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру видається недоцільним обмежувати таке звільнення випадками вчинення злочину тільки невеликої тяжкості. Видається, що таке явище значно погіршує становище неповнолітніх у порівнянні з повнолітніми, оскільки до останніх закон передбачає значно більший перелік видів звільнення від кримінальної відповідальності й за злочини, що є не тільки нетяжкими, а й середньої тяжкості. Така позиція знайшла підтримку у доктрині права, так як на думку Кобзар І.О. може існувати розрив між суспільною небезпечністю вчиненого навіть тяжкого злочину та суспільною небезпечністю особи неповнолітнього [2, с. 220].

Проте таке умовне звільнення із застосуванням примусових заходів виховного характеру, щоб набути логічного завершення, вимагає прийняття цілої низки доповнень.

На сьогодні відповідно до ст. 97 КК, єдиною умовою скасування такого звільнення є ухилення від застосування примусових заходів виховного характеру. Проте поведінка неповнолітнього і під час належного відбуття примусових заходів виховного характеру може свідчити про його небажання виправитися. З огляду на це, треба зазначити, що протягом цього строку неповнолітній повинен довести своє виправлення не тільки належним відбуттям призначеного примусового заходу виховного характеру, а й законослухняною поведінкою в цілому. Таким чином, в окремих випадках неповнолітній буде перебувати в режимі випробування і після відбуття примусового заходу виховного характеру.

Доцільно передбачити в законі певні заходи впливу на неповнолітнього, який порушує умови звільнення. Наприклад, встановити випадки, коли іспитовий строк може бути продовжено або на неповнолітнього покладено додаткові примусові заходи виховного характеру. Тому, неповнолітній буде протягом усього іспитового строку пам'ятати про загрозу притягнення його до кримінальної відповідальності. Така загроза сти-

мулюватиме законослухняну поведінку неповнолітнього, оскільки саме позитивні характеристики потрібні для його остаточного звільнення.

У такому випадку такий вид звільнення отримас логічне завершення - суд, звільняючи від кримінальної відповідальності неповнолітнього, ставив його звільнення в залежність від можливості його виправлення без застосування покарання. Оскільки була передбачена певна умова звільнення, то дивно, що по закінченні іспитового строку ніхто не перевіряє, чи виконана вона.

Щодо осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, передбачені Особливою частиною КК, до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, то КК взагалі не повинен містити положення про застосування до таких неповнолітніх будь-яких заходів впливу.

Застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру повинно мати місце лише у випадку їх умовного звільнення від кримінальної відповідальності, оскільки в такому випадку вони залишаються в сфері кримінально-правового впливу. При цьому пропонується встановлення гнучкої системи заходів впливу на неповнолітнього під час іспитового строку.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку кримінально-правової доктрини належить вести мову про цілі кримінальної відповідальності, а не покарання, оскільки мету повинно мати не лише покарання, а й інші форми реалізації кримінальної відповідальності. Такі цілі по суті повинні мати моральне підґрунтя.

Література: 1. Chazal J.L'Enfant deliquant. P., Presse univerciate de France, 1964. – P. 58-59 наводиться по кн.: Мельникова Е.Б. Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: Учебное пособие. – М.: Дело, 2000. – 272 с. 2. Кобзарь И.А. Уголовная ответственность и наказание несовершеннолетних по новому уголовному законодательству: Дисс. ... канд. юрид. наук:12.00.08.- М., 1998.- 220 с. 3. Соловій Я. Щодо визначення меж кримінальної відповідальності // Право України.- 1995.- №12.С.52-54 4. Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 4. – С. 10-21 (вкладка). 5. Никифорчин І.О. Кримінальна відповідальність за незаконний оборот наркотичних засобів: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Юридична академія України. — Х., 1994. — 20 с. 6. Наден О.В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів: Дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08.- Х.: 2002. 7. Куц В.М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину // Вісник університету внутрішніх справ.-Х.: Університет внутрішніх справ, 1996.-Вип.1.-С.17-23. 8. Кримінальне право України: Загальна частина / За ред. М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я. Тація.- Київ: Юрінком Інтер, 2002. - 415 с.

Гаврилов І.О., слухач магістратури ХНУВС

ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ ПРОВОКАЦІЇ ХАБАРА

В теорії кримінального права під предметом злочину здебільшого розуміють будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [1, с. 93], чи діючи на які особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних відносин [2, с.131] чи з приводу яких або у зв'язку з якими вчиняється злочин [3, с.104; 4, с.68].

Але останніми роками поняття предмета злочину багатьма вченими зводиться не лише до речей матеріального світу. Зокрема, вчені О.Є. Радутний, Д.С. Азаров, Ю.В. Александров та В.А. Клименко в своїх працях зазначають, що предметами деяких складів злочинів можуть виступати такі нематеріалізовані об'єкти, як інформація та енергія [5, с. 10; 6, с. 8-9; 7, с. 74-75].

Тому на наш погляд, під предметом злочину слід розуміти не лише речі матеріального світу (матеріалізовані об'єкти), а й інші явища об'єктивного світу (нематеріалізовані об'єкти - інформацію, енергію). Головне при цьому - такі об'єкти повинні являти собою певну цінність, яка може бути виражена у грошовій оцінці їх вартості, а їх призначенням має бути задоволення певних потреб людей.

В теорії кримінального права більшість вчених криміналістів конкретизують предмет провокації хабара, відносячи цей злочин до групи злочинів, що об'єднуються родовим «терміном» хабарництва, а саме: до одержання хабара (ст. 368 Кримінального кодексу України (далі - КК)) та давання хабара (ст. 369 КК) [1, с.94; 1, с.103]. Тобто вважають, що предметом провокації хабара виступає саме хабар.

Але з цього приводу серед правників не існує єдиної думки, так як донині відсутнє законодавче визначення предмета хабара. Вказівка на те, що хабар може мати «будь-який вигляд», при буквальному тлумаченні кримінального закону можна розуміти по-різному.

У своїх роз'ясненнях, присвячених питанням кваліфікації хабарництва, Верховний Суд України, як і більшість криміналістів [9, с.448; 10, с.71; 11, с.135], наголошує на матеріальному характері хабара.

В чинній постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» в п. 4 передбачено під хабаром майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від права майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо). Послуги, пільги і переваги, які не мають майнового характеру (похвальні характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо), не можуть визнаватися предметом хабара. Одержання їх може розцінюватися як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності до того підстав кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 364 КК [12, с.48].

Але дискусійним представляється висловлене ще в 20-х роках ХХ ст. судження С.В. Ейсмана: «Для хабара не може бути об'єктивного мірила, бо закон говорить про її отримання в якому б то не було вигляді, охоплюючи цим визначенням всі можливі види хабарництва, в чому б таке не виражалося, а тим самим і всі блага, незаконне отримання яких посадовою особою може створити умови для виникнення хабарництва» [13; с.703]. Пізніше наука знайшла нових прибічників. Так, А.К. Квинциня вважає, що хабар – не тільки майнова, але і «кінша» вигода [14, с.25] й зазначає: «Предметом хабара може бути все, чим можна підкуповувати посадову особу і зробити на неї вплив шляхом надання будь-яких благ, послуг, незалежно від того, матеріальні чи нематеріальні їх властивості

[15, с.34]. М.П. Кучерявий, виходячи із законодавчого опису згаданої ознаки, ще у 60-ті роки зазначав, що під предметом хабара в кримінальному праві розуміється все, чим підкуповується посадова особа або що дається їй у винагороду за вчинення чи не вчинення в інтересах того, хто дає, будь-якої дії по службі [16, с.64].

На наш погляд, слід погодитись з М.І. Мельником, який підтримує вищезазначене роз'яснення ПВСУ, але і критикує за те, що він не дотримався букви закону. На його думку, вказівка закону на «будь-який» вигляд хабара ще зовсім не означає, що йдеться лише про будь-який матеріальний вигляд хабара. Її можна розуміти і більш широко, вважаючи, що предмет хабара може мати будь-який вигляд взагалі, у тому числі і нематеріальний [17, с.78].

Виходячи з цього окремі автори пропонували уточнити законодавчий опис предмета хабара вказівкою на його матеріальний характер. Таку пропозицію, зокрема, ще тридцять років тому висловлював О. Я. Светлов, на думку якого, у диспозиції статті про відповідальність за одержання хабара слід вказати, що одержання хабара - це одержання посадовою особою особисто чи через посередника у будь-якому вигляді грошей, матеріальних цінностей чи прав майнового характеру [18; с.241]. На початку 90-х років такого висновку дійшов О.О. Дудоров, який підтримав і додатково аргументував позицію тих криміналістів, які вважають, що як предмет хабара не може виступати особиста вигода, позбавлена майнового змісту. «За умов формування ринкової економіки, в час, коли будь-яка послуга (надання консультації, інтимний зв'язок, знайомство з кватирним маклером тощо) в принципі може розглядатись як така, що підлягає оплаті і має певний грошовий еквівалент, - писав автор, - існує нагальна необхідність у тому, щоб законодавець чітко зафіксував майновий характер предмета хабара безпосередньо у тексті КК (майно, право на майно або будь-яка вигода майнового характеру)» [19, с.11]. З чим вважаємо за необхідне погодитись.

Про необхідність зазначеного уточнення свідчить і досвід тих країн, в кримінальному законодавстві яких хабар визначався аналогічно нашому законодавству, але при його реформуванні законодавець вважав за необхідне спеціально оговорити матеріальний характер хабара. Зокрема, це стосується Росії. До 1996 року КК Росії вказував на «будь-який вигляд хабара». З прийняттям нового кримінального закону в Росії ситуація змінилася: тепер стаття 290 КК Росії чітко визначає, що може бути предметом хабара - гроші, цінні папери, інше майно або вигоди майнового характеру. До речі підготовлений фахівцями країн СНД Модельний Кримінальний кодекс для держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав (ст. 301) також розкриває зміст цієї ознаки одержання хабара, відносячи до його предмету «майно, право на майно або інші майнові вигоди».

Але все ж такі слід проаналізувати питання про те, чи виступає хабар предметом провокації хабара?

На думку О.А. Альошиної, при відповіді на запитання чи є хабар предметом злочину, передбаченого ст. 370 КК України, слід виходити з конструкції цього складу злочину. Так, у диспозиції ч. 1 ст. 370 КК під провокацією хабара розуміється створення службовою особою такої обстановки, що викликає «пропонування або одержання хабара». Тобто цей склад злочину, якщо

буквально тлумачити закон, вважається закінченим з моменту надходження з боку спровокованої особи пропозиції одержати чи дати хабар. Таким чином, сам факт одержання-давання хабара не має значення для кваліфікації цього злочину. Сутність провокації хабара пов'язана не з самим фактом одержання чи давання, не з предметом майнового характеру, яким виступає хабар, а з тим щоб викликати пропозицію, спрямовану на його одержання чи давання. І те що термін «хабар» присутній як у назві, так і у диспозиції цієї статті ще не дає підстави визнавати хабар предметом цього складу злочину. Таким чином, О.А. Альошина вважає, що провокація хабара є безпредметним злочином [20, с.85-86].

Підтримуючи вищезазначену позицію, вважаємо за необхідне зазначити, що при вирішенні місця хабара в ст. 370 КК треба також виходити із відмежування предмету злочину від засобу вчинення злочину. Так, предмет злочину - це те, посягаючи на що особа заподіює шкоду об'єкту злочину, а засіб – це ті предмети, які використовуються нею для виконання об'єктивної сторони складу злочину. Тому при провокації, хабар виступає аж ніяк річ матеріального світу, з приводу якої або у зв'язку з якою вчиняється злочин, тобто тим, посягаючи на що провокатор заподіює шкоду відносинам в сфері службової діяльності. На наш погляд, хабар в даному випадку виступає саме засобом вчинення злочину. Провокатор за допомогою хабара штучно створює обстановку та умови, що зумовлюють його пропонування чи одержання. Тобто хабар є предметом матеріального світу, що застосовується провокатором при вчиненні провокації хабара.

Таким чином, викладене дозволяє зробити висновок, що злочин, передбачений ст. 370 КК України є безпредметним злочином, а гроші, цінні папери, інше майно або вигоди майнового характеру, при використанні яких службова особа умисно створює обставини і умови, що зумовлюють пропонування або одержання хабара, щоб потім викрити того, хто дав або взяв хабар, можуть виступати лише як засобами вчинення цього злочину.

Література: 1. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти / За ред. професорів М. І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - К.: «Юрінком Інтер», 2001. - С. 93; 2. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / За ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. - К.: «Юрінком Інтер», 1997. - С. 131; 3. Уголовное право Украины: Общая часть. Учебник / Отв. ред. Кондратьев Я.Ю. / Под ред. Клименко В.А., Мельника Н.И. - К.: «Атака», 2002. - С.104; 4. Чернишова Н.В. Кримінальне право України (Загальна частина). Навчальний посібник. - К.: «Атіка», 2003. - С.68; 5. Радутний О.С. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Харків, 2002. - С.10; 6. Азаров Д.С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - К., 2003. - С.8-9; 7. Кримінальне право України: Заг. частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. - К.: МАУП, 2004. - С.74 – 75; 8. Кримінальне право України: Заг. частина: Підручник / Александров Ю.В., Антипов В.І. та ін., - К., Правові джерела, 2002. - 432 с. 9. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За ред. професорів М. І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - 2-е вид., перероб. і доп. - К.: «Юрінком Інтер», 2005. - 544 с.; 10. Волженкин Б.В. Квалификация должностных преступлений злоупотребление служебным положением, халатность, взяточничество). Пособие для следователей. Л., 1973. С. 71; 11. Куринов Б.А. Применение судами уголовного закона о взяточничестве // Советское государство и право. 1974. № 5. С. 135; 12. Вісник Верховного Суду України, - 2002. - № 4. - С. 48-51; 13. Эйсмэн С.В. Может ли быть предметом взятки нематериальное благо? //

Вестник советской юстиции. 1925, № 18. С. 703; 14. Квинцинция А.К. Проблемы ответственности за должностные преступления. Автореферат дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1990. С. 25; 15. Квинцинция А.К. Взятничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. С. 34; 16. Кучерявый Н. П. Ответственность за взяточничество по советскому уголовному праву. - Москва: Госюриздат. 1957 - С. 64; 17. Мельник М.І. Хабарництво: Загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. - К.: 2000. - 255 с. 18. Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления. - Киев: Наукова думка. 1978 - С. 241; 19. Дудоров О.О. Проблеми питання кримінальної відповідальності за одержання хабара. Автореф. Дис. к.ю.н. - Київ, 1994 - С. 11. 20. Альошина О.А. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження) // дис. к.ю.н. - Харків, 2007 - С. 85 - 86.

Гапон І.М., ад'юнкт ХНУВС

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО

Пошукова діяльність слідчого, як практичний напрямок роботи, починається з моменту порушення кримінальної справи, та спрямована на збір, дослідження, оцінку та використання доказової інформації, що здійснюється під час досудового розслідування.

В практичній роботі та теоретичному плані слід розрізняти пошукову діяльність слідчого та оперативно-розшукову діяльність. Суб'єктом та ініціатором пошукової діяльності виступає слідчий, а оперативно-розшукової – оперативний працівник. Проте окремі пошукові дії слідчий може доручати іншим особам, таким як оперативні працівники, спеціалісти-криміналісти, судові експерти та ін.

Об'єктами пошукової діяльності слідчого виступають: 1) люди – підозрювані, обвинувачені, потерпілі, свідки; 2) трупи та їхні частки; 3) тварини, якщо вони виступали в якості предмета злочинного замаху або знаряддя злочину та їхні трупи; 4) знаряддя злочину; 5) транспортні засоби, якщо вони були використані в якості предмета злочинного замаху або знаряддя злочину; 6) різного роду документи; 7) майно, цінності та ін.

Слідчий здійснює пошук як невідомих, так й встановлених по справі осіб, предметів, документів та ін. При цьому «встановленими» є особи, данні про яких відомі, що дозволяє ототожнити їх. Тобто особа, яка розшукується слідчим – це завжди визначена конкретна людина. Проте об'єктами пошуку можуть бути предмети, відносно яких відома лише групова належність, тобто належність їх до певного класу, виду, таксону.

Пошук здійснюється в різних часових та просторових рамках, може носити суцільний та вибірковий характер. Наприклад, суцільний пошук має місце в тому випадку, коли здійснюється обхід всього села, опитування всього населення вулиці або будинку з метою встановлення свідків, а вибірковий – при огляді окремих зразків продукції, опитування окремих представників різних спільнот людей.

Схематично пізнавально-пошукова діяльність слідчого може бути представлена наступним чином.

Психологічна структура кожного розслідування об'єктивно зумовлена типом конкретної проблемно-пошукової кримінальної ситуації та має включати в себе характеристику психології суб'єкта пошуку при здійсненні ним пошукової діяльності та психології розшукуемого. Кримінальні та слідчо-пізнавальні ситуації взаємопов'язані.

Кримінальна ситуація – це сукупність реальних обставин події. Слідча ситуація характеризує стан розслідування у кожний момент часу. За своєю природою слідчо-пізнавальні ситуації можуть бути алгоритмічними, тобто такими, що потребують визначених способів розслідування, та проблемними, що потребують пошукової, евристичної діяльності слідчого в ситуації невизначеності.

Тип слідчої ситуації вимагає певної стратегії розслідування. Першочергові слідчі дії проводяться лише після того, як буде встановлено пошуково-пізнавальний тип слідчої ситуації. На попередньому етапі розслідування здійснюється виявлення ознак злочину, необхідних для вирішення питання про порушення кримінальної справи. Самі ці ситуації потребують спеціальної типологізації.

Слідчі ситуації значною мірою обумовлюють кількісну та якісну інформаційну своєрідність слідчого пошуку. Першочерговою пізнавальною задачею слідчого при аналізі інформаційно-вихідної ситуації є, перше, виявлення достатньої сукупності наявних ознак певного складу злочину; по-друге, встановлення відсутніх ознак на підставі загальної моделі злочину. Складність чи простота слідчої ситуації зумовлюються мірою її інформаційної визначеності. Пізнавальний пошук виникає лише за умов складної слідчої ситуації, оскільки вона є проблемною.

Слідчий, здійснюючи професійний аналіз слідчої ситуації, створює систему конкретних задач розслідування. Вірне визначення задач розслідування – є основною, базовою умовою слідчо-пошукової діяльності. На підтвердження вказаного Р.С. Белкін формулює такі розумові задачі, рішення яких передбачає розшукова діяльність слідчого з психологічної точки зору [1, с. 346]: 1) формування уявлень про психологічний облік розшукуваного суб'єкта, а також особи, дії якої спрямовані на укривання об'єктів розшуку; 2) прогнозування з урахуванням цих уявлень поведінки та дій цих осіб та визначення можливих місць знаходження об'єктів розшуку; 3) моделювання поведінки та дій суб'єкта розшуку; 4) прогнозування дій у відповідь осіб, що протистоять суб'єкту розшуку, – як розшукуваних, так й інших, так чи інакше пов'язаних з об'єктами розшуку.

Використовуючи загальні підходи до рішення задач різних типів, слідчий розширює вихідну інформаційну ситуацію, створюючи при цьому ситуацію послідовних підзадач.

Основним методом пізнавально-пошукової діяльності слідчого є структурно-функціональний метод рішення пізнавально-пошукових задач. Пізнання при цьому засноване на розкритті тих відносин, через які встановлюється даний об'єкт пошуку. С цією метою слідчий розпізнає в реальній ситуації певну типову ситуацію, до якої й застосовує апробовану відому систему найбільш ефективних засобів пізнавального пошуку. Це характерно для алгоритмічних ситуацій. Однак, найчастіше пошукова діяльність слідчого за умов суттєвої нестачі вихідної інформації набуває евристичного характеру. Евристичні задачі виникають у випадку занадто широкої зони пошуку та занадто обмежених вихідних даних. Евристичний пошук – це вибір оптимального напрямку в звуженні зони пошуку, вибір мінімальних засобів для досягнення максимального пізнавального результату.

Стратегія пізнавального пошуку спрямовується на усунення прогалин, виникаючих в смисловому полі. Для цього застосовуються методи інтерполяції, екстраполяції, інтерпретації та розумового експерименту. Коли в слідчій практиці повстає задача, що потребує пошуку явищ розірваного ланцюга причинно-наслідкових послідовностей, використовуються методи інтерполяції та екстраполяції. У випадку, коли виникає задача по встановленню явища або поведінки людини, використовується метод інтерпретації. Метод інтерполяції застосовується для знаходження функції проміжних значень по ряду даних значень. Методом екстраполяції вирішуються задачі, які припускають перенесення узагальнень одних явищ на інші того ж роду або узагальнення явища в цілому по його частинам. Всі ці методи виступають засобами рішення більшості пошукових задач. Додатковим методом слідчого пізнання є розумовий експеримент. Мислення базується на чуттєвому матеріалі, на уявленнях пам'яті та самої уяви. Проте основна роль в ньому належить теоретичним, концептуальним уявленням, моделям. Евристична значимість розумового експерименту полягає в тому, що він пов'язує емпіричне пізнання з теоретичним, при цьому стає можливим подолання тих пізнавальних труднощів, які не могли бути вирішені на емпіричному рівні.

Спільним способом рішення пізнавальних проблем для всіх розглянутих випадків є інформаційне моделювання. В процесі пошуку слідчий будує та реалізує різноманітні види моделей, основні з них це моделі ситуацій, моделі об'єктів пізнання, моделі задач діяльності, моделі шляхів та засобів вирішення задач, моделі умов оптимальної діяльності.

Інформаційна модель – спеціально створена, уявна система, яка відображає елементи проблемної ситуації та дозволяє здійснити переробку цих елементів з метою знаходження інформації для рішення задач цього класу. Імовірнісні інформаційні моделі динамічні, по мірі накопичення інформації вони перетворюються, доповнюються жорсткими вузлами, варіативність елементів зменшується – імовірнісна інформаційна модель все більш наближується до достовірної інформаційної моделі. Питання, що обумовлені моделлю, спрямовують та систематизують пізнавальний пошук.

В ході розслідування об'єктами моделювання можуть бути подія злочину, місто та час його вчинення, мотиви та способи вчинення діяння, особа злочинця, потерпілого та інші об'єкти і процеси. При цьому з'ясовується за яких умов те або інше явище могло статися, що слід дізнатися, де і які дані шукати. Моделі можуть бути матеріальними та розумовими. Матеріальні моделі використовуються при проведенні окремих слідчих дій. Розумові моделі використовуються протягом всієї слідчо-пошукової діяльності.

Інформаційне моделювання дозволяє зосередити свідомість слідчого на зв'язках та відносинах об'єктів, які дають високо імовірне пояснення фактам, причини яких с початку невідомі, забезпечує висування та перевірку версій, сприяє виявленню злочинця, організує висунення першочергових задач розслідування. Задля можливості діяти не користуючись методом проб та помилок, слідчий здійснює розумове моделювання події, при цьому його пошукова діяльність набуває необхідної цілеспрямованості, об'єкти дослідження систематизуються та проявляються в істотних взаємозв'язках. Модельне відображення поведінки злочинця та свід-

ків дозволяє спрогнозувати їхні можливі вчинки, попередити протидію розслідуванню, використати особливості поведінки, спровокувати злочинця к вчиненню дій, що його викриють, попередити можливість нейтралізації доказів обвинуваченим або підозрюваним.

Проте сама по собі модель не гарантує успіш слідчого пошуку. Він забезпечується віднесенням конкретної ситуації до типової загальної моделі та правильної адекватної інтерпретації результатів, отриманих в процесі її дослідження. В ході дослідження та перевірки моделі інформаційна надлишковість поступово зменшується і, як наслідок, модель все більше оптимізується.

Література: 1. Белкин Р.С. Курс криминалистики. Т.2. Частные криминалистические теории. М., 1999.

Герасименко С.В., слухач магістратури

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 227 КК УКРАЇНИ: «ВИПУСК АБО РЕАЛІЗАЦІЯ НЕДОБРОЯКІСНОЇ ПРОДУКЦІЇ»

Як свідчать статистичні показники, застосування на практиці норм адміністративного законодавства, законодавства про захист прав споживачів, норм законодавства про стандартизацію, сертифікацію та метрологію про відповідальність за продаж товарів, надання послуг або виконання робіт неналежної якості є досить поширеним явищем. Водночас використання кримінально - правових засобів охорони громадян у сфері споживання життєвих ресурсів, зокрема статті «Випуск або реалізація недоброякісної продукції» КК України, - украй рідкісне.

Зазначені обставини, потреба в удосконаленні чинного кримінального законодавства про відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції, причини необхідності криміналізації цього явища, а також відсутність належного наукового розроблення даної проблеми зумовили актуальність обраної теми статті та необхідність її детального дослідження.

Варто наголосити, що робіт, у яких цей злочин досліджується на монографічному рівні, досить незначна кількість. Більшість правників вивчали зазначений злочин лише в межах кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності (Тацій В.Я., Утевський Б.С. Та ін.), що не дозволяло їм повною мірою здійснити науковий аналіз проблем кримінально - правової охорони здоров'я населення від негативного впливу недоброякісної продукції. До того ж багато питань вказаної проблематики є дискусійними й дотепер недостатньо розроблені.

Відсутність застосування на практиці ст. 227 КК – це не свідчення повної втрати випуском або реалізацією недоброякісної продукції суспільної безпеки, а, навпаки, підтвердження об'єктивно зумовленої необхідності кардинального реформування цієї статті, приведення її у відповідність до реалій сьогодення.

Для порівняння, у Російській Федерації законодавець пішов шляхом зміни спрямованості й змісту кримінально - правової норми, яка за сутністю та змістом є аналогічною до норми національного кримінального законодавства про відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції. Статтю 238 КК РФ «Виробництво, зберігання, перевезен-

ня або збут товарів та продукції, виконання робіт або надання послуг, що не відповідають вимогам безпеки» законодавець включив до глави про відповідальність за злочини, які посягають на здоров'я населення.

Дослідження результатів реформ політичного, економічного та соціального устрою України дозволили дійти висновку, що на цей час суспільна небезпека злочину, передбаченого ст. 227 КК України, криється у його спроможності завдати істотної шкоди відносинам, які складаються з приводу охорони здоров'я населення, що ще раз підкреслює необхідність криміналізації випуску або реалізації недоброякісної продукції. Отже, диспозиція вищевказаної статті потребує змін. Зазначена мета може бути досягнута за рахунок виключення ст. 227 КК України з розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України. Натомість можна включити до розділу XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» КК України норму про відповідальність за виготовлення з метою збуту або збут товарів, надання послуг чи виконання робіт, які не відповідають встановленим вимогам щодо безпеки життя та здоров'я людини.

Щодо чинників, які впливають на криміналізацію діяння, передбаченого ст. 227 КК України, то на мою думку, найбільш повний їх перелік запропонували П. Дагель [1, 68-74] та А. Коробєєв [2, 67]

1. Група юридико - кримінологічних підстав:

Необхідність криміналізації випуску або реалізації недоброякісної продукції зумовлена достатньо високим ступенем суспільної небезпечності цих діянь. Суспільна небезпечність - по суті, найголовніший з критеріїв криміналізації, оскільки саме ним оперує суспільна думка, визнаючи те чи інше діяння злочинним, іноді навіть раніше, ніж це робить законодавець.

Ступінь суспільної небезпечності випуску або реалізації недоброякісної продукції надто високий. Існування цього явища в суспільстві істотно загрожує ґенофонду нації, оскільки майбутнє будь - якого суспільства та держави безпосередньо залежить від здоров'я нації. Тому найбільш суттєві посягання на це благо мають високий ступінь суспільної небезпечності та потребують криміналізації. За думкою Р. Гринєвського суспільна небезпечність випуску або реалізації недоброякісної продукції вченими, законодавцем і суспільством у цілому на даний момент недооцінюється [3, 23 -25]. Статистичні дані свідчать про постійне зростання кількості злочинів у зазначеній сфері. У засобах масової інформації постійно оголошуються факти та наводяться приклади нанесення шкоди споживачам у результаті реалізації неякісних, фальсифікованих товарів.

Так, з перевірених 15 автосалонів м. Києва у 90 % випадків були відсутні сертифікати якості, документи, які підтверджують дату и місце виготовлення автомобілів. Головним Київським місцевим управлінням зі справ захисту прав споживачів автосалонам нараховані штрафні санкції на суму більше 1 млн. гривень. Продовжуючи дослідження, варто відмітити, що прокуратурою м. Києва у ході перевірок встановлені непоодинокі випадки кримінально – караних діянь. Так, прокуратурою Оболонського району порушена кримінальна справа по факту реалізації службовими особами одного з підприємств недоброякісного дизельного палива, яке не відповідає вимогам ПСТУ 3868-99 «Паливо дизельне. Технічні умови» (ст. 227 КК України). Відповідно по факту виготовлення в підпі-

льному цеху фальсифікованої та недоброякісної продукції під маркою «Львівські дріжджі» вартістю майже 5 млн. гривень і випуску її на товарний ринок порушена кримінальна справа прокуратурою Соломенського району м. Києва (ст. 227, ч. 3; ст. 229 КК України). Прокуратурою Головіївського району столиці порушена кримінальна справа по факту випуску і реалізації недоброякісних хлібних виробів по підробленим рецептурам (ст. 227; ст. 358, ч. 1, ч. 3 КК України) [4].

Варто додати, що такі форми антисуспільної поведінки, як випуск або реалізація недоброякісної продукції як в радянські часи, так і дотепер є не випадковими та непоодинокими. З приводу поширеності суспільно небезпечних діянь Г. Злобін виділяє верхню та нижню межі можливості криміналізації. Сутність нижньої межі полягає у тому, що такі діяння повинні бути відносно поширеними. Однак неможливо не врахувати існування верхньої межі, сутність якої полягає в тому, що такі діяння не можуть бути ані загальновикористовуваними, ані навіть занадто поширеними [5, 218]. Випуск або реалізація недоброякісної продукції набули масового характеру, тому щодо нижньої межі криміналізації можна впевнено заявити про її наявність. Стосовно верхньої межі для даного виду злочинів питань взагалі не повинно виникати - подібна антисуспільна поведінка людини не може бути визнана загальновикористовуваною у цивілізованому суспільстві.

Проголошення незалежності України у 1991 році зумовило злам командно - адміністративної системи колишнього Радянського Союзу, скасування всеосяжного контролю з боку держави за діяльністю підприємців різного рівня та перехід до ринкових відносин. В умовах існування різних форм власності почала спостерігатися відповідна динаміка збільшення кількості злочинів, пов'язаних з випуском або реалізацією недоброякісної продукції на ринках України, що, в свою чергу, зумовило необхідність процесу криміналізації даного діяння.

2. Група соціально - економічних підстав:

Як свідчить статистика, за останні роки в Україні значного поширення набули випадки реалізації на внутрішньому ринку незаконно ввезених через кордон та виготовлених на території держави фальсифікованих і неякісних продуктів харчування, промислових товарів, побутової хімії тощо. Це призводить до недобросовісної конкуренції, інших негативних чинників та завдає значних збитків вітчизняному виробнику, отже й державному бюджету.

За інформацією Головного Управління Державної служби боротьби з економічною злочинністю, у 2007 році виявлено численні підпільні цехи з виробництва фальсифікованої мінеральної води. Так, 40 - річний «підприємець» організував виробництво «Куюльника» та «Поляни квасової» на горіщі власного будинку села Красносілки під Одесою. У Києві під час лише однієї перевірки на оптовому ринку «Юність» було виявлено 7200 півторалітрових пляшок підробної води «Миргородська». Встановлено, що така вода постачалася за підробними сертифікатами якості. До інших відомих підробок належить продукція Дніпропетровського маслоекстрактного заводу - відома «Олейна» [6].

Так, про збитки, що завдають компаніям підробники їхньої продукції, можна тільки здогадуватися. Часом неможливо підррахувати втрати будь -

якої відомої фірми, що «завдяки» фальсифікаторам втрачає свій імідж та довіру покупця. А про збитки держави від випуску або реалізації недоброякісної продукції можна навіть не говорити - вони величезні. Саме тому необхідно звернути увагу на проведення інтенсивних досліджень, спрямованих на пошук і визначення найбільш ефективних шляхів, засобів і методів боротьби з вищевказаним явищем та на їх попередження.

3. Група соціально – психологічних підстав:

Не повинно виникати сумнівів, що при сьогоденному рівні розвитку правосвідомості в суспільстві, коли більшість громадян цілком упевнені в тому, що кожен злочинець повинен бути покараний, усунення кримінальної відповідальності за вчинення певних категорій суспільно - небезпечних діянь буде сприйнято як їх цілковитий дозвіл. Отже, діяння, передбачене ст. 227 КК України: «Випуск або реалізація недоброякісної продукції» слід визнавати злочином.

Небезпека сучасного стану сфери господарської діяльності України полягає в тому, що до сьогодні відсутні реально дієві механізми протидії цьому соціальному злу, тобто випуску та реалізації недоброякісної продукції. З реалій життя очевидно, що надзвичайно небезпечні явища у вищезазначеній сфері, як правило, враховуються лише статистично. У масштабах держави дійсні причини системно не вивчаються і не прогнозуються, через що можливі соціально - економічні і правові наслідки.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити декілька висновків: по - перше, випуск або реалізація недоброякісної продукції цілком відповідає принципам криміналізації, що запропоновані радянськими вченими П. Дагелем та А. Коробєєвим, і, зважаючи на поширеність і суспільну небезпечність цього явища, можна з упевненістю казати, що воно потребує криміналізації.

І, по - друге, можна побачити, що ст. 227 КК України спрямована на охорону інтересів у сфері господарювання. Чинна кримінально-правова норма про відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції потребує корегування в плані зміни її цільової спрямованості та законодавчої фіксації цього в тексті чинного Кримінального кодексу України.

Література: 1. Дагель П.С. Условия установления уголовной наказуемости // Правоведение. - 1975. - № 4. - С. 68 – 74. 2. Коробеев А.И. Советская уголовно – правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. - Владивосток, 1987. - С. 67. 3. Гриневский Р. Обман потребителей: последствия декриминализации // Уголовное право: научно – практический журнал. - 2004. - №3. - С. 23-25. 4. Джерело: [www.http://mignews.com.ua](http://mignews.com.ua). 5. Г.А Злобин. Основания уголовно – правового запрета: криминализация и декриминализация. - М., 1982. - С.218. 6. Китайчик Т. Качество и безопасность пищевых продуктов // Экспресс-клуб. – 2007. – 15 июля. 7. К.С. Денисенко. Проблеми протидії незаконному виробництву та обігу фальсифікованої продукції на споживчому ринку України// Науковий вісник НАВСУ. -2002. - №5. - С. 86-92.

ДЕЯКІ НАСЛІДКИ УХИЛЕННЯ ОБВИНУВАЧЕНОГО ВІД СЛІДСТВА

Аналіз слідчої практики вказує, що під час розслідування кримінальних справ дуже часто виникають ситуації, пов'язані з ухиленнями обвинуваченого від слідства та їх негативними наслідками. Однак до теперішнього часу науковцями належним чином майже не приділялась увага розв'язанню проблеми встановлення місця перебування обвинуваченого, який ухиляється від слідства та вивченню (дослідженню) сутності наслідків, що наступають для поліпшення якості роботи слідчого, вдосконалення діючого законодавства. Чинний кримінально-процесуальний закон не містить поняття «встановлення місця перебування обвинуваченого, який ухиляється від слідства». Немає в ньому і вказівок на те, що слід розуміти під «наслідками» прийняття такого «рішення» обвинуваченого, та якими саме вони можуть бути. Звернувшись до словника української мови, бачимо що під «наслідком» слід розуміти «следствие», «последствие» [1, 520].

Вивчаючи юридичну літературу, необхідно відмітити вагомий вклад відомого українського вченого-процесуаліста В.С.Зеленецького, який вивчаючи порушення кримінальної справи як окремої стадії процесу і специфічності процесуального явища звернув увагу на наслідки порушення кримінальної справи і тому зазначив, що наслідком називається те, що настає після порушення кримінальної справи та безпосередньо виділив вісім таких наслідків [2, 61-69]. Проаналізувавши його концепцію та взявши її за приклад, ми дійшли висновку, що ухилення обвинуваченого від слідства є поширеним явищем у практиці, в результаті якого порушуються принципи кримінального процесу, не своєчасно збираються докази (а інколи і взагалі втрачаються), а також виникають певні проблеми, пов'язані із строками досудового слідства.

Першим наслідком ухилення обвинуваченого від слідства є встановлення посадовою особою, в провадженні якої знаходиться кримінальна справа, істинної причини відсутності обвинуваченого. По-перше, такою причиною може бути свідоме ухилення обвинуваченого від слідства, тобто особа знає, що відносно неї ведеться розслідування по кримінальній справі та навмисно намагається уникнути від відбуття покарання. По-друге, така відсутність не обов'язково повинна бути з цим пов'язана. Про це мова йде в тих випадках, коли особа не здогадується про те, що у слідчого є дані, які вказують на його причетність до скоєного злочину, вільно пересувається як територією держави, так і за її межами. Таке розмежування пов'язане з тим, що в залежності від причини відсутності обвинуваченого та невідомості його місцезнаходження також виникають ті чи інші юридичні наслідки: якщо обвинувачений умисно ухиляється від слідства, тобто переховується, то сплив строків давності зупиняється; якщо ж місце перебування обвинуваченого невідоме за інших обставин, то такого не відбувається, тобто сплив строків давності не зупиняється та

по їх закінченню кримінальна справа закривається¹. Саме тому встановлення причини відсутності обвинуваченого має важливе значення - всі обставини, що характеризують причину невідомості місцезнаходження (перебування), повинні бути підтверджені доказами, особливо коли особа дійсно ухиляється від слідства [3, 249].

Другим наслідком ухилення обвинуваченого від слідства є встановлення його місця перебування. У зв'язку з вирішенням такого питання слідчий повинен провести ряд заходів та слідчих дій, направлених на встановлення та уточнення дійсного місця перебування обвинуваченого. До таких заходів можна віднести направлення різноманітних запитів, а саме : 1) в медичні заклади з метою з'ясування чи не захворів обвинувачений та чи не госпіталізовано його; 2) в морги та органи РАГСу – чи не помер обвинувачений; 3) в інформаційні центри – чи не притягнуто обвинуваченого до кримінальної відповідальності по іншій кримінальній справі та не утримують його під вартою; 4) у військовий комісаріат за місцем реєстрації – чи не призивали обвинуваченого на військову службу; 5) в органи РАГСу – чи не зареєстрував шлюб обвинувачений із зміною прізвища, або просто не змінив прізвище; 6) в службу зайнятості населення - чи не виїхав обвинувачений на сезонні роботи за контрактом; 7) в митні органи та управління у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб УМВС України в областях – чи не перетинав обвинувачений кордон з метою відпочинку по туристичній путівці та у зв'язку з відрядженням.

Після того як буде встановлено, що обвинувачений дійсно ухиляється від слідства, слідчий повинен прийняти рішення, пов'язані з оголошенням обвинуваченого в розшук та проведенням певного кола розшукових заходів. Саме прийняття таких рішень і передбачає третій наслідок. Незважаючи на те, що це рішення слідчого, розшук обвинуваченого являється обов'язком як слідчого, так і органу дізнання, у випадках коли слідчий доручає останньому провадження розшуку. Про це слідчий виносить окрему постанову. Направлення відповідного доручення органу дізнання не повинно знімати з слідчого обов'язку особисто вести розшукову роботу. Він повинен постійно інформувати оперативних працівників про всі обставини по кримінальній справі, які можуть сприяти розшуку обвинуваченого.

Дуже часто на практиці в провадженні у слідчих знаходяться кримінальні справи з великою кількістю обвинувачених, один з яких в процесі розслідування ухиляється від слідства. В таких випадках виникає ситуація, коли перед слідчим постає питання щодо виділення в окреме провадження кримінальної справи стосовно обвинуваченого, який ухиляється від слідства.

Аналізуючи чинне кримінально-процесуальне законодавство України, а саме ст. 26 КПК, ми приходимо до висновку, що вона не містить підстав для виділення кримінальних справ. Якщо ж звернутися до ч.2 вказаної статті, то там зазначено, що вона передбачає таке виділення тільки у випадках, які викликаються необхідністю, коли це не може нега-

¹ В рамках нашого дослідження ми будемо висвітлювати тільки ті обставини, які виникають в результаті умисного ухилення обвинуваченого від слідства.

тивно впливати на всебічність, повноту і об'єктивність дослідження і вирішення справи. Іншими словами, виділення справи можливе при дотриманні двох обов'язкових умов: а) якщо його виділення викликається необхідністю; б) якщо виділення не вплине на всебічність, повноту та об'єктивність дослідження і вирішення справи, тобто не буде порушено принципу кримінального процесу, закріпленого в ст.22 КПК України. Але необхідно відмітити, що кримінально-процесуальне законодавство в ряді випадків називає підстави для виділення кримінальних справ. Так, ч.4 ст.206 КПК передбачає, якщо по справі притягнуто двох або декількох обвинувачених, а підстави для зупинення справи відносяться не до всіх обвинувачених, слідчий вправі виділити справу в окреме провадження та зупинити її відносно окремих обвинувачених або повністю провадження у всій справі. Таким чином, у випадках ухилення обвинуваченого від слідства, особа в провадженні якої знаходиться кримінальна справа вправі відносно зазначеної особи виділити справу в окреме провадження. Саме прийняття такого рішення можна віднести до четвертого наслідку ухилення обвинуваченого від слідства.

П'ятий наслідок ухилення обвинуваченого від слідства нерозривно пов'язаний з попереднім. Він впливає з п.1 ч.1 ст.206 КПК України, в якому мова йдеться про те, що у випадках коли місцезнаходження обвинуваченого невідоме, досудове слідство в кримінальній справі зупиняється при дотриманні певних умов. По-перше, повинні бути зібрані достатні докази для пред'явлення обвинувачення особі, навіть і у тих випадках, коли місце перебування цієї особи невідоме. Іншими словами, до моменту зупинення провадження по справі повинно бути винесено постанову про притягнення як обвинуваченого. По-друге, до зупинення слідчий повинен виконати всі слідчі дії, проведення яких можливе у відсутності обвинуваченого, а також вживе заходів (в межах своєї компетенції) для встановлення місця перебування обвинуваченого.

Погодимося з процесуалістами, які вважають за помилку передчасне зупинення провадження по справі; воно може привести до втрати доказів (наприклад, у зв'язку з тим, що свідки залишившись недопитаними, забувають суттєві деталі події і їх допит після відновлення справи буде менш ефективнішим). Передчасне зупинення провадження по справі може привести і до затягування розшуку злочинця, так як не були використані для цього всі слідчі можливості[4, 66]. Тому, зупиняючи провадження по кримінальній справі, слідчий повинен спочатку детально проаналізувати висновки розслідування, щоб виходячи з намічених версій, які обов'язково підлягають перевірці, вирішити, чи вичерпані слідчі можливості для продовження провадження, вчасності чи завершена перевірка свідчень обвинуваченого, якого розшукують та які були ним дані в якості підозрюваного чи свідка. Для того, щоб ефективно були використані всі можливості для розшуку обвинуваченого, слідчий повинен зупинити провадження по справі тільки після того як виконає всі дії, направлені на встановлення істинної причини відсутності обвинуваченого. При чому, якщо до моменту закінчення строків слідства не вичерпані всі слідчі можливості по збиранню доказів та розшуку обвинуваченого, строк слідства повинен бути продовжений.

На підставі цього спробуємо дати своє визначення наслідків ухилення обвинуваченого від слідства – це всі ті обставини, які виникають після встановлення слідчим точного факту злісного та навмисного ухилення обвинуваченого від слідства та прийняття ряду самостійних рішень, які тягнуть за собою появу цілої системи правових дій.

Література: 1. Словарь української мови. Упорядкував з додатками власного матеріалу Борис Грінченко: В чотирьох томах. Т.2. 3-Н / НАН України. Ін-т української мови. Додаток О.О.Тараненка. К.; 1996. – с 588. 2. Зеленецький В.С. Вісник Академії правових наук України. 1997 - №3. Харків: Право // Вісник Академії правових наук України. – 1997. - №3. 3. Уголовный процесс: Учебник для вузов / Отв. ред. д.ю.н. А.В.Гриненко – М.: Норма, 2004. – 480 с. 4. Руководство для следователей, под ред. Зам. Ген. Прокурора СССР Н.В.Жогица, М.,»Юрид. лит-ра», 1974. - 752 с. 5. Кримінально-процесуальний кодекс України.

Захарченко С.О., викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії ХНУВС

НЕДОЛІКИ В ПІДГОТОВЦІ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ АВТОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛТАВСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ)

На сьогодні масштаби дорожньо-транспортного травматизму в Україні значно випереджають аналогічні показники більшості країн світу. За останні п'ять років Україна безглуздо, через дорожньо-транспортні пригоди (ДТП), втратила майже 35 тисяч своїх громадян – здебільшого молодих і зрілих, у розквіті сил, тобто активних учасників дорожнього руху.

Аналіз статистики засвідчує, що основними причинами дорожніх трагедій є грубе ігнорування вимог Правил дорожнього руху як водіями, так і пішоходами. Впродовж 2007 року в Україні було зареєстровано понад 277,5 тисячі ДТП, внаслідок яких загинула майже 9481 особа, а 77893 особи отримали травми. До скоєння автоаварій з тяжкими наслідками, перш за все, призводить керування транспортним засобом водіями у нетверезому стані, фатальні похибки під час обгону, виїзд на смугу зустрічного руху, порушення правил проїзду перехресть тощо [1].

По справах про зіткнення транспортних засобів істотне значення для проведення судово-автотехнічної експертизи має встановлення слідчим наступних обставин події:

1. Місце розташування зіткнення транспортних засобів щодо меж проїзної частини дороги (перехрестя), а також щодо наявних слідів гальмування.

2. Швидкість руху транспортних засобів перед подією (у тих випадках, коли на місці події відсутні сліди гальмування транспортних засобів) і шляхи їхнього руху перед зіткненням.

3. Можливість у водіїв транспортних засобів обдивлятися один одного перед подією.

4. Відстань, яку проїхав транспортний засіб з моменту виїзду на смугу зустрічного руху до місця зіткнення або з моменту перетинання меж перехрестя до місця зіткнення.

Зазначені вище відомості в ряді випадків відсутні в матеріалах справи, які направляються на автотехнічну експертизу, що не дає можливості експерту-автотехніку вирішити всі поставлені перед ним питання.

Так, наприклад, у матеріалах справи про факт зіткнення автомобіля Камаз-5511 з автобусом РАФ-22031 (Крюковський РВ УМВС м.Кременчук) були відсутні відомості про розташування місця зіткнення щодо меж проїзної частини; про розташування траєкторій руху автомобіля й автобуса щодо меж проїзної частини; про розташування крайньої межі будівель, що обмежує взаємну видимість для водіїв; про відстань і час зниження швидкості руху автобуса РАФ з 60 км/год до 40 км/год.

У матеріалах справи про факт зіткнення мотоцикла МТ-10 з автомобілем Камаз-5410 (Гадяцький РВ УМВСУ у Полтавській обл.) були відсутні відомості про розташування місця зіткнення щодо меж проїзної частини й слідів гальмування; про розташування слідів гальмування щодо меж проїзної частини; про об'єктивну видимість мотоцикла, що рухався по смузі зустрічного руху, з місця водія автомобіля Камаз; про характер дій водія мотоцикла до зіткнення (їхав на свою смугу руху або навпаки).

У зв'язку з відсутністю перерахованих вище відомостей у матеріалах справи експерту-автотехніку не представилося можливим вирішити основні, поставлені перед ним питання: чи створювали своїми діями водії транспортних засобів аварійну обстановку й чи є причинний зв'язок між їхніми діями й настанням пригоди, про наявність у них технічної можливості запобігти події.

По справах про наїзди транспортних засобів на пішоходів важливе значення для оцінки дій учасників події має встановлення відомостей про розташування місця наїзду щодо меж проїзної частини; про видимість проїзної частини дороги вперед; про шлях руху пішохода й швидкість його руху; про дії і поведінку пішохода перед подією.

Однак, є випадки, коли в матеріалах відсутні всі відомості, необхідні для рішення поставлених на автотехнічну експертизу питань. Необхідно також відзначити, що дуже часто слідчі по справах про наїзди на пішоходів задають у якості вихідних даних швидкість руху пішоходів за табличним даними. Вважаємо, що таке положення неприпустимо, тому що табличні дані дають середньостатистичні значення швидкостей руху пішоходів без врахування конкретних їхніх особливостей і дорожніх умов. В таких випадках необхідно проводити відтворення обстановки та обставин події і встановлювати реальну швидкість пішохода.

Тому експерти, беручи до уваги швидкість руху пішоходів за табличним даними, змушені приймати верхню і нижню межі швидкості й давати висновок в умовній формі, що не завжди задовольняє органи досудового розслідування й суд.

У справі про факт наїзду автомобіля ВА3-2101 на пішохода (Автозаводський РВ УМВС м.Кременчук) були відсутні відомості про час руху пішохода з моменту виходу пішохода на проїзну частину й до моменту наїзду; були відсутні також відомості про перешкоду, яка заважала бачити пішохода з місця водія.

Відсутність всіх необхідних для експертного дослідження відомостей про обставини події не дозволяє експерту-автотехніку повною мірою

вирішити поставлені перед ним питання, що приводить до затягування строків розслідування, так як після заповнення вихідних даних, як правило, призначається додаткова експертиза. Експерт, на основі своїх спеціальних пізнань, виявить всі умови, які сприяли настанню події та дозволить активізувати профілактичну роботу з усунення всіх причин події, якщо слідчий розширить кількість питань перед експертами, зокрема, порушуючи питання про те, що слугувало умовою для настання події.

З метою скорочення часу проведення даних експертиз, аналіз експертної практики говорить про необхідність формулювання питання перед експертом у типізованому виді, наприклад: 1. З якою швидкістю рухався транспортний засіб у даних умовах? 2. Який зупинний шлях транспортних засобів у даних умовах? 3. На якій відстані перебував транспортний засіб від місця наїзду, коли пішохід почав рух на шляху, зазначеному у вихідних даних? 4. Чи мав водій у даних умовах технічну можливість запобігти наїзду. 5. На якій відстані від місця наїзду перебував пішохід, коли транспортний засіб перебував від місця наїзду на відстані, рівній зупинному шляху? 6. На якій відстані від місця наїзду перебував пішохід у момент, коли водій ще мав у своєму розпорядженні технічну можливість запобігти наїзду? 7. Чи мав водій технічну можливість запобігти наїзду на пішохід у момент, коли перешкода перестала обмежувати видимість пішохода з робочого місця водія?

Відповідно до вимог «Інструкції про проведення судових автотехнічних експертиз...» всі вихідні дані про автотранспортну подію повинні бути повідомлені слідчим у постанові про призначення автотехнічної експертизи. Ці відомості й приймає експерт-автотехнік для аналізу механізму події та дослідження технічної можливості його запобігання. Тому однією з умов попередження експертних помилок є надання на експертизу повноцінних, перевірених, достатніх з точки зору інформативності вихідних матеріалів слідчим чи судом, який призначив експертизу. Для дотримання цієї умови співробітники судово-експертних установ повинні постійно взаємодіяти, перш за все, зі слідчим, оскільки саме від них надходить основна кількість експертиз. Ця взаємодія повинна протікати у вигляді консультування з приводу призначення експертиз, вибору вихідних даних, формулюванні питань експертові, а також у вигляді систематичного навчання працівників слідчих підрозділів основам судових експертиз і демонстрування існуючих можливостей експертних досліджень.

Література: 1. Що може ДАІ без «кумівства»? Іменем закону. №3/2008. С.3.

Качинська М.О., магістр ХНУВС

БЕЗВІСНА ВІДСУТНІСТЬ ГРОМАДЯН: ПРИЧИНИ ТА УМОВИ

До негативних подій, що відбуваються в житті сучасного суспільства, відносяться факти безвісного зникнення людей [1, с 99].

Статистичні дані наголошують про те, що кількість осіб, оголошених у розшук як безвісні зниклих за останні роки значно збільшилась. Щорічно в органи внутрішніх справ надходить у середньому майже 35 тис.

заяв про безвісти зниклих, і майже 87 % випадків їхню долю встановлюють працівники міліції [2].

Дані, що отримані з Департаменту Інформаційних Технологій МВС України свідчать, що кількість не розшукуваних осіб з року в рік неухильно зростає [3, с8].

Перед працівником міліції при вирішенні даної категорії справ постають питання: чому пропала людина, де вона знаходиться, у якому стані, з якого кола питань слід виходити, щоб відповісти на всі ці запитання. Без чіткого уявлення про те, які категорії громадян схильні до цього і в силу яких причин, практично неможливо висунути версії зникнення осіб, на їх основі правильно спланувати оперативну - розшукові заходи, цілеспрямовано і ефективно здійснювати пошук зниклого [4, с 13].

В рамках даних тез наукового повідомлення розглянемо, ті категорії безвісно відсутніх осіб, повідомлення про зникнення яких надходить не відразу, а через певний проміжок часу. Розглянемо причини та умови зникнення даної категорії безвісно відсутніх осіб, причини та умови не своєчасного повідомлення про зникнення, як вирішального фактору у пошуках особи та наслідки для ефективної оперативно-розшукової діяльності.

Економічна не стабільність, відсутність роботи шттовхає багатьох громадян на пошук засобів до існування не лише в інших регіонах України, але й далеко за її межами [2].

Аналіз соціологічного дослідження безвісно зниклих показує, що із загальної кількості розшукуваних жінки становлять 34 %. Складна економічна ситуація в Україні змушує представниць слабкої статі шукати роботу за кордоном, а цим нерідко користуються злочинні угруповання. Обманним шляхом під виглядом працевлаштування злочинці вивозять жінок за межі країни, продаючи їх у сексуальне рабство.

Більшість осіб, які оголошуються у розшук як безвісно відсутні - це фізично розвинені, здорові чоловіки (66,8%). Таке співвідношення безвісно відсутніх за ознакою статі зберігається в більшості економічно розвинених регіонах [5, с174].

Після нелегального виїзду до економічно розвинених країн чоловіки потрапляють до лав «чорноробочих працівників», у не належні умови праці, без будь яких прав, за мізерні кошти, а подекуди й безоплатно, лише за харчування та проживання.

Мігранти даної категорії часто не мають можливості повідомляти про себе, чи повідомляють, але дуже рідко один раз у рік, у пів року. Як наслідок соціальні зв'язки з родичами, знайомими зникають і подальша доля цих осіб стає невідомою.

Розшук даної категорії зниклих ускладнюється часом надходження повідомлення про зникнення громадянина. Родичі, знайомі зниклих звертаються до ОВС лише у випадках довготривалої відсутності відомостей від самих зниклих, тобтіж особа перестала телефонувати, писати, надсилати повідомлення через інших мігрантів, що повернулися, або іншим шляхом повідомляти інформацію про себе протягом року, двох, а то й більше років. Чи у випадку коли виникають матеріальні спори між родичами, щодо майна мігранта залишеного в Україні. Сторони умисне витримують визначені законом терміни для визнання особи безвісти відсу-

тньою чи оголошення її померлою задля отримання майна у спадок чи встановлення опікунства над майном.

До причин, що сприяють даному виду злочинів відносять збільшення міграційних процесів та нелегальних мігрантів, які у пошуках кращого життя незаконно переміщуються з країн третього світу до економічно розвинених країн. У даному випадку Україна не є виключенням. Маючи вигідне географічне положення держава стала буфером обміну між країнами Євро союзу де діє шенгенська зона і стагнаційними країнами, з яких мігрують особи. Не законне перебування іноземних громадян на території України створює ряд перешкод для ефективної діяльності державних органів влади, правоохоронних органів та інших, що створює умови для безвісного зникнення громадян України та перешкоджає ефективній діяльності ОВС у попередженні, розкритті, розслідуванні злочинів як загально-кримінальної спрямованості так і злочинів пов'язаних із безвісним зникненням осіб.

Для боротьби з зазначеними видами злочинів був створений Департамент по боротьбі зі злочинами пов'язаними з торгівлею людьми та незаконною міграцією осіб.

Однією із причин безвісного зникнення громадян являється пагубна звичка, що приводить до зловживання спиртними напоями та наркотичними речовинами.

Проведені дослідження, практика розшукової роботи органів внутрішніх справ України говорить про велику складність розшуку безвісно відсутніх осіб, які зникли у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Це пояснюється тим, що зловживання спиртними напоями неминуче призводить до конфліктної ситуації, знижує реакцію оточуючих (рідних, колег) на факт відсутності особи, почуття занепокоєння і відповідальності за долю потерпілого. Як наслідок інформація про зникнення особи надходить не відразу, а через певний проміжок часу. Так, якщо у перший день, до органів внутрішніх справ надходить 6,2% заяв про розшук, то щодо осіб, які зловживають спиртними напоями, наркоманів такі заяви надходять лише у 2,6% випадків. Це негативно впливає на ефективність проведення першочергових оперативно-розшукових заходів. Крім того, нелогічність дій осіб які перебувають у стані сп'яніння, що пояснюється втратою об'єктивного сприйняття навколишнього середовища, ускладнює висунення реальних версій щодо причин безвісної відсутності і вірогідного місця перебування розшукуваного.

Досить часто безвісно відсутні у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння вчиняють злочин та опиняються у місцях позбавлення волі (2,1%). Нерідко і самі вони стають жертвами злочину, (умисного вбивства), з боку своїх близьких чи рідних, головним чином, чоловіка, дружини, дітей, причому в більшості випадків приводом до вчинення злочину стали протиправні дії з боку самого потерпілого[5, с179].

Підсумовуючи вище викладене можна зробити такі висновки. Підвищення економічного рівня проживання громадян, збільшення робочих місць, покращення соціального захисту, роз'яснювальна робота серед населення, щодо реальних умов роботи нелегальних працівників за кордоном, проведення оперативних заходів направлених на виявлення та припинення діяльності псевдо агентств (фірм), приватних осіб, посеред-

ницьких контор, що займаються працевлаштуванням населення за кордоном, з висвітленням злочинної діяльності таких агентств у ЗМІ підвищить рівень обізнаності суспільства, що у свою чергу зменшить неконтрольований потік українських мігрантів за кордон, як одну із причин безвісної відсутності громадян.

Покращення роботи дільничних інспекторів міліції щодо комплексного опрацювання гласних і негласних оперативних методів за особами, що страждають алкогольною та наркотичною залежністю, членами їх сімей та знайомими. Проведення розмов з родичами, знайомими про необхідність негайного повідомлення до ОВС у разі зникнення цих осіб, нагадати про кримінальну відповідальність за ненавмисне вбивство та перевищення меж необхідної оборони.

Література: 1.О.Воловик Якщо зник працівник // Бухгалтерія .-2007.- №13 (740). 2. www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2003_2_zmist/05%2fbobko.htm 3. Ю.Луценко У нас обмаль часу і розчаровувати людей не маємо права // Іменем Закону. - 2005. - № 27(5465). 4.Є.В.Буряков Безвестное исчезновение граждан и его причины // Российский следователь.-2004.-№3. 5.Бойчук Д.В. Основні напрямки виявлення та усунення причин, що призводять до безвісної відсутності осіб// Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ,2007р., Спецвипуск №1.

Кучеренко М.С., ад'юнкт ХНУВС

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ВЧИНЕНІ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Професія лікаря є однією із найдревніших. Медицина знаходилась під наглядом закону із самого свого зародження. Хоча у різний час міра відповідальності лікаря за свої дії суттєво відрізнялась. Перші законодавчі норми, що регламентують відповідальність медичних працівників за помилки з'явилися ще у рабовласницькому суспільстві.

У феодальному і рабовласницькому суспільстві лікувальна діяльність прирівнювалась до магії, чаклунства, впливу надприродних сил. Тому життя лікаря цілком залежало від здоров'я пацієнта. А медичні знання стародавніх народів були вкрай поверхневими.

У більш розвинутих рабовласницьких державах – Вавилон, Стародавній Єгипет, Стародавній Рим – існували зводи законів, де відображались у тому числі взаємовідносини пацієнта та лікаря.

Особливий інтерес являє собою висічений на камінні Звід законів (законник) Хаммурапі, що був правителем Вавилону та об'єднаної Месопотамії (Вавілонії) у 1792-1750 рр. до н.е. Він складався із 282 параграфів, які регулювали різні сфери суспільного життя, у тому числі 9 параграфів були присвячені регламентації медичної діяльності, з яких 3 параграфи відводилось відповідальності за лікарську помилку.

Наприклад, якщо лікар у процесі лікування рабовласника спричинить шкоду його здоров'ю, то лікарю відрізали пальці, а у разі завдання шкоди здоров'ю раба лікар відшкодував його власнику вартість або пропонував іншого раба. «Якщо лікар зробив людині важку операцію бронзовим ножом і вбив або ж він розкрив більмо й виколов око, то лікарю слід відрубати кисть руки...» [1, с.22]

«...якщо лікар зростив зламану кістку або вилікував суглоб, то хворий повинен заплатити йому п'ять сиклей срібла». [1, с.22] Слід зазначити, що на цю суму цілий рік можна було годувати декілька людей.

Як видно, відповідальність лікаря за помилки при лікуванні залежала від класової належності хворого, але в то й же час поява цих законів говорить про прогрес у галузі медицини і права.

У Стародавній Індії відповідно до Зводу законів Ману (X-VI ст. до н.е.) лікар за помилкове лікування підлягав стягненню штрафу, розмір якого визначався в залежності від кастового положення хворого.[2, с.25]

Також у Індії існувало поняття лікарської таємниці: відомості, що були отримані від хворого, не розголошувались, якщо вони могли призвести тяжке враження на близьких людей. Лікар не повинен був повідомляти пацієнту ті свої спостереження, які могли б негативно вплинути на душевний стан хворого і таким чином завадити його видужанню.

У Древній Греції лікарську майстерність цінували дуже високо, тому лікарі за помилки звільнялись від відповідальності, якщо хворий помирає «проти волі лікуючого».

Римське право передбачало регламентацію обов'язків лікаря і встановлювало відповідальність за професійні правопорушення. Вперше до лікарської діяльності було впроваджено поняття «помилка» (закон Аквілія). До помилок відносили і недосвідченість, і необережність, і ненадання медичної допомоги, до того ж закон досить чітко розмежовував умисні і необережні дії лікаря.

Римське право вже допускало правомірність смерті хворого внаслідок тяжкої хвороби.

Умисне вбивство хворого, отруєння за допомогою отрути, або продаж отрути з метою отруєння, аборт та інше – відповідальність медиків за них була такою ж, як і інших громадян.

«Всіх, хто виготовляє любовні напої, отруйників, які володіють таємницею чаклунства, карати смертю на хресті, спалювати або кидати в клітку з дикими тваринами. Так само карати лікарів, якщо з'ясувалося, що лікування було пов'язане зі злочином» (Дигести Юстиніана, Римська Імперія, VI ст. до н.е.).

Це свідчить про те, що у римському праві відповідальність медиків за лікарські помилки була законодавчо закріплена.

Рівень розвитку медицини у країнах Стародавнього світу певною мірою залежав від того покарання, яке чекало лікаря у випадку невдачі. Особливо це стосується хірургічних операцій, що часто супроводжувалися великим ризиком. Високий рівень розвитку хірургії у Єгипті та Індії пояснювався тим, що покарання лікаря у випадку невдачі залежало від того, наскільки вірно він слідував приписам, що викладені у медичних текстах. Наприклад, єгипетські медичні папіруси середини II ст. до н.е. описують завідомо безнадійні випадки хвороб та травм. Якщо лікар брався за їх лікування, він ризикував своєю репутацією, але покарання міг боятися тільки у тому випадку, якщо хворий займав високе становище у суспільстві.

Лікувальна діяльність у Стародавньому Єгипті підпорядковувалась суворим нормам, що були викладені у «Священній книзі». Якщо лікування проводили у точній відповідності до цих правил, то лікар нічим не

ризував. Навіть у випадку смерті пацієнта лікаря не карали. Порушення «стандартів» «Священної книги» суворо каралося, включаючи і смертельний вирок лікарю. Лікарська етика того часу вимагала відкритого повідомлення пацієнту про можливий результат лікування однією з трьох фраз «Це хвороба, яку я можу вилікувати; це хвороба, яку я можливо зможу вилікувати; це хвороба, яку я не зможу вилікувати».

Давні закони Шумерського царства (2050 р. до н.е.), передбачали сплачування грошових коштів за спричинення тілесного ушкодження однією людиною іншій будь-яким інструментом.

У час раннього християнства з'явилися суворі закони за ненадання медичної допомоги хворому. У Палестині, за ненадання медичної допомоги лікарю засуджували до ганебної смерті із конфіскацією майна, а за завдання шкоди під час невдалої операції відсікали руку.

В давній Русі лікувальна діяльність вважали чародійством. Закон не розділяв умисел та необережність. Тому за шкоду, завдану лікуванням, лікар ніс відповідальність як за умисний злочин.

У Зводі законів Ярослава Мудрого «Руська Правда» відношення до лікарів стало більш гуманним. Лікар вже розплачувався не життям, а грошима. «Лікар, який заподіяв шкоду іншій людині, мусить сплатити штраф до государеві скарбниці й видати потерпілому гроші для виправлення заподіяної здоров'ю шкоди»[3,с.33] (Руська правда, Київська Русь, XI ст. до н.е.). Разом з тим обов'язки були не тільки у лікаря. У тій же «Руській Правді» були вказівки про оплату лікарю за лікування ран.

Література: 1. Черниловский З.М. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права.-М.: ГАРДАРИКА, 1998., 413с. 2. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. Т.1, Т.2: Навч. посіб. для юр. вищ. навч. закл. і фак.: у 2т. За ред. В.Д. Гончаренка.-К.: Ін Юре, 1998., 608с 3. Гончаренко В.Д. Хрестоматія з історії держави і права України.-К.: Видавничий дім, 2003.,796 с.

Логачова Т.В., слухач магістратури

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України).¹ Згвалтування, як найбільш небезпечний серед злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи, порушує вказані природні права, які за Основним Законом України визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Розслідування згвалтувань становить значну складність, пов'язану з вкрай обмеженою базою свідків, об'єктивними і суб'єктивними ситуаціями, що виникають на досудовому слідстві. Об'єктами згвалтувань є статева свобода особистості, або статева недоторканність неповнолітніх.² Тому своєчасне розкриття таких злочинів і покарання злочинців має соціальне значення, зміцнює впевненість у надійному захисті державою прав і свобод громадян.

Специфіка розслідування згвалтувань обумовлюється їх характером, необхідністю детального вивчення не лише обставин самої події й особи

потерпілої, підозрюваних (обвинувачених), але й різних сторін їх особистого життя, в тому числі й інтимного.³ В результаті зґвалтування спричинюється шкода здоров'ю жінки, травмується її психіка, порушується ритм подальшого статевого життя, руйнується сімейне щастя.

Характер розслідування зґвалтувань потребує певної спеціалізації працівників слідчих органів. В багатьох випадках лише знання та досвід слідчого забезпечує правильне провадження розслідування.

В залежності від того, зґвалтування скоєне знайомою або незнайомою потерпілій особою, її віку, позиції, що займає в ході розслідування підозрюваний, неодноразовості здійснення їм аналогічних злочинів і ряду інших обставин процес розслідування здобуває ті або інші особливості. Так, при здійсненні зґвалтуванні невідомою потерпілій особою первісним завданням слідчого є збір і закріплення доказів, що підтверджують заяву потерпілої, одержання інформації про винного і встановлення його особистості. Із цією метою проводиться огляд місця події й допит потерпілої, у ході якого поряд з обставинами скоєного злочину з'ясовуються прикмети злочинця. З метою встановлення тілесних ушкоджень у потерпілої й слідів на одязі потерпіла піддається огляду, а її одяг вилучається й оглядається. Для підтвердження факта статевих зносин, визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, встановлення їхнього механізму й давнини заподіяння, з'ясування природи слідів біологічного характеру проводяться судово-медичні й біологічні дослідження. Допитуються свідки із близького оточення потерпілої. На основі показань потерпілої й іншої наявної в справі інформації плануються й здійснюються заходи щодо розшуку винного. При наявності припущень про те, що аналогічні злочини, були скоєні винним неодноразово, аналізуються зупинені й припинені кримінальні справи даної категорії, відмовні матеріали й т.п. При встановленні винного, а також у випадках, коли ця особа відома потерпілій, завданням слідчого є перевірка його причетності до здійснення злочину. Із цією метою підозрюваний допитується, піддається огляду, його одяг вилучається й оглядається. Для виявлення одягу, у який був одягнений підозрюваний у момент здійснення злочину, а також предметів, що перебували в той момент при ньому, за місцем його проживання проводиться обшук. Якщо буде потреба проводяться судово-медичні й біологічні дослідження. У ході розслідування кримінальної справи про зґвалтування підозрюваний, як правило, дає наступні показання: 1) з потерпілою не знайом, раніше з нею не зустрічався й зґвалтування не скоював; 2) статевий акт із потерпілою був вчинений з її згоди; 3) має місце обмова з боку потерпілої по особистих мотивах. Заява підозрюваного про те, що раніше з потерпілою не зустрічався й зґвалтування не скоював, може бути спростована: а) результатами впізнання його потерпілою; б) показаннями свідків, що спостерігали факт зустрічі потерпілої й підозрюваного; в) результатами обшуку, зробленого з метою виявлення в підозрюваного речей і інших предметів, що належать потерпілої або про які вона згадувала у своїх показаннях; г) результатами експертних досліджень. Неспроможність позиції підозрюваного про добровільний характер статевого акту з потерпілою може бути встановлено шляхом: а) огляду місця події й ушкоджених предметів одягу потерпілої; б) допиту потерпілої, а також свідків із числа осіб, що бачили потерпілу

безпосередньо після здійснення злочину, що чули крики про допомогу, шум боротьби й т.п. ; в) проведенням судово-медичної експертизи; г) виявленням в підозрюваного предметів, використаних для нанесення тілесних ушкоджень потерпілій, демонстрації реальності погроз на її адресу, а також виявлення засобів приведення її в безпомічний стан. У ситуації, коли потерпіла й підозрюваний протягом певного, іноді тривалого часу були знайомі, підтримували дружні або навіть інтимні відносини, рішення питання про наявність у діях підозрюваного складу злочину приймається слідчим на основі ретельного вивчення особистості кожного з них, чи існували між ними інтимні відносини, встановлення й перевірка можливих мотивів обмови. Інформація про це може бути отримана від свідків з оточення потерпілої й підозрюваного, з існуючої між ними переписки, щоденників і інших документів.

Отже зґвалтування є одним з найбільш небезпечних злочинів, який посягає на статеву свободу та статеву недоторканість потерпілої особи. Впровадження теоретичних напрацювань вчених в практичну діяльність органів внутрішніх справ з методики розслідування зґвалтувань допоможе слідчим подолати складності у проведенні окремих слідчих дій, провести швидко і повне розслідування та викрити винну особу у вчиненні зґвалтування.

Література: 1. Конституція України. - Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. – 48с. 2. Науково – практичний коментар Кримінального кодексу України./ За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2004. – 1056с. 3. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти/ За ред. В.Ю. Шепітька – К. Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»», 2004.- 2004. -728с.

Олішевський О.В., ад'юнкт ХНУВС

ПРОГНОЗУВАННЯ У СТРУКТУРІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Життєдіяльність людини характеризується необхідністю передбачення власних результатів та подій, що сприятимуть досягненню цілей існування. Ефективність праці залежить від ряду складових, одним з яких є прогнозування. Від якості прогнозування залежить його результат – точність та вірогідність прогнозу. Прогноз – це передбачення на основі наявних даних напрямку, характеру й особливостей розвитку та закінчення явищ і процесів у природі й суспільстві [1, 23]. Передбачити означає бачити, припускати що-небудь заздалегідь; робити правильний висновок про напрямок розвитку чого-небудь, про можливість якоїсь події тощо на основі вивчення фактів, даних. Передбачення іноді зводять до планування, проектування чого-небудь [2, 568]. Прогнозування як вид діяльності, направлений у майбутнє, має важливе організаційне значення.

Одним із видів передбачення є криміналістичне прогнозування, під яким розуміють передбачення особливостей криміналістичної діяльності певних суб'єктів з розкриття, розслідування та попередження конкретного злочину [3, 6]. Проблемам прогнозування у даній сфері присвятили праці Р.С. Белкін, Л.Г. Горшенін, В.А. Журавель, Г.О. Зорін, О.М. Литвинов, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ряд інших криміналіс-

тів. Криміналістичне прогнозування є одним із способів організації розслідування злочинів. Воно тісно пов'язане з такими вагомими організаційними діями як планування розслідування, програмування його методики. Побудова ефективної структури розслідування злочину є завданням і результатом організації розслідування злочинів. Без передбачення важко досягти ефективності організації.

Окрім описаної в науковій літературі сфери дії, прогнозування відбувається ще й на рівнях організації розслідування злочинів. Найбільш вдала класифікація рівнів організації розслідування злочинів дана Р.С. Белкіним:

1) перший, вищий рівень організації розслідування має своїм об'єктом розслідування як специфічну форму діяльності органів попереднього слідства й дізнання всіх відомств. На цьому рівні організацію розслідування злочинів визначають в самій загальній формі – як систему заходів, що забезпечують ефективність функціонування елементів системи й досягнення поставлених перед ними цілей;

2) другий – це «управлінський» рівень поняття, коли організація розслідування злочинів виступає як управління певним родом діяльності. Тут, організація розслідування злочинів як основна функція слідчого апарату й підрозділів дізнання органів внутрішніх справ є комплексом заходів, що забезпечують оптимальну структуру органів розслідування, необхідний рівень управління ними, ефективність їхньої діяльності й удосконалювання її засобів і методів;

3) третій – рівень криміналістичної методики. Організація розслідування є саме організацією конкретного акту розслідування, розслідування конкретного злочину. Організація конкретного акту розслідування злочинів – це комплекс заходів зі створення оптимальних умов для визначення й застосування найбільш ефективних і доцільних у конкретній слідчій ситуації рекомендацій криміналістичної методики з метою досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах часу, засобів і сил;

4) четвертий – тактичний рівень організації розслідування. Це – організація проведення окремої слідчої дії або організаційно-технічного заходу в рамках конкретного акту розслідування [4, 363 – 365].

На кожному з рівнів необхідне прогнозування, передбачення розвитку, проміжних та кінцевих результатів організаційних дій, рішень, а також інших факторів, що впливають на них (поведінка учасників процесу, забезпеченість проведення тощо). Однак криміналістичне прогнозування відбувається лише на рівнях тактики та методики; передбачення на управлінському та вищому (державному) рівнях спричинює лише опосередкований вплив.

Вважаємо за доцільне окреслити дослідження значення та роль прогнозування відповідно до зростаючої послідовності рівнів організації розслідування злочинів. Почнемо з нижчого тактичного рівня. Ознайомлення з матеріалами справи, спеціальною літературою, отримання консультацій, пошук та вивчення інформації про осіб, які беруть участь в процесі, стосунків між ними тощо дозволяють спрогнозувати їхню поведінку при проведенні слідчої дії та на протязі всього розслідування кримінальної справи. Вище зазначене дозволить також передбачити «слабкі місця», позиції тієї чи іншої особи, попередити можливу протидію розс-

лідуванню, забезпечити безпеку при проведенні слідчих дій, запобігти ухиленню від органів розслідування, дізнання або суду, а також сприяти забезпеченню виконання процесуальних рішень.

Важливе місце на зазначеному рівні організації розслідування злочинів посідає передбачення місця і часу проведення дії, коли можливе найбільш результативне її здійснення, участь яких осіб буде необхідною, за яких умов можливо досягти заданих цілей і які обставини заважатимуть цьому.

Рівень криміналістичної методики. Прогнозування на рівні конкретного акту розслідування, опираючись на рекомендації криміналістичної методики, враховуючи результати, отримані на рівні тактики, дозволяє передбачити ефективність обраної слідчим організаційної структури розслідування злочину, так щоб були досягнуті максимальні результати за найменших витрат часу, засобів та сил.

Рівень управління. Взагалі, прогнозування на цій умовній площині віддаляється від криміналістичного, однак не втрачає взаємозв'язок. Управлінню властиве прийняття рішень. Завданням прогнозування є передбачення результатів таких рішень. Об'єкт прогнозування на даному рівні відштовхується від зазначеного В.Д. Зеленським об'єкта організації розслідування злочинів: діяльність окремих слідчих, інших учасників розслідування і системи розслідування в цілому [5, 44]. На думку Р.С. Белкіна на зазначеному рівні здійснюється організація діяльності ще й експертних установ певного відомства по дослідженню доказів [4, 364]. Відповідно, прогнозування на рівні управління відбувається в напрямку погодження діяльності слідчих, їх співпраці та взаємодії з іншими учасниками розслідування, а також організації розслідування в цілому в межах окреслених структурних підрозділах, служб тощо. Також до специфічного об'єкта прогнозування даного рівня можна віднести і урахування даних експертних досліджень, що спричиняє міжвідомчий його характер.

У більшості слідчих в провадженні знаходяться одночасно декілька кримінальних справ. Одне із завдань начальника слідчого відділу – дозувати кількість справ на одного слідчого. Тут необхідне прогнозування допустимого навантаження з розрахунку належного розслідування кожного злочину.

Необхідність прогнозу очевидна при розподілі сил та засобів по кожній кримінальній справі та в сукупності кримінальних справ, що розслідуються слідчим органом. Враховуючи вплив оперативної обстановки на певній території, потребує передбачення можливості діяльності органу слідства, інших учасників, а також використання матеріальних ресурсів в певний проміжок часу.

До рівня управління варто віднести прогнозування того, які кадри будуть необхідні в майбутньому для ефективної боротьби із злочинністю, на яких напрямках варто зосередити увагу, відповідно розстановку, переміщення, підсилення, групування, резервування тощо сил та засобів.

Державний рівень є більш абстрактним. Організація та управління розслідуванням на рівні країни – це процес забезпечення ефективного функціонування системи розслідування, її якісного удосконалення. За своїм змістом, структурою, цей рівень схожий до попереднього. На державному рівні підвищується значення визначення об'єктивних цілей та задач, що стоять перед правоохоронними органами. Такі цілі оформля-

ються нормативно (закони, накази тощо) [4, 46]. Завдання прогнозування – наскільки можливо передбачити настання наслідків процесів (цілеутворюючих, нормотворчих процесів тощо), що відбуваються на даному рівні. За часовим інтервалом, передбачення є, у більшості випадків, середньо- або довгостроковим, що відображає стратегічну спрямованість на вирішення глобальних проблем розслідування.

Таким чином, результати прогнозування на всіх рівнях організації розслідування злочинів взаємопов'язані та взаємозалежні, визначають один одного. Прогнозування рівнів тактики та методики – це в основі своїй криміналістична за змістом діяльність, щодо управлінського та державного рівнів – то це більше управлінська діяльність. Однак результати прогнозування об'єднують ці рівні організації розслідування злочинів і тому їх слід розглядати в сукупності, що входять в систему організації розслідування злочинів.

Література: 1. Новий тлумачний словник української мови. У трьох томах. Том 3. Видання друге, виправлене. Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Видавництво «Аконіт», 2006. – 864 с. 2. Новий тлумачний словник української мови. У трьох томах. Том 2. Видання друге, виправлене. Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Видавництво «Аконіт», 2006. – 928 с. 3. О.М.Литвинов. Криміналістичне прогнозування. Лекція. – Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2003. – 55 с. 4. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. В 3 т. Т. 2: Частные криминалистические теории. М. 1978. 412 с. 5. Зеленский В.Д. Организация расследования преступлений. Криминалистические аспекты. – Ростов н/Д: Издательство Ростовского университета, 1989. 152 с.

Орлов Ю.В., ад'юнкт ХНУВС

ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА ЇХ ПРОЄКТІВ

Сучасний етап розвитку правової системи в Україні, висуваючи до законотворчого процесу вимоги науковості, системності та криміногенної безпечності, одночасно характеризується певною конфліктністю та непослідовністю у розробці нових правових норм. Одним з результатів цього є наявність у національному позитивно-правовому полі так званих правових детермінант злочинності – положень нормативно-правових актів, що мають криміногенний характер, оскільки їх практична реалізація може детермінувати вчинення злочинів або ж блокувати дію антикримінальних заходів, що вживаються суспільством та державою. Ефективно протидіяти вказаному явищу, на наше переконання, можливо шляхом запровадження у процес позитивно-правового нормотворення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів. Останню, на нашу думку, можна розглядати як форму наукового забезпечення законотворчого процесу (а також процесу створення інших нормативно-правових актів), реалізація якої одночасно становить напрямки кримінологічної практики.

Теоретичне обґрунтування об'єкту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів має принципово важливе значення, оскільки за допомогою даної категорії окреслюється коло процесів та явищ, які пізнаються в процесі спеціального кримінологічного дослідження, яким, власне, і є вказана експертиза. Невірно уявлення про

об'єкт кримінологічної експертизи може призвести до помилок при формування методології та підбору методів дослідження.

Визначення об'єкту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів як однієї з концептуальних форм кримінологічної практики багато в чому залежить від розуміння дисциплінарної сутності кримінологічної науки. Ми є прихильниками розуміння кримінології як міждисциплінарної, комплексної науки, чий власний предмет дослідження охоплює не лише злочинність, але й екстраполює свій інтерес на суміжні із злочинністю явища та процеси. Таким чином, кримінологічна експертиза нормативно-правових актів та їх проектів, визначаючи предметом свого дослідження правові детермінанти злочинності [2, с. 103], тим самим обумовлює свою увагу до широкого спектру соціально-правових реалій як до об'єкту пізнання. Весь цей спектр умовно можна скомпонувати за трьома напрямками: а) елементи правової системи суспільства; б) соціальні практики; в) злочинність як особливий вид взаємодії правової системи і соціальних практик.

Провідними елементами правової системи, які потрапляють до об'єкту кримінологічної експертизи є, по-перше, її позитивно-правове ядро – конкретні нормативно-правові акти, їх системи, інститути права, проекти нормативно-правових актів та окремих норм права; по-друге, - правовідносини, як реальна форма існування і функціонування нормативної складової позитивного права; по-третє, - правозастосувальна практика як у ретроспективі, так і в актуальній перспективі; по-четверте, - концептуальні положення правової політики держави, зміст і спрямованість правових інновацій, їх оформлення у діючі правотворчі та правозастосувальні практики (державні програми економічного, соціального, культурного розвитку, розвитку окремих галузей народного господарства, програми протидії злочинності тощо).

Слід зазначити, що серед вчених-кримінологів не існує єдиної, загальноприйнятої точки зору стосовно того, які саме нормативно-правові акти повинні піддаватися кримінологічній експертизі. Так, С.Задиран вказує на те, що кримінологічній експертизі повинні піддаватись лише ті проекти нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у найбільш значимих сферах життя. До останніх відносяться фінансово-економічна, природоохоронна, освітня сфери, сфера охорони здоров'я та соціального захисту [2, с. 42]. Не заперечуючи такої логіки розуміння, одночасно слід відзначити, що вона викликає певні зауваження з двох причин: по-перше, ми вважаємо, що кримінологічній експертизі можуть піддаватись не лише проекти, але й чинні нормативно-правові акти, кримінологічна ефективність яких піддається сумніву; по-друге, існують також інші, не менш важливі аспекти соціального життя, неадекватна права регламентація яких може призвести до погіршення криміногенної обстановки. До таких сфер, наприклад, можна віднести судочинство, дозвольно-реєстраційну систему, легітимаційну систему підприємництва тощо. Більш виваженою в даному плані нам представляється позиція А.Закалюка, викладена у ст. 5 проекту Закону України «Про кримінологічну експертизу нормативно-правових актів», в якій до об'єктів кримінологічної експертизи віднесено: проекти законів України; указів Президента України; державних програм; постанов Кабінету Міністрів Украї-

ни; нормативно-правових актів іншого органу виконавчої влади; постанови або накази Національного банку України та інших суб'єктів прийняття нормативних актів, що функціонують на загальнодержавному рівні; у випадках, передбачених даним законом, може бути чинним законодавчий або інший нормативно-правовий акт [1, с. 100]. Таке визначення об'єкту кримінологічної експертизи не залишає поза уваги значну кількість нормативно-правових актів, які можуть детермінувати небажані зміни у криміногенній ситуації.

Що стосується соціальних практик, то до них можна віднести різного роду соціальні інститути та підсистеми суспільства, інноваційні процеси у соціокультурній, економічній, духовній сферах, особливості сприйняття соціумом так званих ефектів глобалізації: реакції на збільшення обсягів та інтенсивності транснаціональних потоків капіталу, інформації, людських ресурсів; реакції на поширення стандартів споживання і світосприйняття у світлі глобалізаційних процесів; компенсаторні соціальні механізми на неадекватні правові норми.

Проте, щоб не вийти за межі предмету дослідження, слід зазначити, що означені соціальні практики і елементи правової системи суспільства у своїй взаємодії і взаємозв'язку належать до об'єкту кримінологічної експертизи настільки, наскільки вони є системоутворюючими і мають детермінаційне значення для сучасної злочинності в Україні. При цьому мова може йти як про негативні ефекти динамічної взаємодії вказаних елементів, так і їх позитивні форми організації, що має важливе значення для надання дієвих рекомендацій за результатами кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів.

Викладене бачення об'єкту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів відповідає, на нашу думку, актуальним потребам кримінологічної практики та має в подальшому сприяти розробці більш досконалої методики нормотворчої діяльності держави.

Література: 1. Закалюк А.П. Про правове регулювання та порядок проведення кримінологічної експертизи проектів законодавчих актів / Питання боротьби зі злочинністю: 36. наук. праць НДІ вивчення проблем злочинності. - Харків, 1998. - С. 96-124. 2. Задиран С. Криминалогическая экспертиза проектов нормативно-правовых актов: современный этап нормативного обеспечения и общие подходы к методике проведения // Юстиция Беларуси. - 2006. - № 1. - С. 41-43.

Плюшкін А.Ю., слухач магістратури

ШАНТАЖ ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

З набранням чинності нового Кримінального кодексу України (далі - КК) в термінологію були введені нові терміни, поняття та термінологічні звороти. Серед них зустрічаємо термін «шантаж», який використовується законодавцем у диспозиціях злочинів передбачених ст.ст. 120, 149, 258-1 та 303 КК. Так, КК вказує, що особа може нести відповідальність за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком шантажу (ч. 1 ст. 120), за торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням шантажу (ч. 1 ст.149), за втягнення

особи у вчинення терористичного акту або примушування до вчинення терористичного акту з використанням шантажу (ч. 1 ст. 258-1), за втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням шантажу (ч. 1 ст. 303). Проте вводячи шантаж у КК, визначення його законодавець не дає.

Шантаж як кримінально-правове поняття розглядалося у працях таких вчених як Баженов М. І., Дьоменко С.В., Жданухін Д.Ю., Зак Г.Я., Клименко В.А., Мельник М.І., Панов Н.І., Плец М.М., Тростюк З.А., Уфалов А.Г.

Ця стаття присвячена визначенню поняття «шантаж», з'ясування шантажу як способу вчинення злочинів та встановлення його місця поряд з іншими способами вчинення злочинів.

Сучасні тлумачні словники, як і наука кримінального права розглядають шантаж, загалом, як погрозу розголошенням компрометуючих або інших відомостей, які потерпілий або його близькі родичі бажають зберегти у таємниці [2, с. 813; 7, с. 907; 3, с. 465; 4, с. 405].

Основними ознаками шантажу традиційно вважаються погроза, зміст даної погрози, адресати погрози.

Погроза визначається у кримінальному праві як психічний вплив на особу [10, с. 31; 11, с. 42].

Зміст погрози при шантажі складають відомості, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці. У літературі під такими відомостями розуміють будь-які факти з минулого або сьогочасного життя потерпілого або його близьких родичів (навіть уже померлих), розголошення яких може спричинити шкоду їхній честі та гідності. Такі відомості можуть стосуватися як поведінки самого потерпілого чи його родичів, так і інших життєвих обставин, до яких хтось із них був причетний [9, с. 4].

Адресатами погрози при шантажі є потерпілий та його близькі родичі [3, с. 363; 12, с. 72].

Слід вказати, що, диспозиції злочинів передбачених ст. ст. ч.2 ст.154 КК, ч.1 ст.189 КК та ч.1 ст.386 КК сформульовані з використанням ознак, які притаманні шантажу. У ч. 2 ст. 154 КК злочинне діяння може бути вчинене під погрозою розголошення відомостей, що ганьблять потерпілу (потерпілого) чи її (його) близьких родичів, у ч. 1 ст. 189 КК – з погрозою розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти у таємниці, а в ч. 1 ст. 386 КК – шляхом погрози розголошення відомостей, що ганьблять свідка, потерпілого, експерта чи їх близьких родичів.

Розглядаючи шантаж як спосіб вчинення злочинів, виникає необхідність визначення самого поняття «спосіб вчинення злочину» та його основних ознак.

Спосіб в науці кримінального права визначається як «сукупність (система) прийомів і методів, що використовуються при вчиненні злочину» [5, с. 108]. Спосіб скоєння злочину характеризує фізичний, операційний (динамічний) процес здійснення злочинного діяння. Він свідчить про те, як, яким чином, за яких умов, за допомогою використання яких сил та засобів було скоєно злочинне діяння. Спосіб, так само як і місце, час та обставини скоєння злочину, імманентні кожному діянню, є присутнім при скоєнні кожного злочину [6, с. 21]. Саме цьому ст. 64 КПК України

встановлено, що спосіб вчинення злочину, як і місце, час і обставини, потребують доказуванню по кожній кримінальній справі [13, с.268, 269].

Спосіб виступає як обов'язкова ознака злочину, коли він прямо зазначений у законі або однозначно випливає із змісту закону, про що свідчить характер дії, опис якої міститься в диспозиції статті [5, с. 127-128]. В усіх статтях КК, в основі яких лежать словосполучення, терміни «шляхом», «пов'язані з...», «з використанням...», «послудні з...» тощо, законодавець описує конкретні способи вчинення злочинів [6, с. 90]. У зв'язку з цим можливо зробити висновок, що шантаж та ознаки, які притаманні шантажу, в ч. 1 ст. 120 КК, ч.1 149 КК, ч. 2 ст. 154 КК, ч. 1 ст. 189 КК, ч. 1 ст. 258-1 КК, ч. 1 ст. 303 КК та ч. 1 ст. 386 КК передбачаються законодавцем саме як спосіб вчинення даних злочинів, оскільки це прямо передбачається у законі і зв'язується у диспозиції за допомогою спеціальних термінів та словосполучень.

Слід зазначити, що шантаж при вчиненні вказаних злочинів є альтернативним іншим зазначеним у статтях способам.

Так, у ст. 120 КК при доведенні особи до самогубства шантаж є альтернативним жорстокому з нею поводженню, примусу до протиправних дій або систематичного приниження людської гідності.

В ч. 1 ст. 149 КК шантаж розміщений поряд з такими способами скоєння як обман та уразливий стан потерпілої особи. Статі 258-1 та 303 КК поряд з даними способами містять ще такі, як насильство та погроза застосування насильства. На відміну від даних статей в ст. 149 КК законодавець відніс насильство та погрозу застосування насильства як кваліфікуючу ознаку.

В ч. 2 ст. 154 КК шантаж виступає як кваліфікуюча ознака, особливий різновид примушування, поряд з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна.

В ст. 189 та 386 КК шантаж є способом скоєння злочину, альтернативним погрозі насильством, пошкодженню або знищенню майна. Додатково в диспозиції ст. 189 КК альтернативним шантажу є погроза обмеження прав, свобод або законних інтересів, а в ст. 386 КК – погроза вбивством. При цьому шантаж указується в кінці диспозиції, що дозволяє зробити висновок про те, що він є найменш суспільно небезпечним способом скоєння даних злочинів. Таку оцінку шантажу можна піддати критиці, оскільки при реалізації погрози знищенням або пошкодженням майна, збиток цілком може бути відшкодований, тоді як збиток, заподіяний клепом або дифамацією, практично не відшкодовується.

Отже, визначивши поняття «шантаж» та його основні ознаки, проаналізувавши основні ознаки способу вчинення злочину та місце шантажу як альтернативного способу вчинення злочинів у статтях КК поряд з іншими способами, можливо зробити наступні висновки:

1) шантаж розглядається як погроза розголошення компрометуючих або інших відомостей, які потерпілий або його близькі родичі бажають зберегти у таємниці, і основними ознаками його є погроза, зміст даної погрози та адресати погрози;

2) в статтях 120, 149, 154, 189, 258-1, 303 та 386 КК законодавець розглядає шантаж як альтернативний спосіб вчинення даних злочинів;

3) шантаж як альтернативний спосіб вчинення злочинів включається у диспозиції норм разом з різними іншими способами і може бути способом вчинення злочину, що характеризує кваліфікований склад (ч. 2 ст. 154 КК).

Література: 1. Плєц М.М. // Журнал Министерства юстиции. СПб. - 1905. - № 6. - С. 195 – 207. 2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. - 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - К.: Юридична думка, 2007. - 1183 с. 3. Тростюк З. Про необхідність тлумачення поняття «шантаж» у Кримінальному кодексі України // Матеріали IX регіональної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні», 13-14 лют. 2003 р. - Львів, 2003. - С.463 – 464. 4. Словник української мови. - К.: Вид-во «Наукова думка», 1980, Т.11. - 699 с. 5. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - Київ - Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. - 414 с. 6. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Х.: Вища школа. - 1982. - 170 с. 7. Новейший словарь иностранных слов и выражений. - М.: Современный литератор, 2003. - 976 с. 8. Жданухин Д.Ю. Уголовно-правовая характеристика шантажа. Автореф. дис...канд. юрид. наук. Саратов. 2003. - 19 с. 9. Зінченко І.О., Самощенко І.В. Про поняття шантажу в кримінальному праві // Кримінальне право України. - 2006. - № 9. - С. 3-8. 10. Иванова В.В. Преступное насилие: Учебное пособие для ВУЗов. - М.: ЮИ МВД РФ, Книжный мир, 2002. - 83 с. 11. Сердюк Л.В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование. - М: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2002. - 384 с. 12. Дьомєнко С. В. Поняття вимагання за кримінальним кодексом України та його відмінність від чинного раніше законодавства // Підприємництво, господарство і право. - 2003. - №6. - Київ. - С.71-74. 13. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. - К.: А.С.К., 2007. - 1057 с. - (Нормативні документи та коментарі).

Пчеліна О.В., ад'юнкт ХНУВС

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Основним завданням кримінального судочинства є встановлення об'єктивної істини у справі, що розслідується. Для успішного виконання такого завдання суб'єкти, на яких покладено обов'язок доказування у кримінальних справах, повинні сформулювати, перевірити та оцінити докази та їх процесуальні джерела, обґрунтувати висновки з метою правильного вирішення справи. Для того, щоб вирішення справи було законним, справедливим кримінально-процесуальним законодавством визначається коло обставин, які належить встановити у кримінальній справі. В науці кримінального процесу таку сукупність обставин називають предметом доказування, а в науці криміналістиці – обставинами, що підлягають встановленню. В проєкті Кримінально-процесуального кодексу України № 0952 від 25.05.2006 запропонована стаття під назвою «Предмет доказування в кримінальній справі» [6] на відміну від ст. 64 нині діючого КПК «Обставини, що підлягають доказуванню в кримінальній справі» [8]. На нашу думку, така пропозиція є обґрунтованою, оскільки поняття предмет доказування є ширшим за поняття обставин, що підлягають встановленню, а, отже, більш дослідженим, вивченим, розробленим та зручним для використання як науковцями, так і практичними співробітниками правоохоронних органів.

Щодо поняття предмета доказування існують різні погляди, які умовно можна згрупувати в такі три позиції:

1) перша позиція полягає в розумінні поняття предмета доказування як фактичних обставин, які відповідають елементам складу злочину (за працею М.С. Строговича [7; с.159-160]);

2) друга позиція в трактуванні поняття предмета доказування представлена працями таких відомих процесуалістів як Г.М. Миньковського, В.Г. Танасевича, О.О. Ейсмана, А.С. Коблікова, які визначають вказане поняття як сукупність істотних для справи обставин, що виражають якості й зв'язки досліджуваного об'єкту чи події та повинні бути встановлені в процесі доказування по кримінальній справі в інтересах її правильного вирішення [5;с.119];

3) третя позиція представлена працями таких вчених як В.А. Баніна, А.М. Ларіна, які вважають, що предмет доказування – це певний «зріз» якостей, відносин злочину як явища об'єктивної дійсності [4;с.121], пізнання яких веде до встановлення системи фактів (обставин), необхідних і достатніх як підстава для застосування норм матеріального (кримінального і цивільного) та кримінально-процесуального права під час вирішення кримінальної справи[3;с.13].

Розглянувши різні точки зору вчених-процесуалістів на визначення предмета доказування, на нашу думку, можна дійти висновку, що спільним для них всіх є характеристика предмета доказування як сукупності (кола) обставин (фактів), встановлення та дослідження яких має істотне значення для правильного, повного та всебічного вирішення справи. Тобто суть поняття предмета доказування згідно вищезапропонованих позицій залишається однією й тією ж самою, а деякі відмінності, за якими здійснено групування, носять суто уточнюючий та допоміжний характер.

Що ж стосується змісту предмета доказування у кримінальних справах, то його складають обставини, передбачені ст.ст. 64 і 23 КПК України. При провадженні дізнання, досудового слідства і розгляд справи в суді підлягають доказуванню [1]:

подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);

винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину;

обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності обвинуваченого, а також інші обставини, які характеризують особу обвинуваченого;

характер і розмір шкоди, заподіяної злочином, а також розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння;

обставини, що сприяли вчиненню злочину (згідно ст. 23 КПК України).

Ю.М. Грошевий зазначає, що крім цих, до предмета доказування входять також інші обставини [3;с.132]: по-перше, так звані доказові факти, тобто такі факти, за допомогою яких встановлюються обставини, вказані в статтях 64 і 23 КПК (вони повинні бути належним чином зібрані та досліджені, тобто доказані у справі; наприклад, факт алібі обвинуваченого); по-друге, ті обставини, за допомогою яких встановлюється об'єктивність відомостей, що містяться в тому чи іншому джерелі доказів, наприклад, характер стосунків свідка і обвинуваченого тощо, оскільки встановлення цих обставин може вплинути на правдивість їх свідчень.

На нашу думку, таке твердження не зовсім доречне, оскільки встановлення обставин, зазначених в ст.ст. 64 і 23 КПК України, вже саме по собі є доказами по кримінальній справі, а, отже, й відповідає вимогам об'єктивності, законності, всебічності та повноти.

Отже, слід погодитись з думкою В.С. Зеленецького про те, що всебічність дослідження передбачає глибоке вивчення всієї сукупності обставин, що мають відношення до справи, їх сторін, реально існуючих між ними зв'язків та взаємозалежностей [4; с.123-124]. Для того, щоб справа була всебічно, повно і об'єктивно досліджена, необхідно залучити всі докази, що дозволяють встановити обставини, які входять у предмет доказування, та зробити однозначний висновок по кожному елементу предмета доказування, по справі в цілому, та уникнути будь-яких суперечностей та сумнівів. Це, в свою чергу, забезпечить виконання основного завдання кримінального судочинства, яке полягає у встановленні об'єктивної істини в кримінальній справі. Окрім того, визначення поняття та змісту предмета доказування у кримінальних справах відіграє значну роль у формулюванні положень і рекомендацій щодо удосконалення методик розслідування злочинів, в тому числі й економічних, у частині зв'язку предмета доказування і тактичних завдань розслідування та засобів їх вирішення.

Література: 1. Уголовно-процессуальный кодекс Украины (с изменениями и дополнениями по состоянию на 1 января 2006 года). – Х.: «Одиссей», 2006. – 264с. 2. Журба А.І. Особливості предмета доказування у справах про комп'ютерні злочини: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Донецьк, 2007. – 214с. 3. Кримінальний процес України: Підручник для студ. спец. вищ. закладів освіти / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та ін. – Х.: Право, 2000. – 496с. 4. Кримінальний процес України: Підручник / Коваленко Є.Г., Малиренко В.Т. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 688с. 5. Кримінально-процесуальне право України: Навчальний посібник / Тертишник В.М. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 576с. 6. Проект Кримінально-процесуального кодексу України № 0952 від 25.05.2006 // <http://www.rada.kiev.ua> 7. Строгович М.С. Избранные труды. – Т.3. – Теория судебных доказательств. – М.: Наука, 1991. – 236с. 8. Тертишник В.М. Научно-практический комментарий к Кримінально-процесуальному кодексу України. – К.: А.С.К., 2004. – 1056с.

Савчук Т.І., ад'юнкт ХНУВС

ЩОДО ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

На даному етапі розвитку економічна система нашої держави потерпає від різних проявів економічних злочинів. Даний вид злочинності поповнюється все новими способами вчинення, збільшується їх суспільна небезпечність. Тому загострилось питання боротьби з економічною злочинністю. Але, до того як розглядати проблеми боротьби, потрібно визначитись з самим поняттям економічних злочинів та їх видами, відносно чого серед вчених-криміналістів немає єдності.

Так, А.В. Корчагін дає визначення економічних злочинів як суспільно небезпечних діянь, що посягають на економіку як сукупність виробничих (економічних) відносин і завдають їй матеріальну шкоду [1, с. 35]. Але це досить загальне визначення, яке не достатньо розкриває зміст даного поняття.

Ряд вчених вважає, що проблема чіткого визначення змісту поняття економічних злочинів викликана його різноаспектністю, і тим, що тлумачення його в одному аспекті може помилково переноситись на інший. Тому зміст поняття «економічні злочини» залежить від того, в якій правовій області воно застосовується. Враховуючи це, виділяють кримінально-правовий, кримінологічний та криміналістичний аспекти поняття «економічні злочини».

Так, вважається, що кримінально-правовий аспект даного поняття полягає у визначенні видів злочинів, об'єктом посягання яких є економічні відносини. Тому економічні злочини розглядаються як передбачені кримінальним законом діяння, спрямовані на порушення суспільних відносин власності та суспільних відносин у сфері господарської діяльності. Таке визначення має на меті відповідну систематизацію злочинів у кримінальному законодавстві. Ця кримінально-правова систематизація економічних злочинів є інструментом, який полегшує відмежування одних видів злочинів від інших, визначення ступеня їх суспільної небезпечності та виду і міри покарання [2, с. 27]. У Кримінальному кодексі України для позначення даних видів злочинів були використані поняття «Злочини проти власності» (розділ VI) та «Злочини у сфері господарської діяльності» (розділ VII).

Кримінологічний аспект поняття «економічні злочини», на думку окремих авторів, пов'язаний з особливостями предмета кримінологічних досліджень, який полягає у визначенні структури економічної злочинності як масового негативного явища, зв'язку з іншими злочинами та проявами девіантної соціальної поведінки. Так, І.М. Даньшин зазначає, що економічна злочинність в її кримінологічному розумінні включає:

- умисні корисливі злочини проти економічних відносин власності;
- умисні господарсько-економічні злочини;
- злочини посадових осіб, пов'язані із заподіянням істотної шкоди економічній діяльності;
- злочини, які вчиняються організованими злочинними групами та злочинними організаціями і завдають шкоди економічним відносинам власності, а також комерційній, фінансовій, банківській та іншій господарсько-економічній діяльності [3, с. 67-71].

В свою чергу Л.М. Давиденко вважає, що усі економічні злочини з кримінологічної точки зору можна розділити на три групи. Першу утворюють злочини, характерні для планової економіки: розкрадання державного майна шляхом розтрата і привласнення; службове підроблення; зловживання посадовим становищем з боку осіб, функціональна діяльність яких проходить у сфері розподілу матеріальних цінностей, та ін.

До другої групи належать злочини, властиві ринковій економіці: діяння, пов'язані з ухиленням від сплати податків; штучне підвищення та підтримання високих цін на товари народного споживання; незаконний бізнес, у тому числі незаконна торговельна діяльність, та ін.

Третя група включає злочини, пов'язані з умовами перехідного періоду, тобто об'єктивними труднощами і суб'єктивними прорахунками, допущеними під час проведення економічних реформ: діяння, поєднані з незаконною приватизацією державної власності; контрабанда; незакон-

ний експорт сировини та матеріалів; незаконне отримання та нецільове використання кредитів і бюджетних коштів та ін. [3, с. 131].

У зв'язку з появою нових видів економічних злочинів, дослідженням змін в характері вчинення «традиційних» злочинів проти власності та розробці на їх основі ефективних криміналістичних методик виявлення і розслідування таких злочинів з використанням нових наукових досягнень сформулювався криміналістичний аспект поняття «економічні злочини».

Так, Г.А. Матусовський зазначає, що економічні злочини в криміналістичному аспекті представляють собою корисливі діяння, вчинені особами, які виконують відповідні функції в сфері виробництва та послуг, а також особами, пов'язаними з регулюванням цієї діяльності та контролем. Мова йде про посадових, матеріально-відповідальних та інших службових осіб, що працюють в даній сфері [4, с. 15].

Важливе значення має криміналістична класифікація економічних злочинів, що слугує для побудови системи методик їх розслідування. Але існують різні думки стосовно класифікації. Наприклад, Г.А. Матусовський вважає доцільним розглядати криміналістичну класифікацію економічних злочинів як систему їх груп і видів, які передбачені кримінальним законом:

1) злочини в сфері відносин власності, пов'язані з шахрайством, службовою діяльністю, розкрадання майна шляхом розтрата, привласнення або зловживання службовим становищем;

2) злочини в сфері виконання бюджету: порушення законодавства про бюджетну систему України;

3) злочини в сфері фінансових відносин: виготовлення і збут підроблених грошей або цінних паперів; порушення правил про валютні операції; приховання валютної виручки; ухилення від сплати податків; порушення порядку випуску (емісії) і обігу цінних паперів;

4) злочини в сфері підприємницьких відносин: зайняття забороненими видами господарської діяльності; порушення порядку зайняття господарською діяльністю; фіктивне підприємництво; шахрайство з фінансовими ресурсами; протидія законній господарській діяльності; фіктивне банкрутство;

5) злочини в сфері захисту від монополізму і недобросовісної конкуренції: розголошення комерційної таємниці; штучне підвищення та підтримання високих цін на товари споживання і послуги населенню; змова про фіксовані ціни;

6) злочини в сфері обслуговування населення: випуск і реалізація недоброякісної продукції; обман покупців та замовників; порушення правил торгівлі;

7) злочини в сфері митного регулювання: контрабанда [4, с. 42-43].

В своїй сукупності економічні злочини представляють своєрідні технології злочинного збагачення, коли один вид злочину виступає необхідним елементом підготовки або приховування іншого злочину. Ці технології поєднують у собі комплекси взаємопов'язаних злочинів проти власності, господарських, посадових, «комп'ютерних» злочинів і набувають ознак системної діяльності. В цій системі виділяють основні злочини та підпорядковані, які виступають формою, способом чи необхідною умовою вчинення основного злочину.

До основних економічних злочинів відносять ті, які безпосередньо спрямовані на заволодіння чужим майном чи одержання іншої незаконної вигоди. Наприклад: шахрайство, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем; шахрайство з фінансовими ресурсами; ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

До підпорядкованих злочинів можуть бути віднесені: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення; фіктивне підприємництво; легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом; порушення законодавства про бюджетну систему України; фіктивне банкрутство; доведення до банкрутства; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів; зловживання владою або службовим становищем; службове підроблення; а також злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин [2, с. 31].

Так як економічні злочини вчиняються в сукупності, механізм їх складний, та й особи, які їх вчиняють володіють певними знаннями, що дозволяє їм добре замаскувати вчинений злочин, а часто це навіть злочинні організації, то в розслідувальній діяльності виникають значні труднощі, які потребують вирішення як на теоретичному так і на практичному рівнях.

Література: 1. Корчагин А.Г. Экономическая преступность. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 1998. – 216 с. 2. Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Едвард Картер, Річард Ворнер. – Харків: Нац. Ун-т внутр.справ, 2004. – 568 с. 3. Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 15-16 грудня 1998 р. – Харків, 1999. – 284 с. 4. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. — Харьков: Консум, 1999. – 480 с.

*Соколан Т.С., референт-перекладач відділу
міжнародних зв'язків ХНУВС*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Для подолання та профілактики злочинності органи поліції різних країн світу використовують відеоспостереження. Хотілося б зупинитися на правових засадах використання відеоспостереження та навести приклади його застосування в Великобританії, Сполучених Штатах Америки та Німеччині.

Зaproвадження відеоспостереження у Великобританії було пов'язано з переслідуванням ірландських терористів. Згідно Закону «Про кримінальне правосуддя та громадський порядок» від 1994 року органам місцевого самоврядування було надано право використовувати відеоспостереження в громадських місцях. Згодом ці повноваження були розширені

Законом «Про злочини та масові безладдя» 1998 року. Однак, названі нормативні акти не дали відповіді на усі питання, пов'язані із застосуванням відеоспостереження у громадських місцях. Так, наприклад, не були встановлені права та обов'язки суб'єктів застосування відеоспостереження, підстави його проведення, порядок зберігання отриманої інформації.

Ситуація дещо змінилася у 2000 році, коли вступив в дію Закон «Про захист інформації», яким було запроваджено принципи захисту інформації, визначено суб'єктивні права громадян, введено посаду Уповноваженого із захисту інформації, наділеного повноваженнями щодо встановлення правил застосування відеоспостереження.

У Сполучених Штатах Америки відеоспостереження використовується переважно з профілактичною метою. При чому в деяких випадках громадськість інформують про встановлення відеокamer. Що стосується правових підстав застосування відеоспостереження у Сполучених Штатах Америки, то воно здійснюється без достатніх правових підстав. Існуючий Закон «Про вторгнення у приватне життя» від 1974 року, на думку науковців, не можна вважати таким, що відповідає запитам суспільства у сфері використання відеоспостереження [1].

За останні роки значно зросло застосування відеоспостереження і у Німеччині, де на сьогодні налічується близько 30000 відеокamer у громадських місцях та приблизно 400000 у приватному секторі. В основному відеокamери встановлюються у центрах міст. Відзнятий ними матеріал передається до спеціального штабу, де він переглядається відповідними працівниками, які при виявленні у ньому інформації про злочин чи правопорушення, сповіщають про це патрульних поліцейських.

Що стосується правового регулювання процесу відеоспостереження, то практично усі 16 федеральних земель внесли зміни до своїх Законів «Про поліцію», відповідно до яких органам поліції надається право застосовувати відеоспостереження у криміногенних місцях населених пунктів. Згідно Закону «Про поліцію» землі Баден-Вюртемберг зображення, отримані за допомогою відеотехніки зберігаються 48 годин, після чого знищуються. Якщо ця інформація містить у собі доказовий матеріал, то вона зберігається довше. До криміногенних місць, в яких є можливим застосування відеоспостереження, закон відносить ті з них, в яких:

- переховуються злочинці;
- особи домовляються про скоєння злочину або готують та скоюють його;
- зустрічаються особи, які не мають дозволу на проживання;
- особи займаються проституцією.

Поліція міста Манхайма першою застосувала відеоспостереження у криміногенних місцях після того, як це положення було закріплено у Законі «Про поліцію» 1996 року землі Баден-Вюртемберг. Поліція встановила камери в центрі міста, оскільки, як свідчила статистика минулих років, більшість злочинів вчинялися в Манхаймі саме на цій території [2].

Поліція Землі Нордхайн Вестфален почала застосовувати відеоспостереження у 2000 році у рамках проекту Міністерства внутрішніх справ. Згідно цього проекту на вході до громадського парку міста Білефельд було встановлено 4 відеокamери, оскільки поліція вважала це місце най-

більш криміногенним. Запровадження відеоспостереження, а також інформування населення про його здійснення, мали слугувати вагомим фактором, спрямованим на попередження правопорушень. Зображення, отримані за допомогою відеоспостереження, зберігалися лише у тому випадку, коли виникала підозра про скоєння злочину, якщо підозра не підтверджувалась, то вони одразу ж знищувались. Після того як проект показав свою результативність, в закон «Про поліцію» землі Нордхейм-Вестфален були внесені відповідні доповнення, які дозволяли застосовувати органам поліції відеоспостереження у тих громадських місцях, де фіксувалися випадки вчинення злочинів [3].

Отже, як випливає з викладеного вище, у зарубіжних країнах відеоспостереження застосовується з метою профілактики злочинів, а також для отримання інформації, яка може бути використана в якості доказового матеріалу по кримінальним справам.

Зарубіжний досвід використання відеоспостереження є надзвичайно корисним для України, оскільки у нашій державі зазначений процес також набирає обертів. Однак, застосування відеоспостереження, на жаль, не має достатніх правових підстав. Виходячи з цього, надзвичайної актуальності набуває питання про вдосконалення вітчизняного законодавства. У цьому плані, на наш погляд, необхідно створити єдиний правовий акт, який буде визначати суб'єктів застосування відеоспостереження, їх права та обов'язки, умови та строк зберігання інформації, суб'єктів, які мають до неї доступ та місця, в яких є можливим встановлення відеонаблюдення. Про застосування відеоспостереження необхідно інформувати громадськість, оскільки, з одного боку, це буде сприяти попередженню вчинення злочинів та правопорушень, а з іншого – дозволить мінімізувати порушення особистих немайнових прав фізичних осіб.

Література: 1. Büllesfeld D. Polizeiliche Videoüberwachung öffentlicher Straßen und Plätze zur Kriminalitätsvorsorge. - Stuttgart; München; Hannover; Berlin; Weimar; Dresden, Boorberg, 2002. - S.50-52. 2. Zöller M. Möglichkeiten und Grenzen polizeilicher Videoüberwachung // NVwZ. - 2005. - №11. - S. 383. 3. <http://de.geocities.com/veilkatja/pdf/Deutschland1.1.PDF>

Стацак М.В., ад'юнкт ХНУВС

ВИКОРИСТАННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ПЕРВИННОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ

У наш час, нова за своїм характером злочинність, способи і засоби протидії розкриттю злочинів з боку злочинців зумовлюють пошук нових форм і методів оперативно-розшукової діяльності. Основним напрямком вирішення даної проблеми є повноцінне використання досягнень науково-технічного прогресу, встановлення більш чітких і ефективних правових правил боротьби із злочинністю, підвищення рівня матеріально-технічного і кадрового забезпечення правоохоронної діяльності. Однак, технології розкриття злочинів кожен день замінюватись за рахунок впровадження досягнень науки і появи нових правових норм не можуть. Тому, в першу чергу, повинні удосконалюватись давно відомі прийоми,

засоби і методи діяльності, розширяться можливості їх використання для вирішення завдань кримінального судочинства, в тому числі, на основі більш глибокого аналізу їх природи і сутності, а також оцінки реального співвідношення прав людини і завдань боротьби із злочинністю. В цьому плані неабиякий інтерес становить дезінформація як один із способів отримання первинної оперативно-розшукової інформації працівниками карного розшуку [1, с. 140].

Згідно тлумачного словника дезінформація – це введення в оману невірною інформацією, неправда, омана [2, с. 522]. Слід зауважити, що одне лише проголошення даного слова в контексті правоохоронної діяльності викликає обурення і вислови про принципову неприпустимість. Але чи правильно при цьому оцінюється співвідношення змісту і форми даної категорії? І чи все в ній негативно і неприпустимо для використання в правоохоронній діяльності? Адже для оперативно-розшукової діяльності дезінформація – це те, без чого не може здійснюватися збір інформації, необхідної для розкриття злочинів. Як, наприклад, оперативний працівник чи агент може отримати необхідні дані від злочинця чи його співників, якщо не приховає свого справжнього інтересу, не замаскує мету? [3, с. 94-95]. Інша справа, що не можна шляхом дезінформації осіб, підштовхувати останніх до вчинення протиправних діянь [4, с. 103]. Таким чином, потрібно поставити питання не про те, допустиме чи не допустиме використання дезінформації, а при яких чітко визначених обставинах її можна застосовувати і відповідно – коли не допустимо [1, с. 140]. У зв'язку з цим, ми вважаємо необхідним навести думку російських учених Л.В. Бертовського, В.А. Образцова і С.В. Андрєєва про те, що використання дезінформації допускається у двох випадках:

1. особа, відносно якої використовується дезінформація, завжди повинна мати можливість вільного вибору поведінки (в якості безальтернативного тиску дезінформація не повинна використовуватись);

2. під час використання дезінформації не повинні допускатись порушення основних прав і свобод людини [5, с. 2].

Щодо тактики застосування дезінформації оперуповноваженим карного розшуку, то варто відзначити, що вона полягає у вмінні переграти свого супротивника за допомогою хитрості. Переграти супротивника – значить приховати свої плани та наміри і за рахунок цього досягти бажаного результату, а також створити умови добровільного поділу наявної інформацією [4, с. 106]. Крім цього, оперативний працівник може подавати особам, які перевіряються завчасно підготовлену дезінформацію, вводити їх в оману, заставляти повірити в неї і тим самим приспати їх пильність.

Взагалі, працівники підрозділів карного розшуку можуть використати дезінформацію раптово або спонтанно (при виникненні необхідності) чи по заздалегідь запланованому плану дій. Друга ситуація є більш вигідною, оскільки оперуповноважений має час обдумати оперативно-розшукову ситуацію, що склалася, визначити конкретні заходи, розробити і продумати зміст дезінформації та створити умови для того, щоб остання виглядала правдоподібно. Наприклад, викрадачі мобільних телефонів можуть шукати у газетній рубриці «куплю телефон» імовірних клієнтів на покупку цього засобу зв'язку. Зважаючи на це, правоохоронні органи можуть розмістити у зазначеній рубриці оголошення «дорого куплю мобільний телефон такої-то

моделі», що, на нашу думку, може принести позитивний результат і не вимагає від органів внутрішніх справ значних матеріальних і людських ресурсів. По цьому прикладу можна отримати первинну оперативно-розшукову інформацію і про інші викрадені речі.

Отже, зважаючи на все висловлене з приводу використання дезінформації для отримання первинної оперативно-розшукової інформації працівниками карного розшуку, ми вважаємо, що цей тактичний прийом є дієвим способом отримання первинної оперативно-розшукової інформації, без якого оперативникам не можливо обійтись у повсякденній практичній діяльності. А тому, щоб не виникало ніяких запитань відносно законності і допустимості його застосування, автор пропонує законодавцю ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити ще одним правом оперативних підрозділів, а саме: «використовувати дезінформацію з метою отримання первинної оперативно-розшукової інформації із дотриманням законності та прав і свобод людини» та закріпити окремим положенням закону чи відомчого нормативного акту випадки допустимості використання дезінформації працівниками оперативних підрозділів з метою отримання первинної оперативно-розшукової інформації.

Література: 1. Матвиенко П.В., Шалаев В.Г. Использование дезинформации и инсценировки конфликтов при расследовании и раскрытии преступлений // Вісник ЛАВС ім. 10-річчя незалежності України. ч.2. – 2004. – № 3. – С. 136-141. 2. Новый тлумачний словник української мови у трьох томах. 1-й том. Видання друге, виправлене. Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпущко – Київ: Видавництво «Аконіт», 2007.– 928 с. 3. Карпов Н.С. Злочинна діяльність. Монографія. – Київ, 2004. – 306с. 4. Бахин В.П. Дезинформация и провокация как средство противодействия преступной деятельности // Известия Тульского государственного университета. – 2001. – № 4. – С. 102-110. 5. Бертовский В.Л., Образцов В.А., Андреев С.В. Использование дезинформации при выявлении и расследовании преступлений // Российский следователь. – 2005. – № 8. – С. 2-5.

Торопов С.О., ад'юнкт ХНУВС

ТИПОВІ ЗАДАЧІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Задачі судової експертизи - поняття багатозначне, що має як процесуальний (завдання експерту слідчим, що призначив експертизу), так і гносеологічний аспекти. Це поняття диференціюється залежно від ступеня спільності відбиваного їм змісту. Вони можуть розглядатися як задачі: судової експертизи в якості абстрактного наукового поняття; судової експертизи певного класу, роду, виду, підвиду; конкретної судової експертизи [1, с. 67].

Г.Л. Грановський одним з перших дав визначення експертної задачі, під якою розумів «об'єкт експертної діяльності, спрямованої на перетворення потенційної доказової інформації, що міститься в представлених на експертизу в якості вихідних даних матеріалах справи, в актуальну доказову інформацію, що може бути використана для правильного вирішення кримінальної або цивільної справи», при цьому всі задачі їм диференціювалися на ідентифікаційні й неідентифікаційні [2, с.58].

У спеціальній літературі наведені класифікації експертних задач залежно від різних підстав. Найбільш істотним представляється розподіл задач по цілі, як основному змісту поняття задачі. Залежно від кінцевої цілі експертного дослідження сучасні систематизації передбачають роз-

поділ задач експертизи на ряд класів, однак у цей час ще немає досить чітких критеріїв для їхньої строгої класифікації.

Один з перших розподілів задач запропонував О.Р. Шляхов, виділивши ідентифікаційні й неідентифікаційні задачі [3, с. 88]. Подальший розвиток теорії судової експертизи привів до появи нових об'єктів і задач, які відповідають потребам слідчої практики. В 70-х - 80-х роках минулого століття в роботах А.І. Вінберга, Ю.Г. Корухова, Н.Т. Малаховської, В.Ф. Орлової, О.Р. Шляхова, та ін. показано, що термін «неідентифікаційні задачі» не відповідає сутності й значенню проведених досліджень. Уперше замість зазначених завдань В.О. Снетков запровадив термін «діагностичні задачі» [4, с. 103-106].

У теперішній час розподіл всіх задач експертизи на ідентифікаційні і діагностичні проводиться в роботах О.Р. Росинської [5, с. 63-193], Т.В. Аверянової [6, с. 163-175], М.Г. Щербаковського [7, с. 264-377] та інших авторів. Спектр діагностичних завдань досить широкий, але як вказує Ю.Г. Корухов об'єднуючої їх є те, що у всіх випадках в основу їхнього рішення покладене вивчення властивостей і станів об'єктів з урахуванням змін, що відбувалися в них, обумовлених факторами кримінальної ситуації [8, с. 73].

Міркуючи про експертну діагностику Ю.К. Орлов відзначає, що до діагностичних задач можна віднести цілий конгломерат самих різноманітних досліджень, що не мають між собою загальних підстав [9, с.18-19].

Деякими вченими експертні задачі діляться на три класи: ідентифікаційні, діагностичні й ситуалогічні (ситуаційні) [10, с. 13-15; 11, с. 230]. Н.Т. Малаховська пропонує диференціювати експертні задачі на чотири класи: ідентифікаційні, діагностичні, ситуалогічні й класифікаційні [12, с. 81-104].

В.І. Сташенко вірно відзначає, що класифікація завдань судово-балістичної експертизи дозволяє працівникам слідчих і судових органів орієнтуватися в черговості проведення й границях процесуальних дій, пов'язаних з підготовкою й призначенням експертизи. Він виділяє дві групи задач: 1) пов'язані з ототожненням об'єкта, тобто визначенням джерела походження; 2) пов'язані із установленням яких-небудь обставин справи [13, с. 9-15]. І.А. Скітович ділить завдання судово-балістичної експертизи на ідентифікаційні й неідентифікаційні, а неідентифікаційні, у свою чергу, підрозділяє на діагностичні й класифікаційні [14, с.94-101].

В області судово-балістичної експертизи нам представляється найбільш правильним розгорнута класифікація експертних задач, яка включає чотири класи: ідентифікаційні, діагностичні, ситуалогічні (ситуаційні) і класифікаційні задачі. Коротко розглянемо їх.

Класифікаційні задачі зводяться до встановлення відповідності об'єкта певним заздалегідь заданим характеристикам і віднесенням його на цій підставі до певного класу, групи. У судово-балістичної експертизи – це задачі по віднесенню об'єктів до вогнепальної зброї або боєприпасів, визначення моделі, марки зброї, типу снарядів і ін. Клас може бути стандартним або нестандартним (наприклад, саморобна вогнепальна зброя).

Ідентифікаційні завдання спрямовані на встановлення тотожності об'єкта по його матеріально-фіксованим відображеннях. У судово-

балістичної експертизи здійснюється ідентифікація конкретного екземпляра зброї по стріляних кулях і гільзам, встановлення джерела пошкодження снарядів, належності кулі й гільзи одному цілому патрону та ін.

Діагностичні задачі пов'язані із установленням властивостей і стану об'єктів дослідження, визначенням наявності відхилень від певних характеристик (нормативів, параметрів), визначення причини цих змін і зв'язком зі зробленим злочином. Для судово-балістичної експертизи характерними діагностичними задачами є встановлення придатності зброї до стрільнини, справності й можливості проведення пострілу без натискання на спусковий гачок, здатності зброї для ураження цілі та ін.

Ситуалогічні задачі пов'язані з аналізом кримінальної ситуації, станом обстановки, тобто місця події в цілому. У судово-балістичної експертизи до ситуалогічних відносяться задачі по визначенню напрямку пострілу, взаємному розташуванню особи, яка стріляла, й потерпілого, черговості пострілів і ін.

Відзначимо, що всі зазначені задачі в «чистому» виді зустрічаються вкрай рідко й тісно взаємопов'язані між собою. Тому можна виділити кінцеві й проміжні задачі судово-балістичного дослідження.

Література: 1. Словарь основных терминов судебных экспертиз. М.: ВНИИСЭ, 1980. 2. Грановский Г.Л. Экспертные задачи: понятие, структура, стратегия решения // Теоретические и методические вопросы судебной экспертизы: Сборник научных трудов. – М., изд. ВНИИСЭ 1985. – С. 55 – 80 3. Шляхов А.Р. Общие положения методик криминалистической экспертизы. М., 1961. 4. Снетков В.А. Проблемы криминалистической диагностики // Тр. ВНИИ МВД СССР. – М., 1972. – Вып. 23. 5. Россинская Е.Р. Судебные экспертизы в уголовном, гражданском и арбитражном процессах. – М., 1995. 6. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза. Курс общей теории. – М., 2006. 7. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование. – Харьков, 2005. 8. Корухов Ю.К. Криминалистическая диагностика в расследовании преступлений. – М., 1996. 9. Орлов Ю.К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве. Научное издание. – М., 2005. 10. Серай М.Я., Стрижа В.К. Типология экспертных задач: методологические аспекты // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1988. – Вып. 37. 11. Криминалистика социалистических стран / Под ред. В.Я. Колдина. – М., 1986. 12. Малаховская Н.Т. Понятие экспертных задач и возможность построения их иерархической системы // Теоретические и методические вопросы судебной экспертизы: Сб. науч. тр. ВНИИСЭ. – М., 1985. 13. Сташенко В.И. К вопросу классификации задач и объектов судебно-баллистической экспертизы // Новые разработки и дискуссионные проблемы теории и практики судебной экспертизы. – М.: ВНИИСЭ, 1983. – Вып. 2. 14. Скитович И.А. О классификации задач судебно-баллистической экспертизы // Вопросы методики производства отдельных родов судебных экспертиз: Сб. науч. тр. ВНИИСЭ. – М., 1989

Туровець Ю.М., ад'юнкт кафедри криміналістики КНУВС

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Охорона довкілля, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини — невід'ємна умова сталого розвитку України.

В умовах деградації навколишнього природного середовища, погіршення екологічних умов існування людини, зростання захворюваності населення, смертності та погіршення генофонду нації особливого значення набуває захист конституційних екологічних прав громадян. Наяв-

ність чітких законодавчих механізмів їх захисту у випадку порушень є важливою гарантією стабільності правовідносин у даній сфері.

Як зазначає Книженко С.О., складна екологічна обстановка значною мірою зумовлена постійним зростанням кількості і високою латентністю екологічних злочинів. Водночас суспільно небезпечні наслідки: захворювання і загибель людей, забруднення значних територій, масове знищення об'єктів тваринного і рослинного світу, небезпека тяжких технологічних аварій або екологічних катастроф створюють реальну загрозу національній і екологічній безпеці України[8, с. 4].

Проблеми розслідування окремих видів злочинів проти довкілля були предметом дослідження в роботах М.О. Духно, В.В. Єгошина, Ю.Г. Корухова, Г.А. Матусовського, А.Є. Меркурісова, А.М. Плешакова, А.П. Резван, М.В. Свердюкова, М.О. Селіванова, М.П. Яблокова, авторського колективу С.Б. Гавриша, В.Г. Грузкової, В.О. Коновалової та інших.

Правові основи екологічної політики закладені у Декларації про державний суверенітет України[3, с. 15] й Основному Законі України[1], який встановлює обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку, гарантує громадянам право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище.

Питання про екологічні права людини і громадянина та способи їх захисту є центральними на сьогодні, оскільки «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ч. 1 ст. 3 Конституції України)[1]. Основні права часто називають конституційними та фундаментальними. В Україні вони закріплені Конституцією, а також міжнародно-правовими документами з прав людини. Аналізуючи норми Основного Закону України, можна констатувати, що конституційними екологічними правами, визначеними ст. 50 Конституції України є:

а) право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (право на екологічну безпеку);

б) право на відшкодування шкоди, завданої порушенням права на безпечне для життя і здоров'я довкілля (право на відшкодування екологічної шкоди);

в) право на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту та на її поширення (право на екологічну інформацію).

Вищезазначені права справедливо відносять до найважливіших з прав людини і громадянина. Адже поряд із такими правами, як право на життя, на житло, на достатній рівень матеріального забезпечення, вони забезпечують саме існування людини як соціально-біологічної істоти.

На думку Грицкевич С.Г. «пряме відношення до конституційних екологічних прав має право кожного користуватися природними об'єктами права власності народу (ст. 13 Конституції України), на безпечні, належні і здорові умови праці (ч. 4 ст. 43 Конституції України), а також право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49 Конституції України). В той же час два останні права виходять за межі суто екологічних прав.»[7, с. 16].

Охорона довкілля регламентована нормами, що містяться в екологічному і природоресурсному законодавстві, яке є дуже об'ємним та складним. Варто зазначити, що для розслідування екологічних злочинів та їх запобігання базовим окрім КК України, КПК України є низка законів України, а також нормативні акти міністерств, відомств, місцевих органів влади та управління з питань охорони навколишнього природного середовища. Зокрема, під час розслідування екологічних злочинів необхідно враховувати положення, що містяться в наступних законах України: «Про охорону навколишнього природного середовища»[3, с. 20-51], «Про охорону атмосферного повітря»[4, с. 503-514], «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»[6, с. 89-120], «Про поводження з радіоактивними відходами»[6, с. 121-133], «Про екологічну експертизу»[3, с. 52-64], «Про тваринний світ»[5, с. 112-132], «Про природно-заповідний фонд України»[5, с. 517-537], «Про мисливське господарство та полювання»[5, с. 140-157], «Про рослинний світ»[5, с. 185-199], «Про Червону книгу України»[5, с. 133-139], «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення»[6, с. 19-43], Земельному кодексі[3, с. 449-504], Лісовому кодексі[5, с. 3-33], Водному кодексі[4, с. 183-219], а також у нормативних актах Кабінету Міністрів України: «Правилах охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами»[4, с. 376-379], «Переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку»[6, с. 124-128], «Правилах охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами»[4, с. 376-379] та ціла низка інших нормативно-правових актів.

При вирішенні питання про достатність підстав для порушення кримінальної справи та під час розслідування злочинів проти довкілля необхідним є знання та використання стандартів якості навколишнього природного середовища. У низці підзаконних нормативно-правових актів встановлено нормативи гранично допустимих концентрацій (ГДК) забруднюючих речовин в атмосфері, водоймах, ґрунті; ступені шкідливих фізичних впливів на атмосферне повітря, шуму, вібрації, інших хімічних, фізичних, біологічних чинників; нормативи гранично допустимого навантаження (ГДН) на природне середовище, що використовується в сільськогосподарських, рекреаційних цілях, та нормативи санітарно-захисного характеру. А також ще існують виробничо-господарські стандарти, які покликані лімітувати параметри виробничо-господарської діяльності певного об'єкта з метою екологічного захисту зовнішнього середовища. До них належать нормативи гранично допустимих викидів (ГДВ) шкідливих речовин і шкідливих фізичних, хімічних, біологічних впливів, а також технологічні, містобудівельні, рекреаційні та інші нормативи господарської діяльності[10, с. 650].

Підсумовуючи все вищевикладене можна дійти висновку, що велика кількість нормативно-правових актів, які забезпечують захист екологічних прав ускладнює їх використання органами, що здійснюють екологічний контроль, органами розслідування, прокурорського нагляду та судами. Це негативно впливає на своєчасність виявлення ознак злочинів проти довкілля, оперативність їх розслідування та запобігання, притягнення

винних до кримінальної відповідальності, відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю та здоров'ю людини.

У зв'язку з цим ми підтримуємо точку зору тих авторів, які неодноразово вказували на необхідність прийняття екологічного кодексу, що дозволило б:

1) систематизувати весь чинний нормативно-правовий масив екологічного законодавства та узагальнити його;

2) усунути логічні суперечності деяких нормативно-правових актів або виявити їх непотрібність;

3) підвищити правове виховання й запобігання вчиненню злочинів даного виду[9, с. 72].

Хоча й останнім часом і можна констатувати активізацію наукового інтересу до дослідження теоретичних і практичних проблем особливостей розслідування злочинів проти довкілля, однак в Україні поки такі дослідження незначні. Відтак із проголошенням Президентом України курсу на євроінтеграцію, проблема забезпечення національної екологічної безпеки актуалізується. Адекватним інструментом розв'язання даної проблеми має слугувати удосконалення основ розслідування злочинів проти довкілля, а також відпрацювання напрямів підвищення ефективності нормативно-правового регулювання здійснення даної діяльності.

Література: 1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141. 2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2005. - № 1. 3. Екологічне законодавство України. В 4-х книгах / За ред. акад. В.І.Андрейцева. Упорядники: акад. В.І.Андрейцев, П.І.Лапечук. – Книга 1. – К.: Видавничий дім «Слово», 2007. – 872 с. 4. Екологічне законодавство України. В 4-х книгах / За ред. акад. В.І.Андрейцева. Упорядники: акад. В.І.Андрейцев, П.І.Лапечук. – Книга 2. – К.: Видавничий дім «Слово», 2007. – 656 с. 5. Екологічне законодавство України. В 4-х книгах / За ред. акад. В.І.Андрейцева. Упорядники: акад. В.І.Андрейцев, П.І.Лапечук. – Книга 3. – К.: Видавничий дім «Слово», 2007. – 656 с. 6. Екологічне законодавство України. В 4-х книгах / За ред. акад. В.І.Андрейцева. Упорядники: акад. В.І.Андрейцев, П.І.Лапечук. – Книга 4. – К.: Видавничий дім «Слово», 2007. – 656 с. 7. Грицкевич С.Г. Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: Дис. кан-та юр. наук: 12.00.02 – К., 2002. – 120 с. 8. Книженко С.О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів: Дис. кан-та юр. наук: 12.00.09 – Х., 2005. – 191 с. 9. Орлов Н. Проблемы систематизации экологического законодательства в сфере охраны окружающей среды // Право Украины. – 2001. – №3. – С. 71–75. 10. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Ю. Шепітька. - 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. - 728 с.

Федосова О.В., науковий співробітник ВОНР ХНУВС

ПІДСТАВИ ТА УМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Системний, комплексний аналіз питань забезпечення прав і свобод громадян в оперативно-розшуковій діяльності дає можливість розглянути їх не тільки з точки зору завдань і принципів, а й з точки зору можливості здійснення оперативно-розшукових заходів за наявності певних підстав та умов. Підстави - це встановлені законом умови, за наявності яких може проводитися оперативно-розшукова діяльність. Оскільки ця діяль-

ність є правоохоронною і спрямованою на боротьбу зі злочинністю, то повинна здійснюватися у відповідних рамках, які обумовлюють організацію її проведення. За певних умов оперативно-розшукові заходи можуть суттєво зачіпати права та інтереси громадян, що охороняються законом. Тому закон чітко визначає межі таких дій, вказуючи на конкретні підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, а також дає можливість оперативним працівникам чітко усвідомлювати допустимі межі своїх дій, а керівникам - контролювати їх роботу і відзначати, наскільки повно і ефективно використовуються надані можливості й права у боротьбі зі злочинністю. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», підставами для її проведення є:

- наявність достатньої інформації про: злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами; осіб, які готують або вчинили злочин; осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб, які безвісти зникли; розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;

- запити повноважних державних органів, установ і організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної, військової та службової таємниці;

- потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави [1, ст.6].

У науковій літературі підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності поділяють на фактичні та юридичні [2, с.110; 3 с. 87-100]. Фактичні підстави - це об'єктивні безпосередні причини проведення оперативно-розшукових заходів, у вигляді фактичної інформації про ознаки конкретних протиправних діянь або вказівок законодавця. Юридичні підстави - це передбачені оперативно-розшуковим законодавством або іншими нормативними актами джерела інформації (як правило, документально оформлені), що надійшли до оперативного працівника і містять відомості про фактичні підстави для проведення оперативно-розшукових заходів [1; 4].

За наявності вище названих підстав проведення оперативно-розшукової діяльності оперативний працівник з урахуванням досвіду, наявності необхідних сил, засобів і часу приймає рішення про доцільність проведення конкретних дій. Разом із тим деякі оперативно-розшукові заходи можуть істотно порушувати конституційні права і свободи громадян, тому потрібне дотримання певних умов їх проведення.

Умови проведення оперативно-розшукової діяльності – це встановлені Конституцією України та оперативно-розшуковим законодавством спеціальні правила, неухильне виконання яких сприяє ефективності здійснення конкретних оперативно-розшукових заходів і гарантує дотримання прав і свобод громадян [5, с. 79-81].

Умови дотримання прав і свобод людини, викладені у ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», визначають, що в процесі оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод як фізичних, так і юридичних осіб. Чітке і неухильне дотримання закріплених нормативних положень стосовно правового статусу особис-

тості є однією із принципових вимог законності і важливою гарантією її дотримання під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

На думку О.М. Бандурки та І.П. Козаченка, важливою умовою забезпечення прав і свобод громадян є законодавче визначення строків ведення оперативно-розшукової діяльності, що підкреслює тимчасовість обмеження прав і свобод громадянина [6; 7, с.161-169].

Проведення оперативно-розшукових заходів часто пов'язане з ризиком заподіяння шкоди особам, стосовно яких вони здійснюються. Інколи виникають ситуації, коли є достатні підстави і дотримані всі умови для проведення оперативно-розшукових заходів, але після їх виконання виявляється, що винність особи у вчиненні злочину не доведено, в порушенні кримінальної справи відмовлено, або провадження кримінальній справі припинено у зв'язку з відсутністю події злочину, за відсутністю в діянні складу злочину та інших підставах, передбачених ст. 6 Кримінально-процесуального кодексу України. У такому випадку особа може справедливо стверджувати, що було порушено її конституційні права і вимагати відшкодування збитків, якщо вважає, що такі були їй заподіяні.

Тому ми поділяємо думку В.П. Дороніної, М.Є. Шумило та інших вчених, які вважають, що важливою умовою забезпечення прав і свобод громадян є законодавче закріплення норм, якими передбачено поновлення матеріальних і моральних збитків [8, с. 48-50]. Так, ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначає, що у випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, до якої застосовувались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Міністерство внутрішніх справ України зобов'язане поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки.

На підставі перелічених умов можуть бути використані наступні способи захисту порушених прав: відновлення становища, існуючого до порушення прав, і припинення дій, які порушують права чи створюють загрозу такого порушення; відшкодування збитків; компенсація моральної шкоди; припинення чи зміна правовідносин; інші способи захисту, передбачені законом. Вказані способи захисту, як правило, застосовуються судами, але це не виключає можливості здійснювати їх добровільно оперативними підрозділами чи за рішенням вищих посадових осіб органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Найважливішою умовою дотримання прав і свобод громадян є санкціонування окремих оперативно-розшукових заходів. Кабінетом Міністрів України встановлено порядок отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації. Наголошено на тому, що ці «заходи можуть здійснювати тільки ті підрозділи, яким відповідно до закону надано право на провадження оперативно-розшукової діяльності» [9]. Це дає право стверджувати, що встановлення спеціального порядку санкціонування окремих оперативно-розшукових заходів є важливою умовою дотримання законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

На основі аналізу Конституції України та чинного оперативно-розшукового законодавства, ми зробили спробу узагальнити основні під-

стави та умови забезпечення прав і свобод громадян під час проведення оперативно-розшукової діяльності. На нашу думку, вони можуть бути зведені до поданого нижче переліку:

- оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах законності та дотримання прав і свобод людини і здійснюється лише спеціально визначеними в законі правоохоронними органами і передбаченими в їх структурі оперативними підрозділами. Проведення цієї діяльності іншими підрозділами правоохоронних органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими організаціями, приватними організаціями та особами не допускається;

- заборонено приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів за відсутності підстав, передбачених ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність»; застосування виняткових і тимчасових заходів, що обмежують права і свободи людини, може здійснюватись лише тоді, коли іншим способом неможливо здобути фактичні дані для забезпечення захисту суспільства і держави від злочинних посягань;

- обмеження конституційних гарантій недоторканності житла та іншого володіння особи шляхом негласного проникнення, зняття інформації з каналів зв'язку, контролю телеграфно-поштових відправлень проводиться лише з дозволу суду;

- громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії. У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, оперативні підрозділи зобов'язані поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки;

- відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені під час здійснення оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають юридичній відповідальності;

- заборонено застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоду здоров'ю людей та навколишньому середовищу, а також залучати до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності медичних працівників, священнослужителів, адвокатів, якщо особа, щодо якої вони мають здійснювати оперативно-розшукові заходи, є їх пацієнтом чи клієнтом.

Література: 1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. №2135-ХІІ // Відомості Верховна Рада України. – 1992. – №22. – Ст.303. 2. Дубоносов Е.С. Основы оперативно-розыскной деятельности: Курс лекций/ Под ред. заслуженного деятеля науки РФ, доктора юридических наук, профессора Г.К. Сенилова. – М.: ЮИ МВД РФ, Книжный мир, 2002. – 184с. 3. Козаченко І.П. Охорона і захисна функції оперативно-розшукової діяльності // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. №1(4). 2001.- Д.: Дніпропетр. юрид. ін-т МВС України, 2001.- С.87-100. 4. Закон України «Про організаційно-правові основи

боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. №3341–ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №35. – Ст.358 (зі змінами і доповненнями, внесеними Законами України: від 24 лютого 1994 р. №4001–ХІІ). 5. Джужа О.М., Орлов Ю.Ю. Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: деякі проблеми //Право України.- 2006.- № 6.-С. 79-81 6. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність: Підручник. Частина І. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с. 7. Козаченко І.П. Дотримання прав і свобод людини у проведенні тимчасових і виняткових оперативно-розшукових заходів // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. №1(1). 2000.- Д.: Дніпропетр. юрид. ін-т МВС України, 2000.- С.161-169. 8. Дороніна В.П., Шумило М.Є. Про підстави реабілітації та відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду, в кримінальному процесі //Вісник Верховного Суду України. - 2001.- № 1.-С. 48-50. 9. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1169 «Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації».

Шевченко Є.О., аспірант ХНУВС

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЗАСУДЖЕНОГО

Стаття 3 Конституції України закріплює положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначаються виключно законами України, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави. Зазначені конституційні положення спонукають до постійного системного вдосконалення національного законодавства, що регламентує права та свободи людини, у тому числі й засуджених до кримінального покарання, в аспекті посилення їх гарантій, та приведення його у відповідність до міжнародно-правових стандартів у цій сфері.

В юридичній літературі висловлені різні підходи до визначення поняття «гарантії» [1, с. 280; 2]. Їх узагальнення дозволяє зробити висновок про те, що, як правило, під гарантіями розуміють певні правові засоби, котрі сприяють захисту прав та свобод людини. У свою чергу, суспільство та держава можуть забезпечувати їх різноманітними засобами. У залежності від цього виділяють соціально-економічні, моральні, політичні, юридичні гарантії прав людини [3, с. 207 та ін.]. Гарантії класифікуються на певні групи за різними підставами: а) за сферою дії: внутрішньодержавні (національні), міжнародні; б) за способом викладу: прості, складні, змішані; в) в залежності від правового статусу особистості: загальні, спеціальні, індивідуальні [4, с. 202-205; 5, с. 275-282]. Юридичні гарантії є основною формою закріплення відповідних засобів, що сприяють захисту прав та свобод людини. Слід погодитися з думкою В.Ф. Погорілко, який відносить юридичні гарантії до спеціальних, і з цього приводу зазначає, що це – надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами. Їх метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту прав і свобод громадян. Юридичні гарантії вчений поділяє на нормативно-правові і організаційно-правові [3, с. 222].

Належне місце в системі гарантій прав та свобод особи в Україні, зокрема засудженого, займають міжнародно-правові. Аналіз сучасних міжнародно-правових актів у цій сфері дозволяє виділити як норми-принципи, так і норми-рекомендації. Норми-принципи не припускають відхилення від них як у законодавстві, так і в діяльності органів і установ виконання покарань. Норми-рекомендації не носять обов'язкового характеру, хоча і підлягають максимальному врахуванню при розробці нових законодавчих актів [6, с. 38].

Усі чинні міжнародні акти, в яких містяться певні стандарти (юридичні гарантії) дотримання прав осіб, щодо яких вирок звертається до виконання та виконується, можна класифікувати на дві групи: 1) за масштабом дії. У цій сфері стандарти поділяються на два блоки: універсальні й регіональні. Універсальні стандарти вироблені Організацією Об'єднаних Націй, регіональні – Радою Європи або іншими регіональними об'єднаннями держав; 2) за обов'язковістю для держав-учасниць ці стандарти поділяються на: а) обов'язкові норми – принципи і загальні положення; 2) стандарти – рекомендації, які не носять обов'язкового характеру [7, с. 37].

Виходячи з наведених класифікацій, до системи чинних міжнародних актів, які передбачають юридичні гарантії забезпечення прав засуджених, можна віднести:

- акти загального характеру: Загальна декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права (1966 р.); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.); Декларація ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1963 р.); Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 р.); Декларація про права інвалідів (1975 р.); Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) тощо;

- спеціалізовані акти: Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (1955 р.); Декларація про захист всіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських або які принижують гідність видів поводження і покарання (1975 р.); Кодекс поведінки посадових осіб при підтриманні правопорядку (1979 р.); Принципи медичної етики, які стосуються працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, по захисту засуджених або затриманих осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських видів поводження і покарання (1982 р.); Європейська Конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1984 р.); Звід принципів захисту всіх осіб, затриманих чи ув'язнених у будь-якій формі (1989 р.); Основні принципи поводження з в'язнями від 14 грудня 1990 р.; Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийняті VII Конгресом ООН щодо попередження злочинності й поводження з правопорушниками 27 серпня - 7 вересня 1990 р.; Конвенція про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є, від 19 травня 1998 р. тощо.

Узагальнення низки положень наведених міжнародно-правових актів дозволяє визначити певну сукупність гарантій прав засудженого. Зокрема, до них можна віднести такі положення: усі особи, позбавлені волі, мають право

на гуманне поводження і повагу гідності, властивій людській особі; ніхто не повинен зазнавати тортур, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує його гідність, поводження чи покарання; право засуджених на кваліфіковану юридичну допомогу; обов'язок адміністрації колонії просвіщати й інформувати засуджених про їхні права, а також про правила і внутрішній розпорядок у колонії з моменту їх прибуття до колонії, що має на меті полегшення їх адаптації до життя у неволі; забезпечення у колонії простого доступу до процедури подання та розгляду скарг.

Слід підтримати думку М.П. Орзіха, який зазначав, що обов'язкам усіх державних органів охороняти і захищати права і свободи людини як вищі соціальні цінності повинно кореспондувати гарантоване право людини ініціювати дії судових, адміністративних, контрольно-наглядових органів з охорони та захисту прав і свобод. Бездіяльність державного органу повинна визнаватися правопорушенням, кваліфікуватися як таке, що спрямоване проти встановленого конституційного порядку і тягти серйозну юридичну відповідальність [8, с.22].

На підставі викладеного можна відмітити наступні аспекти: 1) найбільш виразне закріплення юридичних гарантій прав засудженого міститься в міжнародно-правових актах у сфері прав людини; 2) постійне та системне вдосконалення законодавства, що забезпечує права та свободи засудженого, повинно мати місце на підставі положень відповідних міжнародно-правових актів; 3) права засудженого у будь-якому разі повинні бути забезпечені відповідними обов'язками державних органів та їх посадових осіб; 4) основним засобом захисту прав та свобод засудженого є його право на звернення до суду; 5) удосконалення судової форми захисту прав особи, у тому числі і в сфері кримінального судочинства, є пріоритетним напрямком розвитку діяльності держави щодо забезпечення прав і свобод людини.

Література: 1. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Курс лекций. М. 1996. - С. 280. 2. Корнуков В.М. Теоретические и правовые основы положения личности в уголовном судопроизводстве. Дисс.на соискание учен.степени доктора юридических наук. Харьков. 1988. - С.59. 3. Конституційне право України/ За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 2000. – 733 с. 4. Скакун О. Ф. Теория государства и права. - Х.: Консум; Университет внутренних дел, 2000. – 704 с. 5. Теория государства и права. Курс лекций/ Под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М.: Юрист, 1997. - 672 с. 6. Конституційне право України // За ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 1999. – 735 с. 7. Шмаров И. С позиции международных актов // Воспитание и правопорядок. – 1990 - №8. – с. 37-40 8. Игнатьев А.А. Уголовно-исполнительное право. М.: Новый юрист. – 1997. –304 с. 9. Орзіх М.П. Глобалізація доктрини прав людини і громадянина //Правова держава. – Вип.. 9. – с. 20 – 26.

Щербаковський С.М., здобувач ХНУВС

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ

Розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків пов'язане з певними труднощами у зв'язку з тим, що злочинна діяльність наркоділків удосконалюється, значно підвищена конспірація під час транспортування, збуту і придбання наркотиків. Все це значно ускладнює діяльність правоохоронних

органів по виявленню і розкриттю злочинів щодо незаконного обігу наркотиків традиційними кримінально-процесуальними засобами. Без активного використання оперативно-розшукових заходів правоохоронні органи не можуть ефективно протистояти наркозлочинності. Слідча практика свідчить, що злочини про незаконний обіг наркотиків в основному розкриваються й розслідуються завдяки діяльності оперативно-розшукових підрозділів БНОН.

Результатом оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД) в широкому розумінні слова є отримання оперативно-розшукової інформації, яка накопичується, обробляється, аналізується для вжиття відповідних заходів [1, с. 281]. ОРД й кримінальне судочинство являють собою єдність процесуального й непроцесуального. Ця єдність проявляється не тільки в проведенні слідчих дій або оперативно-розшукових заходів, тобто включає не тільки процедурні питання, але й передбачає з отриманням інформації її використання, прийняття рішення як процесуального, так й оперативно-розшукового характеру. Наприклад, результати перевірконої закупівлі можуть служити підставою для прийняття процесуальних рішень (порушення кримінальної справи) і (або) проведення слідчих дій (обшук, виїмка, огляд місця події).

У наукових працях вчених розглянуті різні аспекти й проблеми використання оперативно-розшукової інформації [2, 3, 4 та ін.]. Зазначимо дві загальні риси вказаних та інших праць, що присвячені проблемі, яка розглядається. По-перше, акцент зроблений на використанні оперативно-розшукової інформації у доказуванні по кримінальних справах. Вказане, безумовно вірно, але не вичерпує всього спектру цілей використання оперативно-розшукової інформації. По-друге, відповідно до оперативно-розшукової інформації часто використовується термін «реалізація», під яким розуміється здійснення оперативними підрозділами у передбаченому законом порядку практичних дій щодо передачі такої інформації особам, які здійснюють кримінально-процесуальне провадження [5, с. 114-115]. В наведеному визначенні реалізація оперативно-розшукової інформації зведена до лише її елементарної «передачі», що значно звужує обсяг поняття «використання».

У зв'язку з тісним зв'язком ОРД і кримінально-процесуальною діяльністю можна розглянути процедуру використання результатів ОРД через призму доказування. А.Р. Белкін підкреслює, що процес доказування не вичерпується збиранням, дослідженням і оцінкою доказів; зібрані, досліджені і оцінені докази використовуються з метою доказування [6, с.10]. З урахуванням ст. ст. 1, 10 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» можна визначити поняття використання результатів ОРД. Вважасмо, що використання результатів ОРД в кримінальному судочинстві являє собою логічне і тактичне оперування оперативно-розшуковою інформацією, яка отримана при проведенні оперативно-розшукових заходів, про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, з метою попередження, припинення, розслідування злочинів та в інтересах кримінального судочинства, безпеки громадян, суспільства і держави. Зазначимо, що логічне оперування створюється завдяки внутрішній, розумовій роботі, а тактичне оперування – зовнішнім діям, їх практичній реалізації.

Роботи вітчизняних та російських вчених свідчать про те, що науковці виокремлюють два основних напрямки використання результатів ОРД: як інформацію, що орієнтує у кримінальному процесі, і як підстав для прийняття процесуальних рішень, у тому числі доведенні по кримінальній справі [7, 8, 9, 10]. Вважаємо, що вказані напрямки треба диференціювати та уточнити.

Аналіз слідчої та оперативно-розшукової практики дозволяє виділити наступні напрямки використання результатів оперативно-розшукової діяльності при розслідуванні незаконного обігу наркотиків, які залежать від їх цілей:

1) у доказуванні: отримання нових доказів, перевірка існуючих доказів, формування комплексів доказів;

2) у процесуальному аспекті: приводи та підстави для порушення кримінальної справи, підстави проведення невідкладних слідчих дій, перевірка повідомлень про вчинений злочин, створення умов для розкриття злочину засобами кримінального процесу;

3) у тактико-криміналістичному плані: висунення та перевірка версій, моделювання механізму злочину, пошук невідомих злочинців, осіб та предметів, що пов'язані зі злочином, інформаційне забезпечення слідчих дій, подолання протидії розслідуванню;

4) в організаційно-управлінському плані: обґрунтування процесуальних рішень, які приймає слідчий у розслідуваній справі, планування розслідування кримінальної справи або окремої слідчої дії, проведення слідчих дій й тактичних операцій, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, розшук обвинувачених, місце перебування яких невідоме або таких, які ухиляються від слідства;

5) у профілактиці злочинів: попередження й припинення злочинів, встановлення обставин, які сприяли вчиненню злочинів.

Література: 1. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник- Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с. 2. Грошевий Ю.М., Дидоренко Є.О., Розовський Б.Г. Кримінально-процесуальні аспекти оперативно-розшукової діяльності // Право України. – 2003. – №1. – С. 73-75. 3. Душейко Г.О. Організаційно-тактичні основи реалізації оперативно-розшукової інформації на стадії порушення кримінальної справи: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2001. 4. Шумило М.Є. Наукові засади використання оперативно-розшукових матеріалів у доказуванні в кримінальних справах // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: Матеріали наук.-практ. конф. – Київ, Харків: «Хрінком Інтер», 2002. – С. 188-191. 5. Уваров В.Г. Проблеми концептуальної моделі та юридичної форми реалізації результатів оперативно-розшукової діяльності органом дзнання // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – Спеціальний випуск №1 (28). – С. 113-119. 6. Белкин А.Р. Теория доказывания: криминалистический и оперативно-розыскной аспекты: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Воронежский государственный университет. – Воронеж, 2000. – 46 с. 7. Корневский Ю.В., Токарева М.Е.. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам. Методическое пособие. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2000. – 144 с. 8. Зажицкий В.И. Результаты оперативно-розыскной деятельности в уголовном судопроизводстве: теория и практика. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 449 с. 9. Погорельский М.А. Функциональное назначения оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. – Х.: Арсис, ЛТД, 2007. – 576 с. 10. Гевко В.В. Використання непроцесуальної інформації під час доказування у стадії попереднього розслідування: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1996. – 214 с.

ОСВІДУВАННЯ, ЯК ЗАХІД КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Важливе значення для забезпечення повноти, об'єктивності і всебічності розкриття злочинів має отримання доказової інформації про причетність тієї або іншої особи до події, що розслідується. Освідування є досить ефективним і розповсюдженим заходом кримінально-процесуального доказування. Виявлені на тілі живої людини під час освідування особливі прикмети, сліди злочину або тілесні ушкодження можуть вказувати на причетність цієї особи до злочину, на знаряддя злочину, на перебування цієї особи на місці події або у певних місцях до або після скоєння злочину, на безпосередній контакт злочинця і жертви злочину, на скоєння ними конкретних дій в процесі скоєння злочину і т.п. Однак, до теперішнього часу існують різні судження щодо сутності і правової природи освідування [1, с.129]. Провадження освідування тісно пов'язано з вторгненням у сферу особистих прав громадян, гарантованих Конституцією України, у тому числі права на особисту недоторканість. Саме тому питання, яке ми розглядаємо в цій публікації є дійсно актуальним, особливо в світлі прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України.

Дослідженню сутності та особливостям провадження освідування як слідчої дії з ознаками кримінально-процесуального примусу приділяли і приділяють значну увагу багато відомих фахівців з кримінального процесу та криміналістики такі як, наприклад, Л.В. Винницький, М.М. Михеєнко, І.Л. Петрухін, Ю.Г. Торбін та інші.

В теперішній час термін «освідування» вживається в наступних значеннях: 1) освідування як лікарський огляд тіла людини, який здійснюється поза провадженням по кримінальній справі; 2) освідування як складова частина судово-медичної та судово-психіатричної експертизи; 3) освідування як самостійна кримінально-процесуальна дія. В нашій публікації ми розглянемо освідування як самостійну слідчу дію з ознаками кримінально-процесуального примусу. Більшість вчених вважає, що освідування є не різновидом слідчого огляду або судово-медичної експертизи, а є самостійною слідчою дією.

Освідування як самостійна слідча дія відрізняється від огляду особливою процесуальною формою, оскільки має специфічні цілі і проводиться за порушеною кримінальною справою при наявності відповідних юридичних і фактичних підстав. Загальна підстава для примусового проведення освідування – наявність інформації про те, що можливо на тілі особи є сліди злочину, особливі прикмети, інші ознаки, які мають суттєве значення для справи. Постанова про проведення освідування є підставою для примусового здійснення огляду тіла людини (освідування).

Процесуальний примус при проведенні освідування допускається для виявлення об'єктів, передбачених законом. На думку І.Л. Петрухіна примусовість освідування полягає у наступному:

1) особа дозволяє освідувати себе проти власного бажання, у зв'язку з тим, що побоюється застосування санкцій (тобто в неї немає іншого вибору);

2) здійснюється подолання фізичного опору особи, яку освідують у випадках, коли це допустимо.

Згідно ст.193 КПК України об'єктом освідкування є тіло людини, на якому присутні особливі прикмети (родимі плями, татуювання, шрами, рубці, бородавки, відсутність певних частин тіла, сліди колишніх хвороб, дефекти зубів та інші), а також сліди злочину (синці, тілесні ушкодження, що залишилися після вчинення насильницького злочину; плями крові, сліди виділень людського організму). Також ст.193 КПК України визначається коло осіб, які можуть бути піддані освідкуванню – це обвинувачений, підозрюваний, потерпілий і свідок. Щодо обвинувачених і підозрюваних, то освідкування може проводитись як у добровільному, так і в примусовому порядку. Освідкування ж потерпілого і свідка допускається за їх згодою. Як виняток, потерпілого можна освідкувати, якщо обвинувачений (підозрюваний) заявляє про це клопотання, захищаючись від обвинувачення у вчиненні насильницького злочину, висунутого потерпілим [3, с.325-326]. В.М. Тертишник запропонував в ч.1 ст.193 КПК України вжити відповідно термін «освідкування будь-якої особи». Дійсно, на теперішній час, особливо в світлі прийняття нового КПК України, серед науковців та практиків є дискусійним питання про можливість примусового освідкування потерпілого і свідка. На наш погляд, примусове провадження може бути проведено як до обвинуваченого (підозрюваного), так і до потерпілого або свідка, при наявності необхідних для цього фактичних підстав. Конституцією України передбачено, що всі громадяни рівні перед законом і судом, тому вважаємо недоречним виділення потерпілого і свідка в окремий статус. В науці питання про проведення примусового освідкування викликало і викликає спори і дискусії. В певній мірі ця обставина пов'язана з необхідністю захисту конституційних справ і свобод учасників кримінального судочинства, а також з естетичними проблемами при провадженні слідчих та інших процесуальних дій. Щодо примусовості освідкування, то в процесуальній літературі існують різні думки. Одні автори вважають, що підозрюваний і обвинувачений, так як і потерпілий і свідок, можуть бути підвергнуті освідкуванню в примусовому порядку. Інші, припускаючи можливість примусового освідкування по відношенню до підозрюваного і обвинуваченого, заперечують можливість примусу при освідкуванні потерпілого і свідка, підкреслюючи, що воно може бути проведено лише за їх згодою. Є процесуалісти, які взагалі відкидають примусовий характер освідкування [4, с.22]. На нашу думку, не можна погодитись з позицією авторів, які допускають примусове провадження лише до обвинуваченого і підозрюваного, виключаючи його по відношенню до потерпілих і свідків. Ми погоджуємося з думкою А.Є. Жалинського, який вважає, що по відношенню до можливості примусового освідкування, процесуальне становище обвинуваченого, потерпілого, підозрюваного і свідка є нейтральним [5, с.29]. В теперішній час,

особливо в світлі прийняття нового кримінально-процесуального кодексу України, актуальне значення має правова регламентація процесуальної природи освідчування, визначення його об'єкту, завдань, використання спеціальних знань спеціалістів, які приймають участь у його провадженні, застосування науково-технічних засобів з метою збирання і наступного використання доказової інформації з метою встановлення істини по кримінальній справі. Як ми зазначали вище, провадження освідчування тісно пов'язано із вторгненням у сферу особистих прав громадян, гарантованих Конституцією України. При провадженні освідчування можуть бути з'ясовані окремі інтимні особливості особистого життя особи, яку освідчують, і які б вона не хотіла розголошувати. Ми пропонуємо у проекті нового Кримінально-процесуального кодексу у розділі «Заходи процесуального примусу» окремо визначити поняття слідчої дії «освідчування» та розглянути особливості її провадження, а саме – завдання освідчування; об'єкт освідчування; підстави його проведення; перелік необхідних процесуальних документів; обставини, при яких особа має право відмовитись від проведення відносно неї освідчування; права та обов'язки осіб, відносно яких необхідно провести освідчування; особи відносно яких можливе проведення примусового освідчування; гарантії забезпечення певних прав особи, відносно якої проводиться освідчування; відповідальність осіб – учасників освідчування (слідчий, лікар, поняті та інші), в разі допущення ними порушення певних прав особи, відносно якої було проведено слідчу дію та інші.

Література: 1. Петрухин И.Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. Общая концепция. Неприкосновенность личности. /Ответственный редактор И.Б. Михайловская – М.: Наука, 1985 – 239с. 2. Торбин Ю.Г. Теория и практика освидетельствования.- СПб.: Питер, 2004.- 176 с. 3. Винницкий Л.В. О процессуальной сущности освидетельствования// Актуальные проблемы совершенствования производства следственных действий. – Ташкент, 1982. 4. Тарасов-Родионов П. И. Предварительное следствие. М., 1955. 5. Жалинский А.Э. Освидетельствование в советском уголовном процессе, 1964

СЕКЦІЯ 2. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС. АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

*Алтуніна О.М., здобувач Донецького юрид. ін-ту
ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Поняття суб'єктів адміністративного права є одним із найважливіших, які розробляються адміністративно-правовою наукою. Адміністративне право наділяє правосуб'єктністю велике коло учасників соціальних зв'язків, про що свідчить велика кількість управлінських відносин у суспільстві, а система суб'єктів адміністративного права складніша, ніж системи суб'єктів будь-якої іншої галузі права.

В адміністративному праві під суб'єктом розуміють: носія (власника) прав та обов'язків у сфері публічного управління, які передбачені адміністративно-правовими нормами, здатного надати права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати; особу або організацію, що відповідно до чинного законодавства можуть бути учасниками (сторонами) регульованих адміністративним правом управлінських суспільних відносин; фізичну або юридичну особу (організацію), яка відповідно до встановлених адміністративним законодавством норм бере участь у здійсненні публічного управління, реалізації функцій виконавчої влади. Таким характеристикам цілком відповідають і органи місцевого самоврядування, які все ж мають певну специфіку.

До особливостей органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративного права можна віднести таке:

- особливий порядок утворення та наявність спеціального апарату управління – виконавчих комітетів, відділів, управлінь та інших створюваних радами виконавчих органів, які складаються з окремих органів та їх структурних підрозділів;

- вони реалізують функції держави на місцевому рівні, виконуючи положення Конституції та законів України, актів Президента України та Уряду, а також нормативні акти інших органів державної влади, у зв'язку з чим наділені владними повноваженнями, які обов'язкові для виконання. Більше того, крім власних владних повноважень вони наділені делегованими повноваженнями органів виконавчої влади. Державно-владні повноваження виражаються в компетенції органів місцевого самоврядування і практично реалізуються у прийнятих ними владних рішеннях. Вони оформлюються у вигляді юридично обов'язкових нормативних й індивідуальних правових актів, а також знаходять своє відображення в конкретних діях і заходах, що здійснюються;

- здійснюють контроль і нагляд за виконання прийнятих рішень, неухильним дотриманням вимог, що містяться в них;

- здійснення ними владних повноважень має вторинний, підзаконний,

виконавчо-розпорядчий характер, бо вони здійснюють свої функції на підставі та на виконання закону. Однак, вони мають право приймати підзаконні нормативні акти;

- мають особливий адміністративно-правовий статус;
- наділені необхідною оперативною самостійністю, що виражається в їх компетенції – предметах відання, правах, обов'язках, територіальних межах діяльності;
- можуть бути як владними (коли застосовують владні повноваження), так і підвладними (у субординаційних відносинах з вищими за владною вертикаллю органами чи посадовими особами; коли виконують делеговані повноваження; коли порушують встановлені санітарні, проти-пожежні та інші норми) суб'єктами. Виходячи з характеру зв'язків між суб'єктами адміністративно-правових відносин, які виникають за участю органів місцевого самоврядування, можна виділити управлінські відносини субординації, координації та реординації;
- можуть бути учасниками як зовнішніх (розгляд звернення, видача дозволу, надання іншої адміністративної послуги), так і внутрішніх (притягнення до дисциплінарної відповідальності службовця, його атестування; прийняття адміністративного акта тощо) адміністративно-правових відносин;
- захист прав органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративно-правових відносин, так само як і спонукання їх до виконання адміністративних обов'язків здійснюється за допомогою як специфічних адміністративних заходів впливу, так і в судовому порядку.

Таким чином органи місцевого самоврядування є персоніфікованими суб'єктами адміністративного права, мають чітко визначену компетенцію щодо відповідної групи суспільних відносин, в ході реалізації яких приймають владні, обов'язкові для виконання рішення, здійснюють інші юридичне значимі дії, а в окремих випадках можуть бути підвладною (підзвітною) стороною адміністративно-правових відносин.

Бандурка І.О., слухач магістратури ННІ ПФМГБ ХНУВС

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОВС

Розвиток адміністративного права в Україні неможливий без законодавчого врегулювання процедурного аспекту відносин органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з громадянами. Це зумовлено як необхідністю захисту прав приватних (як фізичних, так і юридичних) осіб у відносинах з органами публічної адміністрації, так і власне потребами підвищення ефективності діяльності останніх [1, с. 10].

Проблематикою визначення адміністративної процедури займалися такі вчені, як: О.М.Бандурка, Д.Н. Бахрах, І.М. Назарев, В.Г. Перепелас, В.Д. Сорокін, В.П. Тимошук, М.М.Тищенко та інші. Але, не дивлячись на дослідження даної проблеми, існує ряд невирішених питань, тому дана тема потребує подальшого дослідження.

Першою за значимістю є проблема загальнонотеретичного характеру: насамперед необхідно визначитися з розумінням самого поняття «адміністративна процедура».

Слід зазначити, що в науковій літературі одночасно використовуються два терміни - «процес» і «процедура» [2, с. 5-32], отже доцільним буде їх розмежування. На нашу думку, ці терміни в лексичному походженні є синонімічними, оскільки походять від одного латинського кореня: процедура - *procedere* - просуватися, процес - *processus* - просування, проходження.

В загальному вигляді як процес, так і процедура – це певний порядок (послідовність) розгляду, обговорення, вирішення, виконання ряду дій, які об'єднані єдиною метою та в комплексі становлять певну діяльність. Однак, на нашу думку, це не тотожні поняття. Так, в словниках процес визначається як: 1) перебіг якогось явища, послідовної зміни станів, етапів, стадій розвитку; сукупності послідовних дій для досягнення якого-небудь результату [3, с.654]; 2) послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається в законіроному порядку [4, с.1221]; 3) сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного результату [5, с.508].

В управлінській науці процес характеризується як перебіг якогось явища, послідовної зміни станів, етапів, стадій розвитку; сукупність послідовних дій для досягнення якого-небудь результату. Як зазначає В.М.Плішкін, «якщо механізм характеризує основоположні, фундаментальні основи системи управління, а структура – основні елементи цієї системи та їх співвідношення, то сам процес управління характеризує реальне життя системи» [6, с.200]. З приведенного можна зробити висновок, що механізм управління характеризує його динаміку (принципи, завдання, функції), а процес – динаміку, тобто послідовність певних дій, порядок здійснення окремих операцій, пов'язаних зі збиранням, рухом, зберіганням, обробкою, аналізом інформації, забезпеченням нею структурних підрозділів і окремих виконавців.

Щодо категорії «процедура», то в тлумачних словниках під нею розуміють: 1) встановлену, прийняту послідовність дій для здійснення або оформлення якої-небудь справи [7, с.543]; 2) всяку тривалу, послідовну справу, порядок, обряд [8, с.526]; 3) офіційний порядок дій, виконання, обговорення чого-небудь [9, с.577]; 4) офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь.

Слід зазначити і те, що в деяких словниках термін «процедура» взагалі відсутній. С.С.Алексєєв взагалі об'єднує ці два терміни, вживаючи при цьому поняття «процедурно-процесуальні форми» [10, с.241], однак розмежовує ці терміни. Так, під процедурою вчений розуміє «процес у широкому розумінні слова» [10, с.242].

Аналіз наведених вище визначень категорії «процедура» надав змогу зробити висновок, що під нею розуміють: по-перше, впорядковані та послідовні дії; по-друге, дії, які спрямовані на досягнення певної загальної мети. Таким чином, процедуру в загальному вигляді доцільно визначити як сукупність послідовних дій, що можуть бути передбачені як правовими, так і не правовими нормами і які спрямовані на досягнення загальної мети.

У юридичній літературі використовується поняття «адміністративні процедури», які є одним із видів правових (юридичних) процедур. В адміністративно-правовій науці вони визначаються як: 1) урегульована адміністративно-процесуальними нормами правозастосовча діяльність органів виконавчої влади, спрямована на реалізацію своїх повноважень у взаєминах з не підлеглими їм громадянами та їхніми організаціями і не пов'язана з розглядом справ про правопорушення або застосування примусових заходів [11]; 2) встановлений законодавством порядок розгляду та вирішення адміністративними органами індивідуальних адміністративних справ [12, с.23].

Отже, під адміністративною процедурою необхідно розуміти встановлений законодавством порядок розгляду та вирішення адміністративних справ суб'єктами публічної адміністрації, тобто аспект відносин органів публічної адміністрації з фізичними та юридичними особами, що здійснюється шляхом відповідного правового регулювання, на основі принципів верховенства права, законності, рівності перед законом, відкритості.

Суб'єктами реалізації адміністративних процедур є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Однак, одним з головних суб'єктів реалізації адміністративних процедур щодо набуття громадянства України є ОВС, а саме Державний департамент у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб.

Адміністративні процедури, які реалізуються органами внутрішніх справ щодо набуття громадянства України базуються на принципах: законності, відкритості, гласності, доступності, обов'язковості, ефективності, концентрації дій, мінімальності фінансових витрат.

Зазначимо, що адміністративні процедури можна класифікувати на окремі види, а саме: юрисдикційні – наявність спору у відносинах між адміністративним органом і громадянином; неюрисдикційні процедури, які обіймають значно ширше коло ніж юрисдикційні, що зумовлено специфікою управлінської діяльності в різних сферах життя суспільства, різноманітністю органів управління, конкретизацією їх повноважень. До неюрисдикційних процедур слід відносити і процедури надання громадянства [13, с. 17].

Класифікація процедур за суб'єктом має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки дає змогу диференційовано регулювати особливості процедури розгляду кожної категорії справ, статус учасників тощо.

Наприкінці, можемо зазначити, що сьогодні в Україні назріла гостра необхідність дослідження проблеми адміністративних процедур набуття громадянства України, адже заміна тоталітарної держави державою демократичного і правового типу, утворення незалежної держави поставили Україну перед рядом невирішених в правовій науці і практиці питань.

Література: 1. Бандурка А.М., Тищенко Н.М. Административный процесс: Учебник. – Харьков: Изд-во НУВД, 2001. – 353с. 2. Административное право и административный процесс: старые и новые проблемы (по материалам «Лазаревских чтений») // Государство и право. – 1998. – № 8. – С. 5-32. 3. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М.Прохоров. -2-е изд. - М.: Советская энциклопедия, 1983. – 896 с. 4. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Ахатов. – 4-е изд. – М.: Книга, 1987. – 1600 с. 5. Тлумачний словник української мови. / Укладачі Ковальова Т.В., Коврига Л.П. – Харків:

Синтекс, 2005. – 672 с. 6. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. Ю.Ф. Кравченка. – К.: НАВСУ, 1999. – 702 с. 7. Євгенєва А. П. Словарь русского языка: В 4 т. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Русский язык, 1984. – 750 с. 8. Даль В. И. Толковый словарь великорусского языка: В 4 т. – М.: Русский язык, 1980. – Т. 3. – 555 с. 9. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – М.: Сов. энциклопедия, 1973. – 846с. 10. Проблемы теории государства и права: Учеб. для вузов / Под ред. С.С. Алексеева. – М.: Юрид. лит., 1987. – 448 с. 11. Лазарев И.М. Административные процедуры в сфере взаимоотношений граждан и их организаций с органами исполнительной власти в Российской Федерации: Дисс. канд. юрид. наук: 12.00.14. – Москва: Институт государства и права, 2002. – 200 с. 12. Управленческие процедуры / Отв. ред. Б.М.Лазарев. – М.: Наука, 1988. – 271с. 13. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В.П. Тимошук. – К.: Факт, 2003. – 496с.

Бродовський В.В., здобувач кафедри адміністративної діяльності ОВС
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ В ПРОФІЛАКТИЦІ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Особливим моментом в діяльності дільничних інспекторів міліції які найбільше наближені до населення на території, яку обслуговують, та мають у своєму розпорядженні достатній потенціал у виявленні осіб, схильних до скоєння правопорушень, безпосередніх фактів таких правопорушень, в організації і проведенні профілактичної роботи з особливою категорією осіб як неповнолітніми, у здійсненні профілактичних заходів, спрямованих на оздоровлення обстановки в неблагополучних родинах.

Згідно Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС України № 1212 від 20 жовтня 2003 р., на дільничних інспекторів міліції покладена функція – попередження правопорушень серед неповнолітніх.

Служба дільничних інспекторів здійснює роботу з неповнолітніми правопорушниками, батьками й особами, які їх замінюють, які негативно впливають на виховання дітей, і своєю антигромадською поведінкою сприяють вчиненню ними правопорушень, і ставить їх на профілактичний облік; доповідає рапортом начальнику міськрайоргану про кожного виявленого неповнолітнього правопорушника; вживає заходів по виведенню неповнолітніх правопорушників з-під впливу осіб з антигромадською поведінкою; здійснює контроль за неповнолітніми правопорушниками в сім'ях, громадських місцях, трудових колективах, за місцем навчання.

На нашу думку під профілактикою адміністративних правопорушень неповнолітніх слід розуміє діяльність суб'єктів профілактики (в тому числі службу дільничних інспекторів міліції) по виявленню, нейтралізації та усуненню причин і умов, які сприяють здійсненню адміністративних проступків підлітками, попередження і припинення вчинених ними деліктів, застосуванню до осіб, які їх вчинили, заходів виховного впливу або адміністративного примусу.

Крім того, в своїй безпосередній діяльності дільничні інспектори міліції надають допомогу співробітникам підрозділів кримінальної міліції у

справах неповнолітніх, апаратам карного розшуку у проведенні профілактичної роботи:

- серед підлітків, звільнених з місць позбавлення волі; засуджених умовно чи до мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі; звільнених від кримінальної відповідальності у зв'язку з застосуванням примусових заходів виховного впливу чи внаслідок акту амністії, а також скоїли суспільно небезпечні дії до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність;

- які повернулися із спеціальних навчально-виховних установ для неповнолітніх з девіантною поведінкою, які вчинили правопорушення, що тягнуть за собою заходи суспільного чи адміністративного впливу; які вживають спиртні напої, наркотичні чи психотропні речовини, що займаються токсикоманією; які систематично самовільно втікають з дому; які ведуть інший антигромадський спосіб життя;

- вчасно інформує підрозділу кримінальної міліції у справах неповнолітніх про факти антигромадської поведінки підлітків, вживає до них відповідні заходи впливу;

- контролює поведінку батьків і осіб, які їх замінюють, котрі негативно впливають на неповнолітніх, не виконують обов'язку по їх вихованню, доповідають рапортом начальнику міськрайоргану про кожне вчинене правопорушення з метою вживання заходів, передбачених чинним законодавством.

На нашу думку, слід зазначити основні завдання та принципи діяльності дільничних інспекторів міліції по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх можна сформулювати як: попередження бездоглядності, безпритульності, правопорушень серед дітей і підлітків; виявлення причин та умов, які сприяють правопорушенням серед неповнолітніх, а також розробка і здійснення заходів, спрямованих на їх усунення; забезпечення захисту прав і законних інтересів неповнолітніх; соціально-педагогічна реабілітація неповнолітніх, які перебувають у соціально небезпечному становищі; виявлення і припинення випадків втягнення неповнолітніх у злочинну та антигромадську діяльність.

Основними теоретичними положеннями, що характеризують сутність і специфічні особливості попередження адміністративних правопорушень неповнолітніх у діяльності міліції, а саме й дільничних інспекторів міліції є: вікові, психологічні особливості, своєрідність соціального та правового статусу неповнолітніх; неможливість розглядати профілактику правопорушень неповнолітніх ізольовано від сім'ї, близького оточення, під впливом яких можуть формуватися антигромадські установки; включення до предмету профілактичної діяльності проступків, що мають ознаки адміністративних, вчених підлітками, які не досягли віку адміністративної відповідальності; здійснення у процесі профілактичної роботи з неповнолітніми захисту їхніх прав і законних інтересів шляхом реалізації додаткових для цієї категорії громадян юридичних гарантій; використання у правозастосовчій практиці стосовно неповнолітніх додаткових можливостей диференціації та індивідуалізації адміністративної відповідальності і форм її реалізації; поєднання роботи за місцем проживання і діяльності неповнолітнього (роботи чи навчання); поєднання роботи з

корекції особистості неповнолітніх і припиненню джерел негативного впливу на них, з усуненням ситуацій, які сприяють деліктній поведінці; наявність великої кількості органів, установ і організацій, що беруть участь у профілактичній роботі, як у структурі виконавчої влади і місцевого самоврядування, так і приватних, благодійних, громадських організацій, фондів тощо; необхідність в спеціальній підготовці співробітників міліції, які спеціалізуються на роботі з неповнолітніми.

З метою удосконалення правового регулювання та практичної діяльності органів внутрішніх справ щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх є необхідність прийняття Закон України «Про основи системи профілактики бездоглядності і правопорушень неповнолітніх в Україні», в якому відповідно до Конституції України та міжнародних правових актів визначити державну систему профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх, захисту їхніх прав та врегулювати діяльність державних і недержавних органів, установ, об'єднань і організацій у цій галузі.

Література: 1. «Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України»: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20 жовтня 2003 року № 1212 2. Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник / За загальною ред. доц. А.Т. Комзюка.- Х.: Ун-т внутр. справ. - 1998. - 78 с. 3. Додін Є.В. Організація профілактики адміністративних проступків // Право України. – 1992. №9. – С.29-32.

*Глуценко Ю.М., здобувач відділу проблем державного управління та адміністративного права
(Інститут держави і права ім. В.М. Корецького)*

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Правовою формою діяльності місцевих державних адміністрацій є видання нормативно-правових актів. Під час видання цих актів держадміністрації повинні орієнтуватися не тільки на забезпечення інтересів держави, але й на обов'язковість дотримання прав і свобод громадян на відповідній території. Правотворчість є найважливішим засобом управління суспільством і безпосередньо пов'язана з типом держави, її формою, механізмом і функціями. Через правотворчість норми природного права перетворюються у форму нормативно-правових актів та становляться позитивним правом, тобто правом, яке існує у вигляді законодавства. Процедура введення норм і принципів природного права, соціальних потреб та інтересів громадян у закон складає зміст правотворчості. Не зважаючи на відмінність в розумінні правотворчості, - це завжди діяльність уповноважених органів по розробці, переробці та виданню нормативних актів. Правотворчість – один із основних елементів механізму правового регулювання суспільних відносин.

В юридичній літературі щодо характеристики правотворчості існує різноманітна термінологія — «правотворча техніка», «законодавча техніка», «юридична техніка», «нормопроектна техніка», «техніко-юридичне оформлення» тощо. Водночас у багатьох випадках ця термінологія вживається без

чіткого визначення змісту кожного поняття, без наявної концепції розвитку законодавства, дотримання плану законодавчої роботи, вдосконалення структури й напрямів нормотворчості [1, с. 437-448].

У сучасному лексиконі термін «техніка» вживається у декількох значеннях. Одне з них — це сукупність прийомів, навичок, що застосовуються в певній діяльності, певному ремеслі, мистецтві. Іншими словами, «техніка» — це набір засобів або прийомів, оперування певними властивостями, навичками; професійне вміння, нарешті це — майстерність. Правові засоби мають місце у будь-якому правотворчому акті місцевої державної адміністрації. С.С. Алексєєв зазначає, що правові засоби як елементи матерії права кожного разу на різноманітних ділянках юридичної догми проявляють себе як позитивні зобов'язання, заборони, дозволи. Більше того, він стверджує, що ні норми права, ні правові відносини, ні елементи юридичної техніки не можна підводити під вказані правові засоби. Ці засоби мають відношення до глибинних рівнів правової матерії, які так чи інакше складаються у різні юридичні класифікації, різні типи регулювання [2, с. 265]. Тому можна стверджувати, що чим вищим є рівень правового регулювання, тим вищим має бути технічний рівень творення правових актів держадміністраціями.

Юридичну техніку правотворчої діяльності місцевих державних адміністрацій можна визначити як систему юридичних способів і прийомів створення та систематизації окремих видів підзаконних нормативно-правових актів. Отже, юридична техніка включає два взаємопов'язаних процеси — процес створення правових актів, та — систематизації нормативно-правових актів. До юридичної техніки, зокрема, належать: офіційна законодавча термінологія, законодавчі конструкції (ідеальні моделі регулювання, схеми правовідносин та інших юридичних явищ, за допомогою яких законодавець створює нормативно-правові приписи), законодавчі презумпції, юридичні фікції, юридична стилістика (спеціально вироблені для складання законодавчих актів мовні засоби виразу велінь законодавця), засоби офіційного документального оформлення закону (способи його побудови, реквізити тощо). Засоби і прийоми юридичної правотворчої техніки правотворчої діяльності місцевих державних адміністрацій мають на меті забезпечення точності і визначеності норм права, наукових відносин, правомірних інтересів, та спрямовані на досягнення доступності й ефективності правових актів.

Поряд з поняттям «юридична техніка» доволі поширеним є поняття «правотворча техніка», зміст якого визначає система засобів, правил і прийомів підготовки компетентними органами юридичних актів. Можна стверджувати, що поняття «правотворча техніка» є спорідненим поняттям «юридична техніка». Воно містить у собі методики роботи над текстами усіх нормативно-правових актів, прийоми найдосконалішого викладу думки нормотворця у статтях (пунктах) юридичних актів, вибір доцільної структури кожного з них, термінологію та мову, способи оформлення змін, повного або часткового скасування, об'єднання нормативно-правових актів тощо. Правотворча техніка, зокрема, забезпечує юридичну досконалість нормативних документів [3, с. 33].

У радянській правовій літературі поняття «юридична техніка» замінюється поняттям «законодавча техніка». Юридична діяльність зводиться до реалізації державним апаратом законодавчої, адміністративної і правоохо-

ронної функцій. Але слід зауважити, що юридична техніка буде різною для кожного з цих видів юридичної діяльності, оскільки вони передбачають різних конкретних суб'єктів цієї діяльності, особливі її завдання, засоби тощо. У зв'язку з цим юридична техніка поділяється на техніку нормотворення і нормозастосування, виступаючи як законодавча, адміністративна та правоохоронна техніка, що, в свою чергу, набуває різноманітних, конкретних форм [4, с. 645-648].

Таким чином, можна зробити висновок, що додержання вимог правотворчої чи юридичної техніки (як двох основних термінологічних понять), які є системними, заснованими на практиці правотворчості і теоретично обґрунтованих принципів і правил (прийомів) підготовки проектів нормативно-правових актів місцевими державними адміністраціями, — обов'язкова передумова високої якості правових актів міськдержадміністрацій, їх повноти та узгодженості. Недооцінка зазначених вимог тягне за собою недоліки і суттєві помилки спочатку в правотворчій, а потім і в юридичній діяльності місцевих державних адміністрацій. Точне і неухильне додержання вимог щодо нормопроєктування в їх сукупності може характеризувати проект нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації як досконалий з технічної точки зору і свідчити про належну юридичну культуру з його підготовки і оформлення.

Література: 1. Концепція розвитку законодавства України// Матеріали науково-практичної конференції. — К.: Інститут законодавства Верховної Ради України. — 2003. — 506 с. 2. Алексеев С.С. Восхождение к праву: Поиски и решения. - М.: Норма. - 2001. — 748 с. 3. Ковальський В.С., Козінцев І.П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. - К.: Юрінком Інтер. - 2005. - 192 с. 4. Ющик О.І. Юридична техніка: проблеми визначення поняття / Парламентаризм в Україні: теорія та практика. - К. - 2001. - 745 с.

Іванцов В.О., ад'юнкт ХНУВС

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТ. 164-2 КУпАП

Становлення України як правової держави вимагає чіткого нормативно-правового регулювання суспільно значимих правовідносин. До таких правовідносин, як уявляється, варто віднести деліктні відносини, чильне місце серед яких займають порушення адміністративного законодавства.

Нажаль, сьогодні велика кількість дублюючих одна одну правові норми та постійні зміни у вітчизняному законодавстві негативно позначаються на визначенні економіко-правових та організаційних передумов адміністративних відносин, що виникають внаслідок притягнення до відповідальності за порушення законодавства в галузі фінансів.

У даній роботі проводиться аналіз законодавства, що регулює адміністративну сферу діяльності держави та уповноважених органів, наводяться приклади норм, які також встановлюють відповідальність за правопорушення, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [1].

Проаналізуємо порушення законодавства в галузі фінансів, яке передбачено ст. 164-2 КУпАП на предмет наявності регулювання відповідальності за його порушення іншими нормативно-правовими актами України. З об'єктивної сторони дане правопорушення виражається в таких діях (бездіяльності):

1. Приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків. Але, паралельно з нормами КУпАП існує Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [2] згідно до якого до резидентів, нерезидентів, винних у порушенні правил валютного регулювання і валютного контролю, застосовуються такі міри відповідальності, як штраф у сумі, еквівалентній сумі (вартості) зазначених валютних цінностей, перерахованій у валюту України на день здійснення таких операцій, або штраф у розмірі, що встановлюється НБУ (хоча в КУпАП передбачено зовсім інші розміри штрафів).

2. Відсутність бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням встановленого порядку. На даний час діє Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3], де зазначено порядок та терміни бухгалтерського обліку та фінансової звітності, вказані конкретні суб'єкти відповідальності (ст. 8 Закону України – власник (власники) або уповноважений орган (посадова особа), ліквідаційна комісія тощо), чого немає в КУпАП.

3. Внесення неправдивих даних до бухгалтерської або статистичної звітності. Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» [4] – є спеціальним законом з питань оподаткування, який встановлює також порядок нарахування і сплати штрафних санкцій, що застосовуються до платників податків контролюючими органами.

4. Несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризації грошових коштів і матеріальних цінностей. Відповідно до Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» [5] органам контрольно-ревізійної служби (далі – КРС) надається право вимагати від керівників установ, що ревізуються, проведення інвентаризації основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і розрахунків, у разі відмови у проведенні таких інвентаризацій – звернутися до суду щодо спонукання до їх проведення, а до ухвалення відповідного рішення опечатувати каси, касові приміщення, склади та архіви на термін не більше 24 годин (тобто відповідно до закону передбачено вчинення ще й вчинення певних дій, а не лише накладення адміністративних стягнень у вигляді штрафу, що передбачено КУпАП).

5. Порушення правил ведення касових операцій. Тлумачення даної дії, що належить до об'єктивної сторони правопорушення, дає підстави вважати, що йдеться про порушення правил ведення операцій як з боку підприємств, так і банків, але розрахунково-касові операції включають готівкове та безготівкове їх ведення. Наприклад, відповідно до постанови Правління НБУ «Про затвердження положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні» [6] відповідальність за дотримання порядку ведення операцій з готівкою покладається на підприємств, керівників підприємств. У разі виявлення порушень названого порядку

органи державної податкової служби України (далі – органи ДПС) застосовують до порушників штрафні санкції на підставі подання органів контролю згідно із законодавством України. Відповідно до п. 12 ст. 11 Закону України «Про державну податкову службу в Україні» [7] органи ДПС також мають право застосовувати до платників податків, які у встановлений законом строк не повідомили про відкриття або закриття рахунків у банках, фінансові (штрафні) санкції у розмірі двадцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Тією чи іншою мірою правила ведення касових операцій та застосування фінансових санкцій за їх порушення передбачені також Законом України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» [8] та указом Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки у національній валюті» [9].

6. Перешкоджання працівникам органів КРС у проведенні ревізій та перевірок. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» органам КРС надається право призупиняти видаткові операції за рахунками у банках та інших фінансових установах, коли керівництво об'єкта, на якому проводиться ревізія, перешкоджає працівнику КРС виконувати свої обов'язки.

7. Невжиття заходів щодо відшкодування з винних осіб збитків від недостач, розтрат, крадіжок і безгосподарності. Але вже в ст. 14 Кодексу адміністративного судочинства України [10] постановою та ухвалою суду по адміністративних справах, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України. Невиконання рішень тягне за собою відповідальність встановлену законом. Ч. 2 ст. 166 КАСУ зазначено, що в разі необхідності суд може постановити окрему ухвалу про наявність підстав для розгляду питання щодо притягнення до відповідальності осіб, рішення, дії чи бездіяльність яких визнаються протиправними.

Таким чином, була зроблена спроба вказати на проблему подвійного регулювання правовідносин щодо притягнення до адміністративної відповідальності у галузі фінансів. Необхідно зазначити, що незважаючи на численні зміни, що відбулися в законодавстві відносно регулювання правовідносин в галузі фінансів, не було змінено формулювання адміністративно-правових норм, якими встановлюється відповідальність за правопорушення в зазначеній сфері. Така ситуація, як уявляється, приводить до фрагментарності в правовому регулюванні, що негативно впливає на ефективність адміністративної відповідальності. Вирішення відповідних проблем сприятиме покращенню ефективності боротьби з правопорушеннями в галузі фінансів, що, в свою чергу сприятиме збільшенню надходжень до бюджетів всіх рівнів та розвитку економіки України.

Література: 1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР – 1984. - № 51. – Ст.1122. 2. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 17. – Ст. 184. 3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 40. – Ст. 365. 4. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами: Закон України від 21 грудня

2000 року № 2181-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 10. – Ст. 44. 5. Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні: Закон України від 26 січня 1993 р. № 2939-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – Ст. 110. 6. Про затвердження положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Правління НБУ від 15 грудня 2004 р. № 637 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 3. – С. 55. 7. Про державну податкову службу в Україні: Закон України від 04 грудня 1990 року № 509-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 6. – Ст. 38. 8. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у галузі торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 6 липня 1995 року № 265/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 28. – Ст. 205. 9. Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки у національній валюті: Указ Президента України від 12 червня 1995 року № 436/95 // Офіційний сайт Верховної Ради України www.rada.gov.ua. 10. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36. – № 37. – Ст. 446.

***Кравченко О.О.,** аспірант кафедри адміністративного права,
Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНИХ ВИТОКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Завдання раціоналізації діяльності адміністративно-політичних органів, їх забезпечення управлінськими кадрами нового типу ставлять на порядок денний питання вивчення та узагальнення історичного досвіду організації державної служби, практики її впливу на соціально-економічні процеси та управління кадрами державно-владних структур. Самостійний інтерес має розробка цих питань у XVIII ст. Значною мірою це зумовлено тим, що саме на початку XVIII ст. сформувалась сукупність об'єктивних умов, які сприяли створенню професійної державної служби. З-поміж яких відзначимо наступні: необхідність для політичної влади спеціального апарату управління; подолання погляду на державу, як на велику вотчину; наявність відповідної правової бази; подолання такого соціального явища як місництво та інші [1, с.74–77].

Питання історичного розвитку державної служби розглядаються у працях В.М. Грібовського, Н.І. Лазаревського, А.В. Петрішина та багатьох інших дослідників. Але, нажаль, висвітлення цих питань в їх роботах є певною мірою епізодичним та неповним.

Мета тез: дослідити основні напрямки та тенденції розвитку державної служби у XVIII ст.

Розвиток державної служби в у XVIII ст. перш за все пов'язане з ім'ям царя Петра I [4, с.66]. Відзначимо декілька головних особливостей даного періоду.

По-перше, у силу специфіки становлення та зміцнення російської держави, складовою якої на той час була Україна, затвердився тип державної служби як повинності. В умовах петровської абсолютної монархії такий характер державної служби був доведений до максимуму. Всьому періоду царювання Петра I властиві найсуворіші заходи, що примушували дворян нести державну службу як довічну повинність [1, с.409]. Ухилення від військової, цивільної або іншої державної служби передбачало за собою суворі покарання, зокрема «осуд в громадському місці», «позбав-

лення товариства добрих людей», конфіскація вотчини і маєтків, переведення з вищих чинів у нижчі, повне виключення із служби і навіть «натуральну або політичну смерть» [2, с.65].

По-друге, Петром I був встановлений порядок, відповідно до якого просування по службі ставилося в залежність від здатностей й особистих заслуг дворянина. Він активно виступав проти принципу родовитості на користь компетентності. Службу дворян у військовій і цивільній справі Петро I зв'язував з їхніми новими обов'язками вчитися, опановувати знаннями рівною мірою необхідними артилеристові, фортифікаторові, медикові, геодезистові і т.ін. [4, с.66].

По-третє, знайшло законодавче оформлення чиновництва як особливої групи службовців. Прийнятий 24 січня 1722 р. закон під назвою «Табель про ранги всіх чинів військових, статських і придворних...» встановлював три роди державної служби – військову, цивільну й придворну. На підставі цього закону була введена єдина система чинів, їхня номенклатура й ієрархія в кожному виді служби [1, с.411]. Табель про ранги 1722 р. проіснував в Росії практично до листопада 1917 р. У наступні роки була видана досить значна кількість нормативно-правових документів з різних питань державно-службових відносин, які відбивали реальні потреби функціонування даного складного інституту: про виконавську дисципліну, про правила призначення в чини, про розклад посад цивільної служби, про порядок накладення адміністративних стягнень за недогляди по службі й т.ін. [4, с.67].

Тільки маніфестом від 18 лютого 1762 р. дворянство, було звільнено від повинності обов'язкової служби, що лежала на ньому [3, с.66]. Однак номінально обов'язкова державна служба, із збереженням певних обмежень, була відмінена Жалуваною грамотою дворянству (1785 р.), яку видала Катерина II [2, с.65]. Таким чином, державна служба фактично стала правом дворянства, правом, що з'явилося основою його політичної, соціальної й економічної переваги над іншими станами.

Наведене дає змогу стверджувати, що у XVIII ст. були зроблені перші кроки, які створили певні засади побудови професійної державної служби як централізованої й разом з тим досить диференційованої системи, здатної впливати на всі сфери життєдіяльності держави.

Література: 1. Государственная служба: теория и организация: Курс лекций / Под ред. Охотского Е.В., Игнатова В.Г., – Ростов-н/Д: Феникс, 1998. – 640 с. 2. Бармак М. Державний службовець у системі управління Російської імперії першої половини XIX століття // Зб. наук. пр. НАДУ при Президентові України. – 2005. – №1. – С. 65–72. 3. Лазаревский Н.И. Лекции по русскому государственному праву. Т.2. Административное право. Ч.1. Органы управления: Учебник. – СПб: Типография СПб акц. общ. «Слово», 1910. – 276 с. 4. Петришин А.В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ: Монография. – Х.: Факт, 1998. – 168 с.

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ УКРАЇНИ В ПОБУДОВІ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ КОРПУСУ СУДДІВ УКРАЇНИ

Система формування корпусу суддів України є вельми складним механізмом, складові якого торкаються як конституційного регулювання владних відносин, так і внутрішніх регуляторів побудови судової системи. Її упорядкування неодмінно пов'язується як з політико-правовими аспектами, так і з завданнями суто професійного, спеціального рівня. З огляду на те, що формування суддівського корпусу є елементом організації влади в суспільстві, ключові зв'язки та закономірності побудови даної системи безпосередньо пов'язані з конструкцією державної влади.

Так, підґрунтям дослідження склали роботи представників вітчизняної науки державного управління та адміністративного права як: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, С.В. Ківалова, Л.В. Коваля, Н.Р. Нижник, А.О. Селіванова, М. М. Тищенко, крім того в галузі судоустрою та судочинства, зокрема, В.Д. Бринцева, Ю.М. Грошевого, І.Є. Марочкіна, М.М. Михеєнка, Д.М. Притики, Н.В. Сібільової, М.С. Строговича, та ін.

Загальновизнаною у світі гарантією незалежності суддів виступають демократичні процедури формування корпусу суддів, які в подальшому звільняють їх від тиску та залежності з боку інших гілок влади. В.Д. Бринцев з цього приводу зазначив: «Визнаючи основою для реалізації принципу незалежності суддів процедуру наділення їх повноваженнями, слід виходити з того, що ні одна з гілок влади не формує іншу. В протилежному випадку, якими б законами не проголошувався принцип незалежності суддів, якщо вони будуть наділятися повноваженнями через Ради чи Президентом, будуть існувати підстави до залежності суддів від органу, який наділив їх повноваженнями» [1]. Цілком погоджуючись з зазначеною позицією, доцільно в продовження думки про те, «що ні одна з гілок влади не формує іншу», підкреслити важливе значення прямої участі громадян при формуванні корпусу професійних суддів України.

Таким чином, механізм формування корпусу професійних суддів, що закріплено в законодавстві, на наш погляд, не відображує повною мірою сутність поділу влади, за умовами якої всі гілки влади «однаково виходять від верховної влади» [2] – народу, взаємно обмежують та стримують одна одну.

Здійснюючи свої повноваження та приймаючи рішення іменем України [3], будь-який суддя уособлює в собі судову владу, і в такому випадку суддя – це орган судової влади України. Відправляючи правосуддя, судді загальної юрисдикції постійно знаходяться в епіцентрі різноманітних конфліктів. Їм доводиться розв'язувати досить складні суперечки, при цьому не тільки побутового характеру, але нерідко й такі, що мають політичне забарвлення. Чимало випадків, коли в судовому протистоянні виступає стороною людина з порушеними державою правами. І в цьому

разі є досить спірним, чи буде незалежним і неупередженим суддя в прийнятті справедливого рішення, якщо він, по-перше, є органом державної влади, тобто представником держави, яка порушує права людини, а по-друге, є «похідним» від двох інших гілок влади, тобто, його владні повноваження залежать від них. Хіба ці дві передумови не є вагомою основою для політичної залежності судді.

Вважаємо, що в організації поділу влади в Україні один з головних важелів стримування та протизваг судової влади зосереджений саме в механізмі формування суддівського корпусу [4]. Саме формування корпусу професійних суддів, як центр політичного впливу збоку виконавчої та законодавчої влад є потенційно вразливим «місцем» незалежності суддів України.

Формування корпусу суддів – це завдання загальнодержавного значення, на реалізацію якого спрямовані зусилля широкого кола органів влади та посадових осіб в Україні. Вони складають систему як на центральному, так і на регіональному рівнях. Органи формування корпусу суддів в Україні умовно можна поділити на попередні, які здійснюють функцію добору та представлення кандидатів для призначення чи обрання, та безпосередні, які своїми рішеннями наділяють та позбавляють суддів повноважень. Рішенням про призначення, обрання чи звільнення суддів передують надзвичайно важливі процедури добору кандидатів, кваліфікаційних іспитів, службових перевірок, встановлення необхідних юридичних фактів. Саме на попередніх стадіях виконується значний обсяг роботи, необхідної для прийняття виважених рішень про призначення, обрання чи звільнення судді з посади.

Обов'язок по виконанню цих функцій в Україні покладено, зокрема, на кваліфікаційні комісії суддів України, Вищу раду юстиції, Голову Верховного Суду України, голів відповідних вищих спеціалізованих судів, Державну судову адміністрацію України. Становлення цих органів відбувається паралельно з реформуванням всієї судової системи. І на сьогоднішній день проходять процеси узгодження компетенцій, відпрацьовуються механізми взаємодії.

Найважливішу ланку в механізмі формування корпусу суддів складає Державна судова адміністрація України.

Закон України «Про судоустрій України» покладає на Державну судову адміністрацію України здійснення організаційних заходів із забезпечення належного функціонування судів загальної юрисдикції, вимагає створення відповідних умов для здійснення справедливого, прозорого та неупередженого судочинства. Зауважимо, що термін «забезпечення» у цьому контексті рівнозначний, власне, самому поняттю «повноцінне існування судів», тобто без належного організаційного забезпечення, фінансування судів неможливо вирішити повною мірою питання щодо гарантій самостійності та незалежності правосуддя, роботи судової влади із забезпечення у повному обсязі захисту законних прав громадян України і юридичних осіб. А це визначальні фактори для здійснення правосуддя. Незважаючи на всю складність ситуації та недоліки, що мають місце, Державна судова адміністрація України наполегливо й цілеспрямовано

працює над вирішенням комплексу питань щодо забезпечення належних умов роботи судових органів.

Отже, одним із визначальних напрямків роботи Державної судової адміністрації України, щодо формування корпусу суддів, у теперішній час є налагодження повноцінного функціонування утвореної Указом Президента України від 11 жовтня 2002 року Академії суддів України. Відповідно до статей 129, 130 Закону України «Про судоустрій України» цей навчальний заклад зобов'язаний здійснювати підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату судів, науково-методичне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України.

Ураховуючи таке призначення Академії суддів України у системі організаційного забезпечення судів, очевидно, що особливістю її роботи, на відміну від «класичних» юридичних вузів, має стати спеціалізоване навчання осіб, які уже мають вищу освіту у галузі правознавства та виявили бажання стати професійним суддею. До речі, такий підхід до підготовки майбутніх носіїв судової влади не є суто національним явищем. У європейських країнах практика спеціалізованого навчання суддівської професії молодих юристів у відповідних навчальних закладах є досить поширеною.

Виходячи із зазначеного, Державна судова адміністрація України щодо формування корпусу суддів здійснює наступні дії: прогнозування потреби у кадрах для органів судової влади, формування замовлення на підготовку необхідних спеціалістів, підвищення їх кваліфікації, ведення статистичного і персонального обліку даних про працівників суду, підготовка матеріалів щодо призначення, обрання та звільнення суддів, організація проходження навчальної практики.

Але, в той же час, є необхідність удосконалення законодавства, яке регулює добір і навчання суддівських кадрів, призначення й обрання на посади суддів. Також необхідно вжити заходи організаційного характеру з метою поліпшення роботи з формування корпусу професійних суддів: посилити вимоги до кандидата на посаду судді, впровадити спеціалізоване навчання кандидатів у судді та працюючих суддів, конкурсні засади призначення на суддівські посади, визначення рівня професійної підготовки суддів, передбачити виконання членами кваліфікаційних комісій суддів своїх повноважень на умовах повного чи часткового звільнення від основної роботи, більш чітко визначити роль і місце Академії суддів України. При цьому треба врахувати Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № (94) 12 від 13 жовтня 1994 р. «Незалежність, дієвість та роль суддів», відповідно до яких рішення стосовно професійної кар'єри суддів повинні мати в основі об'єктивні критерії; як обрання, так і кар'єра суддів повинні базуватися на заслугах, з урахуванням їхньої кваліфікації, чеснот, здібностей та результатів їхньої праці.

Література: 1. Брынцев В.Д. Судебная власть /правосудие/. Пути реформирования в Украине. – Х.: Ксизон, 1998. – С.149-150. 2. Чичерин Б.Н. Курс государственной науки. Политика. – Часть III. – М., 1898. – С.412. 3. Про судоустрій України: Закон України. – Офіційний Вісник України. – 2002. - N 10. - Ст.441. 4. Прилуцький С.В. Формування судового корпусу: національний та світовий досвід. – Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць / Голова, ред. С.В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2002. – Вип.13-14. - С. 560.

ПИТАННЯ ЩОДО ВИДІЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

На даний час в науці тривають жваві дискусії на предмет визначення видів юридичної відповідальності, системи та змісту заходів відповідальності за порушення законодавства в сфері телекомунікацій. Вся увага науковців в галузі адміністративного права направлена саме на визначення характеристик конкретних правопорушень, що посягають на суспільні відносини в сфері телекомунікацій та на проблеми нормативно-правового регулювання підстав притягнення до адміністративної відповідальності в даній сфері (І. Галаган, Ю. Битяк, О. Остапенко, С. Продайко).

При цьому проблемам адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері телекомунікацій, що передбачені главою 10 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП), не приділено достатньої уваги.

Перш ніж розглядати особливості адміністративних правопорушень в сфері телекомунікацій, необхідно спочатку визначити, які серед адміністративних правопорушень глави 10 КУпАП є адміністративними проступками саме в сфері телекомунікацій (електрозв'язку). Для вирішення цього завдання нам необхідно звернутися до об'єкту як одного із елементів складу адміністративного правопорушення.

Якщо розглядати слово «об'єкт» з точки зору етимології, то під ним необхідно розуміти все, що існує поза нас і незалежно від нашої свідомості – явища, предмети, на які спрямовано конкретну діяльність [1, С. 25]. Об'єктом адміністративного проступку є суспільні відносини, тобто відносини, які складаються в різних галузях діяльності людей і на які відбувається посягання. В науці адміністративного права виділяється загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкти адміністративного правопорушення [2, С. 84].

Загальний об'єкт – «сукупність суспільних відносин, які охороняються законодавством про адміністративні правопорушення» [3, С. 163]. Такий висновок можна зробити з визначення адміністративного правопорушення, наданий ч. 1 ст. 9 КУпАП.

Родовий об'єкт – це однорідна група суспільних відносин, на які посягають адміністративні правопорушення. В залежності від родового об'єкта посягання адміністративні проступки розміщено по Главам в особливій частині КУпАП. Різновидом родового виступає видовий об'єкт.

Видовий об'єкт – відокремлена група суспільних відносин, спільних для деяких проступків [4, С. 51]. А безпосереднім об'єктом правопорушень в сфері телекомунікацій виступають суспільні відносини, що склалися в сфері зв'язку та нормальна, безперебійна її робота.

Законодавче визначення назви глави 10 КУпАП дає підстави вести мову про адміністративні правопорушення, що посягають на правовідносини, що виникають і на транспорті, і в області дорожнього господарства, і в сфері зв'язку.

Щоб виокремити адміністративні правопорушення в сфері телекомунікацій, необхідно звернути увагу на суспільні відносини, що виникають

в ній, які і є об'єктом даних правопорушень. Для цього варто дати визначення поняттю «телекомунікації». Згідно Закону України «Про телекомунікації» телекомунікації (електрозв'язок) – це передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах [5, С. 5].

Тепер повернімося вже безпосередньо до статей КУпАП, які слід віднести до правопорушень в сфері телекомунікацій. Як було зазначено вище, різницею віднесення одних правопорушень до будь-якої сфери чи галузі є зазвичай встановлення об'єкту посягання. Якщо об'єкт посягання в деяких статтях будь-якої глави КУпАП співпадають, то дані статті можуть бути об'єднані та відповідно названі. Теж саме відбувається і з правопорушеннями в сфері телекомунікацій. Суспільні відносини, що виникають в сфері зв'язку й становлять об'єкт адміністративних правопорушень в сфері телекомунікацій.

Проаналізувавши перелік правопорушень Глави 10 КУпАП можна дійти висновку, що до адміністративних правопорушень в галузі телекомунікацій потрібно віднести наступні порушення, які передбачені статтями: 144, 145, 146, 147, 148, 148-1, 148-2, 148-3, 148-4, 148-5 КУпАП. Відповідні статті можна виділити в окрему главу КУпАП: «Адміністративні правопорушення в сфері телекомунікацій». Такі зміни сприятимуть зручності застосування адміністративної відповідальності до осіб за порушення ними законодавства в сфері телекомунікацій

Література: 1. Словарь русского языка / Под ред. С.И. Ожегова. – М., 1988. – 797 с. 2. Адміністративне право України: Навчальний посібник / За заг.ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. – К.: Істина, 2007. – 216 с. 3. Административное право Украины (Общая часть). Учебное пособие. –Х., 1999. – 224 с. 4. Понікаров В.Д. Адміністративне право. Конспект лекцій для студентів спец.7.050107 денної форми навчання / В.Д.Понікаров, Л.К.Веретельник. – Харків. Вид.ХДЕУ, 2004. – 100 с. 5. Закон України «Про телекомунікації» // Інфодиск «Законодавство України».

Мандрик С.О., здобувач ХНУВС

ЧИ МОЖНА ВВАЖАТИ АДМІНІСТРАТИВНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ СКАСУВАННЯ НЕЗАКОННОГО АКТА УПРАВЛІННЯ?

В наш час в адміністративно-правовій літературі досить активно обговорюються питання реформування інституту адміністративної відповідальності, запропоновано кілька проєктів нормативних актів, в яких враховано новітні здобутки науковців. Потреба у здійсненні реформи інституту адміністративної відповідальності обумовлена насамперед необхідністю реального забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зміцнення правопорядку в країні. Це, крім іншого, вимагає подолання недооцінки суспільної шкоди адміністративних проступків та значення інституту адміністративної відповідальності у боротьбі з ними, яка існує у суспільній свідомості та практиці державотворення, створення обстановки нетерпимості до зазначеного виду правопорушень з одночасним забезпеченням безумовного дотримання прав осіб, які притягаються до відповідальності. З цією метою інститут адміністративної відповідальності в Україні потребує суттєвого оновлення.

Найперше питання, яке потребує вирішення, в чому полягає адміністративна відповідальність? Останнім часом актуальність такого питання виникла у зв'язку із розширеним тлумаченням деякими авторами зазначеного поняття. Мається на увазі як реанімування теорії «позитивної» («активної», «перспективної») відповідальності, так і обґрунтування думки про скасування незаконних рішень як відповідальність.

Аналіз нормативних актів, які в наш час регулюють адміністративну відповідальність, зокрема, Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також праць науковців дозволяє зробити висновок, що адміністративну відповідальність необхідно розуміти виключно як застосування до осіб, що вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень.

Досить поширеним є розуміння адміністративної відповідальності як особливого виду правовідносин в якому з одного боку стоїть держава в особі її органів і посадових осіб, а з іншого – правопорушник, тобто особа, яка винно порушила норми права, встановлені державою. Саме остання обставина і визначає той факт, що таке правовідношення є імперативним і полягає в обов'язку і праві державних органів застосовувати до правопорушника заходи впливу і обов'язку правопорушника зазнавати несприятливих для себе наслідків як кару за вчинене правопорушення.

Таке розуміння сутності адміністративної відповідальності (з деякими несуттєвими розбіжностями) характерне для всієї історії розвитку адміністративно-правової теорії, і підстав переглядати його, як уявляється, на цей час немає.

Особливо необґрунтованими варто визнати намагання прирівняти до адміністративної відповідальності рішення про скасування незаконного акта суб'єкта публічного управління. Адміністративна відповідальність є різновидом відповідальності юридичної, яку традиційно пов'язують із застосуванням заходів державного примусу, розглядають її як передбачену санкціями правових норм реакцію на правопорушення, як реалізацію, застосування і здійснення санкцій. Застосування заходів юридичної відповідальності тягне для правопорушника обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру, які він зобов'язаний перетерпіти і фактично зазнає. Тим самим правопорушник «тримає відповідь» перед державою за неправомірну поведінку. Зрозуміло, що скасування незаконного акта наведеним ознакам не відповідає.

Так, в протилежному випадку неможливо визначити підставу, якою має бути конкретне правопорушення, з формалізованим складом. Незрозумілим є суб'єкт відповідальності. Справа в тому, що адміністративна відповідальність є каральним видом юридичної відповідальності, вона реалізується від імені держави. В той же час акти управління – це офіційні рішення, вони приймаються різними владними суб'єктами також від імені держави. Виходить, що суб'єкти держави мають нести відповідальність перед державою, з чим не можна погодитись.

Таким чином, наголосимо на попередньому висновку, що адміністративну відповідальність необхідно розуміти виключно як застосування до осіб, що вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень.

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБМЕЖЕНЬ, ЯК СКЛАДОВІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

1 липня 2004 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень», який набрав чинності з моменту опублікування («Голос України» 3 серпня 2004 р.). Реєстрація речових прав, яка проводитиметься на підставі цього Закону, замінить процедуру реєстрації прав власності на нерухомість. Прийняття цього правового акту обумовлено тою складністю проведення окремих реєстраційних процедур та не кодифікованістю їх правової основи.

Поки що реєстрацію права власності на нерухоме майно (в частині будівель та споруд) продовжують здійснювати бюро технічної інвентаризації керуючись Тимчасовим положенням про порядок державної реєстрації прав власності на нерухоме майно затвердженим Наказом Міністерства юстиції України 7 лютого 2002 року № 7/5, тобто нова система реєстрації існує тільки в Законі. Законом визначено, що він визначає правові, економічні, організаційні засади створення у складі державного земельного кадастру єдиної системи державної реєстрації речових прав на земельні ділянки та інше нерухоме майно, обмежень цих прав. Закон спрямований на забезпечення визнання та захисту державою речових прав на нерухомість, створення сприятливих умов для забезпечення розвитку ринкових відносин, активізації інвестиційної діяльності, збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів. Цей Закон регулює відносини, пов'язані з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно всіх форм власності, їх обмежень та правочинів щодо нерухомості [1, ст.1].

Частина друга статті 2 Закону подає дефініцію процедурного явища, якою є адміністративно-процесуальна діяльність, здійснена у рамках конкретної адміністративної справи направленої на встановлення реєстраційних правовідносин щодо речових прав на нерухоме майно та відповідних правових наслідків з моменту розпочинання реєстраційних процедур та після їх завершення. Такою діяльністю є державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обмежень, що визнана законодавцем, як офіційне визнання і підтвердження державою фактів виникнення, переходу або припинення речових прав на нерухоме майно та їх обмежень, що супроводжується внесенням даних до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обмежень [1, ч.2 ст.2]. Оскільки адміністративно-процесуальна діяльність, щодо реєстрації речових прав на нерухоме майно, конкретизується і об'єктивується у рамках конкретних адміністративних проваджень та має усі ознаки адміністративно-процесуальної діяльності.

Будучи органічно пов'язаними з великою кількістю інших існуючих адміністративних проваджень та перебуваючи у постійній взаємодії і взаємопроникненні з ними, досліджувана нами процедурна діяльність наділена багатьма загальними ознаками, а їх сукупність має інтеграційні якості і властивості цілісної системи.

Будучи складовою адміністративного процесу, досліджуване нами адміністративне провадження співвідносяться з ним, як загальне і часткове, як ціле і частина цілого. Між адміністративним процесом (цілим) – діяльністю держави по впорядкуванню правовідносин щодо речових прав на нерухомість і адміністративним провадженням по вчиненню державної реєстрації таких речових прав (частиною цього цілого) існують нерозривні взаємообумовлюючі і системоутворюючі зв'язки і відносини.

Найважливішими ознаками, які дозволяють розглядати досліджуване нами адміністративне провадження, як самостійне правове явище, треба вважати наявність в специфічних адміністративно-процесуальних (адміністративно-процедурних) нормах і відносинах. Ця специфіка проявляється, насамперед, у з'ясуванні їх співвідношення з матеріальними адміністративно-правовими нормами і відносинами.

З врахуванням вище викладеного, під провадженням у справах реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обмежень, ми можемо розуміти такий вид реєстраційно-правовстановлюючої діяльності, який врегульований особливою системою правовстановлюючих норм, та такий, що характеризується конкретною метою та завданнями, що ґрунтуються на підставах виникнення результатів розгляду звернення особи про реєстрацію його речового права, а також колом своїх учасників, направлений безпосередньо на вирішення однорідної категорії справ, з метою визнання і підтвердження фактів виникнення, обмеження (обтяження) переходу або припинення речових прав на нерухоме майно.

Як частина великого комплексу реєстраційно-правовстановлюючої діяльності держави, провадження у справах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обмежень, характеризується усіма рисами, об'єктивно-суб'єктивним характером, юридичною природою, офіційністю (публічністю) і т.д. Вони притаманні усім адміністративним провадженням і в сукупності надають їм необхідну цілісність (системність) і взаємозв'язок одне з одним.

Література: 1. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, №51, ст.553. 2. Наказ Міністерства юстиції України 07.02.2002 р. №7/5 про затвердження Тимчасового положення про порядок державної реєстрації прав власності на нерухоме майно. 3. Закон Української РСР «Про мови в Українській РСР». (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1989, № 45, ст.631), (із змінами, внесеними згідно із Законами № 75/95-ВР від 28.02.95, ВВР 1995, №13, ст.85, №594-IV (594-15) від 06.03.2003, ВВР, 2003, №24, ст.159) 4. Цивільний кодекс України. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356) 5. Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, – 1999. – 736 с.

Процких О.Ю., здобувач ХНУВС

ПИТАННЯ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Адміністративне судочинство – невід'ємний атрибут правової держави, завданням якої є забезпечення верховенства права, судового захисту прав і свобод громадян, судового контролю за правомірністю актів органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, вирішення спорів

адміністративного характеру між фізичними, юридичними особами та органами, які здійснюють публічно – владні повноваження. Для ефективного вирішення вказаних завдань необхідне дослідження важливих проблем теорії та практики доказування, опрацювання та вдосконалення прийомів та засобів доказування в процесі розгляду адміністративних справ [1, 69].

З прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України, який набрав чинності з 1 вересня 2005 р., де доказам присвячена глава 6, нібито завершився етап легального оформлення національної системи адміністративного судочинства. Нажаль на сьогодні і досі панують розуміння доказів та методів доказування у адміністративному судочинстві, які були запропоновані та діяли за радянські часи, що таким чином формує розуміння даного питання як певний стереотип. Вони аж ніяк не сприяють європейському розумінню адміністративного права як провідної галузі правового забезпечення пріоритету прав людини у сфері публічної влади. Тому першочергове завдання реформування українського адміністративного права полягає у відмові від старої і одночасному формуванні нової національної адміністративно – правової доктрини.

Адже існуюча пострадянська доктрина відображає і обслуговує так звану «державоцентристську» ідеологію, в якій державницькі інтереси, тобто «блага держави», превалюють над інтересами людини і, зрештою, всього суспільства. На противагу цьому, в основу нової адміністративно-правової доктрини має бути покладена – «людиноцентристська» – ідеологія, згідно з якою держава має «служити» інтересам громадян, тобто діяти на «благо людини», - шляхом всебічного забезпечення пріоритету її прав, свобод й інтересів у сфері діяльності органів публічної адміністрації: органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [2, 7].

В українській правовій літературі доказам присвячено немало робіт, але в них йде мова про докази у кримінальному та цивільному процесі. Однак не менш важливе значення має і проблема дослідження доказів в адміністративному судочинстві, оскільки акти органів управління повинні видаватися на основі встановлення об'єктивної істини по справі, а це можливо лише у разі вивчення необхідних доказів. Автор ставить своєю метою в якій-то мірі заповнити прогалини, які мають місце в нашій правовій літературі, і показати роль та значення доказів в адміністративному судочинстві.

В Кодексі адміністративного судочинства України (Гл. 6, ч.1,2 ст.71) вказано, що в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дій чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову. А саме тягар доказування лежить на відповідачеві (суб'єкт владних повноважень). Тобто ч.2 ст.71 наперед встановлює презумпцію вини відповідача, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржується. Вважаємо, що винність відповідача повинна доказуватись позивачем засновуючись на принципі презумпції невинуватості першого. Докази повинні збиратись та доводитись обома сторонами адміністративного судочинства на основі рівності, а не перекладати весь тягар по збору та доведенню доказів своєї невинув-

ватості на відповідача, як це часто зустрічається у судовій практиці. Логічно, що відповідач майже завжди буде проти позову позивача, але це не може апіорі говорити про його винуватість. Позивач, окрім початкової стадії провадження повинен активно приймати участь у зборі доказів вини відповідача на всіх стадіях адміністративного судочинства. Якщо ж відповідач на вимогу позивача не надає затребувані документи, то їх має затребувати суд, про що й йдеться в ч.4,5 ст.71 [3, 190].

Аналізуючи ст. 71 КАС маємо необхідність запропонувати законодавцю внести зміни до цієї статті в ч.2 і запропонувати таку редакцію: в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності або неправомірності рішення, дії чи бездіяльності відповідача покладається на обидві сторони.

Проблема доказів в адміністративному судочинстві існує та потребує подальшого вдосконалення згідно з адміністративною реформою України, над чим автор буде працювати й надалі.

Література: 1. Дубенко О.М. Проблеми визначення поняття доказу і доказування за Кодексом адміністративного судочинства України // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – 2006. – С.69-71. 2. Авер'янов В.Б. Українське адміністративне право на етапі реформування: питання нової доктрини // Українське право. - 2005. – № 1. – С. 185-200. 3. Кодекс адміністративного судочинства України: Науково – практичний коментар / За ред. С.В. Ківалова, О.І. Харитоновой / - Х.: ТОВ «Одіссей», 2005. – 552 с. 4. Умнова О. Класифікація доказів в адміністративному судочинстві України // Юридичний вісник України. – 2008. – 5 – 18 січня (№ 1/2). 5. Дубенко О.М. Особливості захисту прав громадян в адміністративному судочинстві в Україні // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2007. - № 37. – С. 224-229.

Пузанова Т.А., слухач магістратури ХНУВС

ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ СТАНУ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНИННЯ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Керування транспортними засобами у стані алкогольного та інших видів сп'яніння залишається найбільш небезпечним серед причин правопорушень у сфері дорожнього руху. Керування автомобілем у нетверезому стані у нашій реальності давно вже не є чимось надзвичайним. Як свідчить статистика, такі водії будь-коли можуть перевищити швидкість, виїхати на зустрічну смугу і, як заманеться, проїхати перехрестя. Нині кожна шістнадцята ДТП, в якій не обійшлося без потерпілих, скоюється «під шафе» [1, с.4].

Слід зазначити, що державою не забороняється споживання алкоголю, наркотиків та інших речовин для виникнення стану сп'яніння, однак держава забороняє керування транспортними засобами у такому стані. Цей стан негативно впливає на водія. Для суспільства головною небезпечкою такого роду проступків є дві обставини: 1) можливість внаслідок сп'яніння створення аварійної обстановки; 2) невизначеність оцінки обставин та прийняття рішення щодо впливу на органи керування транспортним засобом з метою уникнення аварійної ситуації, створеної самим

водієм чи іншими учасниками руху [2, с. 8].

Практикою доведено, що стан сп'яніння завжди є обставиною, яка впливає на аварійність, адже керування транспортним засобом у стані сп'яніння залишається традиційною причиною, що породжує правопорушення проти безпеки дорожнього руху. Керування транспортом за наявності відповідної концентрації алкоголю в організмі водія створює реальну загрозу безпеці дорожнього руху і завжди розглядається як умисне порушення незалежно від наслідків. Проте слід враховувати, що в організмі людини, яка взагалі не вживає алкоголь, є так званий ендогенний алкоголь, що виробляється біохімічним шляхом самим організмом для своїх потреб. На практиці його критична величина складає не більше 0,5 проміле, відтак, є доцільним прийняття норми, яка б встановлювала цю мінімальну кількість алкоголю в організмі водія, що дозволяє залишити його придатним до участі у дорожньому русі. У випадках збільшення цієї величини вольові та інтелектуальні можливості водія суттєво гальмуються, хоча не критична оцінка впливу цього фактора викликає з їх боку твердження про здатність до керування транспортним засобом на момент вчинення правопорушення проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Очевидно, що така позиція пояснюється усвідомленим бажанням суб'єкта виправдати свою антисуспільну поведінку, посиляючись на особисті професійні якості, досвід та інші обставини [3, с. 18].

Чинне законодавство та всі нормативно-правові акти містять чітко сформульовані положення щодо заборони керування транспортними засобами у стані сп'яніння і розглядають такі діяння як правопорушення. Втім, помилковою є думка про те, що діагностування алкогольного або наркотичного сп'яніння у водія, причетного до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, є обставиною, що беззаперечно вирішує питання щодо його вини. Слід мати на увазі, що сам стан сп'яніння не є вирішальним фактором визнання водія винним. Теорія та практика кваліфікації правопорушень проти безпеки дорожнього руху та на транспорті свідчить, що суд має не тільки визначити конкретне правопорушення, затверджені спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства юстиції України від 24.02.95 N 114/38/15-36-18 та зареєстрованій у Міністерстві юстиції України 07.03.95 N 55/591 [4]. Підставами для притягнення особи до адміністративної відповідальності за керування транспортом у стані сп'яніння слід уважати необхідні висновки, зроблені з додержанням вимог зазначеної Інструкції.

Відзначимо, що підстави для проведення огляду з метою встановлення стану сп'яніння, порядок його проведення та одержання висновків щодо стану особи, яка підлягає перевірці, визначені в Інструкції про порядок направлення громадян для огляду на стан сп'яніння і проведення огляду з використанням технічних засобів, затвердженій спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства юстиції України від 24.02.95 N 114/38/15-36-18 та зареєстрованій у Міністерстві юстиції України 07.03.95 N 55/591 [4]. Підставами для притягнення особи до адміністративної відповідальності за керування транспортом у стані сп'яніння слід уважати необхідні висновки, зроблені з додержанням вимог зазначеної Інструкції.

У багатьох країнах, у яких споживання алкоголю загальноприйняте як частина повсякденного життя, водії транспортних засобів, що знаходяться під впливом алкоголю, несуть відповідальність приблизно за половину смертей і серйозних травм, зв'язаних з механічними транспорт-

ними засобами. З цього випливає, що для значного поліпшення дорожньої безпеки та помітного зниження кількості убитих і покалічених на дорозі, необхідні заходи, спрямовані на те, щоб люди, що знаходяться під впливом алкоголю, ніколи не сідали за кермо.

Література: 1. Невигаданий екстрим, або Автошляхи як фактор демографічної кризи // «МОМЕНТИ», – № 1 (17). Додаток до газети Іменем Закону. – 2008. 25.01.-31.01. – № 4 (5598). 2. Доненко В.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з керуванням транспортними засобами особами, які перебувають у стані сп'яніння: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Київ, 2001. – 20 С.(12.00.07) (Д26.007.03 Національна академія внутрішніх справ України). 3. Доненко В.В., Колпаков В.К. Керування транспортом у стані сп'яніння : адміністративно-деліктні проблеми. – Д., 2003; 4. Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства юстиції України від 24 лютого 1995 року № 114/38/15-36-18.

Савенко Н.В., здобувач ХНУВС

ПРО ХАРАКТЕР ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТИЗАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Одним з головних напрямів системозмінюючих перетворень у суспільстві є реформування відносин власності, яке відбувається переважно через приватизацію майна державних та комунальних підприємств. Саме воно має сприяти підвищенню ефективності управління власністю, появі чіткої мотивації до праці, прискоренню структурної перебудови й розвитку економіки країни, покращанню інвестиційного клімату в державі, удосконаленню системи управління державним майном. Тільки в результаті приватизації можна створити клас ефективних власників, зацікавлених у розвитку виробництва, які забезпечували б інвестиційну привабливість українських підприємств і вивели б їх на високий технологічний рівень. Зазначене обумовлює актуальність дослідження приватизації як об'єкта правового регулювання.

Приватизація в широкому сенсі трактується як довгострокова державна стратегія, державна політика, спрямована на зменшення регулювання економіки державою. У вузькому – приватизація зводиться до перетворення об'єктів державної власності на об'єкти інших форм власності.

Наведені погляди на визначення приватизації, незважаючи на певні розбіжності, дозволяють виділити загальні риси зазначеного явища:

по-перше, приватизація асоціюється зі зміною державної та муніципальної форм власності на приватну власність;

по-друге, приватизація розглядається як процес, вид діяльності уповноважених органів, до того ж діяльності структурно-організованої, яка має певні стадії.

Для цілей правового регулювання приватизація розглядається як сукупність взаємопов'язаних за змістом відносин, як триваючий процес, що охоплює сукупність заходів адміністративно-правового та цивільно-правового характеру, в результаті яких право власності переходить до громадян та юридичних осіб.

Приватизація державного та муніципального майна як об'єкт правового регулювання становить приватизаційний процес, тобто діяльність органів державної влади з передачі державного та муніципального майна

у власність приватних (фізичних та юридичних) осіб. Економічний зміст зазначеного процесу складає структурна та інституційна перебудова відносин власності та, в крайніх формах прояву, навіть зміна економічного устрою. Вольове опосередкування цей економічний процес отримує через цілеспрямовану діяльність держави (в особі її органів) з відчуження частини свого майна. Крім того, про належність відносин приватизації до об'єктів адміністративно-правового регулювання свідчить зміст ч.1 ст.10 Господарського кодексу України, яка однією зі складових політики держави в сфері економіки прямо називає приватизацію.

На користь зробленого висновку свідчать ще кілька важливих обставин. Перша з них – безперервність приватизаційного процесу – від ініціативи щодо проведення приватизації до виконання приватизаційної угоди. Дії всіх учасників розподіляються в часі у однорідні групи, поєднані єдністю цілей, що постають в кожен такий період перед учасниками приватизаційного процесу. Тобто, наявна структурна організація дозволяє вести мову про стадії (етапи приватизаційного процесу).

Друга обставина – детальна адміністративно-правова регламентація поведінки учасників процесу приватизації на всіх її етапах, завдання якої – максимально підкорити їх прямому впливу закону, обмежити можливість свавілля чиновників, захистити права учасників від порушень та гарантувати можливість їх захисту.

Третя – наявність органу влади – обов'язкового учасника приватизаційних дій, який функціонує в цьому процесі на всіх його етапах. Оскільки приватизаційний процес становить різновид владної діяльності органів виконавчої влади, в ньому реалізується частина компетенції цих органів.

Порівняння сформульованих рис з особливостями адміністративного процесу дозволяє відносити приватизаційний процес саме до адміністративних проваджень. В науці провадження щодо приватизації державного майна традиційно відносять до адміністративно-процесуальних, адміністративно-правонадільних (оперативно-розпорядчих) процесуальних проваджень.

Отже, викладене дозволяє зробити висновок про адміністративно-правовий характер регулювання приватизаційних відносин. На закінчення варто зазначити, що приватизації як об'єкту адміністративно-правового регулювання властиві певні ознаки. Зокрема: приватизації підлягає тільки те майно, яке перебуває в державній або комунальній власності; покупцями об'єктів приватизації можуть бути фізичні особи та юридичні особи з приватною формою власності; приватизація здійснюється тільки в порядку та у способи, встановлені спеціальним законодавством про приватизацію; приватизація легітимна, якщо власником прийнято рішення про приватизацію в порядку, встановленому законом.

Семенко Б.М., аспірант ХНУВС

ОКРЕМІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА

Значимість проблеми адміністративної відповідальності в галузі будівництва підтверджується інтенсивним розвитком цієї сфери в Україні в останні роки. Становлення ринкових відносин, формування демократич-

ної, соціальної, правової держави, зміна суспільних пріоритетів призвели до необхідності по-новому дослідити усталені правові інститути, які забезпечують належний рівень функціонування правової системи України. Серед них значну роль відіграє один з важливих інститутів адміністративного права – адміністративна відповідальність. Ускладнення суспільних відносин, значне підвищення активності громадян викликали необхідність у всебічному переосмисленні ролі адміністративної відповідальності, її сутності та ознак як важливого правового інституту, співвідношення з іншими видами юридичної відповідальності, зокрема, в галузі будівництва.

На сьогодні, в главі 8 КпАП України [1] існує три статті, що передбачають склади проступків та відповідальність за них, в галузі будівництва (96, 96-1, 97). Так у статті 96 КпАП України, передбачені такі правопорушення, як недодержання державних стандартів, норм і правил під час проектування, розміщення, будівництва і реконструкції, проектування об'єктів і споруд з порушенням затвердженої у встановленому порядку містобудівної документації, виконання будівельних або реставраційних робіт без дозволу чи затвердження проекту або з відхиленням від нього.

Зазначимо, що стаття 5 Закону України «Про основи містобудування» [2] встановлює, що при здійсненні містобудівної діяльності повинні бути забезпечені: розробка містобудівної документації, проектів конкретних об'єктів згідно з вихідними даними на проектування, з дотриманням державних стандартів, норм і правил, регіональних і місцевих правил забудови. Державні стандарти, норми і правила встановлюють комплекс якісних та кількісних показників і вимог, які регламентують розробку і реалізацію містобудівної документації, проектів конкретних об'єктів з урахуванням соціальних, природно-кліматичних, гідрогеологічних, екологічних та інших умов спрямованих на забезпечення формування повноцінного життєвого середовища. Державні стандарти, норми і правила щодо планування, забудови та іншого використання територій, проектування і будівництва об'єктів містобудування розробляються і затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань містобудування та архітектури, іншими центральними органами виконавчої влади в порядку, визначеному законом [3, с. 196-197].

Проте, недостатнє використання засобів адміністративної відповідальності в галузі будівництва призвело останнім часом до зростання кількості адміністративних проступків. Розширення кола гарантованих державою прав і свобод громадян виявило тенденцію до появи нових видів порушень в галузі будівництва, за які доцільно встановити адміністративну відповідальність. На наш погляд, порушення обов'язкових вимог державних стандартів, технічних умов, будівельних норм та правил, які зараз можна бачити повсякденно, повинно мати свою відповідну правову оцінку. Так, ст. 96 КпАП України слід доповнити частиною, яка передбачала б відповідальність за дії, що тягнуть втрату несучої здатності будинків, споруджень чи їхніх складових частин або зниження параметрів міцності конструкцій та виробів.

Ще одне питання – це розміри штрафів, встановлених чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення [1]. Вони часто не узгоджуються із суспільною шкідливістю адміністративних проступків,

визначаються із використанням різних масштабів, мають велику розбіжність в межах однієї санкції.

Наприкінці, акцентуємо, що дуже важливим, є з'ясування соціальної передумови явища, коли до адміністративної відповідальності в галузі будівництва щороку притягується все більша кількість осіб. Проблема адміністративної відповідальності в галузі будівництва існує та потребує подальшого вдосконалення згідно з адміністративною реформою України, про що автор буде говорити в наступних працях.

Література: 1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1984. - Додаток до № 51. - Ст. 1122. 2. Про основи містобудування: Закон України // Відом. Верх. Ради України. - 1992. - № 52. - Ст.683. 3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Науково-практичний коментар / Р.А. Каложний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.; – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2007. – 781 с.

Сікорський О.П., ад'юнкт ХНУВС

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ У СПРАВАХ ГРОМАДЯНСТВА, ІМІГРАЦІЇ ТА РЕЄСТРАЦІЇ ФІЗИЧНИХ ОСІБ МВС УКРАЇНИ

З'ясування питання про правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України має принципове значення, оскільки дозволяє: по-перше, на рівні науково-теоретичних положень краще вивчити особливості його побудови і функціонування; по-друге, чітко визначення усіх елементів правового статусу сприяє зміцненню законності і дисципліни у сфері функціонування Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС і державного механізму загалом.

Слід зазначити, що питання про правовий статус цікаве тим, що саме термін «правовий статус» в юридичній літературі визначається по-різному. Звертаючись до історії виникнення поняття «правового статусу» потрібно зауважити, що до свого сучасного визначення змісту, воно подолало досить тривалий час і шлях. Перші згадки про «правовий статус» зустрічаються в працях давньоримських вчених, зокрема термін «статус» походить від латинського «status» й означає стан, становище, положення у загальному розумінні [1, с.44]. Проте існують і інші значення цієї дефініції. Наприклад: цивільно-правове, адміністративно-правове визначення, яке поряд з юридичними властивостями змісту загального статусу, конкретизує певні види правовідносин, що склалися у суспільстві. В наш час поняття «правовий статус» в юридичній літературі не отримало свого однозначного розуміння, але в загальних працях сучасних вчених-адміністративістів під «правовим статусом» державного органу розуміється певна сукупність його повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на державний орган завдань і функцій. Існують і інші визначення, які є спорідненими, зокрема в юридичній літературі стосовно визначення порядку функціонування державних владних інституцій зустрічається поняття: адміністративно-

правовий статус, що означає комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом адміністративного права [2, с.194]. Однак, як виявляється таке визначення не охоплює частини питань організації і діяльності державних органів, у яких, власне, і виявляється його статус.

На сьогодні єдиний перелік елементів правового статусу державного органу відсутній, що і обумовлює наявність різних, хоча і дещо подібних, підходів до його визначення. Так, Х.П. Ярмачі для визначення статусу Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС відносить його завдання, функції, повноваження (права та обов'язки) та відповідальність [3, с.103-104].

Інші автори у якості основних параметрів, правового статусу, бачать: правосуб'єктність і визначений круг прав і обов'язків [4, с.71].

Беручи за основу викладені вище точки зору щодо структури правового статусу державного органу, автор все-таки більш схильний до позиції Н.В. Лебідь, яка вважає, що характеристика правового статусу органів влади складається з таких елементів:

- цільового блоку (включає норми про цілі, завдання, функції та принципи діяльності);
- організаційного блоку (містить у собі правові розпорядження, що регламентують: порядок створення, реорганізації та ліквідації органу; структуру органу; а також порядок призначення на посаду керівника та ін.);
- компетенції;
- відповідальності [5, с.38].

Розглянемо більш докладно окреслені вище елементи правового статусу державного органу щодо Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України.

Завдання та функції вищезазначеного державного органу закріплені в п.3 і п.4 Положення про Державний департамент у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб [6]. Щодо цілей, то вони, на мою думку, випливають з самих завдань і зводяться до дотримання паспортно-реєстраційної системи в Україні з метою сприяння реалізації передбачених в Конституції України, законах та підзаконних актах прав, свобод та законних інтересів громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, захисту їх у разі порушення, попередження і припинення правопорушень та притягнення винних до відповідальності. В своїй діяльності цей орган керується тими ж принципами, що і сама міліція відповідно до Закону України «Про міліцію».

Порядок утворення Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб подібний до порядку і способу утворення інших органів державного управління, які утворюються, реорганізуються і ліквідуються Кабінетом міністрів України.

Структура органу і порядок призначення на посаду директора закріплені в положенні про Державний департамент у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб [6].

Наступним елементом правового статусу департаменту є його компетенція, або сукупність владних повноважень, тобто права і обов'язки та підвідомчість. Загалом правовий статус Державного департаменту у

справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб закріплений у Конституції України, законах України та підзаконних нормативних актах Президента України, Кабінету Міністрів України, та наказами МВС України. Основним нормативним актом є вищезгадане Положення затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 844 від 14.06.2002р. Слід відзначити, що недоліком нормативних актів, які регулюють діяльність цього органу є відсутність нормативно-закріпленого вичерпного переліку його функціональних обов'язків. Тому дане питання заслуговує окремого дослідження.

Нарешті, останній елемент правового статусу - відповідальність становить юридичну гарантію виконання органом своїх завдань і функцій. Беручи до уваги те, що Державний департамент у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України є юридичною особою (тобто має самостійний баланс, реєстраційні рахунки в Державному казначействі, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням), відповідно, він є і суб'єктом юридичної відповідальності. На мій погляд, відповідальність цього органу в даному випадку фактично ототожнюється з відповідальністю його працівників, що не можна визнати вірним. Адже ряд законодавчих та підзаконних нормативних актів, встановлюють відповідальність юридичних осіб за порушення правил та норм у сфері електроенергетики, водокористування, медичних, санітарно-епідеміологічних правил, порушення норм з регулювання обігу готівки.

Отже, враховуючи вищевикладене можна зробити наступні висновки:

- По-перше, правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб є складним науково-теоретичним поняттям, законодавче визначення якого має як теоретичне, так і практичне значення.

По-друге, не всі елементи правового статусу Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб на сьогодні знайшли своє закріплення у нормативних актах, тому й потребують законодавчого визначення.

Література: 1. Юридична енциклопедія: В 6 томах / Редкол.: Ю.С.Шемчушенко та інші.-К.: «Українська енциклопедія», 2003.-Том 5.-736 с. 2. Адміністративне право. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. 3. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова).-К.: Видавництво «Юридична думка». 2004, - 584 с. 4. Х.П. Яр-макі. Суб'єкти наглядової діяльності міліції у сфері паспортно- реєстраційної системи // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ.-№4, 2005р. 5. Административное право Украины. Учебник /Под общей ред. С.В.Кивалова. – Х.: «Одиссей», 2004.-880 с. 6. Лебідь Н.В. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні: дис.кан. юрид. наук. Х., 2004 р. 7. Положення про Державний департамент у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2002р.//Офіційний вісник України.-№ 25., 2002р.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ КОРЕСПОНДУЮЧИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ГРОМАДЯНИНА І ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ

На сьогоднішній день у науковій літературі можна зустріти чималу кількість розмов про обов'язковість чіткого визначення та закріплення на законодавчому рівні кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції. Необхідність реалізації цього завдання знаходить повну підтримку також і у автора даних строк, оскільки завдяки наявності кореспондуючих прав та обов'язків суб'єкти правовідносин стають зв'язаними взаємними зобов'язаннями, бо правові норми встановлюють для однієї сторони вид і міру можливої поведінки, а для іншої – вид та міру належної поведінки і навпаки; відбувається конкретизація учасників правовідносин, оскільки правами та обов'язками наділяються чітко визначені суб'єкти; досягається реальна реалізація суб'єктивних прав суб'єктів правовідносин, оскільки кожному суб'єктивному праву, принаймні в ідеалі, кореспондується відповідний обов'язок.

Проте, для того, щоб вирішити назване вище завдання, спочатку необхідно визначитися із системою кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, провівши, відповідно, їх класифікацію.

Вивчення наукової літератури показало, що автори, говорячи про права і обов'язки громадянина та працівника міліції, у переважній більшості випадків, робили це окремо – з однієї сторони мова йшла про правовий статус громадянина, з іншої – про правовий статус працівника міліції, головними елементами якого, як відомо, називалися права та обов'язки. Результатом подібного підходу стала наявність чисельних класифікацій прав та обов'язків названих суб'єктів правовідносин. Так, наприклад, говорячи про права громадян, одні автори, диференціювали систему прав та демократичних свобод на соціально-економічні, політичні права та особисті свободи [1, с.159]. Інші розподіляли їх на чотири групи: 1) соціально-економічні права і свободи; 2) політичні права і свободи; 3) особисті свободи громадян; 4) рівність прав громадян [2, с.132]. Подібна широта поглядів зустрічалася і підчас розмов про обов'язки громадян, які пропонувалося поділяти на конституційні обов'язки і на обов'язки, які виникають на підставі законодавчих норм; на позитивні і негативні обов'язки (правові заборони) [3, с.64].

Майже так само вчені підходять і до класифікації прав та обов'язків працівника міліції.

Ознайомлення з наведеними вище підходами до класифікації прав і обов'язків громадянина і працівника міліції показало, що вони є абсолютно непридатними для групування кореспондуючих прав та обов'язків названих суб'єктів. Це пов'язано головним чином з тим, що наведені вище підстави для класифікації прав та обов'язків вибиралися без урахування змісту тих правовідносин, учасниками яких з однієї сторони був громадянин, а з іншої працівник міліції. Саме особливості правовідносин, а якщо казати точніше, то їх об'єкт, має бути покладений у підґрунтя групування кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і праців-

ника міліції. Подібний висновок, на наш погляд, не може викликати незгоди, оскільки вище було показано, що кореспондуючи права та обов'язки є складовою частиною змісту правовідносин, у підґрунтя виникнення яких покладені різні матеріальні та нематеріальні блага, на які спрямовано дії суб'єктів правовідносин [4, с.55]. В реальному житті правові відносини можуть виникати за самими різними приводами, у зв'язку з чим наша задача полягає у тому, щоб з сукупності цих приводів, вибрати лише ті, які мають відношення до діяльності міліції. Однак, перед цим необхідно визначитися з колом тих відносин, у яких мають право приймати участь працівники міліції.

Виконуючи зазначене завдання, за вихідну позицію ми маємо взяти наступне положення: участь працівників міліції у правовідносинах обмежена компетенцією органу (підрозділу) міліції, у межах якого вони проходять службу. Тобто, кажучи іншими словами, правовідносини, у яких одним з учасників є працівник міліції, можуть виникати лише з приводу виконання покладених на міліцію обов'язків. Разом з цим, необхідно відмітити і те, що, по-перше, виконання не будь-якого обов'язку працівником міліції тягне за собою виникнення правовідносин та, по-друге, якщо ж правовідносини і виникають, то не завжди іншою їх стороною стає громадянин. Отже, виникає логічне запитання. А у яких випадках, громадянин вступає у правовідносини з працівником міліції? По-перше, тоді, коли громадянин претендує на надання йому працівником міліції адміністративної послуги (реєстраційні, ліцензійні, дозвільні, інформаційні тощо), результатом якої стає задоволення суб'єктивного права або законного інтересу громадянина. По-друге, тоді, коли працівник міліції, виконуючи покладені на нього обов'язки, із власної ініціативи або діючи за дорученням інших органів чи їх посадових осіб, звертається до громадянина з вимогою, наказом і т.ін.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що правовідносини між працівником міліції та громадянином виникають з приводу 1) задоволення (реалізації) громадянином належних йому суб'єктивних прав або законних інтересів та 2) виконання працівником міліції, покладених на нього обов'язків. Принагідно відмітимо, що обидва процеси, як наголошується у літературі, існують у формі адміністративних процедур, які, відповідно, поділяються на «заявні» та «втручальні» [5, с.24-26].

Переходячи від зробленого висновку до класифікації кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції, відмітимо, що останні, таким чином, можуть бути розділені на ті, що 1) складають зміст «заявних» процедур, які мають за мету реалізацію громадянами їх суб'єктивних прав та законних інтересів і ті, що 2) складають зміст «втручальних» процедур, спрямованих на виконання працівниками міліції покладених на них обов'язків. Необхідність виділення зазначених груп кореспондуючих прав та обов'язків, крім того, що вони відносяться до різних груп правовідносин, багато у чому продиктована також і принциповою відмінністю названих вище видів адміністративних процедур, учасниками яких є громадяни.

Ведучи мову про підстави класифікації кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, відмітимо, що вони, звісно,

не обмежуються лише об'єктом правовідносин у яких приймають участь названі суб'єкти. У якості таких можна використовувати також:

- галузеву приналежність норм, які визначають зазначені права та обов'язки. Виходячи з цього можна казати про існування кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, які закріплено у нормах кримінального права, у нормах кримінально-процесуального права, у нормах адміністративного права.

- юридичну силу правового акту, який містить кореспондуючі права та обов'язки громадянина і працівника міліції. Тут мова має йти про кореспондуючі права і обов'язки, які закріплено у законах, постановах уряду, відомих нормативних актах;

- внутрішній зміст кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, відповідно до якого права та обов'язки можна поділяти на матеріальні та процесуальні.

Отже, як бачимо, кореспондуючі права та обов'язки громадянина і працівника міліції представлені досить значним видовим розмаїттям, що каже про необхідність їх подальшого більш глибокого дослідження. Результатом такої роботи має стати, створення комплексу правових актів, кожний з яких має бути присвячений регулюванню конкретної адміністративної процедури, учасниками якої є громадянин і працівник міліції. Подібний крок, на наш погляд, дозволить з максимальною повнотою врегулювати питання взаємовідносин названих суб'єктів у таких правовідносинах, що має досягатися, зокрема, через закріплення чіткої системи кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Література: 1. Уманский Я. М. Советское государственное право: Учебник для юрид. вузов. – М.: Госюриздат, 1960. 2. Мазохина А. Г. Свобода личности и основные права граждан. – М., 1965. 3. Бережнов А.Г. Права личности: некоторые вопросы теории. – М.: Изд-во МГУ, 1991. 4. Бандурка А.М., Тищенко Н.М. Административный процесс: Учебник. – Харьков: Изд-во НУВД, 2001. 5. Административная процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В.П. Тимошук. – К.: Факт, 2003.

*Соколов І.І., здобувач кафедри адміністративного права та процесу
ННІПЕС ХНУВС*

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ВОГНЕПАЛЬНУ ЗБРОЮ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

З прийняттям Конституції України почався принципово новий етап державотворення, який, багато у чому, був пов'язаний з наданням громадянам України прав, які ніколи раніше не закріплювалися за ними на конституційному рівні. Завдяки такому кроку, громадяни України отримали право приймати участь у державному управлінні, звертатися за захистом своїх прав, свобод та законних інтересів до судових інстанцій, у тому числі, і міжнародного рівня; утворювати політичні партії тощо. Проте, не усі права громадян, якими вони потенційно можуть володіти у правовій, демократичній державі отримали своє гарантування на рівні

нормативних актів. Не стало у цьому плані виключенням і право громадян на вогнепальну зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту. З огляду на це, актуальним є завдання щодо розробки системи нормативних актів, які б не тільки чітко та однозначно закріпили згадане право за громадянами країни, але й визначили процедури його реалізації.

Аналіз чинних нормативних актів дозволяє стверджувати, що в українській державі вже досить давно розпочато процес правового упорядкування відносин, пов'язаних з придбанням, зберіганням і використанням приватними особами вогнепальної зброї та спеціальних засобів індивідуального захисту. Одними з перших нормативних актів у цій сфері стали: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1993 року № 706 «Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивою та дратівної дії» [1] та Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затверджена наказом МВС України від 21 серпня 1998 року № 622 [2].

Однак, разом з цим ми не можемо погодитися з таким підходом до правового регулювання права громадян на вогнепальну зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту. На наш погляд, специфіка таких об'єктів права власності як вогнепальна зброя та спеціальні засоби індивідуального захисту, з одного боку, та небезпека їх використання, з іншого – обумовлюють необхідність розробки та прийняття законодавчого акту комплексного порядку. Подібна точка зору висловлюється також і іншими вченими та державними діячами, зокрема, розробниками проекту Закону України «Про обіг зброї невійськового призначення», які наголошують на тому, що відповідно до ст. 92 Конституції України правовий режим власності у державі визначається виключно законами України. У подібному порядку регламентується також і порядок примусового відчуження права приватної власності. Однак, не дивлячись на ці конституційні положення, продовжують автори законопроекту, в Україні до сьогодення дня питання набуття права власності на зброю невійськового призначення, особливості її зберігання, користування нею, спадкування та відчуження регулюються підзаконними нормативними актами [3].

Поряд з цим відмітимо, що необхідність розробки та прийняття зазначеного закону підтверджується також і аналізом зарубіжного законодавства. Так, на сьогодні, вже чимало країн світу мають окремі законодавчі акти, які регулюють порядок обігу у державі зброї невійськового призначення. У даному випадку мова йде, наприклад, про: Федеральний Закон Російської Федерації «Про зброю»; Закон Республіки Молдова «Про контроль над індивідуальною зброєю» тощо.

Повертаючись до проекту Закону України «Про обіг зброї невійськового призначення», відмітимо, що він складається із 42 статей, що об'єднані в десять розділів, які, крім загальних та прикінцевих положень, передбачають перелік та характеристику видів зброї невійськового призначення (зброя самооборони; мисливська зброя; спортивна зброя; нагородна зброя; антикварна зброя; зброя спеціальних підрозділів юридичних осіб), суб'єктів права власності на зброю та користувачів зброї, встанов-

люють основи та особливості обігу зброї та боєприпасів до неї, врегульовують права і обов'язки власників, користувачів, виробників зброї і боєприпасів до неї та суб'єктів, які здійснюють торгівлю ними, регламентують гарантії прав виробників, власників та користувачів зброї та відповідальність за порушення законодавства про зброю, визначають дію міжнародних договорів України із зазначених питань.

Особливої актуальності з перелічених положень законопроекту набувають ті, які стосуються прав та обов'язків власників (користувачів) зброї, а також порядку її застосування. Це пов'язано з рядом причин:

- по-перше, з тим, що до сьогоднішнього дня не існує нормативного акту, у якому б чітко та однозначно визначався як правовий статус власника (користувача) зброї, так і порядок її застосування. Від такої правової невизначеності страждають як приватні особи, так і представники громадськості, які із невійськовою зброєю у руках, відповідно до діючого законодавства, виконують публічні завдання, чітко не усвідомлюючи при цьому своїх прав та обов'язків. В останньому випадку мова йде, наприклад, про представників громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону (Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону»), які приймають участь у підтриманні правопорядку у державі, або членів Українського товариства мисливців та рибалок (Закон України «Про мисливське господарство та полювання»), задіяних в охороні тваринного світу;

- по-друге, з тим, що існує тісний взаємозв'язок чіткого законодавчого визначення прав та обов'язків власника (користувача) зброї з юридичною відповідальністю, яка настає за порушення правового режиму придбання, зберігання та користування зброєю і спеціальними засобами індивідуального захисту. Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП) містить ряд складів адміністративних правопорушень, які передбачають адміністративну відповідальність за: порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної або пневматичної зброї (ст. 190); порушення громадянами правил зберігання, носіння або перевезення вогнепальної, холодної або пневматичної зброї та бойових припасів (ст. 191); порушення громадянами строків реєстрації (перереєстрації) вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і правил взяття її на облік (ст. 192) тощо. Однак, разом з цим необхідно наголосити на тому, що перераховані вище положення КпАП певним чином суперечать ст. 92 Конституції України, де зазначено, що виключно законами визначаються діяння, які є адміністративними правопорушеннями. Виходячи з цього, ми переконані у тому, що усі ті правила, про які згадувалося у ст.ст. 190-192 КпАП, мають бути визначені у відповідному законодавчому акті;

- по-третє, з тим, що Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання щодо визначення на законодавчому рівні правового режиму зброї невійськового призначення.

Роблячи загальний висновок з викладеного, відмітимо, що на сьогодні в Україні накопичилася ціла низка організаційно-правових проблем, пов'язаних з реалізацією громадянами права на вогнепальну зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту. Ми переконані, що значна їх

частина може бути успішно вирішена за рахунок прийняття окремого законодавчого акту, який би визначав правовий режим обігу зброї невійськового призначення, а також спеціальних засобів індивідуального захисту в Україні.

Література: 1. Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1993 року № 706 // ЗП України. – 1994. – № 1. – Ст. 17. 2. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС України від 21 серпня 1998 року № 622 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 42. – Ст. 1574. 3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про обіг зброї невійськового призначення» (Реєстраційний номер 2105 від 20.02.2008 р.) // www.rada.kiev.ua.

Сосновик О.О., здобувач ХНУВС

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ

Сучасний стан надання органами внутрішніх справ адміністративних послуг характеризується багатьма недоліками об'єктивного та суб'єктивного характеру. Ще з радянської доби для нас є добре знайомими черги біля кабінетів інспекторів паспортних та дозвільних підрозділів, ДАІ, відсутність необхідної інформації, обмеженість та незручність «прийомних годин», формалізм та зневажливе ставлення до громадян зі сторони переважної більшості працівників ОВС. Без перебільшення можна сказати, що такі проблеми існують й досі, причиною чого є відсутність необхідних наукових досліджень з цієї проблематики, зокрема щодо виокремлення окремих видів адміністративних послуг, які надаються органами внутрішніх справ та їх класифікації, що у свою чергу негативно позначається на правовому регулюванні цих відносин.

В науковій літературі містяться різні, подекуди протилежні підходи до виділення певних видів адміністративних послуг та їх класифікації за тими чи іншими ознаками. На нашу думку, можна виокремити різні критерії класифікації адміністративних послуг, які надаються органами внутрішніх справ. Важливими є насамперед ті класифікації, які мають практичне значення, тобто дають можливість сформулювати рекомендації щодо покращення системи надання органами внутрішніх справ адміністративних послуг. Наприклад, за ознакою оплатності адміністративні послуги поділяються на платні й безоплатні. Більшість таких послуг є платними. Це, зокрема, реєстрація автотранспортних засобів, приймання іспитів на право керування транспортними засобами і видача відповідних документів; надання дозволів на придбання, зберігання, носіння і перевезення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та матеріалів, інших предметів і речовин, щодо зберігання і використання яких встановлено спеціальні правила, а також на відкриття об'єктів, де вони використовуються, тощо.

Одним із критеріїв класифікації адміністративних послуг, які надаються органами внутрішніх справ, можна назвати рівень правового регу-

лювання процедури їх надання, зокрема: 1) адміністративні послуги загальнодержавного регулювання (закони, акти Президента, Кабінету Міністрів України); 2) адміністративні послуги централізованого регулювання (нормативні акти МВС України та інших центральних органів виконавчої влади); 3) адміністративні послуги з локальним регулюванням (акти органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади); 4) адміністративні послуги зі «змішаним» регулюванням (коли надання окремих адміністративних послуг регулюється одночасно як загальнодержавними актами, наприклад постановами Кабінету Міністрів України, так і централізованими – наказами чи інструкціями МВС України).

Наступним критерієм класифікації адміністративних послуг, які надаються органами внутрішніх справ, є вид адміністративного акта. Це зокрема, посвідчення, сертифікат, дозвіл, ліцензія, довідка, технічні умови, свідоцтво, талон про проходження державного технічного огляду, реєстраційний документ, експертний висновок (акт), які є кінцевим результатом розгляду звернення громадянина за тією чи іншою послугою.

За характером (зовнішнім вираженням) адміністративні послуги можуть бути: виробничі (встановлення сигналізації, проведення експертизи) та невиробничі (консультування), масові (видача дозволу на право зберігання та носіння газової зброї юридичній особі) та індивідуальні (видача дозволу на право зберігання та носіння мисливської зброї конкретній приватній особі).

Однак, більш вдалою, на нашу думку, є класифікація адміністративних послуг, які надаються органами внутрішніх справ, залежно від суб'єкта, тобто конкретного органу чи підрозділу внутрішніх справ, який надає адміністративні послуги, напрямку його діяльності. Ці види адміністративних послуг визначаються залежно від напрямів діяльності окремих підрозділів та служб органів внутрішніх справ, які обумовлені їх метою та істотними завданнями, а також функціональними обов'язками їх працівників. Так, наприклад, підрозділи дозвільної служби надають послуги, пов'язані з виконанням ними своїх безпосередніх завдань щодо забезпечення дозвільної системи, серед яких оформлення документів, пов'язаних з видачею дозволу на придбання і перевезення об'єктів та предметів, які підпадають під дозвільну систему; підрозділи ДАІ надають послуги, які обумовлені їх завданням щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, серед яких реєстрація автотранспортних засобів та багато інших.

Таким чином, доцільно виділити два різновиди адміністративних послуг, які надають органи внутрішніх справ: 1) адміністративні послуги у вузькому розумінні, надання яких супроводжується видачею одного із таких адміністративних актів: посвідчення, диплому, сертифікату, дозволу, ліцензії, довідки, технічних умов, свідоцтва, талону про проходження державного технічного огляду, реєстраційного документу, експертного висновку (оцінки, акта), який надає певне право або підтверджує його (дозвільні та реєстраційні послуги); 2) адміністративні послуги у широкому розумінні, тобто ті, надання яких не потребує видання певного адміністративного акта, однак зобов'язує посадову особу органу внутрішніх справ здійснити певні дії, пов'язані із забезпеченням реалізації прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб та спрямовані на ви-

конання (невиконання, передачі належному органу для виконання) вимоги, яка міститься у зверненні приватної особи (консультативні послуги).

Шоптенко С.С., слухач магістратури ХНУВС

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДОГОВОРУ НА ОХОРОНУ МАЙНА, ЩО УКЛАДАЄТЬСЯ ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБОЮ ОХОРОНИ ПРИ МВС УКРАЇНИ, ЯК АДМІНІСТРАТИВНОГО

На виконання Постанови Кабінету міністрів від 24 квітня 1996 р. №456 Про Концепцію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ, а також з метою підвищення ефективності діяльності системи Міністерства внутрішніх справ, спрямованої на боротьбу зі злочинністю, охорону громадського порядку і забезпечення громадської безпеки, Державна служба охорони була виділена як окрема, відносно самостійна структурна одиниця Міністерства внутрішніх справ і їй було надано право здійснення заходів щодо охорони нерухомих об'єктів та іншого майна, в тому числі вантажів, тимчасового зберігання валютних цінностей, забезпечення особистої безпеки громадян, а також технічного захисту інформації на договірних засадах в порядку, встановленому законодавством [1].

Звідси випливає, що основою організації охорони майна юридичних та фізичних осіб є договір, укладений між Державною службою охорони при МВС України та підприємством, установою, організацією, у віданні яких знаходиться це майно, а також громадянами.

Яка ж правова природа цього договору? Це питання є спірним.

До прийняття Кодексу адміністративного судочинства України, де було законодавчо закріплено поняття адміністративного договору, вважалося, що це – цивільно-правовий договір. Але з прийняттям цього нормативно-правового акту, в якому законодавчо було визначено поняття адміністративного договору як дво- або багатосторонньої угоди, зміст якої складають права і обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди, ця думка змінилася [2,с.5]. Договір на охорону майна, що укладається Державною службою охорони при МВС України, почали визначати як адміністративний.

На жаль, Кодекс адміністративного судочинства України не визначив основних ознак адміністративних договорів, але це питання є достатньо розробленим у науці адміністративного права. Так, Ю.П. Битяк до ознак адміністративних договорів відносить наступні:

1) обов'язковим суб'єктом адміністративних договірних відносин виступає орган виконавчої влади (посадова особа);

2) учасники адміністративного договору знаходяться не в однаковому становищі, тому що орган управління має владні повноваження адміністративного характеру і разом з тим несе певні обов'язки перед другою стороною;

3) в адміністративному договорі обов'язково визначено, коли, з ким і на яких умовах він може бути укладений;

4) метою адміністративних договорів є головним чином реалізація публічних інтересів [3; с.162].

Договір на охорону майна, що укладається Державною службою охорони при МВС України, має всі ці ознаки. Так, при укладенні цього договору Державна служба охорони виступає як складова частина Міністерства внутрішніх справ, тобто головного органу у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, ведення боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху, охорони та оборони особливо важливих державних об'єктів. І хоча Ю.М. Старилов вважає, що ніякого відношення до правових форм реалізації виконавчої влади вказані договори не мають, оскільки суб'єкт управління тут не виступає як носій юридично-владних повноважень і що подібні угоди швидше є цивільно-правовими операціями, а не адміністративними договорами [4,с.455]. Це не так, тому що Державна служба охорони діє з метою виконання завдань і функцій держави по охороні власності підприємств, установ, організацій, а також громадян. Державна служба охорони в адміністративному договорі виступає суб'єктом публічного права, статус якого визначається встановленою у відповідних нормативних актах компетенцією. Якби вона була учасником цивільно-правової угоди, її правовий статус визначався б цивільною правоздатністю. Право на укладення адміністративного договору передбачене в нормах про компетенцію Державної служби охорони (Положення про Державну службу охорони при МВС України, затверджене Постановою Кабінету міністрів України від 10 серпня 1993 року).

Учасники договору на охорону майна знаходяться не в однаковому становищі, так як Державна служба охорони має владні повноваження адміністративного характеру, які проявляються в тому, що працівники, які здійснюють охорону майна, мають право вимагати від працівників підприємств, установ та організацій, що охороняються, додержання встановлених пропускового та внутрішньооб'єктного режимів, а також громадського порядку; затримувати і доставляти в службу приміщення охорони для встановлення особи та складання протоколу про правопорушення осіб, які вчинили правопорушення чи знаходяться без належних підстав на території об'єкта, що охороняється [1], а також вчиняти інші дії необхідні для забезпечення охорони майна. Але разом з тим вона несе й певні обов'язки перед другою стороною (захистити об'єкти охорони від злочинних посягань та забезпечувати додержання режиму охорони згідно з укладеними договорами; взаємодіяти з органами внутрішніх справ щодо припинення правопорушень у місцях несення служби, запобігання розкраданню власності та затримання правопорушників; у разі виявлення пожеж чи загорянь, спрацювань пожежної сигналізації оповіщати про це підрозділи пожежної охорони та вживати заходів до ліквідації пожеж і загорянь [1] та інші). Жодна сторона цивільно-правового договору не має владних повноважень по відношенню до другої.

Договір на охорону майна укладається відповідно до типових договорів, передбачених Наказом Головного управління Державної служби охорони при МВС України №52 від 04.05.1995 р. Про затвердження Типових договорів на охорону об'єктів та квартир громадян підрозділами

Державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ України, які передбачають письмове закріплення основних умов договору та реквізитів сторін.

Метою укладення договору на охорону майна є виконання завдань і функцій держави, а саме захист власності від протиправних посягань. Метою більшості приватноправових договорів виступає приватний інтерес.

Крім того деякі автори вважають, що під час укладення та реєстрації адміністративних договорів необхідно дотримуватися спеціальних процедур, визначених у законодавстві, чого не потребують цивільно-правові договори. Так, укладення договору на охорону майна між Державною службою охорони та громадянами, підприємствами, установами чи організаціями проходить ряд обов'язкових стадій:

1) підготовка до укладення договору, коли сторони досягають згоди про необхідність укладення такого договору, здійснюється огляд об'єкту охорони, замовнику даються обов'язкові для виконання вказівки стосовно технічної укріпленості об'єкта та обладнання його засобами охоронної сигналізації, надання службі охорони необхідних службових та допоміжних приміщень з оснащенням та інвентарем, забезпечення їх засобами зв'язку, водопостачанням, освітленням та опаленням, забезпечення норм техніки безпеки, передбачених законодавством про охорону праці;

2) оцінка підстав укладення договору, що полягає у встановленні відповідності підстав укладення договору нормативно-правовим актам та компетенції Державної служби охорони, а також у перевірці виконання замовником вказівок даних йому на підготовчій стадії;

3) оформлення договірних відносин, тобто створення самого документу із зазначенням усіх суттєвих умов договору;

4) доведення змісту договору до виконавців, коли обидві сторони ознайомлюються з усіма умовами договору, а також скріплюють його своїми підписами;

5) контроль за виконанням договору. Він здійснюється начальницьким складом органів внутрішніх справ, підрозділів охорони і командирами стрійових підрозділів і полягає в перевірці належних організації та виконанні умов договору;

6) оцінка результатів виконання договору, коли встановлюється відповідність здійснюваної охорони укладеному договору.

Таким чином, договір на охорону майна, що укладається Державною службою охорони при МВС України з підприємствами, установами, організаціями чи громадянами є адміністративним, так як має всі ознаки притаманні адміністративним договорам, і яких не мають цивільно-правові.

Література: 1. Постанова Кабінету міністрів України від 10 серпня 1993 р. N 615 «Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності». – Інфодиск «Законодавство України». 2. Кодекс адміністративного судочинства України. – Х.: ТОВ «Одісей». - 2007. – 160 с. 3. Битяк Ю.П. Административное право Украины. Издание второе, переработанное и дополненное. Учебник для студентов высших учебных заведений юридических специальностей. – Харьков «Право». – 2003. – 576 с. 4. Стариков Ю.Н. Курс общего административного права. В.3 т.2. – М.: Издательство НОРМА. – 2002. – 735 с.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ І ПРОЦЕДУРИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Взаємовідносини фізичних і юридичних осіб з органами влади передбачають здійснення останніми різноманітних процедурних дій, які, до речі, існували і раніше (наприклад, реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності, легалізація об'єднань громадян, призначення субсидій, пенсій), однак на концептуальному рівні майже не розглядалися, а на нормативному розглядалися фрагментарно, що сприяло появі зловживань з боку посадових осіб і обмеженню прав, свобод і інтересів фізичних і юридичних осіб.

Правовий статус органів місцевого самоврядування та їх участь у здійсненні державного управління відносять суспільні відносини з приводу реалізації останніми управлінської діяльності до предмета адміністративного права. На думку Ю.П. Битяка, зміст управлінських відносин, що виникають у процесі діяльності органів місцевого самоврядування, однорідний із відносинами управління з боку держави, а тому перші потребують адміністративно-правового регулювання [1, с. 24]. Подібна однорідність викликана відсутністю принципової різниці між власними повноваженнями органів місцевого самоврядування та повноваженнями органів виконавчої влади, які можуть бути делеговані Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2].

За умов демократичного режиму державне управління перетікає у міське самоврядування і має своє продовження у діяльності виконавчих органів відповідних рад, які покликані здійснювати відповідні функції державного управління на місцях. Згідно статті 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад належать виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані цими радами виконавчі органи. Відповідно до ч. 2 цієї статті вони є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади [2].

У регулюванні численних відносин, які складаються в ході різноманітної діяльності виконавчих органів місцевого самоврядування (на відміну від застарілого традиційного погляду на їх функції щодо забезпечення ефективної реалізації належних приватним особам прав і охоронюваних законом інтересів) використовуються не разові процедури. На сьогодні це передбачена ціла низка визначених окремими законами, підзаконними та відомчими актами процедурних дій, які послідовно здійснюються уповноваженими посадовими особами щодо розгляду індивідуальної конкретної справи та її вирішення, тобто є адміністративними процедурами. Слід відзначити, що правовим підґрунтям адміністративних проваджень органів місцевого самоврядування є юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявами, а не тільки одностороння владно-розпорядча діяль-

ність виконавчих органів місцевого самоврядування, де заявник є потенційним носієм обов'язків перед державою, для виконання яких він начебто наділений певними правами.

З огляду на адміністративно-процедурну природу діяльності виконавчих органів місцевого самоврядування її доцільно ідентифікувати як діяльність органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ та організацій із надання послуг [3]. Інститут «управлінських послуг» Концепцією адміністративної реформи в Україні в 1998 році було визначено одним із стратегічних напрямків реформування органів виконавчої влади [4, с. 7]. Незважаючи на достатню відпрацьованість цієї категорії в адміністративному праві країн Західної Європи, в Україні державні послуги залишаються мало розробленими і законодавчо майже не визначені. Важливим етапом, на думку провідних вчених [5; 6; 7] залишається визначення наукового обґрунтування правової природи адміністративно-процедурної діяльності органів державного управління і місцевого самоврядування за зверненнями громадян: від розгляду «загальних» звернень до вирішення конкретних справ за зверненнями, доктринальне визначення критеріїв класифікації адміністративних послуг та правове регулювання самої процедури їх надання.

Треба звернути увагу, що визначення в літературі «управлінських» і «адміністративних» процедур майже синонімічне. Вважаємо, що визначення «адміністративні» є більш вдалим і коректним, тому що вказує на регулювання діяльності відповідних публічно-владних органів щодо забезпечення в їх взаємодії з конкретними особами умов для ефективного реалізації та захисту останніми своїх прав та інтересів. Отже, функції виконавчих органів місцевого самоврядування здійснюються в зв'язку з виконанням завдань виконавчо-розпорядчого характеру, але за своєю сутністю вони мають обслуговуюче значення і регулюються нормами адміністративного права.

Значним внеском щодо регулювання адміністративних процедур можна вважати схвалення урядом Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади (розпорядження Кабінету міністрів України від 15.02.2006 р. № 90-р.), завданням якої є визначення принципів та напрямків подальшого реформування діяльності органів виконавчої влади у сфері адміністративних послуг.

З цього приводу, варто навести діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування, яка за свою природою є адміністративною, в ході якої вони: надають конкретним особам адміністративні послуги у вигляді дозвільно-ліцензійних, реєстраційних та інших подібних дій; здійснюють розгляд і вирішення різного роду індивідуальних або колективних звернень фізичних або юридичних осіб з приводу реалізації їх прав і охоронюваних законом інтересів; приймають індивідуальні зобов'язуючі рішення щодо конкретних осіб з питань виконання ними різного роду обов'язків, передбачених законом; приймають рішення щодо розв'язання справ публічного характеру (наприклад, відведення територій для загальнодержавних потреб); здійснюють позасудовий розгляд адміністративно-правових спорів у порядку адміністративного розгляду скарг громадян; вживають заходи адміністративного примусу і заходи адміністративної відповідальності до конкретних осіб. Насправді, саме такі напрямки діяльності виконавчих

органів місцевого самоврядування представляють більшість адміністративних послуг, які надаються на муніципальному рівні.

Як відмічає І.Б. Коліушко, адміністративна послуга має свої загальні ознаки: адміністративні послуги надаються за заявою фізичних та юридичних осіб; необхідність і відповідно можливість отримання конкретної адміністративної послуги передбачена законом; закон наділяє повноваженнями по наданню кожної адміністративної послуги відповідний орган виконавчої влади або місцевого самоврядування; для отримання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам необхідно виконати певні вимоги, передбачені законом; адміністративна послуга має кінцевий результат у вигляді прийняття індивідуального адміністративного акта, в якому повинен вказуватися його адресат [8].

За рівнем встановлення повноважень щодо адміністративних послуг та правового регулювання процедури її надання, розглядають: 1) адміністративні послуги з централізованим регулюванням (закони, акти Президента України, Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади); 2) адміністративні послуги з локальним регулюванням (акти органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади); 3) адміністративні послуги зі «змішаним» регулюванням (мова йде про централізоване та локальне регулювання) [9].

У процедурному аспекті також не видно суттєвих розбіжностей між послугами органів виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування. Надають їх органи, наділені такими повноваженнями, регулюється така діяльність адміністративно-процедурними нормами; процедурний результат той самий – рішення адміністративного органу.

Слід наголосити, що ці адміністративні процедури здатні суттєво сприяти підвищенню ефективності виконавчих органів місцевого самоврядування, чіткому виконанню функцій і повноважень посадових осіб, крім того вони покликані забезпечити чіткість і прозорість реалізації громадянами своїх законних прав і охоронюваних законних інтересів. Практична цінність адміністративної процедури полягає у забезпеченні доступності звернення суб'єкта територіальної громади до посадової особи виконавчого органу місцевого самоврядування з певною вимогою або за певною адміністративною послугою, і отриманні об'єктивного і законного результату за поданою заявою.

Література: 1. Адміністративне право України. Підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дяченко та ін. За ред. Ю.П. Битяка. - К.: Хрінком Інтер, 2006.- 544 с. 2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. №280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1997. №24. Ст.170. 3. Матеріали семінару «Реформування основних адміністративно-правових інститутів: проблеми теорії і практики».- Центр політико-правових реформ, 28 листопада 2003 р.- К.- 50 с. 4. Концепція адміністративної реформи в Україні / Державна комісія з проведення в Україні адміністративної реформи. - К., 1998.- 28 с. 5. В.Б. Авер'янов. Нове ставлення до прав людини – мета реформування українського адміністративного права // Юридична Україна. – 2005.- №5.- С. 31-36. 6. І. Голосніченко. Правове регулювання надання державних управлінських послуг // Право України.- 2003.- №10. –С. 86-89. 7. О.В.Кузьменко Теоретичні засади адміністративного процесу: Монографія.-К.: Атака, 2005.- 352 с. 8. І.Б. Коліушко. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні: Монографія.- К.: Факт.- 2002.- С. 105-106. 9. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В.П. Тимошук. - К.: Факт.- 2003.-496 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРОТОКОЛУ ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Концепція судово-правової реформи, що затверджена Постановою Верховної Ради України від 28.04.1992 р., передбачає створення судів по розгляду справ неповнолітніх та прийняття нового Кодексу про адміністративні правопорушення. Однак, на даний час розгляд справ про адміністративні правопорушення здійснюється місцевими загальними судами відповідно до норм Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП). На нашу думку, норми діючого КУпАП не забезпечують повного дотримання прав неповнолітніх, які вчинили правопорушення.

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на важливість врахування специфіки суб'єкта адміністративного правопорушення при складанні протоколів про правопорушення, вчинені неповнолітніми для забезпечення захисту їх прав при розгляді справ зазначеної категорії.

Діючий КУпАП містить ряд норм, які стосуються безпосередньо неповнолітніх та їх прав у разі притягнення до адміністративної відповідальності: ст. 12, ст. 24-1, ч. 2 ст. 32, п. 4 ч. 1 ст. 34, ч. 2 ст. 40, ст. 221 п. 2 ч. 1 ст. 247, ст. 270 КУпАП. Проте, всі інші норми, які регламентують порядок складання протоколу про адміністративні правопорушення (далі протоколу), провадження у справах про адміністративні правопорушення, застосування адміністративного стягнення є однаковими як для дорослих, так і для неповнолітніх правопорушників. Вважаємо, що це порушує принцип індивідуалізації накладення стягнення через неврахування вікових особливостей правопорушника.

На відміну від КУпАП, у Кримінально-процесуальному кодексі України (далі КПК) є спеціальні розділи, які регламентують провадження у справах про злочини неповнолітніх, що свідчить про підвищену увагу з боку законодавця до справ вказаної категорії. На нашу думку, аналогічна позиція має дотримуватися і в новому КУпАП. Але, на жаль, в проекті Кодексу України про адміністративні проступки також не передбачено окремого розділу, який би визначав провадження по справам про правопорушення, вчинені неповнолітніми.

Порівняння змісту статей 245, 256, 278, 279, 280 КУпАП та інших, що регламентують провадження по справам про правопорушення неповнолітніх, вказує на необхідність окремого закріплення вимог до протоколу про правопорушення неповнолітніх. Наведемо декілька прикладів:

1. Відповідно до ст. 256 КУпАП у протоколі мають бути зазначені дані про особу, яка його склала, дані про особу порушника, а також прізвище та адреса свідків і потерпілих, за ст. 279 КУпАП при підготовці справи до розгляду суд має перевірити чи повідомлені особи, які приймають участь у справі про час та місце її розгляду. В той же час, існують статті 270, 271 КУпАП, які вказують, що у справі можуть приймати участь законні представники неповнолітніх та адвокат, а суд, згідно п. 5 ст. 278 КУпАП вже при підготовці справи до розгляду має вирішити чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, потерпілих, їх законних представників та адвокатів. Не зазначення у протоколі даних про законних представників та адвоката позбавляє суд можливості перевірити чи повідомлені законні представники та адвокат про розгляд справи чи відносяться вказані особи до тих, хто має право заявляти клопотання до розгляду справи судом.

2. Згідно ст. 256 КУпАП при складанні протоколу особі в обов'язковому порядку мають бути роз'яснені її права, передбачені ст. 268 КУпАП. Однак, законні представники та адвокат також мають права, визначені статтями 270, 271 КУпАП та частину вказаних прав вони можуть реалізувати до судового розгляду справи: знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання. На практиці вказані особи залучаються вже під час судового розгляду справи. Відсутність у протоколі даних про цих осіб позбавляє їх можливості знайомитися з матеріалами справи та заявляти клопотання до того часу, поки вони не будуть залучені судом до участі у справі.

3. У протоколі, крім перерахованих у ст. 256 КУпАП, мають бути зазначені й інші відомості, які необхідні для вирішення справи. Проте, законодавець не визначив які саме відомості. Не розтлумачив він вказані відомості і в ст. 280 КУпАП, вказавши в той же час перші п'ять груп обставин, що обов'язково входять в предмет доказування. В той же час із змісту статей 33, 245 КУпАП витікає, що суд при накладенні стягнення має врахувати особу порушника, а також має також встановити причини та умови, що сприяли вчиненню правопорушення. Однак, з'ясувати вказані обставини неможливо без зазначення у протоколі даних про батьків неповнолітнього, його фактичного місця проживання, відомостей чи притягувався раніше до адміністративної відповідальності тощо.

4. За вчинення певних правопорушень до неповнолітніх можуть бути застосовані як адміністративні стягнення, що застосовуються до дорослих осіб, які вчинили правопорушення, так і заходи впливу, передбачені ст. 24-1 КУпАП. Виходячи із змісту ст. 268 КУпАП справа про правопорушення неповнолітніх може бути розглянута і у відсутності особи, яка вчинила правопорушення, тому в даному випадку у протоколі мають бути зазначені всі обставини, які б дозволили суду вирішити питання про відповідальність неповнолітнього, або до КУпАП мають бути внесені зміни, які б визначали, що розгляд справ про правопорушення неповнолітніх має відбуватися за їх обов'язкової участі.

5. Серед заходів впливу, які можуть бути застосовані до неповнолітніх є передача неповнолітніх під нагляд батьків або осіб, що їх замінюють, педагогічному чи трудовому колективу. Дані заходи впливу можливі лише за згоди батьків, педагогічного (трудоного) колективу, що передбачає, на нашу думку, обов'язкову участь батьків чи представника педагогічного (трудоного) колективу в судовому засіданні, а також вказує на необхідність зазначення у протоколі даних про батьків неповнолітнього, місця його проживання і навчання та приєднання до протоколу необхідних документів.

Враховуючи вищевикладене, протокол про правопорушення неповнолітніх, крім реквізитів, передбачених ст. 256 КУпАП має містити й інші реквізити: зазначення повного віку особи, яка вчинила правопорушення; дані про його батьків, які вже при складанні протоколу мають бути визнані законними представниками неповнолітнього; відомості про місце навчання (роботи) неповнолітнього; дані про те, чи притягувався він раніше до кримінальної відповідальності та до адміністративної відповідальності протягом року до вчинення правопорушення, чи перебуває на обліку у кримінальній міліції чи службі у справах неповнолітніх.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що на даному етапі розвитку діючого законодавства слід внести відповідні зміни до КУпАП, які б визначали порядок складання протоколу щодо неповнолітніх та обов'язкові обставини, які слід встановити при його складанні.

Кожевникова В.О., ад'юнкт ХНУВС

ШЛЮБНИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦЯ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

1. За часів виникнення, становлення і розвитку римського приватного права, розуміння категорії «іноземець» мало свої характерні риси та дещо відрізнялось від розуміння сучасного. Це, насамперед, зумовлено побудовою і структурою самої держави, а саме характерною на той час наявністю міст-держав, великою кількістю загарбницьких війн, що як наслідок породжували військові союзи різних «громадян», велику кількість захопленого в полон населення тощо. Таким чином, ведучи мову про іноземців в римському приватному праві, ми виходимо з розширювального тлумачення, яке зводиться до того, що іноземець – це «негромадянин», тобто не *cives romani Quirites*. [1, с. 129]

2. Науковцями висловлюється точка зору, відповідно до якої відмінності статусів пов'язується з тією чи іншою категорією громадянства. Тобто мова йде про громадян Риму, але різні їх категорії, проте, беручи до уваги той факт, що Рим був містом-державою, спірною бачиться думка про різні категорії громадянства. Латини, які відповідно до такого підходу, відносяться до громадян Риму – це мешканці Апеннінського півострова, що не входили до римської общини.[2, с. 169] На першому етапі становлення Риму як міста-держави, латини (древні латини та латини колоній) не мали статус громадян Риму, хоча їх статус був і наближений. Тобто, справжніми громадянами можна вважати лише *cives romani Quirites*, а всі інші статуси так чи інакше містять елементи «іноземності».

3. В процесі розвитку римської держави, переходу до республіки, а згодом і до монархії, поняття громадянина римської держави змінювалося внаслідок розширення самої держави, але дослідження інституту шлюбного статусу іноземця в контексті розширювального тлумачення поняття іноземець вбачається доцільним, оскільки категорії негромадян у римському приватному праві мали свій, відмінний від громадян Риму, статус.

4. В період ранньої республіки все вільне населення поділялося на римських громадян і негромадян. Негромадяни правовий охороні з боку Римської держави не підлягали. Проте, з розвитком цивільного обороту за умов соціально-економічного росту з метою подальшого розвитку римляни були змушені визнати певний правовий статус і за негромадянами, так як в противному випадку це мало наслідком уповільнення подальшого економічного розвитку, розвитку товарно-грошових відносин, особливо зовнішньої торгівлі, зовнішньополітичних відносин. Із цим пов'язано те, що в класичну епоху римського приватного права разом із повноцінними римськими громадянами почали виділяти такі категорії, як латини та перегрини. Крім того, у римському приватному праві існував інститут *hospitium privatum*, який полягав у патронаті римського громадянина іноземцю у правових питаннях, проте він не мав відношення до шлюбних відносин.

5. Латини. Римське приватне право виділяло декілька категорій латинів. Древні латини та їх наступники (*latini veteres, latini prisci*), тобто мешканці Лаціума, які разом із римськими громадянами входили до римського союзу, що розпався у IV в. до н.е. Латини колоній (*latini coloniarii*), тобто мешканці окремих поза італійських общин та іноді навіть провінцій. Окрім цього, окрему групу латинів складали латини Юніана (*latini Juniani*) які мали назву відповідно до закону *lex Junia Norbana*, що ввів зазначений статус вже в посткласичний період [2, с. 73]. Зазначена категорія була ліквідована лише Юстиніаном. Існування категорії латинів, правовий статус яких був відмінний від статусу римського громадянина, було припинено законом Каракалли (212 р.), що надав статус римського громадянства всім вільним особам Римської імперії. Цим законом було ліквідовано не лише таку категорію, як латини, а ліквідовано й категорію ераріїв, які були зрівняні із римськими громадянами. [2, с. 73]

6. Із розвитком цивільного обігу з'явилася і така категорія, як перегрини (*peregrini*). Спочатку положення *peregrini* мало населення чужих общин, із якими Рим вів торгівлю, був у договірних відносинах. Пізніше було введено таку категорію, як *peregrini dediticii*, тобто мешканці общин, які здалися римським воїнам на їхню милість. З розвитком і збільшенням Римської держави категорія *peregrini* втратила своє значення, оскільки із наданням всім мешканцям римської держави, яка на той момент була імперією, статусу громадянства, до *peregrini* стали відносити лише тих осіб, які перебували на території римської держави – негромадян Риму, варварів, слов'ян, германців тощо, та деякі категорії римських громадян, які були віднесені до такого статусу в наслідок публічно-правових приписів.

Таким чином, можна стверджувати про такі категорії іноземців в широкому значенні в римському приватному праві, як *latini veteres, latini prisci, latini coloniarii, latini Juniani, peregrini, peregrini dediticii*.

7. В головному джерелі континентальної системи права - римському праві - були відомі такі види шлюбу: законний римський шлюб (*matrimonium iustum*) та шлюб, укладений між іноземцями (*hostes, peregrini*) і іншими вільними, які не мали права укласти римський законний шлюб. Так, фактичні шлюбні відносини людей, які не могли укласти законний римський шлюб, отримали назву конкубінат.

8. З часу виникнення основного джерела римського права – Законів XII таблиць – у Римі було передбачено особливий шлюбний статус іноземців, який складався з особливих прав та обов'язків іноземців у шлюбно-правових відносинах (*jus conubii* – право на укладення шлюбу) [3, 266]. Так, відповідно до п. 56 Таблиць «Римські громадяни тоді вступають у законний і дійсний шлюб і мають над народженими в них дітьми владу, коли вони одружені на римських громадянках, або навіть латинках і іноземках, з якими існувало *jus conubii* (тобто визнана за особою здатність до вступу в римський шлюб з усіма юридичними наслідками)». Вторить їй п. 76 Таблиць: «Не підлягає сумніву, що шлюб, укладений між римським громадянином і такою іноземкою, з якою існувало *jus conubii*, вважається законним, і тоді дитя від цього шлюбу буде римським громадянином і підпадає під батьківську владу». [4, 39].

9. Діти, народжені в конкубінаті, не мали ні імені, ні статусу свого батька, не мали права на його аліменти, не могли стати спадкоємцями після його смерті та не отримували статусу дітей, народжених у шлюбі, на них не розповсюджувалася батьківська влада. Жінка, узявши у такий шлюб, не отримувала ім'я чоловіка і не розділяла його суспільного статусу.

Література: 1. История государства и права зарубежных стран. Часть 1. Учебник для ВУЗов. Под ред. Проф. Крашениковой Н.А. и проф. Жидкова О.А. – М.: НОРМА, 2001. – 624 с. 2. Римское частное право: учебник, под ред. И.Б. Новицкого, И.С. Перетерского. – М., Юрист, 2004. - 352 с. 3. Дождев Д. В. Римское частное право. – М.: Норма, 2000. – 765 с. 4. Памятники римского права. Законы двенадцати таблиц, Институции Гая, Дигесты Юстиниана. - М.: Зерцало, 1997. - 630 с.

Кузьменко Г.С., аспірант ХНУВС

СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ ЗГІДНО З ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Інститут забезпечення позову в цивільному процесуальному праві України є однією з важливих правових гарантій захисту прав фізичних, юридичних осіб та держави і спрямований на реальне і повне їх відновлення [1, с.116].

Процесуальне законодавство обумовлює допустимість застосування заходів із забезпечення позову наявністю обставин, які свідчать про те, що невжиття таких заходів може ускладнити чи зробити неможливим виконання рішення суду.

Аналізу цього явища присвячені роботи Клейнмана А.Ф., Юдельсона К.С., Стефанчука Р., Комарова В. та інших вчених.

Метою цієї статті є визначення способів забезпечення позову згідно з цивільно-процесуальним кодексом України.

Слід зазначити, що забезпечення позову – це вживання судом, в провадженні якого перебуває справа, необхідних заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача проти несумлінних дій відповідача, що гарантує реальне виконання ухваленого рішення. Забезпечення може провадитися в будь-якій стадії процесу, починаючи від порушення справи і закінчуючи виконавчим провадженням [2, с.138].

У цивільному процесуальному законодавстві не визначено, які саме заходи можуть бути вжиті для забезпечення певних позовних вимог, а тому це питання вирішує безпосередньо суд, виходячи з конкретних обставин кожної справи.

Відповідно до ст. 152 ЦПК України позов забезпечується:

1) накладенням арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб – це найпоширеніший спосіб забезпечення позову в судовій практиці. Він використовується для забезпечення позовних вимог майнового характеру, хоча закон встановлює деякі обмеження щодо його застосування. Так, відповідно до ч.4 ст. 152 ЦПК України не допускається забезпечення позову шляхом накладання арешту на заробітну плату, пенсію та стипендію, допомогу на загальнообов'язковому державному страхуванні, яка виплачується у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою

дитиною), вагітністю та пологами, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на допомогу, яка виплачується касами взаємодопомоги, благодійними організаціями, а також на вихідну допомогу, допомогу по безробіттю. Однак ця заборона не поширюється на позови про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншими ушкодженнями здоров'я або смертю фізичної особи, про відшкодування збитків, завданих злочином. Крім того, не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються. Накладання арешту на майно, яке підлягає державній реєстрації, здійснюється шляхом внесення запису до відповідних реєстрів про заборону відчуження такого майна.

2) заборonoю вчиняти певні дії – так, відповідно до ст.1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» до завершення розгляду справи по суті суддя одноособово має право постановити ухвалу про заборону відповідачеві, щодо якого є достатні підстави вважати, що він є порушником авторського права, суміжних прав, вчиняти до ухвалення рішення чи ухвали суду певної дії, а саме: виготовлення, відтворення, продаж, здавання у майновий найм, прокат, ввезення на митну територію України та інше, передбачене цим Законом використання, а також транспортування, зберігання або володіння, з метою введення у цивільний обіг примірників творів, у тому числі комп'ютерних програм і баз даних, а також записаних виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення, щодо яких допускається, що вони є контрафактними, і засобів обходу технічних засобів захисту [3, с.359];

Різниці між накладенням арешту і заборonoю вчиняти певні дії полягає в їх специфічній меті, хоча і перший, і другий спосіб спрямовані на належне виконання майбутнього рішення у справі. Метою арешту майна при забезпеченні позову є його схоронність до вирішення справи по суті в той час, як метою заборони провадити певні дії є запобігання настанню негативних для позивача наслідків;

3) встановленням обов'язку вчинити певні дії;

4) заборonoю іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання – вказаний спосіб використовується лише щодо вимог майнового характеру. Дотримання зазначеної заборони покладається на третіх осіб;

5) зупиненням продажу описаного майна, якщо подано позов про право; власності на це майно або про виключення його з опису – такий спосіб спрямований на органи Державної виконавчої служби України і застосовується лише для забезпечення позову про визнання права власності та (або) виключення майна;

6) зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку – цей спосіб забезпечення притаманний позову про визнання недійсним виконавчого документа і також спрямований на органи Державної виконавчої служби України, в провадженні яких знаходиться відповідний виконавчий документ;

7) передачею речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам – цей спосіб забезпечення позову застосовується в разі вирішення спору про право на певну річ. Матеріально-правові питання щодо нього урегульовані загальними положеннями про договір зберігання (глава 66

ЦК України) та ч.2 ст. 976 ЦК України [4]. Зокрема законодавець передбачає, що зберігач, яким є особа, призначена судом, має право на плату за рахунок сторін, між якими є спір.

Таким чином, вказаний перелік заходів забезпечення позову не є виключним, оскільки у разі необхідності суд може застосувати й інші види забезпечення позову. Дозволяється одночасне застосування кількох видів забезпечення позову [5, с.198]. Також слід зазначити, що законодавством передбачена можливість скасування забезпечення позову, заміни одного способу забезпечення позову на інший, а також застосування кількох за-безпечень за умови, що загальна їх сума не перевищує позовної [6, с.140].

Література: 1. Степанець Р.П. Питання співвідношення інституту забезпечення позову в цивільному процесуальному праві України і виконавчого провадження // Харківський економіко-правовий університет. Наукові записки. – 2005. – №1(2). Право, економіка, гуманітаристика: Збірник наукових статей. – Х.: ХЕПУ, 2005. – С.116-121. 2. Колтунова А.І. Співні питання забезпечення позову в цивільному процесі // Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства: Тези доп. та наук. повід. учасників міжнародної науково-практичної конференції (25-26 січня 2007 року). – Х.: Національна юридична академія України, 2007. – С.138-141. 3. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. Закладів. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 624с. 4. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461. 5. Цивільно-процесуальне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: Атіка, 2006. – 384с. 6. Цивільний процес: Навчальний посіб./ А.В.Андрешко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та інші. – За ред. Ю.В. Білоусова. – К.: Прецедент, 2005. – 293с.

Луганська Т.О., науковий співробітник НДП з проблем профілактики та розслідування злочинів ННІ ПФПСД ХНУВС

МІНОРИТАРНИЙ АКЦІОНЕР: А ХТО Ж ВІН?

Тема перерозподілу власності з огляду на сучасну ситуацію в державі не поспішає втрачати актуальності.

Принципи корпоративного управління ґрунтуються на рівності прав акціонерів. Однак, маючи формально рівні права, що надаються акціями, акціонери використовують різні можливості їх реалізації – залежно від пакета акцій, що їм належать. Тому в теорії і законодавстві розмежовуються права дрібних (міноритарних) і великих (мажоритарних) акціонерів. [1]

Протягом тривалого часу на сторінках професійних видань України ведеться дискусія щодо необхідності боротьби з порушенням прав дрібних акціонерів.

Сутність проблеми зводиться до того, що власники невеликого пакету акцій практично позбавлені можливості впливати на діяльність товариства.

Чинне законодавство не містить визначення поняття «дрібного (міноритарного) акціонера», тому дуже важко провести чітку межу між мажоритарними і міноритарними акціонерами, а отже і визначити коло прав власників невеликих пакетів акцій, які порушуються впливовими акціонерами.

Є різні підходи до визначення критеріїв поділу акціонерів на відповідні групи.

Загальновизнаним є розподіл акціонерів на дрібних і великих за ознакою розміру пакета акцій і можливості впливати на господарську діяльність товариства. [2]

Так, існують наступні групи міноритарних акціонерів:

≈1% - акціонери, які мають право голосу у вищому органі управління товариством – загальних зборах товариства.

10% - 25% - запропановані таким акціонером питання мають обов'язково виноситися в порядок денний загальних зборів.

25% - акціонери, за згодою яких можуть вирішуватися питання, які потребують кворуму в розмірі $\frac{3}{4}$ голосів.

50% - акціонер, який володіє великим впливом на господарську діяльність товариства, адже тільки за його згодою можна прийняти будь-яке рішення на загальних зборах, однак обмежений в самостійності прийняття рішень (для прийняття рішення необхідно 50% + 1%). [3]

Однак, на наш погляд, такий поділ не відображає реально існуючої ситуації.

Більшість практиків та науковців в галузі корпоративного права виділяють групу міноритарних акціонерів в розрізі від 10% до 25%. Коливання у визначенні поняття міноритарного акціонера зумовлено неможливістю уніфікації єдиного показника для всіх товариств, які мають різні статутні фонди та різний розподіл акцій між акціонерами.

Інші фахівці вважають, що невеликими акціонерами є такі, які володіють менш ніж 1% відсотком акцій. [4]

Як свідчить чисельна практика проблеми виникають щодо групи акціонерів, які володіють пакетом акцій до 10%, права саме таких акціонерів найчастіше порушуються, адже особливістю структури акціонерного капіталу нашої держави є наявність великої кількості власників пакетів акцій, яким належить частка, яка обчислюється в сотих, а то й в тисячних від від 100% корпоративного пакету. [5]

На наш погляд, саме таку групу акціонерів можна вважати міноритарними акціонерами.

На користь такого підходу говорить етимологія самого терміну «міноритарний» і його походження (від англ. слова «minor» – незначний, невагомий, другорядний). [6]

Законодавство стран Європи під міноритарними акціонерами розуміє власників пакетів акцій розміром від 1% - 10 %. [7] (див. таблицю)

Країна	Розмір пакета акцій	Права – засоби захисту
Франція	5% - 10%	5% - право вимагати від товариства викупу акцій; 10% - право звернутися до суду з вимогою проведення розслідування фактів порушення корпоративного законодавства.
Італія	10%	право звернутися до суду з вимогою проведення розслідування фактів порушення корпоративного законодавства.
Іспанія	5%	право скликання загальних зборів, оскарження рішень загальних зборів.

Бельгія	1% - 20%	1% - право вимагати проведення аудиторської перевірки; 20% - право вимагати скликання загальних зборів.
Німеччина	10%	1% - право вимагати від товариства викупу акцій; 10% - право вимагати від товариства вчинити позов проти директорів, відправити у відставку наглядовий орган, зміниити аудитора.
Австрія	5% - 10%	5% - право на скликання загальних зборів; 10% - право вимагати аудиторської перевірки.
Швеція	10%	право вимагати проведення аудиторської перевірки чи проведення розслідування фактів порушення корпоративного законодавства.
Данія	10% - 25%	10% - право вимагати проведення аудиторської перевірки, скликання загальних зборів; 25% - право вимагати проведення розслідування фактів порушень законодавства.
Фінляндія	10%	- право вимагати скликання загальних зборів, проведення аудиторської перевірки; - -права вимагати спрямування 50% чистого прибутку на виплату дивідендів.
Нідерланди	10%	право звернутися до суду з вимогою проведення розслідування фактів порушення корпоративного законодавства.

Отже, враховуючи особливості формування інституту учасників корпоративних правовідносин в Україні та досвід країн Європи під міноритарними акціонерами слід розуміти власника пакета акцій розміром від 1% до 10 %.

Література: 1. І.В. Спасибо-Фатєєва Межі реалізації прав міноритаріїв// Вісник господарського судочинства, – 2008. - №1. – 130с. 2. Тетяна Наумова Захистимо права міноритарних акціонерів//Бізнес консультант, – березень 2005. - №3(23). – 58с. 3. Іван Зайцев мажори, мінори та дрібні капости//Контракти, - 21 листопада 2005. - №47. – 38с. 4. Вікторія Подолянко Переваги і недоліки акціонерних товариств як організаційно-правової форми здійснення підприємницької діяльності // Вестник бухгалтера и аудитора Украины, - серпень 2006. - №15-16 (227-228). – 12с. 5. Олег Климчук Тени уходящих миноритариев//Юридическая практика, - 21 ноября 2006. - №47(465). – 14с. 6. В.К. Мюллер, С.К. Боянус Англо-русский словарь, - К.: - 1998.- 723с. 7. Олена Кібенко Чи потрібна українським товариствам наглядова рада// Господарське право, - листопад 2005. - №11. – 40с.

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ПЕРЕПЛАНУВАННЯМ ПРИВАТНИХ ЖИТЛОВИХ ПРИМІЩЕНЬ

З подоланням основних негараздів глибокої економічної кризи перших десяти років незалежності України, доходи значної кількості громадян виросли, що дозволило спрямовувати певну частку коштів на поліпшення умов проживання. Все це призвело до певного будівельного буму в Україні починаючи з 2000 р. У загальному обсягові будівельної діяльності в Україні, значну частку складають ремонтно-будівельні роботи, що виконуються в індивідуальних житлових будинках та квартирах. В будівельну діяльність тривалий час не вкладалося значних коштів, а відповідна ремонтна робота накопичувалася. Крім того, неабиякий вплив мав психологічний фактор – переважна більшість квартир в багатоквартирних будинках будувалася за типовими проектами, що викликало певне бажання надати своєму помешканню індивідуальності. Всі ці чинники сформували значний попит на ремонтні роботи де замовниками виступали фізичні особи, цей попит існує і до сьогодні.

В такій ситуації створюються різні будівельні підприємства та колективи, що і задовольняють попит на індивідуальні ремонтні роботи. Досить часто, такі організації взагалі не проходять державної реєстрації як суб'єкти господарювання, не отримують відповідні ліцензії на право заняття будівельною діяльністю, не розробляють та погоджують проектну документацію. Досить інколи ремонтні роботи в будинках та квартирах проводяться їх власниками самотужки. Така діяльність іноді викликає створення аварійних ситуацій, що подекуди призводить до руйнування цілих будинків. Все це викликає необхідність формування виваженої державної політики та підвищення ефективності державного контролю в сфері проведення індивідуальної ремонтно-будівельної діяльності.

Державний контроль за ремонтними роботами в житлових приміщеннях громадян стикається із певними складнощами. Основною з яких є те, що за відсутності аварійних наслідків, здійснити перевірку практично неможливо через конституційну гарантію недоторканості житла.

Практика здійснення державного контролю в означеній сфері пішла шляхом використання існуючого механізму фіксації та реєстрації технічного стану та наступної видачі технічного паспорту об'єкту. Без цього документу неможливо здійснити жодної операції з відчуження такої нерухомості. Це є досить потужним інструментом впливу.

Однак слід зупинитися на такому аспекті індивідуальної ремонтно-будівельної діяльності як проведення та реєстрація перепланування індивідуальних помешкань. Існує ціла низка нормативно-правових актів різних рівнів, що регулюють дану діяльність. На вдаючись до їх детального аналізу, слід відзначити що Правилами утримання жилих будинків та прибудинкових територій до елементів перепланування жилих приміщень відносяться: перенесення і розбирання перегородок, перенесення і влаштування дверних прорізів, улаштування і переустаткування тамбурів, прибудова балконів на рівні перших поверхів багатоповерхових бу-

динків [1]. Цими ж правилами встановлюється необхідність отримання дозволу на перепланування в органах місцевого самоврядування.

Існування такого положення в тій конструкції, в якій воно існує, дещо недоцільне з наступних причин. По-перше, це свого роду порушення конституційного права громадян на власність. Власник може володіти, користуватися та розпоряджатися об'єктом своєї власності на свій розсуд. Зрозуміло, що власність зобов'язує, однак якщо діяльність власника не порушує та не може порушити права інших суб'єктів, будь-які обмеження недоцільні. Тому в разі бажання власника квартири збільшити площу однієї кімнати за рахунок іншої кімнати без змін в капітальних стінах та без зміни житлової площі, таке перепланування може бути допустимим. По-друге, це звільнить від значного обсягу роботи по видачі дозволів на перепланування самі органи місцевого самоврядування. По-третє, законодавство вже йде по шляху спрощення порядку виготовлення технічної документації вразі перепланування квартир власниками. Так, сьогодні вже не належать до самочинного будівництва: у квартирах багатопверхових будинків - перепланування, не пов'язані зі змінами (збільшення чи зменшення) житлової або допоміжної площі, без порушення несучих конструкцій; збільшення житлової чи допоміжної площі за рахунок демонтування перегородок, комор, знесення печей, камінів та ґрубок, закладання балконів, лоджій, улаштування дверних прорізів у внутрішніх некапітальних стінах; перестановка в межах призначених приміщень, обладнання [2].

Однак, слід зазначити, що діяльність з перепланування індивідуальних помешкань допустима без відповідних дозволів тільки в разі, якщо вона здійснюється власником у своїй квартирі. У випадку орендованої або неприватизованої квартири, діяльність по переплануванню повинна виконуватися або узгоджуватися з власником.

Крім того, перепланування допустиме тільки без порушення несучих конструкцій, адже така діяльність вже зачіпає інтереси інших осіб – співвласників будинку.

Тому доцільно до Правил утримання жилих будинків та прибудинкових територій, внести зміни, які дозволяли б перепланування індивідуальних квартир їх власниками без втручання в несучі та капітальні конструкції, що значно спростить завдання державного контролю в будівельній сфері, та допоможе уникнути колізій в законодавстві.

Література: 1. Про затвердження Правил утримання жилих будинків та прибудинкових територій: Наказ Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства від 17.05.2005 № 76 // Офіційний вісник України. - 2005 р. – № 35. – С. 285. 2. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна: Наказ Міністерство будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 08.02.2006 № 42 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 9. – С. 169.

ДО ПИТАННЯ ПРО КЛАСИФІКАЦІЮ ДОГОВОРІВ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

Питання класифікації цивільно-правових договорів не є новим в цивілістичній доктрині і не раз розглядалося в літературі. Як зазначає у своїй праці А.А. Серветник, це було пов'язано або з розробкою нових цивільних кодексів, що дозволяло переглянути існуючу на той момент систему поименованих договорів, або з виявленням критеріїв розподілу договорів по різних групах у вже прийнятому цивільному кодексі. При цьому автори частіше за все використовували один із критеріїв розмежування договорів – економічний або юридичний. [4, с.49]

Задля більш повного усвідомлення місця договору перевезення в системі договорів, автор вважає за необхідне в загальних рисах надати класифікацію договорів, зокрема, за такою родовою ознакою, як об'єкт виникаючого з договору зобов'язання. В залежності від зазначеного критерію, ці договори можна поділити на чотири групи: 1) про передачу майна; 2) про виконання робіт; 3) про надання послуг; 4) по здійсненню деяких видів діянь, в тому числі по передачі нематеріальних благ, тобто договори зі змішаним об'єктом зобов'язання. [4, с.59]

За наведеною класифікацією договори перевезення відносяться до третьої групи, тобто до договорів про надання послуг.

Саме поняття «договір перевезення» носить абстрактний характер і проявляє себе в цілому ряді договорів, покликаних регулювати різні відносини, пов'язані з перевезеннями вантажів, пасажирів і багажу. Таким чином, мова повинна йти про систему договорів перевезення [1].

Так, в залежності від об'єкта перевезення ЦК України розрізняє договори перевезення пасажирів, багажу, вантажу та пошти. Беручи ж за критерій для класифікації вид транспорту, яким здійснюється перевезення, законодавець розрізняє договори перевезення залізничним транспортом, внутрішніми водними шляхами (річкові), морські, повітряним та автомобільним транспортом.

Тож, говорячи про перевезення залізничним транспортом та виходячи з загальної класифікації договорів перевезення, можна виділити перший вид залізничних перевезень – перевезення пасажирів та багажу.

Поряд із загальними нормами про перевезення, ЦК України окремо визначає та встановлює певні правила щодо договору перевезення пасажирів, оскільки він за наявності ряду спільних рис з іншими договорами перевезення має і значні, притаманні лише йому, правові особливості [2, с.14].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 910 ЦК України, за договором перевезення пасажирів та багажу, одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його перевезення.

Наведення термінів «пасажир» та «багаж» безперечно потребує розкриття їх змісту. Так, відповідно до п. 1.7 Правил перевезення

пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, затверджених наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 27.12.2006 р. № 1196 (далі – Правила), *пасажиром* (курсив автора) є фізична особа, яка перевозиться залізничним транспортом на підставі проїзного документа, або є членом організованої групи осіб, яка проїздить на підставі групового проїзного документа. Ці особи вважаються пасажиром з моменту прибуття на вокзал для здійснення поїздки (чи пересадки на інший поїзд) до моменту завершення поїздки. Термін пасажир(и) застосовується також до осіб, що перебувають у пунктах продажу проїзних документів, пунктах обслуговування з метою скористатися послугами цих пунктів щодо поїзду залізничним транспортом, перевезення ручної поклажі, багажу, вантажобагажу, отримання довідки тощо [7].

Що ж до терміну «багаж», словник С.І. Ожегова визначає «багаж» як упаковані для відправлення поїздом, пароходом, літаком і т.д. речі, вантаж пасажирів. В той же час «ручним багажем» він називає речі пасажира, які знаходяться при ньому. [3, с.34] Такі речі законодавець називає ручною поклажею, і в п. 15.1 Правил зазначається, що до ручної поклажі належать предмети і речі незалежно від виду упакування, що легко переносяться і за своїми розмірами без труднощів розміщуються у вагонах на місцях, що призначені для розміщення ручної поклажі. Кожний пасажир має право безплатно перевозити з собою у вагоні ручну поклажу вагою до 36 кг на повний, пільговий, у тому числі безплатний проїзний документ. На відміну від ручної поклажі, що перевозиться разом із пасажиром, багаж – це речі пасажира, які здаються перевізникові у його відання для доставки до пункту призначення за окрему плату. Багаж перевозиться у багажному вагоні. На посвідчення прийому багажу до перевезення пасажирів видається багажна квитанція [7].

Наводячи загальну характеристику цього виду договору, необхідно зазначити, що договір перевезення пасажира та багажу залізничним транспортом є двостороннім, оскільки і пасажир, і перевізник внаслідок укладення вказаного договору набувають відповідних прав і обов'язків. Але на відміну від більшості договорів перевезення (наприклад, вантажу чи пошти), договір перевезення пасажира є консенсуальним – тобто таким, що вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди з усіх істотних умов договору [2, с.14].

Форма договору перевезення пасажира усна, але його укладення має бути підтверджене письмовим доказом – пасажирським квитком (а при провезенні багажу і багажною квитанцією).

У наведеному в ст. 910 ЦК України визначенні договору пасажирського перевезення є пряма вказівка на оплатність даного договору, проте, існує численне коло пасажирів, яким надане право безкоштовного проїзду на транспорті – у таких випадках витрати транспорту відшкодовуються з коштів відповідного бюджету.

Наступним видом перевезень залізничним транспортом є перевезення вантажу. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про залізничний транспорт» і ст. 17 Статуту залізниць України, перевезення вантажів залізничним транспортом організовуються на договірних засадах.

Договірні ж засади виникнення зобов'язань за договорами перевезення вантажу регулюються ст.ст. 908-927 ЦК України та ст.ст. 306-315 Господарського кодексу України.

Так, відповідно до ст. 909 ЦК України за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Характеризуючи цей вид договору перевезення залізничним транспортом, необхідно звернути увагу на сторони цього договору. Сторонами у договорі перевезення вантажу є перевізник і відправник. *Перевізниками* вважаються ті транспортні організації, які мають права юридичної особи та яким надано право укладати договори перевезення безпосередньо або через свої підрозділи транспортними статутами (кодексами). В нашому випадку це залізниці.

Відправниками вантажів можуть бути як організації (юридичні особи), так і громадяни, яким вантаж належить або на праві власності, або на праві повного господарського відання, або на праві оперативного управління, або на іншій підставі, передбаченій законом чи договором [6, с.281].

Ще одна особа – *одержувач* вантажу – як правило не є стороною по договору і пов'язана іншими договірними відносинами з відправниками (наприклад, договором купівлі-продажу, поставки, контрактації тощо).

Отже, договір перевезення вантажу можна розглядати як договір на користь третьої особи (одержувача), для якої виникають не лише права (наприклад, вимагати від перевізника видачі вантажу), а й передбачені транспортними правилами обов'язки (прийняти вантаж, здійснити доплату за перевезення тощо) [6, с.281].

По суті, договір перевезення вантажу є договором про надання послуг. Послуги, що надаються при перевезеннях, не мають матеріальної форми і споживаються користувачами (вантажоотримувачами) в процесі їх надання, тобто в процесі самої діяльності виконавця (перевізника) [5, с.20].

Форма перевезення вантажу – письмова. Документом, що підтверджує укладення договору при перевезеннях вантажів залізничним транспортом є накладна.

Крім того, договір про перевезення конкретного вантажу є реальним, оскільки він вважається укладеним у момент здачі вантажу транспортній організації для перевезення. Послуга за перевезення надається за плату, причому обидві сторони наділяються у договорі правами та обов'язками. Отже, договір про перевезення вантажу є оплатним та двостороннім.

Ще один вид перевезення – перевезення пошти, здійснюється відповідно до загальних засад перевезення вантажу. Відповідно до п. 100 Статуту залізниць України, перевезення пошти здійснюється згідно з правилами, затвердженими Держкомзв'язку разом з Мінтрансом. Залізницею ж поштові перевезення здійснюються як у спеціальних вагонах Міністерства зв'язку, так і у вагонах залізниць, включаючи їх у пасажирські, швидкі та поштово-багажні поїзди.

Наведена характеристика договорів перевезення залізничним транспортом не є докладною та вичерпною. Розгляд же окремих видів перевезень потребує окремого вивчення та виходить за рамки статті.

Безперечним же є те, що цивільно-правовий договір в загальній картині перевезень, з властивими йому різноманітними форм та видів, займає належне йому місце наряду з загальнообов'язковими нормами права.

Література: 1. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга четвертая: Договоры о перевозке, буксировке, транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта. М.: «Статут», 2003., 910с. 2. Домбрутова А. Договір перевезення пасажирів та багажу (за новим Цивільним Кодексом України) // Юридичний вісник України. – 2003.-№ 16.-Київ:Преса України.-С.14 3. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Издание одиннадцатое, стереотипное. / Под ред. Н.Ю. Шведовой. М.: Издательство «Русский язык». – 1977 г. – 847с., с. 34 4. Серветник А.А. Основание классификации гражданско-правовых договоров // Известия Высших учебных заведений. Правоведение. – 2004.- №2.-М.: Издательство юрид. факультета Санкт-Петербургского государственного университета., С. 49-60 5. Фроня Н. Один вказ на двоих: Перевозка железнодорожным транспортом // Юридическая практика.-2004.-23 ноября (№47), с. 1, 20-21 6. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. - 2-е вид., допов. і перероб. - К.: Юрінком Інтер, 2005. - Кн. 2. – 640 с. 7. Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 27.12.2006 р. № 1196 Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України.

Тіхонова М.А., ад'юнкт докторантури та ад'юнктури ХНУВС

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ МАЙНА НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ФІЗКУЛЬТУРНО- СПОРТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Комплексні дослідження правового становища підприємницьких фізкультурно-спортивних організацій (далі - НФСО) як суб'єктів цивільного права в Україні практично не проводились. Розробкою інституту юридичної особи займалися такі вітчизняні та зарубіжні фахівці у галузі цивільного права, як Борисова В.І., Братусь С.М., Грешніков І.П., Юффе О.С., Кочергіна К.С., Красавчиков О.О., Кучеренко І.М., Мічурін Є.О., Покровський І.А., Пушкін О.А., Сергєєв О.П., Спасько-Фатєєва І.В., Суханов Є.О., Толстой Ю.К., Труфанова Л.М., Шершеневич Г.Ф., Шишка Р.Б. та інші фахівців. Але жоден з цих вчених не досліджував НФСО як суб'єктів цивільного права, правовий режим їх майна тощо. Для дослідження правового режиму майна НФСО важливе значення має аналіз джерел формування майна, що перебуває у власності цих організацій.

На жаль, у чинному законодавстві України відсутні норми, що спеціально встановлюють, з яких джерел формується майно НФСО (і це здається не дуже правильним, тому що в статутах будь-якої фізкультурно-спортивної організації є стаття, що стосується джерел формування майна організації), на відміну від законодавства Росії, де у Федеральному Законі «Про громадські об'єднання» ст. 31 та у Федеральному Законі «Про некомерційні організації» в ст. 26 встановлюються джерела формування майна громадських об'єднань, а звідси і НФСО. Але, керуючись ст. 140 Господарського кодексу (далі - ГК) України та дослідивши Закон України (далі -ЗУ) «Про об'єднання громадян» та ЗУ «Про фізичну культуру і спорт», ми можемо дійти висновку, що джерелами майна НФСО є: гро-

шові і матеріальні внески, передані засновниками, членами (учасниками) або державою; вступні та членські внески; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і доплати з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування від громадян, підприємств, установ та організацій і громадян; доходи від господарської та іншої комерційної діяльності створених НФСО господарських установ та організацій, заснованих підприємств; інші джерела, не заборонені законом.

Отже, основним джерелом формування майна для НФСО є грошові і матеріальні внески засновників при їхньому створенні. А щодо такого джерела фінансування, як вступні та членські внески, то порядок надходження їх визначається статутом чи рішенням органів управління НФСО. Подібний порядок діє і при їхньому скасуванні. Як правило, вони символічні і використовуються на здійснення статутної діяльності, зокрема, за рахунок цього кошту покриваються адміністративні витрати.

Важливу роль у формуванні майна підприємницьких організацій відіграють доходи, що надходять від підприємницької діяльності самих організацій та підприємницької діяльності господарських юридичних осіб, створених НФСО задля виконання статутних цілей. Підприємницька діяльність повинна відігравати другорядну роль порівняно зі статутною діяльністю організації. Інакше організація перетвориться з підприємницької на підприємництво. Але досить складно відрізнити підприємницьку діяльність НФСО від підприємницької, наприклад надання послуг НФСО в сфері фізичної культури і спорту громадянам та членам організації. Надання таких послуг є суспільно-корисною діяльністю подібної організації задля якої вона і була створена, але поряд з цим, НФСО може надавати й таку послугу, як надання користування басейном, футбольним полем на платній основі, що вже підпадає під ознаки підприємницької діяльності. Отже, цим надається НФСО можливість одним видом діяльності здійснювати й підприємництво, і суспільно корисну діяльність задля якої вона була створена і доходи, одержувані НФСО від підприємницької діяльності, цілком можуть стати найбільш істотним джерелом поповнення майна організації.

Крім цього, як зазначає Д.С. Нікішов, джерелом доходу НФСО є також і так звані доходи від продажу квитків, які можуть складати біля 30-35 відсотків доходів фізкультурно-спортивної організації [6; 7, с. 32]. Це єдина частина доходів, якою НФСО може керувати. Продаж квитків – дуже інтенсивний, але одночасно багатопрофільний та складний бізнес [6; 7, с. 112-119]. Адже крім одноразових квитків НФСО продає також і сезонні абонементи, які починають продаватись за півроку до початку сезону, і чим ближче сезон, тим дорожче коштуватиме білет. Особливо актуальною ця частина доходів для деяких НФСО стане на момент 2012 року, в якому в нашій країні буде проходити Чемпіонат Європи з футболу. Також тут треба зазначити, що в країнах, де сфера фізичної культури та спорту більш розвинена ніж в нашій країні, фізкультурно-спортивні організації проводять програми кредитуван-

ня вболівальників, за якою відповідний банк за попередньою домовленістю приймає плату від покупців сезонних квитків в розстрочку [6].

Іншим джерелом доходів НФСО є безпосередня участь НФСО у змаганнях, чемпіонатах тощо, а точніше зі спортивними досягненнями НФСО. Це і премії із призового фонду при завоюванні медалей різноманітних чемпіонатів, кубків, змагань тощо. Наприклад, в сфері футболу одним із самих прибуткових і престижних міжнародних клубних чемпіонатів з футболу вважається участь в турнірі «Ліга чемпіонів» – за кожний зіграний матч в груповому етапі Ліги чемпіонів європейський клуб (дані 2004 року) отримував суму біля 35 тис. доларів США, за перемогу в матчі – стільки ж. Перемоги в національних і міжнародних змаганнях автоматично призводять до зростання ціни акцій спортивних команд (наприклад, Всеукраїнське ФСТ «Динамо» володіє 1% акцій ЗАТ «Футбольний клуб «Динамо», а отже, кожна перемога ФК «Динамо», яка призводить до росту курсу акцій приносить відповідний дохід Всеукраїнському ФСТ «Динамо»).

Ще одним джерелом доходів НФСО є компенсаційні виплати за трансферними угодами, що встановлено ст. 23-3 ЗУ «Про фізичну культуру і спорт». Трансферні угоди укладаються з метою компенсації витрат, понесених організацією на підготовку спортсмена, на заохочення тренерів, які підготували спортсмена, і на продовження роботи з підготовки і навчання нових спортсменів. Отже, подібні компенсаційні витрати складають значну долю доходів фізкультурно-спортивної організації. Але ми були б неправі, як би не сказали, що ці ж самі трансферні угоди, і навпаки, можуть бути джерелом витрат НФСО, коли за трансферним контрактом спортсмен-професіонал переходить до НФСО і остання повинна виплатити компенсацію тієї організації, з якої спортсмен переходить, або яка підготувала цього спортсмена.

Джерелом доходів НФСО є і різноманітні конкурси, лотереї, зустрічі з ігроками, спортсменами організації, інтернет-розсилка платних новин організації, пенсійні та страхові поліси, концесії стадіонів та інших спортивних споруд, продаж прав на телетрансляцію спортивних змагань, використання імені свого ігрока [6; 7, с. 112-119] тощо.

Крім цього джерелом формування майна НФСО є фінансування подібних організацій державою. Фізична культура і спорт разом з такими сферами життя, як охорона здоров'я, освіта, культура є найважливішим стратегічним ресурсом повноцінного та здорового суспільства і окремої людини, в силу чого держава повинна забезпечувати суспільство та кожну окрему людину стратегічними ресурсами їх розвитку. Всесвітня практика підтверджує важливість та об'єктивну необхідність вагомої державної підтримки розвитку фізичної культури та спорту як високоефективного засобу подолання негативних тенденцій ринкової економіки [8, с. 383].

Участь держави у фінансуванні фізичної культури та спорту, а звідси і НФСО найбільш предметно відображена в ЗУ «Про фізичну культуру і спорт», в Національній доктрині розвитку фізичної культури та спорту на період до 2016 року, в Державній програмі розвитку фізичної культури та спорту на 2007-2011 роки. Але ринкові реформи в країні призвели до спадку фінансування сфери фізичної культури та спорту, яке на сьогоднішній день, в основному, йде на оплату праці працівників сфери спорту.

Фінансування здійснюється із затримками. А недостатність бюджетних засобів веде до занепадку устаткування, зменшенню використання витратних матеріалів, припиненню поточних ремонтів приміщень. За останні роки зменшились інвестиції в соціальну сферу, що призвело до звужування виробництва її матеріальної бази, до руйнування основних фондів². Також на сьогоднішній день дуже актуальною проблемою юридичних осіб сфери фізичної культури та спорту є проблема оплати комунальних платежів. Особливо ці проблеми стосуються саме невідприємницьких фізкультурно-спортивних організацій та державних і муніципальних установ сфери фізичної культури та спорту, саме для яких одним з найважливіших джерел формування майна є державне фінансування та надання певних пільг в оподаткуванні тощо.

Важливе значення для формування майна НФСО мають безоплатні і благодійні внески, пожертвування організацій і громадян. Під пожертвуванням розуміється дарування нерухомих і спонукуваних речей, зокрема, грошей і цінних паперів, призначених для досягнення визначеної, заздалегідь обумовленої мети (ст. 729 ЦК України). Вони можуть бути призначені для реалізації статутної діяльності НФСО і використовуватися як для виконання конкретних програм, так і на покриття адміністративних витрат.

Серед джерел фінансування НФСО варто особливо виділити гранти, одержувані на фінансування конкретних програм, проектів, заходів. НФСО можуть отримувати гранти від держави, фізичних і юридичних осіб як від українських, так і від іноземних. Грант, як правило, виділяється в результаті проведення відкритого конкурсу заявок, що надійшли. Одержання гранту оформляється договором [11, с. 400]. Але в ЗУ «Про об'єднання громадян», «Про фізичну культуру і спорт», на підставі яких створюються та діють НФСО, не згадується таке джерело їх фінансування.

Необхідно зазначити, що все майно, що надійшло з перерахованих джерел, стає власністю НФСО і не розподіляється між їх учасниками. У зв'язку з цим НФСО як власник майна має всі права, що належать відповідно до закону власнику, а саме: правами володіння, користування і розпорядження своїм майном.

Підсумовуючи наведене вище, нам здається справедливим буде твердження про те, що перелік джерел майна, встановлений ГК України та ЗУ «Про об'єднання громадян» та «Про фізичну культуру і спорт» не є досконалим та повним. Тож ми вважаємо, що виправлення цих недоліків повинно проводитись, перш за все, шляхом внесення змін у відповідні нормативно-правові акти, а також шляхом внесення змін у відповідні положення установчих документів НФСО.

Література: 1. Федеральный Закон «Об общественных объединениях», Принят Государственной Думой 14 апреля 1995 года – <http://www.consultant.ru/online/base/?req=doc;base=LAW;n=57722> [Вивірено: 5 травня 2008 року]; 2. Федеральный закон «О некоммерческих организациях». Принят государственной Думой 8.12.1995 года – <http://www.consultant.ru/online/base/?req=doc;base=LAW;n=69451> – [Вивірено: 5 травня 2008 року]; 3. Господарський кодекс України: Офіц. видання. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003 – 344 с.; 4. Закон України «Про об'єднання громадян» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, N 34, ст.504) (Вводиться в дію Постановою ВР N 2461-XII (2461-12) від 16.06.92, ВВР, 1992, N 34, ст.505); 5. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, N 14,

² Всім нам відома історія єдиного, та нажаль зруйнованого, в Україні басейну, що належить і досі ФСТ «Динамо»

ст.80) {Вводиться в дію Постановою ВР N 3809-ХІІ (3809-12) від 24.12.93, ВВР, 1994, N 14, ст.81} 6. Никишов Д. Е. Современный этап развития международного спортивного бизнеса // Внешнеэкономический бюллетень – N 11– 2004, – с. 32-41 – http://www.autoclub.ru/5/15/30_3851p0.htm - [Вивірено: 5 травня 2008 року]; 7. Профессиональный спорт / под общ.ред С.И. Гуськова, В.М. Платонова – Киев «Олимпийская литература», - 2000, - 392 с. 8. Алексеев С.В. Спортивное прав России. Правовые основы физической культуры и спорта: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям 021100 «Юриспруденция» и 022300 «Физическая культура и спорт» / Под ред.проф. П.В. Крашенникова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2005. – 671 с. 9. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2006 р. N 1594 - <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd> - [Вивірено: 5 травня 2008 року]; 10. Цивільний кодекс України: Офіц.видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 664с. 11. Ковдій Т.О. Правовий режим майна невідприємницьких організацій за законодавством України // Держава і право, – вип. 25, – стор. 396-401

Товма І.С., слухач магістратури ХНУВС

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ НА ЖИТЛО

Право дитини на житло є одним із основних прав, адже без мінімальної забезпеченості житлом нормальне існування дитини просто неможливе. На жаль, конкретно-історичні та соціально-економічні умови сучасної української держави не сприяють повноцінній та безперешкодній реалізації цього права. До того ж недосконалість правового поля іноді сприяє виникненню порушень прав дитини на житло всупереч проголошеним гарантіям.[1, С.3] Враховуючи факт значного зростання кількості зареєстрованих шахрайств і порушень, пов'язаних із проведенням незаконних операцій із житлом, діти виявляються найбільш незахищеними в даній сфері. Тому питання захисту прав дітей на житло лишається невирішеним, що спонукає до ретельного аналізу.

Конвенція ООН про права дитини не містить окремої статті щодо захисту житлових прав дітей. Однак принципові позиції виявляються в її положеннях, зокрема: поважання і забезпечення всіх прав дитини без будь-якої дискримінації незалежно від багатьох позицій, у тому числі, і від майнового стану, – стаття 2.[2, С.2] А стаття 47 Конституції України проголошує, що кожен має право на житло.[3, С.16] Виникаючи з моменту народження, право власності на житло має ряд особливостей його здійснення, особливо у неповнолітніх. Відповідно до норм ЦК України, обсяг цивільної дієздатності малолітніх є частковим, тому фізична особа, яка не досягла 14 років, має право: самостійно вчиняти дрібні побутові правочини згідно ст. 31 ЦК.[4, С.13] В п. 40 інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України зазначено: правочини за малолітніх, які не досягли 14 років вчиняють батьки (усиновителі) або опікуни. Що стосується цивільної дієздатності неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років, правочини від їх імені можуть бути посвідчені лише за умови, якщо вони вчинені за згодою батьків. Щодо осіб, над якими встановлена опіка та піклування загалом порядок реалізації та здійснення прав є аналогічними до осіб, які не набули статусу дитини-сироти, або дитини позбавленої батьківського піклування. Але варто відмітити, при укладенні малолітніми, неповнолітніми угод які виходять за межі побутових, опікуни не вправі без дозволу органів опіки і піклування їх укладати, а піклувальник давати згоду на їх укладення, (ч1, 2 ст. 144 СК). [5, С.53]

Отже, визначаючи обсяг цивільної дієздатності, малолітніх, неповнолітніх законодавець встановив межі здійснення прав не лише вище зазначених осіб, а й роль батьків (усиновителів) та опікунів в даній сфері.

Згідно зі ст. 203 ЦК України правочини, що вчиняються батьками (усиновителями), не можуть суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей. [4, С.75] ЦК України не містить прямої норми, яка б забороняла батькам (усиновлювачам) вчиняти чи давати згоду на вчинення певних правочинів, у тому числі й щодо розпорядження належними їх дітям нерухомим майном, без дозволу на це органу опіки та піклування, як це, наприклад встановлено ст. 71 ЦК України щодо опікунів та піклувальників.[4, С.26]

Слід зазначити, що у ст. 17 ЗУ «Про охорону дитинства» встановлено правило, відповідно до якого батьки або особи, які їх змінюють не мають права без дозволу органів опіки і піклування укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню або спеціальній реєстрації, відмовитись від належних майнових прав, здійснювати розподіл, обмін, відчуження житла, зобов'язуватись від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання.[6. С.5]

В умовах оновленого українського суспільства соціокультурна роль дитинства зростає, а отже, ще більш актуальною стає проблема підтримки дітей, і, зокрема, захисту їхніх житлових та майнових прав, що має вирішуватись відповідно до основних положень Конвенції ООН про права дітей. Соціально-економічні реалії в державі не дозволяють говорити про можливість швидкого і повного вирішення питань захисту житлових прав дітей. Для утвердження в суспільній свідомості громадян України соціальної значущості дитинства держава, громадськість повинні здійснити комплекс заходів, зосередивши увагу на вирішенні даних завдань. З метою покращення ситуації, перш за все, потрібно внести зміни і доповнення до законодавчих актів. На державному рівні потрібно підвищувати рівень обізнаності дітей та їхніх батьків щодо житлових прав дітей. Необхідно проводити науково-практичні семінари з зазначених питань з залученням органів опіки та піклування, посилити контроль за виконанням обов'язків органів опіки та піклування та інше. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що вагомі позитивні результати у справі захисту житлових та майнових прав дітей можливі лише за умови належного фінансового забезпечення цієї сфери; консолідації зусиль усіх органів державного управління різних рівнів, удосконалення механізмів реалізації державної політики у галузі дитинства в цілому під керівництвом єдиного центрального органу виконавчої влади та спрямування вектора захисту прав неповнолітніх на визнання пріоритетів інтересів дитини за будь-яких обставин.

Час перейти від благочинності щодо дітей до зобов'язань перед ними та конкретних дій із реального посилення захисту та забезпечення їхніх прав.

Література: 1. Захист і забезпечення дотримання житлових та майнових прав дітей. Тематична державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2001 року. – К., 2002. 2. Конвенція про права дитини: Схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. і ратифікована Верховною Радою України 20 листопада 1991р. – К., 1995. 3. Конституція України. – К., 2007. 4. Цивільний кодекс України. – Х. «Одісей», 2008. 5. Сімейний кодекс України. – Х. «Одісей», 2008. 6. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради України. – 2001.- №30.

ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Сьогодні як ніколи життя людини тісно пов'язане з інформацією. Усе більшого поширення набувають такі поняття як «право на інформацію», «інформаційні правовідносини», «інформаційна політика», «правовий захист інформації» тощо. В умовах побудови правової держави інформація, як важливий ресурс суспільства, набуває все більшого значення. Тому дослідження інформації як цивільно-правової категорії, і, зокрема, визначення цього поняття, його місця в цивільному праві, є досить актуальним і викликає серйозну зацікавленість.

Хоча на законодавчому рівні поняття інформації і закріплено у ст. 1 Закону України «Про інформацію» № 2657-ХІІ від 2 жовтня 1992 р. (надалі – Закон «Про інформацію») як: документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі [2], на нашу думку це поняття не відображає цивілістичного характеру інформації. Спробуємо обґрунтувати свою позицію, навіши на підтримку висловленої позиції наступні недоліки:

1) Закон визначає інформацію через категорію «відомості». В такому випадку акцент робиться на те, що інформація є продуктом осмислення людиною фактів навколишнього оточуючого середовища, яке нею сприймається. Між тим, за такого підходу з поняття інформації виключається широкий спектр знань, що безпосередньо не пов'язані з описом навколишнього світу. Так, дуже важко включити до «відомостей» не тільки більшу частину літературних творів, а й нереалізовані на практиці винаходи (об'єкти патентних прав або секрети виробництва), інформацію про можливі шляхи розвитку ринку та способи ведення підприємницької діяльності тощо;

2) інформація в Законі визначається як відомості «про події та явища». Слід зазначити, що навіть на перший погляд цей перелік не є повним. Так, у Законі Російської Федерації «Про інформацію, інформатизацію та захист інформації» інформація розуміється як відомості про осіб, предмети, факти, події, явища та процеси незалежно від форми їх представлення. Як бачимо, в російському законодавстві це питання врегульоване більш повно. Однак, це визначення, як і його український аналог, відображає більше публічно-правовий, а не приватно-правовий підхід, і до того ж не позбавлене юридичних недоліків. Серед останніх варто назвати вичерпність переліку об'єктів, відомості про які становлять інформацію, що в аспекті динамічного розвитку інформаційних відносин може обернутися суттєвими та невиправданими обмеженнями;

3) події та явища за волею законодавця повинні «відбуватися»; отже відомості про події чи явища, що відбувалися або відбудуться у майбутньому інформацією не вважаються;

4) відповідно до положень Закону, для визнання відомостей інформацією вони повинні бути «документовані або публічно оголошені». Розглянемо детальніше це твердження.

По-перше, документ (лат. documentum – повчальний приклад; свідчення, доказ) – це матеріальна форма відображення, поширення, викори-

стання і зберігання інформації, яка надає їй юридичної сили [1]. Документ повинен мати певні реквізити: назву, заголовок, адресата, текст, підпис, дату тощо. Саме реквізити надають документу юридичної значущості. Отже, якщо інформація не містить реквізитів документу і водночас зафіксована, наприклад, на папері, то це вже, згідно вимог законодавства, не інформація.

Ще «простіше» з інформацією в електронному вигляді. Відповідно до статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22 травня 2003 року, електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [4]. А стаття 6 цього ж Закону зазначає, що електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа. Отже, якщо дані передаються в електронній формі, але без відповідного реквізиту, вони не є електронним документом, а відповідно, – й інформацією.

По-друге, що означає «публічно оголошені»? Яка кількість людей повинна бути для того, щоб можна було казати про публічність?

5) дане визначення абсолютно не узгоджене із дефініціями інших нормативно-правових актів. Так, у державному стандарті ГОСТ 16487-83 поняття «документ» визначено як засіб закріплення різним способом на спеціальному матеріалі інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності і розумової діяльності людини [1]. Таким чином, маємо ситуацію, за якої документ – це інформація про події та явища, а інформація – це відомості про події та явища. Якщо замінити слово «інформація» у роз'ясненні категорії документу на визначення інформації, надане у Законі «Про інформацію» – отримаємо непорозуміння;

6) на додаток до всього сказаного можна із впевненістю констатувати, що дане визначення не відображає усіх особливостей інформації як об'єкту цивільних прав. Воно побудоване без урахування методологічного правила, згідно з яким дефініцію явища не можна давати через категорію, яка сама не має чіткого та однозначного розуміння, закріпленого в офіційному документі. Крім того, категорія «відомості» не є апіорною для права, себто такою, яка є настільки зрозумілою та відомою, що не потребує тлумачення.

Варто зазначити, що визначення інформації зафіксоване ще у декількох нормативно-правових актах.

Закон України «Про захист економічної конкуренції» № 2210-III від 11 січня 2001 року визначає інформацію як відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [3]. Поняття інформації в якості відомостей, поданих у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб закріплене в Законі України «Про телекомунікації» № 1280-IV від 18 листопада 2003 року [5].

Визначення категорії «інформація» містить і Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року. Зокрема, ч. 1 ст. 200 Цивільного кодексу України визначає інформацію як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. Як бачимо, базовий акт цивільного права визначає інформацію аналогічно Закону «Про інформацію», з тією лише різницею, що включає до інформації події та явища, які відбувалися або відбуваються, залишаючи, тим не менш, відомості про майбутнє поза своєю увагою.

Отже, як бачимо, усі легальні визначення інформації базуються саме на концепції «інформація – відомості». Цей підхід, однак, не зовсім задовольняє потреби юридичної науки та практики.

Література: 1. Юридична енциклопедія. – Київ, «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана. – 1999. – Т.2. – С. 276-277. 2. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року //Відомості Верховної Ради України, 1992. - №48. – ст.650 3. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року //Відомості Верховної Ради України, 2001. - №.12– ст.64 4. Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року //Відомості Верховної Ради України, 2003. - №.36– ст.275 5. Законі України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року//Відомості Верховної Ради України, 2004. - №.12– ст.155

Галкін Д.В., ад'юнкт ХНУВС

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТРУКТУРИ ТА ШТАТІВ РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЧНОЇ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ У 20-х РОКАХ ХХ СТ.

29 червня 1919 р. Постановою Ради Народних Комісарів була організована залізнична міліція УСРР, яка перебувала у віданні НКВС і будувалася за лінійним принципом. Залізнична міліція створювалася з урахуванням структури шляхів. При Управлінні кожної залізниці організовувалося Управління залізничної міліції, а на лінії – районні і дільничні установи міліції.

Згідно з § 7,8 Постанови, залізничну радянську робітничо-селянську міліцію на кожній дорозі складали: завідуючий управлінням залізничної міліції та інструктори, начальники районів і дільниць, старші міліціонери та міліціонери. При завідуючих управліннями, начальниках районів залізничної міліції створювалася канцелярія з відповідним штатом службовців [1].

30 березня 1920 р. Постановою Народного комісаріату внутрішніх справ, з метою керівництва усіма видами міліції в Україні, а саме: загальною, залізничною, річковою, морською та карним розшуком, при НКВС було затверджено Головне управління радянської робітничо-селянської міліції (Головміліція). Штат Головміліції складався з 8 відділів, загальною чисельністю 87 посад. Штат всієї міліції (загальна, залізнична, річкова, морська) налічував 45 тис. одиниць [1].

Структура відділу залізничної міліції Головного управління складалася з п'яти лінійних управлінь: Південно-Західного, Південного, Одеського, Катеринославського, Донецького, а також районних і дільничних управлінь [2].

Лінійне управління складалося з адміністративного відділу, відділу карного розшуку та підвідділу постачання. Однак кожен підрозділ мав свою структуру і штатний розклад. І тільки дільничне управління мало у своєму штаті посади начальника дільниці, його помічника і трьох діловодів.

Штати кожного лінійного, районного та дільничного управління затверджувалися начальником Головного управління та начальником відділу залізничної міліції.

Лінійне управління Південно-Західної залізниці формувалося по 10 районах: Київський, Одеський, Жмеринський, Фастівський, Козятинський, Бирзульський, Уманський, Коростенський, Знаменський, Бобринський. На 24 квітня 1920 р. у штаті управління залізничної міліції та кримінально-розшукових відділах налічувався 3331 співробітник, серед них 2975 рядових міліціонерів і 356 осіб, що належали до командного складу і карного розшуку.

Наприклад, лише в Одеському районному управлінні було 588 молодших міліціонерів, 20 старших міліціонерів, 3 помічники начальника району, 4 начальники дільниць, 6 помічників начальників дільниць, 3 діловоди, 5 агентів кримінального розшуку та 11 конторників.

Залізнична міліція Південної залізниці формувалася по семи районах. Білгородський район мав 3 дільниці й 109 міліціонерів, Люботинський - 2 дільниці й 51 міліціонера, Харківський - 3 дільниці й 695 міліціонерів, Полтавський - 2 дільниці й 81 міліціонера, Кременчуцький - 3 дільниці й 120 міліціонерів, Конотопський - 4 дільниці й 260 міліціонерів, Київський - 3 дільниці й 85 міліціонерів.

Донецьке лінійне управління складалося з шести районів: Готнянського, Основ'янського, Лиманського, Дебальцівського і Попасянського. Штат управління складав 1351 співробітник, з них: 49 – командний склад, 124 канцелярських службовці, 76 старших міліціонерів, 1054 молодших міліціонери, 47 агентів карного розшуку.

12 липня 1920 р. у зв'язку з реальною небезпекою окупації України інтервентами Реввійськради Південно-Західного фронту видала наказ № 1272 «Про ліквідацію всіх управлінь залізничної міліції в межах фронту». У зв'язку з цим до 15 серпня 1920 р. на кожному лінійному управлінні створювалися ліквідаційні комісії, до складу яких обов'язково входили представники робітничо-селянської інспекції. Весь архів залізничної міліції начальник лінійного управління передавав до Головного управління, а поточні справи, дислокаційні оперативні дані – начальнику оборони доріг. У свою чергу начальники районної міліції передавали всі необхідні документи батальйонам залізничної міліції, що формувалися. Усі співробітники залізничної міліції вливалися у новостворені бойові одиниці – окремі стрілецькі батальйони залізничної міліції, що мали свою структуру і штатний розклад. Сформовані частини у стройовому й господарському відношенні підпорядковувалися комбригу ВОХР, а в оперативному – начальнику оборони відповідних доріг.

Влітку 1920 р. на залізницях вводився новий інститут військово-адміністративного управління - особливо уповноважені Ради робітничої та селянської оборони, які мали надзвичайні права.

З метою встановлення охорони порядку на залізничних і водних шляхах Постановою республіканського уряду від 5 червня 1921 р. «Про залізничну і водну міліцію» в УССР була створена залізнична міліція.

Головною причиною реорганізації міліції в руслі військового будівництва стало те, що попередні структури, створені в період «боротьби з контрреволюцією», були перенесені зі старого бюрократичного апарату з усіма його особливостями. Скажімо, такі елементи правоохоронного механізму як управління (всіх рівнів) залізничної і водної міліції виявилися малоефективними, інертними, неініціативними[3].

Насамкінець, необхідно зазначити, що організаційна структура правоохоронних органів у цей період видозмінювалась досить часто. Це пояснювалося як реалізацією керівництвом НКВС загальнодержавної концепції режиму економії, спрощення й здешевлення державного апарату, так і інтенсивним пошуком нових, більш ефективних організаційних форм.

Література: 1. Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах: У 3-х т. -К.: Генеза, 1997. 2. Шевченко А.Є. Проблеми становлення залізничної та водної міліції України в перші роки радянської влади // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2005. - № 1. 3. Шевченко А.Є. Організаційно-правові аспекти становлення та адміністративної діяльності спеціальних підрозділів НКВС України на транспорті у кінці 20-х середині 40-х рр. XX ст. - К. 2005.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В КРАЇНАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'І (ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ, НІМЕЧЧИНИ, ПОЛЬЩІ)

Діяльність поліції в таких країнах континентальної правової сім'ї як Франція, Німеччина, Польща регулюється значним масивом нормативних актів різної юридичної сили, які входять до системи законодавства кожної з зазначених країн. Конституція як базовий елемент системи законодавства будь-якої європейської країни, закріплює основи правового статусу багатьох державно-владних інституцій, в тому числі й поліції. Крім того, всі статті конституцій Франції, Німеччини, Польщі, які закріплюють безпосередньо права людини є невід'ємною складовою правового регулювання діяльності поліції (міліції) у порівнянні з іншими нормами права мають високу ступінь охорони з боку держави [4, с.160].

Серед трьох обраних нами держав, які входять до складу країн континентальної правової сім'ї показовою в даному відношенні є Основний Закон ФРН, в положеннях якого саме слово «поліція» згадується кілька разів. В ст.ст. 35, 73, 87, 91 даного документу на федеральному рівні визначаються головні завдання поліції Німеччини, регулюються найважливіші питання щодо здійснення управління поліцейськими силами федерації і земель при виникненні надзвичайних обставин, за умов загрози територіальній цілісності федерації, а також в разі необхідності подолання інших небезпечних соціальних явищ, які загрожують «основам вільного демократичного ладу Федерації або землі».

В конституціях Французької та Польської Республік безпосередньо про поліцію жодного разу не згадується. Разом з тим, дані нормативно-правові акти концептуально визначають основні завдання та закріплюють принципи роботи поліції. Зокрема в ст. 12 Декларації прав людини та громадянина, яка є складовою частиною Конституції Франції вказано, що з метою гарантування прав та свобод людини і громадянина необхідна державна сила, яка утворюється виключно в інтересах всього населення. Під такою силою ми розуміємо правоохоронні органи (в тому числі й існуючу Національну поліцію). Тлумачення змісту статті 7 Декларації дає змогу сформулювати принцип законності у діяльності поліції (поліція не має права затримувати особу за відсутності підстав, передбачених законом та (або) з порушенням встановленої ним процедури).

У Польщі відповідно до ст. 5 Конституції одним з основних обов'язків держави є забезпечення прав і свобод людини та безпеки громадян. За логікою речей дане завдання реалізує на практиці поліція, про що свідчить дублювання вказаного конституційного положення у ст. 1 Закону Польщі «Про поліцію» від 16.04.1990 року. Окрім цього у ст. 7 Конституції Польщі держава чітко задекларувала основоположний принцип функціонування всіх державних органів лише в межах та на підставі закону. Для поліції дане положення має безпосереднє відношення.

Отже, конституції країн континентальної правової сім'ї, що розглядаються, містять загальні норми, які є базою для функціонування поліції у державі взагалі. Але порівняння положень конституцій Франції, Німеччини, Польщі, дає нам підстави констатувати, що вони різняться за ступенем змістовної наповненості, чіткістю формулювань. Так, Основний Закон ФРН, на відміну від Конституцій Франції і Польщі містить низку спеціальних норм, формальне існування котрих закладає основи правового статусу поліції в державі та визначає основні завдання її діяльності. На наш погляд в Україні також доцільно закріпити на конституційному рівні основи правового статусу міліції України, визначивши, приміром, в ст.17 Основного Закону держави призначення, основні завдання та гарантії діяльності органів міліції.

Література: 1. Конституция Французской Республики / Конституции зарубежных государств: Учебное пособие / сост. Проф. В.В. Маклаков. — 3-е изд., перераб. И доп. — М.: Издательство «Бек», 2002. — 592 с. 2. Конституция ФРГ / Конституции зарубежных государств: Учебное пособие / сост. Проф. В.В. Маклаков. — 3-е изд., перераб. И доп. — М.: Издательство «Бек», 2002. — 592 с. 3. Конституция Республики Польша. / Изд-во Сейма. Варшава, 1997 г. (Перевод Анжей Кубик), 99 с. 4. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика. — Авторський колектив/ Відп. Редактор: Ю.І. Римаренко.-К.: КНТ, 2006.- 740 с.

Стороженко С.М., здобувач ХНУВС

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРАВОПОРЯДКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Одним із найважливіших засобів здійснення завдань і функцій держави на місцевому рівні є встановлення і постійне підтримання режиму законності. Законність належить до складних політичних і юридичних явищ. У цьому понятті об'єднані різноманітні складові й прояви діяльності різних структур і органів держави, що покликані створити нормальне, відповідне до діючих норм, існування соціальних суб'єктів та інститутів. У зв'язку з цим логічним є визначення законності як загальноприйнятого, усталеного правила співжиття, норми поведінки, що охороняється.

Поряд з виконанням основних завдань щодо організації управління справами на відповідній території місцеві державні адміністрації згідно з положеннями Конституції України [1] та Закону України «Про місцеві державні адміністрації» [2] забезпечують законність і правопорядок та реалізацію інших повноважень, наданих державою, а також повноважень, делегованих їм обласними радами чи вищими органами виконавчої влади. Серед них важливе місце займають повноваження у галузі забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян, оскільки саме вони мають безпосереднє відношення до додержання Конституції і законів України, інших нормативно-правових актів, забезпечення прав і свобод жителів відповідної адміністративно-територіальної одиниці та інтересів держави.

У громадському житті законність виступає як метод державного управління суспільством, як найважливіший конституційний принцип, основний і необхідний елемент демократії. В юридичній літературі поняття законності — одне з базисних правничих понять — тлумачиться пе-

реважно як неухильне виконання законів та відповідних їм інших нормативних актів [3, с. 101] або режим панування закону у взаємовідносинах особистості та держави, громадян і посадових осіб або органів держави де усі діючі особи (суб'єкти) підвладні закону – і окремий громадянин (фізичні особи як такі), і держава [4, с. 48].

В Україні режим законності набуває свого нормативного закріплення перш за все в нормах Конституції. Так, згідно з Основним Законом України, «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Сутність законності полягає в тому, щоб усі структури й інституції держави, усі існуючі соціальні суб'єкти – від пересічних громадян до найвищих посадових осіб і держави в цілому - дотримувалися існуючих законів, щоб цим законам були підпорядковані всі інші розпорядження влади, щоб у чітко визначеному правовому полі діяли всі дійові особи соціального цілого. Найбільш суттєву сторону законності складає суворе і неухильне дотримання і виконання правових норм. Таким чином, поняття законності передбачає і охоплює дві взаємопов'язані площини: з одного боку, видання, а з іншого - реалізація правових норм. Законністю досягається узгодженість дій, організованість і порядок, тобто дисципліна в загальнодержавному масштабі [5, с. 144; 6, с. 145].

Законність потребує видання науково обґрунтованих, об'єктивно необхідних правових норм. Прийняття актів, які ґрунтуються на суб'єктивних, вольових рішеннях, суперечить інтересам держави, здатне зашкодити соціальним відносинам, спричинити зайву конфліктність. У цьому відношенні безплідне протистояння і конфронтація гілок влад може бути однозначно оцінена як фактор, що спричиняє досить негативний вплив на стан і рівень законності як на всій території України, так і в окремих регіонах.

Будь-яке суспільство потребує чіткої, узгодженої і несуперечливої системи правових норм. Це дозволяє досягти більшої прогнозованості й стабільності соціального розвитку. Особливо такої твердої і розробленої системи норм потребує наше суспільство, де закон і влада є головними джерелами і гарантами позитивних реформ. Тільки за таких умов можна не тільки говорити про законність, але й насправді сприяти її втіленню в життя, перетворення законності на дійовий фактор соціальних змін, антикризової політики.

В Україні ведеться багатоманітна робота по створенню й впровадженню у життя законодавства, яке більшою мірою відповідало б реаліям життя, глибинним трансформаціям, які відбуваються в усіх сферах соціального життя. При цьому йдеться далеко не тільки про вдосконалення або модернізацію норм права, про обмеження або скасування застарілих норм – на порядку денному глибока і далекосяжна правова реформа, однією з ланок якої стало прийняття змін до Конституції України та інших нормативних актів.

Неухильне виконання і дотримання правових норм підтримує законність, сприяє зміцненню економічної і політичної основи суспільства,

розбудові та розвитку демократичних засад соціального життя, поліпшенню діяльності держави та її органів, гарантуванню й охороні прав і законних інтересів громадян.

У результаті різнобічної цілеспрямованої роботи місцевих державних адміністрацій законність на місцевому рівні поступово підіймається на новий якісний рівень, притаманний демократичному суспільству. Хоча, певна річ, проблем і питань виникає набагато більше, ніж досягнень і звершень. Розвиток юридичної науки дозволяє розкрити механізм забезпечення і зміцнення законності, підсилити прояв і організуючий вплив його принципово важливих елементів у процесі боротьби з порушеннями норм права.

Згідно з положеннями Конституції України та Закону України «Про місцеві державні адміністрації» міськдержадміністрації висловлюють волю відповідної адміністративно-територіальної одиниці і повинні забезпечувати широку участь громадян у вирішенні всіх питань суспільного життя. Система політичної організації суспільства, принципи демократії, зміст і напрямки діяльності місцевих державних адміністрацій повинні допомагати у встановленні таких суспільних стосунків, які сприятимуть створенню умов для залучення громадян до самоврядування і державного управління, розширення можливостей задоволення потреб усіх членів суспільства, охорону і забезпечення прав і свобод громадян.

Література: 1. Конституція України: Основний Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст. 141. 2. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20-21. – Ст. 190. 3. Юридический энциклопедический словарь / Под ред. А. Я. Сухарева. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 416 с. 4. Алексеев С.С. Общая теория права. – М.: Юрид. лит., 1981. – Т.1. – 360с. 5. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Адміністративне право (Загальна частина): Конспект лекцій. – Харків: Нац. юрид.акад. України, 1996. – 158с. 6. Коваль Л.В. Адміністративне право України. – К.: Основи, 1994. – 154с.

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

*Бережна О.В., здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін та
трудового права ХНПУ ім.Г.С.Сковороди*

РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ЗА СКОЄННЯ АМОРАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Не викликає заперечень умова про наявність високих моральних якостей у педагогічного працівника. Але зараз, коли вимагати від працівників об'єктивну характеристику з попереднього місця роботи або навчання, яка б розкривала якості та індивідуальні особливості особи, заборонено законом, визначити моральні якості працівника, який хоче займатися педагогічною діяльністю стало складніше.

Здається, що було б доцільно, щоб викладач, який претендує на викладацьку діяльність разом із іншими документами подавав рекомендаційні листи від авторитетних фахівців, освітніх установ, організацій. Подібний підхід при комплектуванні кадрами став давно визначеним в інших країнах світу, і цілком доцільно може бути застосований в Україні, тому що це не суперечить чинному законодавству, а впливає з нього.

У сучасних умовах важливе значення набуває моральний вигляд всіх робітників, але більш за все це відноситься до осіб, які виконують виховні функції. Скоєння ними аморального проступку, не сумісного з продовженням вказаної роботи тягне за собою розірвання трудового договору. Разом з цим умови та порядок звільнення за вказаною додатковою підставою в законодавстві врегульовані недостатньо чітко. Відсутні і всебічні керівні роз'яснення вищих судових інстанцій. В результаті застосування п.3 ст.41 КЗпП України на практиці викликає певні труднощі.

В законодавстві відсутній вичерпний перелік категорій робітників, що підлягають звільненню за скоєння аморального проступку. В п.3 ст.41 КЗпП лише вказано, що ними вважаються особи, що виконують виховні функції. В цьому сенсі судова практика однобічна: осіб, що працюють в навчальних закладах, основна функція яких – виховання та навчання (вищі та середньо-спеціальні навчальні заклади, та ін.), но виконуючих лише технічні обов'язки (прибиральниці, комірники та ін.), звільнити згідно п.3 ст.41 КЗпП – не можливо. Загально прийняті визначення «виконуючим виховні функції», «що займаються виховною діяльністю» мають загальне розміння і не дозволяють достатньо чітко визначити коло осіб, які підлягають звільненню згідно п.3 ст.41 КЗпП України. Не вирішує проблеми і Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників № 963 від 14 червня 2000 р. В даному випадку треба виходити з того, чи є виховна функція основною, домінуючою в порівнянні з іншими трудовими обов'язками робітника чи ні. В кожному конкретному випадку слід визначити коло обов'язків (робіт), що виконуються робітником за своїм фахом, кваліфікацією або посадою що визначаються відповідними нормативними актами.

Відсутність чіткого визначення у законодавстві змісту вищевказаних правових понять є причиною великої кількості неправомірних звільнень педагогічних працівників навчальних закладів. Поширені випадки необ'єктивних, викиданих суб'єктивними факторами, безпідставних звинувачень педагогічних працівників у вчиненні аморального проступку. Таке помилкове звинувачення може мати для викладача значні негативні наслідки, адже ставляться під сумнів його моральні якості. У зв'язку з цим було б доцільно внести зміни та доповнення до ст.41 КЗпП, де розкрити правовий зміст вказаних понять.

Аморальним проступком працівника, який виконує виховні функції, не сумісним з продовженням даної роботи, слід, вважати одноразове вчинення педагогічним працівником, дій, які суперечать змісту трудової функції даного працівника і тим самим дискредитують його посадові повноваження, що є не сумісним з продовженням даної роботи, порушують норми суспільної моралі. Зокрема було б доцільно викласти п.3 ст.41 КЗпП України в наступній редакції : «скоєння працівником, складом трудової функції якого є виховання, аморального проступку (проступку, який порушує норми педагогічної та суспільної моралі) ступінь впливу якого на учнів має значення, дискредитує його посадові повноваження, що є несумісним для продовження даної роботи, є підставою для обмежування заняття цим видом діяльності». При звільненні педагогічного працівника згідно п.3 ст.41 КЗпП України за скоєння аморального проступку, проступками, ступень впливу яких на вихованців робить неможливим подальше продовження праці, слід визнати: одноразове застосування у відношенні до вихованців методів виховання, пов'язаних з фізичним або психічним видом насильства над особистістю; вживання з ними алкоголю, або поява в громадських місцях в стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, ображаючим людську гідність та суспільну мораль; втягнення неповнолітнього в пияцтво; наркоманію та токсикоманію, доведення їх до стану алкогольного, наркотичного та токсичного сп'яніння; негідна поведінка в побуті; скоєння кримінально-карних діянь, адміністративних, дисциплінарних, проступків, дій, що причиняють моральну шкоду; використання статусу педагогічного працівника для розпалювання міжнаціонального розладу, для пропаганди війни та насильства; використання професійних прав для пошкодження інтересів вихованців; порушення норм професійної поведінки та інше».

Згідно діючого законодавства додатковою підставою для припинення трудового договору з викладачами вважається одноразове застосування методів виховання, пов'язаних з фізичним або психічним насильством над особистістю вихованця. Під психічним насильством можливо вважати таке впливання на вихованця, яке заподіює йому особисті страждання, знижує його моральний, соціальний статус, призводить до формування у виховника патологічних рис характеру та може гальмувати розвиток особистості. Формами психічного насильства визнаються: погрози на адресу вихованця, навмисне його ізолювання, пред'явлення до вихованця надмірних вимог, образа та приниження гідності, систематична та безпідставна критика, яка виводить його з психічної рівноваги, постійна негативна характеристика учня, демонстративне негативне відношення до нього .

Виходячі із загальних тлумачень цивільного права про поняття моральної шкоди, тобто заподіяння фізичних або психічних старждань суб'єкту, можливо припустити, що психічне та фізичне насильство слід визнати моральною шкодою, а його застосування – аморальним проступком. Виходячи із вказаного припущення, можливо зробити висновок, що одноразове застосування методів виховання, пов'язаних з фізичним або психічним насильством над особистістю вихованця, входить як складник в поняття аморального проступку, отже, є не додатковою підставою для припинення трудового договору (контракту) з викладачем, а конкретизуванням вже наявного оцінюючого поняття.

Відтак, враховуючи надзвичайно важливе значення для суспільства діяльності педагогічних працівників середніх спеціальних навчальних закладів, необхідно пред'являти підвищені вимоги щодо їх поведінки. Високоморальне молоде покоління зможуть виховати лише високоморальні вчителі.

Прийняття нового Кодексу про працю залишається все ще в перспективі, бажано, щоб у майбутньому Трудовому кодексі було включено всі категорії працівників, яким може встановлюватись особливе регулювання їх праці, щоб законодавець не мав можливості виходити за межі переліку, як це відбувається на теперішній час, щоб сутність верховенства права втілювалась в принципах чесності, справедливості, прозорості та відповідальності, а ці принципи «находили себе» в повсякденному трудовому житті кожного.

Література: 1. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта України. – № 29. – 18 липня 2001 р. 2. Типові правила внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів України, затверджені наказом Міністерства освіти України № 455 від 20.12.1993 р. // Законодавство України про працю: 36. нормат. актів: У 3 кн. / Упоряд. і наук. ред. В. Вакуленко. – К.: Істина, 1999. – Кн. 1. – 442 с.

Гончарук В.В., ад'юнкт ХНУВС

РОТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Успіх політичних і соціально-економічних реформ, що відбуваються в Україні, залежить від багатьох чинників, і, насамперед, від ефективної роботи органів державної виконавчої влади всіх рівнів. Негативного впливу на встановлений законом порядок функціонування державних структур та їхнього апарату завдає корупція. Вона підриває авторитет держави та її органів, дискредитує їх діяльність. Проявляється корупція у тому, що особа, уповноважена на виконання функцій держави, використовує надані їй повноваження для протиправного одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг на шкоду інтересам держави або громадян [1].

Для подолання цих негативних явищ Указом Президента України від 10 листопада 1995 р. № 1035/95 була затверджена Програма кадрового забезпечення державної служби [2], яка спрямована на реформування державного апарату, оновлення та вдосконалення його складу. Також 11 вересня 2006 року Указом Президента України схвалено Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» [3]. Нормативні акти, які регулюють

боротьбу з корупцією, серед ефективних заходів проти зловживань державних службовців передбачають їх періодичну ротацію.

Ротаційний (від лат. *rotatio* – круговий, обертальний рух) – заснований на принципі обертання окремих деталей [4, с. 448;].

Оскільки ротація – це виконання працівником міліції іншої роботи, то підстави, порядок проведення та наслідки даного правового явища повинні встановлюватися нормами трудового права. Кодекс законів про працю України містить загальні положення про переведення на іншу роботу та переміщення працівників, не виділяючи особливостей даних явищ для державної служби. Це ж саме можна сказати і про норми спеціального законодавства. Дана проблема залишається поза увагою і в наукових працях учених. Та актуальність її очевидна, тому що ротація – явище досить поширене.

На нашу думку необхідно визначитись, що означає ротація – переведення чи переміщення працівників міліції, оскільки це різні правові явища, а тому порядок їх здійснення неоднаковий. Переведення на іншу роботу можливе лише за згодою працівника, а переміщення на інше робоче місце, в інший структурний підрозділ допускається без його згоди.

Проаналізувавши матеріали проведення ротації можна виділити наступні її форми:

1) змінюється посада і структурний підрозділ, в якому працював працівник міліції;

2) змінюється посада у межах одного підрозділу;

3) змінюється структурний підрозділ.

Переведення та переміщення можуть здійснюватися як в інтересах підприємств, установ, організацій, так і в інтересах працівників. Ротація ж здійснюється виключно в інтересах держави. Вона є запобіжним заходом у боротьбі зі злочинністю серед державних службовців.

Переведення відбуваються як з ініціативи власника чи уповноваженого ним органу, так і з ініціативи працівника. Переміщення здійснюються з ініціативи власника чи уповноваженого ним органу. Ротація проводиться на підставі рішень вищих органів.

Зміна посади, обумовленої при укладенні трудового договору, означає покладення на працівника трудових обов'язків, які відрізняються від його обов'язків за попередньою посадою. Тобто, наявна зміна трудової функції працівника міліції, що є переведенням на іншу роботу. Виконання роботи на іншому робочому місці чи в іншому структурному підрозділі без зміни посади означає переміщення.

Ротація кадрів – це особливий вид переведення, тому що здійснюється вона в інтересах держави і застосовується лише до певної категорії працівників.

Згідно ст. 32 КЗпП [5] переведення на іншу роботу допускається тільки за згодою працівника, за винятком випадків, передбачених законодавством.

В «Концепції ротації кадрів на окремих посадах державних службовців», яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2002 року № 144-р., йдеться про те, що ротація кадрів державних службовців повинна здійснюватися шляхом переміщення по службі в одному державному органі, переведення до іншого державного органу чи в іншу місцевість за згодою працівника [6].

Поняття «переміщення» для працівників міліції за змістом дещо розширене, оскільки йдеться про переміщення по службі, яке супроводжу-

ється зміною трудової функції працівника: її обсягу, кола обов'язків тощо. Тобто, по-суті, це і є переведення на іншу роботу, яке повинно здійснюватися лише за згодою працівника.

Отже, переведення до іншого органу внутрішніх справ чи в іншу місцевість повинно здійснюватися за згодою працівника міліції. Якщо працівник міліції відмовляється від такого переведення, то звільнення його з посади внаслідок цього доцільно вважати правомірним. Адже йдеться про боротьбу із корупцією. Крім того, ротація кадрів повинна сприяти не тільки економічному розвитку країни, але й соціальному.

У разі зміни посади чи структурного підрозділу внаслідок ротації працівники міліції повинні звикати до нового колективу, вивчити специфіку нової роботи, зарекомендувати себе з позитивної сторони. Це вимагає додаткових психологічних зусиль зі сторони працівників міліції: вміння спілкуватися з іншими людьми, ознайомлення з новими методами роботи, постійного вдосконалення своїх професійних та моральних якостей, а тому підвищує їх професійний рівень.

Ротація має і недоліки. Так, у разі зміни посади чи структурного підрозділу працівникові міліції для ознайомлення зі специфікою нової роботи необхідний час. Тому період пристосування до нових умов праці та вивчення своїх трудових обов'язків негативно позначиться на якості виконуваної ним роботи.

Крім того, постійне очікування кадрових змін порушує нормальний ритм роботи. Фахівці в галузі психології пояснюють це тим, що в діяльність особистості втручається психологічний «ефект тимчасовості», коли проявляється усвідомлення відсутності перспективи перебування на займаній посаді чи в певній організаційній структурі. У стані «тимчасовості» людина не знаходить можливості задовольнити свої потреби шляхом здійснення попередньої діяльності і надії на їх задоволення покладає на роботу в іншій організаційній структурі [7, с. 6-7].

Тому необхідно підходити до здійснення ротації виважено, враховуючи як позитивні, так і негативні її моменти.

У перспективі, на наш погляд, держава повинна відмовитись від ротації кадрів, надавши перевагу заходам матеріального і морального стимулювання працівників міліції до сумлінного і якісного виконання ними своїх посадових обов'язків. Але, оскільки в сучасних умовах, це правове явище передбачено законодавством і широко застосовується в практиці, необхідність його правового регулювання не викликає сумніву.

Література: 1. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 5жовтня 1995 року № 356/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 34. – ст.266. 2. Програма кадрового забезпечення державної служби: затверджена Указом Президента України від 10 листопада 1995 р. № 1035/95 // Праця і зарплата. – 1995. - № 23. – с. 2. 3. Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності»: затверджена Указом Президента України від 11 вересня 2006 р. № 742/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. - № 37 (29.09.2006), ст.2540 4. Словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1989. – 624 с. 5. Кодекс законів про працю України. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2006. – 160с. 6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції ротації кадрів на окремих посадах державних службовців» від 18 березня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – ст. 606. 7. Потеряхин А.Л. Фактор справедливости и «эффект временности» в управлении персоналом // Альбом по материалам семинара «Кадровый менеджмент» (ООО «Украинская экономическая студия»). – К., 2001. – с. 6-7.

ЮРИДИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

В сучасних умовах трудове право України перебуває в стані реформування, що обумовлюється низкою чинників економічного, політичного і юридичного характеру. Кожен з цих чинників ставить на порядок денний питання про необхідність приведення норм трудового законодавства у відповідність з реаліями життя – ринковою економікою та побудовою соціальної держави.

Закон покладаючи на роботодавця обов'язки щодо правильної організації праці, створення умов для зростання продуктивності праці, забезпечення трудової та виробничої дисципліни, дає також і право застосовувати методи переконання та примусу.

Примус у трудовому праві як загальне родове поняття опосередковується (конкретизується) в наступних його видах: у юридичній відповідальності (дисциплінарній та матеріальній) і заходах захисту (відновлення), серед яких особливу увагу привертають запобіжні заходи [4, с. 108].

Запобіжні заходи юристами-трудовами спеціально не досліджувались, хоча на даний час існує широка нормативна база та практика їх застосування. Питання примусу досліджували у своїх роботах О. Абрамова, С.С. Алексєєв, Д. Бахрах, О. Каплунов, М. Коркунов, В. Лебєдев, О. Лейст, М. Молодцов, В. Сойфер, П. Ставіський, Н. Хуторян, О. Шевчук, В. Щербина та інші.

Мета дослідження полягає в аналізі правової доктрини щодо місця запобіжних заходів в системі правового примусу та виявленні їх юридичних властивостей у трудовому праві.

Першим проблемним питанням є розгляд запобіжних заходів як складової чи самостійної правової форми державного примусу. Воно являється дискусійним і в теорії права, і в галузевих науках. Так, наприклад, С.С. Алексєєв вважав, що такі заходи в системі державного примусу не існують [1, с. 272-273]. Іншої думки, з цього приводу, дотримується В.М. Лебєдев розглядаючи запобіжні заходи як складову заходів захисту, що застосовуються за для «запобігання відступів від належного виконання в виробничому колективі трудової функції працівниками та службовцями, а у ряді випадків – для примушення працівників до належного дотримання покладених на них обов'язків» [4, с. 110]. При цьому вказаний автор підкреслює, що роботодавець не повинен встановлювати в діях робітника або службового персоналу склад правопорушення. І.С. Самошенко і М.Х. Фарукшин зазначали, що запобіжні заходи не є заходами відповідальності, оскільки застосовуються хоча і у зв'язку з правопорушеннями, але до розгляду питання по суті і передбачаються не санкціями, а диспозиціями норм права [7, с. 61]. Д.М. Бахрах визнає існування запобіжних заходів у рамках правового примусу, зокрема, як адміністративне припинення, при цьому забезпечує їх заходами процесуального порядку [2, с. 15]. Так, А.І. Каплунов вважає, що запобіжні заходи – особлива (і самостійна) правова форма державного примусу, сутність якої у тому, щоб запобігти, тобто припинити, наявну та ту що виникла або триваючу протиправну дію (правопорушення). У процесі запобігання можуть припинитись не тільки проступки, але й злочини; протиправні дії, як фізичних, так і юридичних осіб [6, с. 9].

Вище зазначені точки зору, незважаючи на відмінність позицій окремих авторів, все ж таки виділяють серед заходів державного примусу ті, що мають запобіжний характер, опосередковуючи їх через поняття «заходи захисту», «заходи примусу», «заходи відповідальності» та інші.

Необхідно відмітити, що наука трудового права (та й інших галузей права) на цей час не має загального визначення поняття «запобіжні заходи у трудовому праві». Ці заходи – складне правове явище, що характеризується комплексом притаманних йому ознак. Сформулювати таке визначення важливо лише на основі узагальнення і аналізу конструктивних ознак, які притаманні різним заходам правового примусу. Запобіжні заходи, як правова форма державного примусу, існують у багатьох галузях права, але найбільш розповсюджені у сфері адміністративно-правового регулювання. При цьому риси, які належать адміністративно-запобіжним заходам, по суті, є загальними і для системи права в цілому [6, с. 9]. Отже, до найбільш важливих вироблених у загальній теорії права положень, що характеризують запобіжні заходи, необхідно віднести:

1) запобіжні заходи полягають у встановленні для відповідних суб'єктів (підлеглих) певних обмежень (наприклад, застосування запобіжного заходу у вигляді направлення працівника на своє робоче місце у разі його безцільного ходіння по цеху або передчасного залишення роботи) [4, с. 112];

2) запобіжні заходи виконують функції профілактики та попередження. При цьому, профілактика полягає у недопустимості протиправної поведінки з боку конкретної особи, яка має певну схильність до такої поведінки (наприклад, направлення особи до медичного підрозділу підприємства або медичної установи у разі агравачії захворювання або підозри у вживанні спиртних напоїв) [4, с. 112; 5, с. 198];

3) для введення у дію запобіжних заходів встановлення вини не потребується;

4) застосування запобіжних заходів не тягне для суб'єктів «стану покараності» [6, с. 10];

5) особливістю запобіжних заходів у трудовому праві є те, що вони застосовуються суб'єктами лінійної влади (керівниками підприємств) стосовно підлеглих. Ця риса стає більш очевидною у порівнянні з адміністративно-запобіжним заходам, що застосовують суб'єкти функціональної влади (інспектори, співробітники міліції та ін.) стосовно осіб, які їм не підлягають. Якщо адміністративно-запобіжні заходи застосовують представники влади, то запобіжні заходи у трудовому праві - керівники підприємств [3, с. 44].

Таким чином, запобіжні заходи як правова форма державного примусу існує в багатьох галузях права, зокрема й у трудовому. Однак ще й на нинішній час дискусійним залишається питання про місце запобіжних заходів у системі заходів державного примусу, про що свідчать вищенаведені позиції вчених. Виділення юридичних властивостей та їх аналіз дозволить у подальшому сформулювати поняття запобіжних заходів у трудовому праві.

Література: 1. Алексеев С.С. Общая теория права: В 2-х т. Т. I. – М.: Юрид. лит., 1981. – 360 с. 2. Бахрах Д.Н. Административная ответственность граждан в СССР: Учеб. пособие. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 204 с. 3. Бахрах Д.Н. Дисциплинарно-правовое принуждение в Российской Федерации // Государство и право, 2006, № 6, С. 43-50. 4. Лебедев В.М. Воспитательная функция советского трудового права. – М.: Юрид. лит., 1981.-168 с. 5. Колпаков В.К. Административное право Украины: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с. 6. Каплунов А.И. О классификации мер государственного принуждения // Государство и право, 2006, № 3, С. 5- 13. 7. Самощенко И.С., Фарушкин М.Х. Ответствен-

Ксендзюк В.Ю., слухач магістратури навчально-наукового інституту підготовки фахівців міліції громадської безпеки ХНУВС

ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЧЕРГОВИХ ЧАСТИН МІСЬКРАЙЛІНОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Соціально-політичні та економічні зміни, що відбуваються останнім часом в суспільстві в процесі побудови демократичної правової держави, зумовили необхідність приведення правових, організаційних, структурних та інших засад діяльності органів виконавчої влади у відповідність з новими стандартами функціонування. Органи внутрішніх справ України, як складова частина органів виконавчої влади, у цьому питанні не є винятком.

На сучасному етапі розвитку правоохоронної системи актуальності набуває проблема підвищення якості виконання працівниками міліції своїх обов'язків і, відповідно, забезпечення системи МВС України високопрофесійними кадрами [1, с. 198]. Як показує практика, в більшості випадків головною перепорою на шляху до належного виконання працівниками міліції своїх обов'язків стає їх непрофесійний підхід до вирішення правоохоронних завдань. Не втішними є дані опитування громадської думки відносно діяльності органів внутрішніх справ, а також ставлення громадян до працівників міліції. Фактично, за більшістю справ громадянам доводиться спілкуватися з дільничними інспекторами міліції, патрульною службою, інспекторами ДАІ та черговою частиною ОВС України. І в усіх випадках громадськість вказує на низький професійний рівень та низьку культуру поведінки правоохоронців.

Ці проблемні питання знайшли своє відображення у низці підзаконних нормативних актів України. Зокрема, в Концепції розвитку системи МВС України, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 24 квітня 1996 року, надані шляхи покращення діяльності ОВС України [2]. Проте, зважаючи на специфіку діяльності тієї або іншої служби (підрозділу) органу внутрішніх справ, треба звертати увагу насамперед на ті структурні підрозділи системи МВС України від ефективної роботи яких залежить не тільки стан забезпечення порядку в країні, але й розвиток правоохоронної системи загалом. У першу чергу це стосується чергових частин міськрайлінорганів внутрішніх справ. З аналізу чинного законодавства України та досвіду роботи основними напрямками оптимізації діяльності чергових частин ОВС України є:

По-перше, підвищення професіоналізму, виконавської дисципліни і наукової організації праці працівників чергових частин міськрайлінорганів;

По-друге, створення професійної еліти, забезпечення попередження, виявлення і припинення корупційних діянь особовим складом чергових частин ОВС України.

Особливої ваги професіоналізм працівників служб ОВС України, у тому числі, – чергової частини, набуває в умовах обмеженого часу, коли вирішення конкретної ситуації потребує максимальної професійної обізнаності.

нанності працівника міліції у виборі і вчиненні конкретної дії. Адже часто від того, яке рішення (професійне чи непрофесійне) буде прийняте, залежить життя людини.

Діяльність такої важливої служби як чергова частина ОВС України за умов здійснення обов'язків щодо оперативного управління усіма силами і засобами органів внутрішніх справ, реагування на повідомлення про правопорушення і злочини, потребує професійного підходу у прийнятті відповідних рішень.

У цьому аспекті, на нашу думку, вбачається необхідним:

- підвищувати професійну майстерність та рівень загальної культури особового складу чергової частини міськрайлінорганів внутрішніх справ;
- запровадити сучасні форми і методи роботи чергових частин;
- підвищувати ефективність організації оперативно-службової діяльності з вирішення завдань, які покладені на чергову частину органів внутрішніх справ;
- розробити комплекс організаційних заходів, які б забезпечували потрібний професійний рівень працівників чергової частини ОВС України.

Зазначимо, що основними завданнями таких організаційних заходів є:

- оволодіння необхідними знаннями і спеціальними навичками для успішного виконання обов'язків з охорони громадського порядку;

- зміцнення зв'язків з громадськістю;
- забезпечення працівниками чергової частини ОВС прав людини в ході виконання службових обов'язків;
- зміцнення особистих високоморальних якостей працівників чергової частини, патріотизму, здібностей до ініціативних дій, та сумлінного виконання професійного обов'язку [3].

Виходячи з теорії управління та психології управління персоналом, не має сумніву, що рівень підвищення професійності працівників чергових частин, як і працівників органів внутрішніх справ в цілому залежить від:

- 1) функціональної підготовки;
- 2) підготовки працівника міліції до дій в екстремальних ситуаціях;
- 3) психологічної підготовки;
- 4) технічної підготовки.

Пройдемося більш конкретно по цим видам професійної підготовки.

1. Функціональна підготовка передбачає: вивчення нормативно-правових актів, що регламентують діяльність органів внутрішніх справ в цілому та чергової частини зокрема; зміцнення дисципліни і законності серед особового складу ОВС України; визначення аспектів удосконалення процесу управління силами і засобами органів внутрішніх справ під час виконання своїх обов'язків; вирішення проблем покращання оперативно-службової діяльності та охорони громадського порядку.

2. Підготовка до дій в екстремальних ситуаціях включає в себе систему заходів, які охоплюють: особисту підготовку працівника чергової частини ОВС; набуття навичок застосування на практиці теоретичних знань; вірне оцінювання конкретної ситуації з подальшим прийняттям відповідних рішень; їх реалізація у звичайних і критичних ситуаціях. Така підготовка має тільки практичну спрямованість. і розрахована на набуття працівником міліції стійких навичок з тактики дій як у звичайних умовах, так і критичних ситуаціях.

3. Психологічна підготовка передбачає комплекс заходів психолого-педагогічного характеру, спрямованих на формування, підтримку та розвиток у працівників чергової частини професійно важливих психологічних та морально-ділових якостей, внутрішнього самоконтролю в конфліктних ситуаціях, комунікативної культури, психологічної готовності до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях, позитивної мотивації до вибору безпечних технологій виконання службових завдань.

Зміст психологічної підготовки працівників чергових частин визначається відповідними програмами і тематичними планами, що складаються службою психологічного забезпечення ОВС України. Питання психологічної підготовки мають також відпрацьовуватись на практичних заняттях з функціональної та екстримальної підготовок особового складу чергової ОВС [3].

4. Технічна підготовка включає в себе вивчення науково-технічних засобів, що використовуються працівниками чергової частини органу внутрішніх справ при виконанні функціональних обов'язків з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю, а також аналіз практичного досвіду їх застосування.

Діяльність чергової служби базується на такому принципі, як наступність, який вимагає безперервної цілодобової роботи її працівників (нарядів чергової служби). За умов реалізації даного принципу робота за вказаними напрямками повинна здійснюватись шляхом: 1) покращення самостійної підготовки; 2) проведення службових занять в органах внутрішніх справ.

На нашу думку самостійна підготовка особового складу чергових частин міськрайлінорганів внутрішніх справ повинна охоплювати такі заходи, як:

- вивчення документів законодавчого і нормативного характеру, що стосуються діяльності органів внутрішніх справ та чергової частини зокрема;
- ознайомлення з новою юридичною, економічною, спеціальною та іншою літературою за видом роботи;
- вміння поводитися з науково-технічними і спеціальними засобами,
- табельною зброєю, засобами зв'язку і транспорту;
- постійне підтримання та вдосконалення фізичної підготовки.

В ході самостійного навчання – вибір питань працівником чергової частини міськрайлінорганів повинен залежати від цікавленості самого працівника, його прагнення до покращення своїх знань і навичок щодо тієї чи іншої ділянки практичної діяльності, а також, виходячи з необхідності ліквідувати прогалини в знаннях, які можуть призвести до помилок у роботі.

У свою чергу, процес проведення службових занять має охоплювати усі інші напрямки професійної підготовки працівників чергової частини ОВС України. Утім, забезпечувати підвищення професійного рівня працівників міліції під час проведення службових занять повинен безпосередній начальник шляхом здійснення перевірок наявності тем у спеціальних зошитах на практичних і підсумкових заняттях, проведення співбесід, оцінювання знань підлеглих за допомогою тестувань, прийняття заліків в обсязі програми підготовки.

Отже, практична та комплексна реалізація всіх вищезазначених напрямків удосконалення професійної підготовки працівників чергових час-

тин органів внутрішніх справ забезпечить ефективне виконання головних завдань міліції щодо забезпечення громадського порядку та боротьби зі злочинністю.

Література: 1. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. // Вид-во «Основа». – Харків, 1999. – 437 с. 2. Про Концепцію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ: Постанова Кабінету міністрів України від 24 квітня 1996 року // Правова інформаційно-пошукова система «ЛІГА» 3. Про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України №1444 від 25.11.2003 р.

***Протопопова Я.С.** викладач кафедри методики
викладання правових дисциплін, Харківський національний педагогічний
університет ім. Г.С Сковороди*

ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕВОЇ НАЛЕЖНОСТІ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МОРАЛЬНУ ШКОДУ

На сучасному етапі розвитку проблема прав і свобод людини є домінуючою. В цьому напрямі прийнято ряд міжнародних нормативно-правових актів, які визнають людину головною цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав і свобод – головним обов'язком демократичної держави. Загальна Декларація прав людини, зокрема, закріплює положення про необхідність забезпечити загальне й ефективне визнання та дотримання прав людини. Закріплення такого положення в правовому акті ООН стало важливим кроком на шляху побудови правової держави, до втілення в життя положення – «держави для людини», а не людини для держави. Це положення знайшло своє відображення і в ст.3 Конституції України, яка визначає, що у твердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Саме передбачення можливості «забезпечення» прав і свобод людини є дуже важливим, оскільки Конституція є нормою прямої дії, що дає можливість, в разі порушення прав і свобод людини, звернутися до суду з метою їх захисту та відновлення, відшкодування завданої майнової та моральної шкоди. Отже, після прийняття Конституції України стали актуальним питання створення механізму реалізації її положень, у тому числі й тих, що пов'язані з втіленням у життя передбачених нею прав, зокрема права людини на відшкодування моральної шкоди.

У юридичній науці триває дискусія щодо галузевої належності інституту моральної шкоди. Цивілісти вважають моральну шкоду інститутом своєї галузі, науковці з трудового права відносять її до інституту трудового права, згідно з третьою точкою зору інститут моральної шкоди є міжгалузевим.

Невирішеним є питання щодо правової природи та місця в системі трудових правовідносин матеріальної відповідальності за заподіяння моральної шкоди внаслідок порушення сторонами трудових правовідносин своїх трудових обов'язків. Питанню відшкодування моральної шкоди також ще не приділялось достатньої уваги в науці трудового права, незважаючи на закріплення норм про відшкодування власником моральної шкоди працівнику саме в трудовому законодавстві.

Моральна шкода, яка є наслідком невиконання трудових обов'язків, що веде до порушення трудових прав та законних інтересів сторін трудових правовідносин, має відшкодовуватися за нормами трудового права.

Під моральною втратою потерпілого розуміються страждання, заподіяні працівником внаслідок фізичного або психічного впливу, що спричинило погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру. Відшкодування моральної шкоди можливе і без втрати потерпілим працездатності. Порядок відшкодування моральної шкоди визначається законодавцем. Частини перша і четверта цієї статті були відтворені у ст. 173-1 КЗпП України.

Поняття «моральна шкода» почала активно досліджуватися й у трудовому праві. Поняття моральна шкода В.Д.Чернадчуком визначається у вузькому та у широкому розумінні. Тому, не можна погодитися із думкою В.Д. Чернадчука, який вважає, що моральна шкода, яка заподіяна майновою шкодою – вид моральної шкоди, який не є власним для трудового права. Трудові відносини містять також і майновий елемент. І заподіяння матеріальної шкоди не лише роботодавцеві, а й працівникові також може призвести до моральної шкоди.

Не виникає сумнівів щодо майнової відповідальності за моральну шкоду, заподіяну трудовим правопорушенням. Але спірним і невирішеним, у тому числі в цивільному праві, залишається питання щодо характеру цієї відповідальності, тобто штрафний, компенсаційний чи право відновний характер воно має.

У цивільному праві воно можна натрапити лише на фрагментарні дослідження з цього питання. Так, на думку М.Я. Шимінової, відшкодування моральної шкоди являє собою не лише відновлювальну функцію, а й має більш широку мету – упереджати появу шкідливих фактів, захистити від посягання на особу. Таким чином, автор вважає, що відповідальність має правовідновний характер, з чим на мою думку, аж ніяк не можна погодитись, оскільки ніяким майном, грішми, не можна відновити того стану особи, який був до заподіяння їй моральних та фізичних страждань, як не можливо відновити викликані ними втрати нервових клітин, які, як відомо, не відновлюються.

Ряд авторів заперечують компенсаційний характер матеріальної відповідальності за заподіяння моральної шкоди. А саме в юридичній літературі висловлюється також думка, що при відшкодуванні може йтися лише про штрафну відповідальність. Одним із аргументів, який висувують для підтвердження цієї думки, є той, що заподіяну суб'єктові цивільного права моральну шкоду компенсувати неможливо, бо не можна знайти грошовий еквівалент, який би замінив його душевні страждання.

Література: 1. Конституція України від 26.06.1996р. № 254 к/96 – ВР 2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322 – VIII

ФІЗИЧНА ОСОБА–РОБОТОДАВЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Згідно зі ст. 43. Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю. Саме завдяки праці, людина забезпечує себе засобами до існування, задовольняє свої особисті потреби і потреби своєї сім'ї. Трудове право покликано реалізувати права і обов'язки своїх суб'єктів.

Суб'єкт трудового права – це учасник трудових та тісно пов'язаних з ними правовідносин, який на основі трудового законодавства має трудові права та обов'язки [2, с. 46]. Суб'єкти трудового права класифікують на такі групи: основні і другорядні, обов'язкові і факультативні, індивідуальні і колективні тощо.

Основними, обов'язковими суб'єктами трудового права виступають працівник і роботодавець. Це найактивніші учасники як трудового права, так і трудових правовідносин, бо вони є основними носіями трудових прав і обов'язків.

Законодавство України дуже велику увагу приділяло працівникові як завідомо слабкій стороні трудових правовідносин, а також роботодавцю-юридичній особі. В науці українського трудового права цим суб'єктам також приділялась велика увага. А правовому статусу фізичної особироботодавця ще не приділялося належної уваги з боку вчених-правників, хоча фізична особа-роботодавець є рівноправним учасником трудових правовідносин на рівні з юридичною особою-роботодавцем.

Як і будь-який суб'єкт права, суб'єкт трудового права володіє правосуб'єктністю. Традиційно в теорії права виділяють такі складові правосуб'єктності: правоздатність, дієздатність та деліктоздатність.

Безумовно і фізична особа-роботодавець володіє всіма трьома складовими правосуб'єктності.

Трудова правоздатність фізичної особи-роботодавця – це її абстрактна можливість, потенційна здатність мати трудові права і обов'язки. Виходячи з положень теорії права, правоздатність виникає з моменту народження фізичної особи і трудова правоздатність у фізичної особироботодавця також виникає з моменту її народження, оскільки категорія «фізична особа» є цивільно-правовою, а цивільне законодавство визначає саме такий порядок виникнення у фізичної особи правоздатності.

Цивільна дієздатність, за загальним правилом, виникає у фізичної особи з 18 років, коли трудова дієздатність виникає у працівника, за загальним правилом, з 16 років. Трудова дієздатність фізичної особироботодавця – це її здатність набувати та реалізовувати своїми діями трудові права і виконувати трудові обов'язки. Тобто, фізична особа, яка володіє трудовою дієздатністю, може безперешкодно набувати та реалізувати свої трудові права, зокрема укласти трудовий договір. Дієздатність тісно пов'язана з інтелектуальними, психологічними, вольовими,

фізичними якостями людини, а тому її виникнення у особи пов'язують з досягненням певного віку. Стосовно виникнення трудової дієздатності у фізичної особи-роботодавця, а також і її обсягу, чинне законодавство про працю не містить жодної норми, ані загальної, ані спеціальної. А отже, слід звертатися до теорії права і до норм цивільного законодавства з приводу загальних положень дієздатності. З цього можна зробити висновок, що трудова дієздатність саме фізичної особи-роботодавця за моментом виникнення також збігається з цивільною.

За загальним правилом фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту досягнення нею 18 років. Але вона може бути надана фізичній особі з більш раннього віку. Так, згідно з Цивільним кодексом України, повна цивільна дієздатність надається особам, які: з 16 років працюють за трудовим договором; записані матір'ю або батьком дитини і досягли 14 річного віку; вступили у шлюб (з моменту реєстрації шлюбу); з 16 років бажають займатися підприємницькою діяльністю (з моменту державної реєстрації як підприємця).

Ми вважаємо, що фізична особа, яка набула повної цивільної дієздатності, може безперешкодно виступати у трудових відносинах як роботодавець.

Серед фізичних осіб-роботодавців виділяють два типи: фізичні особи, які використовують найману працю з метою отримання прибутку; фізичні особи, які використовують найману працю без мети отримання прибутку, тобто для задоволення особистих побутових потреб.

Вік як умова виникнення трудової дієздатності доповнюється ще й вольовим та інтелектуальним критерієм. Оскільки фізичні особи з дефектами волі (повна або часткова нездатність усвідомлювати характеру своїх дій чи керувати ними) не дають можливості наділити фізичну особу трудовою дієздатністю повністю або частково, або дієздатність такої фізичної особи може бути обмежена у встановленому законом порядку. В цьому також проявляється зв'язок між трудовою і цивільною дієздатністю.

Таким чином, трудова і цивільна як правоздатність, так і дієздатність фізичної особи (в площині фізичної особи-роботодавця), відрізняються лише за характером прав і обов'язків, які може мати чи реалізовувати (виконувати) фізична особа. О.Г. Середа зазначає, що у фізичних осіб-роботодавців цивільна і трудова правосуб'єктність виникають одночасно, однак за своїм змістом цивільна не поглинає трудову правосуб'єктність.[3, с. 14]

Слід розрізняти поняття «суб'єкт трудового права» та «суб'єкт трудових правовідносин». Для характеристики саме суб'єкта трудового права, на нашу думку, більш характерними є трудова правоздатність і дієздатність, оскільки він ще не вступив у трудові правовідносини, а отже і не набув трудової деліктоздатності. А для суб'єкта трудових правовідносин характерною є ще і деліктоздатність. Саме тому, поняття «суб'єкт трудового права» є абстрактним, більш ширшим, ніж поняття «суб'єкт трудових правовідносин».

Суб'єкт трудового права – це лише потенційний учасник трудових правовідносин. Суб'єктом трудових правовідносин він стає лише після того, як вступить у правовідносини. Поняття «суб'єкт трудового права» і «суб'єкт трудових правовідносин» дуже тісно пов'язані між собою, але

ці поняття не є тотожними. Суб'єкт трудового права визначається у нормах чинного законодавства, а саме у трудових правовідносинах суб'єкт трудового права набуває для себе і реалізовує свої трудові права і обов'язки, тобто стає суб'єктом трудових правовідносин. В цьому і відмінність суб'єкта трудового права від суб'єкта трудових правовідносин.

Одже, щоб визнати за фізичною особою реальну можливість бути роботодавцем, вона повинна фактично набути трудової правоздатності та дієздатності в повному обсязі.

Література: 1. Конституція України. 2. Венедіктов В.С. Трудове право України (Загальна частина) // Навч. посіб. для курсантів та слухачів ВНЗ МВС України. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2004. – 164 с. 3. Серeda О.Г. Роботодавець як суб'єкт трудового права: Автореф. дис. канд. юрид. наук; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2004. — 19 с. 4. Закон України «Про організації роботодавців» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, № 32, ст. 171) 24 травня 2001 р. 5. Проект Трудового кодексу України (реєстр. № 1108 від 04.12.2007 р.).- <http://gska2.rada.gov.ua;> 6. Занфірова Т.А. Правове регулювання трудових відносин за участю роботодавця-фізичної особи: Автореф. дис. канд. юрид. наук; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2004. — 19 с. 7. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // ВВР УРСР - 1971. - № 50. - 375 с.; 8. Реус О.С. Правове регулювання трудової діяльності неповнолітніх в Україні: Монографія / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О.Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2008. – 200 с. 9. Цивільний кодекс України. – Офіційне видання.-К.: Атіка, 2003. – 416с.

Сидорчук О.І., здобувач ХНУВС

ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ - ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ВИД ПРИРОДОРЕСУРСНОГО КАДАСТРУ

Все частіше піднімається питання належного державного контролю за наявністю та експлуатацією природних ресурсів, які відповідно до ст. 13 Конституції України [1] є власністю народу України. Основною передумовою здійснення державними і недержавними органами контролюючих повноважень є функція обліку, без виконання якої неможливо визначити об'єкт, об'єм та напрямки державного контролю за використанням природних ресурсів. На практиці дана функція втілюється через складання і ведення кадастрів та обліків основних природних об'єктів (природо-ресурсних кадастрів).

Ведення природоресурсних кадастрів передбачено ст. 23 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2]. Дані, що містяться в кадастровій документації, використовуються також для визначення меж та грошової оцінки природних ресурсів, заходів щодо їх відновлення, притягнення до юридичної відповідальності осіб, що скоїли екологічні правопорушення та відшкодування завданих ними збитків [3, с. 194].

Н.Ф. Реймерс дає таке визначення кадастру: «Систематизований звід даних, що включає якісне та кількісне описання об'єктів та явищ, в ряді випадків з їх економічною (еколого-соціально-економічною) оцінкою. Містить фізико-географічну характеристику, класифікацію, дані про динаміку, ступінь вивченості та еколого-соціально-економічну оцінку з прикладенням картографічних та статистичних матеріалів» [4].

Аналізуючи діюче законодавство України та спеціальну літературу виділяють наступні природо-ресурсні кадастри:

- Державний земельний кадастр (гл. 34 Земельного кодексу України);
- Державний водний кадастр (ст. 28 Водного кодексу України);
- Державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин (ст. 43 Кодексу України про надра);
- Державний лісовий кадастр (гл. 20 Лісового кодексу України);
- Державний кадастр рослинного світу (ст. 38 Закону України «Про рослинний світ»);
- Державний кадастр тваринного світу (ст. 56 Закону України «Про тваринний світ»);
- Державний кадастр природних територій курортів України (ст. 36 Закону України «Про курорти»);
- Державний кадастр природних лікувальних ресурсів України (ст. 37 Закону України «Про курорти»);
- Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду (розд. VIII Закону України «Про природно-заповідний фонд України»).

Окремі вчені вказують, що останнім часом набувають свого поширення так звані «емісійні кадастри» – кадастри викидів та скидів, ведення яких передбачено міжнародними документами, визнаними Україною у встановленому порядку. Зокрема, необхідність ведення таких кадастрів передбачена в ратифікованих Верховною Радою України Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля і Рамковій конвенції ООН про зміну клімату [3].

Однак законодавством України передбачено ведення обліку природних об'єктів, який вище не названо – Червоної книги України. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Червону книгу України» вона є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і відтворення. Червона книга України є основою для розроблення та реалізації програм (планів дій), спрямованих на охорону та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї [5].

Про кожний рідкісний і такий, що перебуває під загрозою зникнення, вид тваринного і рослинного світу, занесений до Червоної книги України, зазначаються такі відомості: назва (українською та латинською мовами), місце у системі класифікації тваринного і рослинного світу, категорія, наукове значення, поширення та чисельність (у тому числі за межами України) і причини їх зміни, місця перебування (зростання), загальна характеристика, заходи з охорони, вимоги щодо режиму збереження популяцій, відомості про розмноження або розведення в спеціально створених умовах, джерела відповідної інформації тощо. Щодо кожного виду тваринного і рослинного світу, занесеного до Червоної книги Укра-

їни, складається картосхема поширення, а також виготовляються його фотографії (малюнки).

Фактично ведення Червоної книги повністю виконує зазначені вище функції державних кадастрів. Однак, державні кадастри ведуться в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. Ведення ж Червоної книги передбачено спеціальним Законом України, тому її відмінність від державних кадастрів полягає тільки у назві та порядку ведення, що не позбавляє ознак останніх.

Враховуючи вище наведене припустимо констатувати, що Червона книга України є повноцінним державним обліком природних об'єктів. Критерієм обліку є поширеність виду тваринного чи рослинного світу на території держави.

Література: 1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546. 3. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.91. № 1264-XII зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.06 / За заг. ред. О.М. Шуміла. – Х.: Фактор, 2006. – 592 с. 4. Реймерс Н.Ф. Природопользование: словарь-справочник. М.: Мысль, 1990. – С.221. 5. Про Червону книгу України: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 30. – Ст. 201.

Уралова Ю.П., здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін та трудового права. Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди

ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Проблемам законодавчого регулювання державної служби в Україні останнім часом приділяється значна увага. Сьогодні в суверенній, незалежній, демократичній, правовій та соціальній Україні важливу роль поряд із трудовими відносинами відіграють і відносини з соціального забезпечення. Однією з складових соціального забезпечення, яке надається з пенсійного фонду України та інших суспільних фондів відповідно до встановлених державою правил літнім і непрацездатним громадянам, а також тим, які втратили годувальника з огляду на визнану суспільством об'єктивно існуючу необхідність надавати таким громадянам утримання за рахунок коштів, асигнованих на ці цілі державою. І, незважаючи на те, що загалом поняття пенсії за вислугу років відноситься до питань найбільш досліджених, особливої актуальності набуває питання пенсійного забезпечення державних службовців.

До державних службовців належать особи, які займають посади в державних органах та їх апаратах і виконують завдання і функції держави та отримують заробітну плату за рахунок державних коштів. Ці особи несуть підвищену відповідальність за виконання покладених на них повноважень та мають спеціальні обмеження щодо здійснення ними інших видів діяльності [1,106 -108].

Законодавець визначив такі три основні критерії ідентифікації державної служби: по-перше, державна служба – це професійна діяльність осіб,

які займають відповідні посади щодо практичного виконання завдань і функцій держави; по-друге, посади в державних органах та їх апараті; по-третє, особи, які займають ці посади, повинні одержувати заробітну плату з державних коштів [2, с.11]. Ці особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження. Право на державну службу мають громадяни України незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної приналежності, статі, політичних поглядів, релігійних переконань, місця проживання, які одержали відповідну освіту і професійну підготовку та пройшли у встановленому порядку конкурсний відбір, або за іншою процедурою, передбаченою Кабінетом Міністрів України.

За Законом України «Про державну службу» суб'єктами права на пенсію є громадяни України, які відносяться до категорії державних службовців. Державні службовці – це працівники, які займають посади в державних органах і їх апараті всіх гілок влади по практичному виконанню завдань і функцій держави і одержують зарплату за рахунок Державного бюджету.

До них прирівнюються (за пенсійним забезпеченням) народні депутати України, судді, посадові особи митних органів, журналісти, державні нотаріуси, наукові працівники, співробітники дипломатичної служби і органів місцевого самоврядування, інші працівники державних установ [3, с.196].

Пенсія державному службовцю виплачується у повному розмірі незалежно від його заробітку (прибутку), одержуваного після виходу на пенсію. За кожний повний рік роботи понад 10 років на державній службі пенсія збільшується на один відсоток заробітку, але не більше 90 відсотків заробітної плати, без обмеження граничного розміру пенсії.

Державний службовець, звільнений з державної служби у зв'язку з засудженням за умисний злочин, вчинений з використанням свого посадового становища, або вчиненням корупційного діяння, позбавляється права на одержання пенсії, передбаченої статтею 37 Закону України «Про державну службу». В таких випадках пенсія державному службовцю призначається на загальних підставах.

Отже, зважаючи на те, що державні службовці мають право на пенсію за вислугу років за спеціальним законом, у статті 52 Закону України «Про пенсійне забезпечення», де передбачено вичерпний перелік працівників, які мають право на пенсію за вислугу років, необхідно зазначити також категорії працівників, які мають право на пенсію за вислугу років за спеціальними законами.

Україною розпочато практичну реалізацію пенсійної реформи, що створює кожному громадянину більше можливостей щодо самостійного вибору і прийняття рішення відносно того, яку пенсію він отримуватиме у майбутньому.

Останнім часом в Україні ведеться багато розмов навколо проведення адміністративної реформи, метою якої, як відомо, є створення ефективної системи управління. Сучасному державному службовцю має бути притаманна широка гама ділових якостей: висока ерудиція і професійна компетентність, схильність до лідерства в колективі, діловитість і здатність ефективно діяти в умовах економічного розвитку, практичний ро-

зум та здоровий глузд, комунікабельність, заповзятливість, ініціативність та енергійність, вимогливість та висока працездатність, тактовність і висока толерантність.

Позитивним моментом можна вважати те, що за чинним на сьогодні законодавством для осіб, які працюють на посадах, що належать до посад державного службовця, попередній стаж наукової роботи, набутий у державних установах, організаціях, закладах, зараховується до стажу державної служби незалежно від наявності перерв у роботі, а для осіб, які працювали (працюють) на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників, попередній стаж державної служби зараховується до стажу наукової роботи незалежно від наявності перерв у роботі.

Змінено механізм визначення розмірів заробітку для обчислення пенсій державним службовцям. Посадовий оклад, надбавка за ранг або вислугу років при призначенні пенсій згідно з Законом України «Про державну службу» враховуються в розмірах, що виплачуються на день звільнення з роботи, що дає право на таку пенсію. Враховуються також надбавки за знання та використання в роботі іноземної мови, за почесні звання, доплата за науковий ступінь у розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України. Премія та інші надбавки враховуються в середніх розмірах стосовно визначених законодавством виплат у відповідному державному органі, з якого особа вийшла на пенсію [1, с.106-108].

Необхідність реформування державної служби та законодавства, що її регулює зумовлена, зокрема, недостатньою здатністю державної служби забезпечувати ефективне виконання визначених Конституцією зобов'язань влади перед суспільством. Ці негативні фактори спричиняють низку проблем. Очевидно вирішення цих проблем залежить від суспільного авторитету і соціального статусу державних службовців. Стабільність державної служби досягається у разі виникнення до неї, як до особливого виду трудової діяльності, інтересу громадян, високу оцінку суспільством її соціальної діяльності, інтересу громадян, високу оцінку суспільством її соціальної корисності та престижності.

В умовах нинішнього зниження довіри населення до державної служби питання підвищення статусу державних службовців і гарантій їх соціального захисту не завжди сприймається позитивно.

Отже, на сьогоднішній день Законодавство України далеке від ідеалу, солідарна система не підвищує рівень солідарного захисту державних службовців належним чином. Тому це повинна бути професійна система, яка базується на пенсійних внесках роботодавця на користь пільгових категорій осіб.

Література: 1. Харченко І. Питання пенсійного забезпечення державних службовців. *Право України* – 2005 - №3 – с.106 – 108 2. *Державна служба в Україні: нормативно-правове регулювання: Навчальний посібник* / Упоряд. О.І.Сушинський. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2003. – 292 с. 3. Сирота І.М. *Право соціального обеспечення в Україні: Учебник*. – Изд. пятое, перераб. и дополн. с учетом изменений действующего законодательства. – Х.: Одиссей, 2005. – 432 с. 4. Закон України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. - №52. – Ст.490.

ПРАЦІВНИКИ ІЗ СІМЕЙНИМИ ОБОВ'ЯЗКАМИ - ОСОБИ, ЯКІ ВИМАГАЮТЬ ОСОБЛИВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Особи, які вимагають особливого регулювання праці та правового захисту, займають особливе місце в суспільних відносинах, у виробництві матеріальних і духовних благ. Саме тому нині актуальним є питання особливого регулювання праці таких категорій осіб, в тому числі і працівників із сімейними обов'язками.

Правове регулювання суспільних відносин передбачає застосування однакового масштабу до різних категорій. Тому і трудове право, встановлюючи у своїх нормах єдині для всіх працівників правила регулювання трудових відносин, забезпечує всім громадянам справедливий, рівний можливості працювати та заробляти на життя своєю працею.

Праця – це цілеспрямована діяльність людини, що потребує фізичної або розумової енергії та зорієнтована на створення матеріальних і духовних цінностей. Вона була і залишається важливим фактором формування і розвитку людини [1, с. 57].

Ст. 2 КЗпП України проголошує принцип рівності трудових прав. Це загальна норма, яка поряд з іншими нормами трудового права встановлює високий рівень умов праці, якого повинні дотримуватись усі роботодавці, він поширюється на трудові відносини працівників підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, а також на тих осіб, які працюють за трудовим договором у фізичних осіб.

Водночас трудове право не може не враховувати об'єктивних обставин, зумовлених різними чинниками, які потребують особливого підходу до регулювання праці та захисту. Такі обставини можуть бути зумовлені характеристиками різних категорій працівників: вік, стать, стан здоров'я, сімейні обов'язки тощо.

Соціальні норми трудового права, прийняті з метою забезпечення диференційованого підходу до регулювання трудових відносин певних категорій працівників, зовсім не передбачають створення якихось пільгових умов праці для них або надання їм додаткових привілеїв. Вони спрямовуються передусім на досягнення балансу гарантій трудових прав окремих категорій працівників відповідно до умов їх праці [2, с. 55].

Відповідно до ч. 3 ст. 15 проекту Трудового кодексу України [3] цим Кодексом, законами, іншими нормативно-правовими актами, угодами, колективними та трудовими договорами, зокрема, можуть встановлюватися пільги для жінок, неповнолітніх працівників, осіб з обмеженими фізичними можливостями (інвалідів), працівників із сімейними обов'язками, що мають право на відповідні пільги, до яких належать мати, що виховує дитину, в тому числі усиновлену, батько чи інший член сім'ї, якщо матері немає, або у разі її тривалого перебування у лікувальному закладі, або якщо мати не скористалась правом на відповідні пільги, а також опікуни.

Особливий правовий захист працівників із сімейними обов'язками включає економічну і соціальну допомогу, сприяння і турботу, а також правову охорону даної категорії громадян. На підтримку працівників із сімейними обов'язками проводиться широке коло правових, економічних і соціальних заходів. Слід зазначити, що особливий правовий захист сім'ї в цілому передбачає і особливий правовий захист членів сім'ї зокрема.

Метою особливого правового захисту працівників із сімейними обов'язками є забезпечення сприятливих умов для їх всебічного розвитку, найповнішої реалізації ними своїх функцій і поліпшення життєвого рівня, а також підвищення ролі сім'ї як основи суспільства.

Завданнями особливого правового захисту працівників із сімейними обов'язками є: 1) сприяння життєдіяльності працівників із сімейними обов'язкам в сім'ї та її стабільному розвитку; 2) поліпшення охорони здоров'я працівників із сімейними обов'язкам та членів їх сім'ї; 3) всебічна соціально-економічна підтримка працівників із сімейними обов'язкам, особливо з молодих сімей; 4) сприяння працівникам із сімейними обов'язками у вихованні дітей та їх всебічному розвитку; 5) розвиток системи соціально-консультативної допомоги працівникам із сімейними обов'язками.

Для сприяння життєдіяльності працівників із сімейними обов'язками у сім'ї стабільному розвитку останньої слід розв'язати проблеми зайнятості працездатного населення, скоротити рівень безробіття, в тому числі прихованого, посилити соціальний захист працівників із сімейними обов'язками у сфері зайнятості і на ринку праці, сприяти забезпеченню життєвого рівня членів сім'ї на рівні не нижче, ніж прожитковий мінімум.

Для виконання завдань щодо поліпшення охорони здоров'я працівників із сімейними обов'язками та членів їх сім'ї необхідне впровадження сімейної медицини, створення максимально сприятливих умов для оздоровлення всіх членів сім'ї. Важливим є забезпечення збереження довкілля як гарантії здорового розвитку членів сім'ї.

Для всебічної соціально-економічної підтримки працівників із сімейними обов'язками з молодих сімей необхідне формування у їх свідомості розуміння важливості ролі сім'ї у житті суспільства, виховання нового покоління, забезпечення наступності поколінь тощо. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [4] під молодією сім'єю розуміють подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років, або неповну сім'ю, в якій (мати) батько віком до 35 років. Важливо також налагодження ефективної системи підготовки молоді до сімейного життя, пропагування авторитету шлюбу, заохочення молодих сімей мати дітей, запровадження загальнообов'язкового консультування молодих пар, які готуються до укладення шлюбу, і ознайомлення подружжя з основами планування сім'ї.

Сприяння працівникам із сімейними обов'язками у вихованні дітей та їх всебічному розвитку повинно відбуватись шляхом забезпечення охорони прав і свобод дитини, створення та підтримки дитячих будинків сімейного типу, сприяння розвитку різних форм благодійницької та спонсорської діяльності тощо.

Розвиток системи соціально-консультаційної допомоги працівникам із сімейними обов'язками слід проводити шляхом розширення мережі регіональних центрів сім'ї, створення системи закладів соціального обслуговування сім'ї з метою надання послуг по догляду за дітьми, особами похилого віку членами сім'ї вдома, створення інформаційно-консультативних центрів для надання правової допомоги.

Економічне становище сім'ї залежить не тільки від розміру доходів, а й від її соціально-демографічного складу – кількості дітей, працюючих та утриманців, віку членів сім'ї, їх освітнього та професійного рівня тощо. Найбільш уразливими є сім'ї, які виховують дітей, особливо багатодітні, та сім'ї, в яких немає годувальника, а також ті, в яких працездатні члени сім'ї не мають регулярного доходу [5, с. 34].

Таким чином, особливий правовий захист трудових прав працівників із сімейними обов'язками повинен бути спрямований на забезпечення сприятливих умов для найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій, підвищення її життєвого рівня.

Література: 1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», Том 5. – 2003. – 787 с.: іл. 2. Трудове право України. Навч. посібник для студ. юрид. спеціальностей вищ. навч. закладів / Пилипенко П.Д., Бурак В.Я., Козак З.Я. та ін.; За ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 536 с. 3. Проект Трудового кодексу України. //Праця і зарплата. – 2003. - № 42 (спецвипуск). – листопад. 4. Про внесення змін до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»: Закон України від 23.03.2000 р. № 1613-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 27. – Ст. 211. 5. Ветухова І.А. Особливості правового регулювання праці жінок, які поєднують роботу з материнством, та його подальше вдосконалення. Дис... канд. юрид. наук. /Нац. юрид. академія ім. Я.Мудрого. - Харків, 2000. – 191 с.

Богашов О.А., здобувач кафедри конституційного та міжнародного права ХНУВС

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАХИСТУ ВИБОРЧИХ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ З ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Забезпечення прав та свобод людини і громадянина є безперечно одним з найважливіших питань сьогодення в Україні. Особливо це стосується проблем їх захисту в процесі правоохоронної діяльності органами внутрішніх справ.

Розвиток демократичних інститутів в нашій країні призвів до підвищення уваги з боку громадськості та органів публічної влади до виборчого процесу. Особливу увагу приділяють нині забезпеченню виборчих прав та свобод громадян.

Однією з функцій виборчих комісій, як органів, що здійснюють організацію та проведення виборчого процесу, є правоохоронна. В силу особливостей даних органів влади реалізація цієї функції власними силами неможлива. У зв'язку з цим, існує потреба здійснення тісної співпраці з правоохоронними структурами, які мають право та реальні функціональні можливості здійснення такої діяльності. Насамперед, такою системою правоохоронних органів є Міністерство внутрішніх справ України.

Підрозділи даного міністерства мають реальну змогу здійснити більшість дій для захисту активних виборчих прав громадян у день проведення голосування. У зв'язку з цим, законодавець визначив органи внутрішніх справ, як систему, що має відігравати провідну роль у забезпеченні прав громадян під час виборчого процесу, а особливо на стадії голосування. Так, співробітники міліції, що за статусом є представниками правоохоронних органів, не будучи суб'єктом організації та проведення виборчого процесу, наділені повноваженнями приймати участь у деяких процедурних моментах. Зроблено це з метою забезпечення належних умов проведення виборчих процедур.

Аналіз чинного виборчого законодавства дає підстави стверджувати, що органи міліції здійснюють правоохоронну діяльність під час виборчого процесу у двох основних напрямках. Першим з цих напрямків є забезпечення громадського порядку в приміщенні виборчої комісії та забезпечення безпеки учасників виборчого процесу. Другим – попередження, припинення, розкриття та профілактика правопорушень, що можуть мати місце при проведенні голосування. З приводу цього слід зазначити, що ця проблематика не будучи новою для вітчизняної науки не розроблена на належному рівні.

Здійснення правоохоронної функції виборчими комісіями та органами внутрішніх справ є одним з проявів взаємодії цих органів. Така, спільна робота має супроводжуватися концептуально-узгодженими діями з боку обох сторін. Нинішнє правове положення працівників органів внутрішніх справ, що здійснюють охорону громадського порядку в рамках виборчого процесу є неоднозначним та у деяких питаннях не визначеним [1]. А це в свою чергу впливає не лише на продуктивність співпраці з

виборчими органами, але і на саму якість виконуваних ними обов'язків.

Одним з негативних явищ, що знижує якість забезпечення виборчих прав та свобод громадян є низький рівень знань працівників ОВС у сфері виборчого законодавства. Підвищення рівня поінформованості працівників міліції у питаннях національного виборчого законодавства, що закріплює виборчі права громадян, слід здійснювати разом з поясненням існуючих міжнародних стандартів. Центральній виборчій комісії та Міністерству внутрішніх справ України було б доцільно взаємоузгоджено та централізовано розроблювати та розповсюджувати у всіх підрозділах ОВС спеціальні пам'ятки працівникам ОВС щодо застосування виборчого законодавства, які враховували б практику виборчих кампаній останніх років, орієнтували їх на те, у яких формах необхідно здійснювати співпрацю з виборчими комісіями.

Вся ця діяльність співробітників міліції є досить складним процесом, що і вимагає від них високого рівня правової культури, професійної етики та ґрунтовних знань у сфері забезпечення та захисту прав людини. Крім цього, їх діяльність ускладнюється необхідністю дотримуватися абсолютної аполітичності, що передбачено Законом України «Про міліцію» від 20 грудня 1991 року № 565-ХІІ [2].

З цього приводу вдало зауважують В.Н. Бровченко та А.А. Еригін, що важливим для ефективності правоохоронної діяльності, під час виборчого процесу, є запобігання втягуванню співробітників міліції у політичну боротьбу. Оскільки, як наслідок, діяльність цих співробітників буде не об'єктивною та направленою не на захист прав та свобод громадян, а на змагання з «політичними конкурентами» [3, с. 30].

Іншим видом взаємодії ОВС з виборчими органами України у питаннях забезпечення та захисту прав громадян є здійснення роз'яснювальної роботи серед населення, що стосується основних положень виборчого процесу. Тому, можна припустити, що підвищення рівня правосвідомості та обізнаності громадян у власних правах може призвести до зниження кількості правопорушень.

Приклади подібної взаємодії приводить Макушев П.В., який зазначає практичні основи цієї співпраці у Дніпропетровській області під час виборів Президента України 2004 року. Корисним у цьому сенсі є практика застосування як знань так і досвіду вчених закладів освіти системи МВС для підвищення рівня поінформованості у цій сфері співробітників практичних підрозділів [4, с. 379-383].

На основі всього викладеного вище можна стверджувати, що сфера взаємодії виборчих комісій з органами внутрішніх справ у питаннях забезпечення та захисту прав та свобод громадян, у рамках виборчого процесу, є настільки широкою, настільки і проблемною.

Підвищення ефективності діяльності ОВС та системи виборчих комісій органів має стати невід'ємною частиною системи заходів, направлених на підвищення рівня законності та дотримання виборчої дисципліни в Україні. А тому, сфері взаємодії між даними органами слід приділяти більшої уваги як при проведенні виборчого процесу так і в ході здійснення юридичних досліджень.

Література: 1. Ярмиш О.Н., Серьогін В.О. Актуальні проблеми правового регулювання участі органів внутрішніх справ у забезпеченні виборчого процесу в Україні // Вибори Президента України - 2004: проблеми теорії та практики. Збірник матеріалів

міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 9-10 червня 2005 року. - К.: Атіка, 2005.- 640 с. 2. Законом України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 4. – ст. 20; 2005. – № 17, № 18-19. – ст. 267 3. Бровченко В.Н., Еригин А.А. Органи внутренних дел и избирательные комиссии – формы взаимодействия // Журнал о выборах. – 2006. – С. 30-34. 4. Макушев П.В. Проблеми вдосконалення виборчого законодавства та забезпечення громадського порядку органами внутрішніх справ під час проведення виборів Президента України 2004 року / Вибори Президента України - 2004: проблеми теорії та практики. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 9-10 червня 2005 року.- К.: Атіка, 2005.- С. 379 – 383.

*Варуниц Л.Д., викладач кафедри конституційного
та міжнародного права ХНУВС*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ (З ДОСВІДУ КАНАДИ)

Реформування органів внутрішніх справ України, приведення їх до міжнародно-правових стандартів зумовлює необхідність врахування зарубіжного досвіду. В даному аспекті заслуговує на увагу досвід організації та діяльності Королівської канадської кінної поліції (федеральної поліції Канади), зокрема організації управління поліцейськими підрозділами.

У Канаді управління й організація поліцейських підрозділів заснована на принципі федералізму з великою кількістю різноманітних служб і включає кілька рівнів: федеральний, провінційний, муніципальний.

Згідно Акту про поліцію Королівську канадську кінну поліцію (далі – КККП) очолює комісар, який має декількох заступників. Зокрема, заступники з кримінальних операцій підпорядковані оперативні підрозділи (управління кримінальних розслідувань, лабораторії криміналістичних досліджень та ідентифікації, інформаційний центр, відділ оперативного зв'язку). Заступникові з адміністративних питань підпорядковуються: управління кадрів, фінансів, картотеки, архів, служба матеріально-технічного забезпечення. Комісару федеральної поліції безпосередньо підпорядковано внутрішню службу безпеки, відділ управління та аналізу, відділ планування, бюро зв'язку. Система структурних підрозділів та їх функціональне призначення цілком узгоджені з основними цілями та напрямками діяльності федеральної поліції Канади, а організація управління ними випробувана часом і на практиці довела свою ефективність.

Керують діяльністю КККП на місцях 13 штабів, які розташовані в столицях провінцій. Вони мають 41 підрозділ, який складається з 700 відділів. Кожний оперативний штаб має оперативні й адміністративні служби.

КККП є унікальним поліцейським формуванням, оскільки поєднує функції на державному і провінційному рівні. Не кожна провінція Канади має власну поліцію. В деяких провінціях існує так звана контрактна (договірна) система. Контракт укладається між урядом Канади і провінцією. В такому випадку охорона правопорядку в провінції здійснюється на федеральному рівні і фінансується з національного бюджету. Провінційна поліція має повноваження дещо подібні до федеральної, але більш деталізовані й пристосовані до умов і особливостей провінцій. Муніципальна поліція Канади складається із поліцейських формувань міст і селищ. Деякі муніципалітети передають функції муніципальної поліції

провінційним поліцейським формуванням. У 8 провінціях ці функції після передачі повноважень виконує КККП, яка виконує паралельно і роль провінційної поліції. 197 муніципалітетів федеральна поліція обслуговує на таких же контрактних умовах, що й провінції.

Відповідно до Акту про поліцію управління і контроль за діяльністю поліції покладено на комісара КККП у відповідності з вказівками Генерального прокурора Канади. Управління діяльністю поліції за контрактом частково оговорена в рамках поліцейських договорів (контрактів).

Кожне поліцейське формування перебуває під контролем цивільної влади. Найвищим обраним представником юридичного керівництва провінції, крім Онтаріо, Квебека та Нью-Брансвіка, є генеральний прокурор. Окрім того, існують місцеві представницькі органи (поліцейські ради або ради поліцейських комісарів). Рада набирає і звільняє особовий склад, контролює дисципліну і формує бюджет поліції. Така система захищає поліцію від впливу місцевих політиків і забезпечує звітність про службову діяльність перед суспільством.

Потрібно відмітити, що управлінська діяльність здійснюється як усередині служб і підрозділів поліції, так і в зовнішній сфері їхньої діяльності, у взаєминах із громадянами, органами, підприємствами, установами, організаціями і посадовими особами. Питанням щодо удосконалення управлінської діяльності присвячено багато статей у спеціальних журналах по підготовці кадрів і підвищенню кваліфікації, робочих зустрічей і семінарів під спонсорством урядових організацій, фахівців навчальних закладів Канади. Існують курси підвищення кваліфікації, як для вищого управлінського складу, так і працівників певних служб. Особовий склад поліції готують в академії в м. Реджині та Канадському поліцейському коледжі в м. Оттаві. Одним з напрямків підготовки фахівців є підготовка керівного складу.

З 1974 р. діє спеціальна програма, що існує за рахунок фондів КККП і за участю співробітників поліції щодо нових підходів до діяльності поліції. Підрозділи поліції, що працюють відповідно до даної програми, 2 рази на рік зустрічаються з Генеральним прокурором Канади, офіцерами командної ланки, поліцейськими консультантами, з комісаром поліції, а також знаходяться в постійному контакті з особами, які здійснюють управління на всіх рівнях, що відіграє важливу роль в управлінні поліцією як на рівні підрозділу, так і на загальнонаціональному рівні. Підрозділи поліції, які працюють відповідно до цієї програми, приймають участь в роботі різних комітетів, зокрема тих, що займаються питаннями управління та співпрацюють з представниками різних рівнів управління.

При Канадському поліцейському коледжі створено Канадський центр зв'язків між поліцією і представниками різних національностей. Центр досліджує поліцейську діяльність, зокрема, питання управління, вносить пропозиції щодо навчальних програм коледжу, впроваджує основні положення специфіки роботи з представниками різних національностей в практичну діяльність поліції за допомогою спеціальних тестів і звітів.

Дослідженням поліцейської діяльності займається також Канадський поліцейський центр науково-дослідних робіт. Його діяльність направлена на вдосконалення поліцейського управління та діяльності поліції взагалі.

З цією метою він співпрацює з КККП, Канадською Асоціацією шефів поліції, Національним Консультативним комітетом Канади по науково-дослідній роботі.

Оскільки середовище, у якому функціонує поліція (міліція), не лишається незмінним, то при здійсненні зміни системи управління, необхідно враховувати передовий досвід діяльності інших країн, власний досвід, положення як національного законодавства так і міжнародних стандартів, враховувати пропозиції та зауваження громадян. На наш погляд, при реформуванні органів внутрішніх справ доцільно врахувати викладену вище структурно-функціональну організацію федеральної поліції Канади, організацію цивільного контролю за її діяльністю, порядок її взаємодії з населенням та територіальними одиницями проміжного й базового рівнів.

Марчук М.І., канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного та міжнародного права ХНУВС

ПРОБЛЕМИ ЄВРООРІЄНТОВАНОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Вступ південноєвропейських країн до Шенгенської зони є закономірним явищем подальшого розвитку відносин між новими та старими країнами Євросоюзу. Проте детальний аналіз цього явища наводить на сумні роздуми щодо його наслідків для України, тим більше, що цілі та реальні дії ЄС не співпадають з ілюзіями швидкої євроінтеграції нашої країни.

Перш ніж розглядати позитивні та негативні наслідки чергового етапу євроінтеграції, чи, на даний момент, краще сказати євроізоляції для України, слід вказати на основні цілі ЄС у галузі міграції. До них відносять, зокрема:

- встановлення чітко визначених кордонів Шенгенської зони;
- поступову ліквідацію перевірок на кордонах з метою сприяння вільному переміщенню осіб та товарів всередині ЄС та посилення зовнішніх, зокрема східних, кордонів;
- обмеження кількості як легальної так і нелегальної трудової міграції (у тому ж числі українців та нелегалів з інших країн);
- встановлення режиму найбільшого сприяння для переміщення саме громадян ЄС, а не всіх фізичних осіб;
- протидію поширенню тероризму та міжнародній злочинності;
- надання непрямих преференцій окремим категоріям зарубіжних громадян;
- обмеження наявності та дієвості на території ЄС іноземного (не європейського) капіталу [1, с.12];
- лімітація доступу до споживчого ринку ззовні та збалансування його в регіонах ЄС.

Оскільки найближчим часом ЄС не буде розширюватися, то для України це означає практично повну глухість західних кордонів. Слід також зазначити, що «відкриття кордонів суперечить самій концепції Єврозони як єдиного економіко-правового простору» [2, с.9]. Це означає, що у створеному наднаціональному просторі гарантується і подекуди навіть нав'язується своя ділова активність та створюється власна еконо-

міка, котра, зважаючи на плановий характер, досить часто відрізняється від ринкової.

При створенні Єврозони важливою є також чітка регламентація доступу до матеріальних благ та споживчого ринку ззовні та ліквідація дисбалансу у регіонах. Саме тому відкриття кордонів для Євросоюзу з української сторони є явищем не тільки небажаним, але й економічно невигідним для ЄС, оскільки це привело б до різкого збільшення притоку мігрантів та некерованості європейського споживчого рівня.

А які ж мінуси цієї ситуації для Української сторони? Коротко вони зводяться до наступного:

- Європа майже повністю закрита для українського капіталу, тоді як європейський капітал заповнює все більше ніш на Україні. Поступово це приведе до диктату капіталу, оскільки при відсутності економічної рівності нічого й говорити про однакові права.

- недоступність євротуризму для пересічних громадян: ускладнення процедури отримання візи та наявність дискримінаційних елементів у міграційній політиці, зокрема, наприклад, щодо молодих незаміжніх дівчат. Тоді як Україна ніколи не піде на дискримінацію європейців і не перегляне безвізовий режим для країн ЄС.

- трудова міграція українців до Європи набуде тіньових форм [3, с.14], оскільки європейські підприємці уже давно роблять ставку на те, що незаконним мігрантам можна платити набагато менше, або навіть взагалі не платити, видавши їх поліції.

- питання реадмісії (повернення нелегалів з однієї країни в іншу по ланцюжку) при законодавчій неврегульованості цієї проблеми у Росії приведе до значних затрат та напруженості демографічної ситуації в Україні. Як вихід можливо закрити кордони з Росією, проте цей крок лише погіршить становище нашої держави на міжнародній арені і приведе до все більшої її ізоляваності.

Так що ж потрібно зробити, щоб зменшити негативні наслідки євроінтеграції та євроміграції для України?

По-перше, слід продовжувати переговори щодо пом'якшення візового режиму для громадян України, з огляду на нашу добру волю до співпраці та у рамках європейських угод про сусідство [4, с.186].

По-друге, необхідно виробити і представити на розгляд Євросоюзу конкретні пропозиції, механізми та терміни взаємодії між Україною та ЄС в галузі міграції.

По-третє, слід уніфікувати процедури перетину кордону нашими громадянами та громадянами ЄС (введення єдиних реєстраційних даних для громадян ЄС що перетинають український кордон, аналогічних західним вимогам) [5].

По-четверте, враховуючи, що питання євроміграції та євроінтеграції тісно пов'язані з економічними чинниками, слід за підтримки держави, проводити різного роду презентації наукових, ділових, технічних досягнень України з метою зацікавлення західних ділових кіл у співпраці, робити акцент на підприємництво зі спільним європейсько-українським капіталом. Цю точку зору підтримує й Президент України В.А. Ющенко, котрий на міжнародному форумі «Європа-Україна» в Києві 28 лютого 2008 р. назвав реалізацію

окремих спільних економічних проєктів «найбільш швидким та продуктивним шляхом інтеграції України до ЄС» [6].

По-п'яте, здійснювати заходи підготовки партнерів до більшої частки у внутрішньому ринку і посилити співпрацю у сфері правосуддя та внутрішніх справ на міждержавному й міжрегіональному рівнях.

По-шосте, послідовно гармонізувати законодавство України з вимогами СОТ, що поступово сприятиме «грі за єдиними правилами»...

Це далеко не повний перелік заходів, котрі потрібно реалізувати нашій державі, проте ясно, що для того щоб відносини між Україною та ЄС вийшли на той якісний рівень до якого ми зараз прагнемо, мають змінитися самі умови нашого співробітництва. Європейський Союз лише тоді буде зацікавлений у відносинах з Україною, коли користь від співпраці з нашою державою переважатиме негативні моменти пов'язані із нашою інтеграцією до ЄС.

Література: 1. Жаронкин В. Заложники Шенгена // Профиль. – 2008. – № 5/11. 2. Уралов С. Перончик тронется, вагон останется // Профиль. – 2008. – № 5/11. 3. Тюрдьо Ю. Мы ничего не можем требовать от Европы // Профиль. – 2008. – № 5/11. 4. Буряк П.Ю., Гупало О.Г. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навчальний посібник. – К.: Хай-Тек Прес, 2007. 5. <http://mcblog.ru> 6. <http://ukrinform.com>

Махник Є.М., слухач магістратури ХНУВС

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕРПОЛУ В УКРАЇНІ

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) посідає особливе місце у міжнародному співробітництві держав у сфері боротьби зі злочинністю. Інтерпол на даний час об'єднує 186 країн, залишається другою за кількістю учасників організацією після ООН та має найпотужніші ресурси у сфері боротьби зі злочинністю.

Основні завдання організації згідно зі ст.2 Статуту Інтерполу полягають у забезпеченні найбільш широкої взаємодії правоохоронних органів країн-членів відповідно до норм національного законодавства та у дусі Всесвітньої Декларації прав людини, а також у створенні та розвитку установ, які можуть успішно сприяти попередженню злочинності та боротьбі з нею.

Відповідно до визначених цілей утворена та ефективно використовується система органів, а саме: Генеральна Асамблея, Виконавчий комітет, Генеральний секретаріат, Національне центральне бюро та Радники. Генеральний секретаріат є постійно діючим робочим органом Інтерполу, який здійснює ефективне керівництво діяльністю організації та розташований в м.Ліон (Франція). Генеральний секретаріат виступає в якості міжнародного центру у боротьбі зі злочинністю, підтримує контакти із національними та міжнародними органами, діє як спеціалізований інформаційний центр.

Пересічні громадяни, а досить часто і працівники правоохоронних органів, не можуть сказати, в чому саме полягає робота співробітників Інтерполу. Під впливом засобів масової інформації складається хибний

стереотип героя-спецагента, який може відшукати та затримати злочинця у будь-якій точці планети.

Насправді співробітники Інтерполу пошукових, розшукових та розвідувальних заходів не здійснюють, їх функції мають канцелярський характер. Усі співробітники Генерального секретаріату крім керівних осіб, поділяються на дві категорії. Представники офіцерського корпусу здійснюють оперативно-аналітичні функції, пов'язані з опрацюванням інформації про злочини і злочинців, виконують прохання поліцейських відомств різних країн про надання даних з архівів Інтерполу. Офіцерський корпус комплектується зі співробітників національних поліцейських відомств держав-членів Інтерполу, що мають не менш як 10-літній стаж практичної оперативної роботи, володіють французькою або англійською мовою. Друга категорія співробітників Секретаріату складається з технічного й обслуговуючого персоналу, який виконує свої функції за контрактом, а інші направляються на роботу в штаб-квартиру Інтерполу поліцейськими відомствами держав-членів.

Відповідно до ст. 32 Статуту Інтерполу, безпосереднє виконання поставлених цілей Організації базується на постійній, активній співпраці країн-членів, які в рамках національного законодавства беруть участь в її роботі. Для забезпечення співробітництва кожна країна визначає орган, який виступатиме як Національне центральне бюро, а також буде здійснювати взаємодію з різними установами своєї країни, з тими органами інших країн, які виступають в якості Національних центральних бюро та з Генеральним секретаріатом.

У зв'язку із вступом України до Міжнародної організації кримінальної поліції, у системі Міністерства внутрішніх справ було утворене Національне центральне бюро (НЦБ) Інтерполу в Україні. Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 25.03.1993р. № 220 «Про Національне центральне бюро Інтерполу» та затвердив «Положення про Національне центральне бюро Інтерполу». Згідно вказаної постанови, взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав, щодо вирішення питань боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне центральне бюро Інтерполу.

Цілями НЦБ Інтерполу в Україні є координація діяльності правоохоронних органів України у боротьбі зі злочинністю, яка має транснаціональний або такий, що виходить за кордони нашої держави, характер, і забезпечення при цьому взаємодії з Генеральним секретаріатом і відповідними органами країн-членів Інтерполу.

У 1995р. наказом МВС України були створені регіональні групи Національного центрального бюро Інтерполу в усіх областях України, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі для налагодження співпраці із місцевими правоохоронними органами.

Упродовж 2007 року обмін інформацією та інші форми взаємодії каналами Інтерполу здійснювалися з правоохоронними органами 150 країн світу. Загальна кількість опрацьованих міжнародних запитів, повідомлень, слідчих доручень та інших інформаційних документів становила 45 646, з них за напрямками: розшук осіб за вчинення тяжких злочинів

(вбивства, розбої, зґвалтування тощо) – 10 785, злочини економічної спрямованості – 8007, розшук та контрабанда автотранспорту – 7539, підроблення документів – 1832, незаконний обіг наркотичних та психотропних речовин – 1385, майнові злочини – 1342, нелегальна міграція – 1319, розшук безвісно відсутніх осіб – 987, торгівля людьми – 671, тероризм – 283, розшук культурних цінностей – 266, незаконний обіг зброї та вибухівки – 241, розповсюдження дитячої порнографії – 240.

Найбільш активна взаємодія відбувалася з правоохоронними органами Німеччини, Чехії, Росії, Франції, Польщі, США, Угорщини, Італії, Австрії, Туреччини, Португалії, Молдови, Великобританії, Словаччини, Іспанії, Литви, Белгії.

З наведених вище даних можна зробити висновок, що український підрозділ Інтерполу (Укрбюро) ефективно та продуктивно виконує покладені на нього обов'язки, але існують певні прогалини в організації діяльності підрозділу, на які необхідно звернути увагу.

Науковці виділяють проблемним забезпечення Укрбюро спеціально-підготовленими, досвідченими фахівцями. Вітчизняний вчений-міжнародник Смелік В.Б. у своїй дисертації на тему: «Міжнародно-правові засади інституційної системи Інтерполу», вказує, що «персонал НЦБ Інтерполу повинен відповідати достатньо високим вимогам – з одного боку володіти певним досвідом практичної роботи, з іншого – володіти іноземними мовами, знанням міжнародної практики та документів, що стосуються міжнародного механізму протидії злочинності». Підготовка таких фахівців повинна здійснюватись за рахунок вищих навчальних закладів системи МВС України.

Ми вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що у Харківському національному університеті внутрішніх справ вже давно створені спеціалізовані групи з поглибленим вивченням іноземних мов. Більш того у 2001р. був утворений факультет, на базі якого курсанти поглиблено вивчають міжнародне публічне право та іноземні мови (англійську, французьку та німецьку). Силами керівництва факультету було організоване проходження стажування курсантів у підрозділах Національного центрального бюро Інтерполу в Україні. Основною метою створення факультету була підготовка висококваліфікованих кадрів для подальшого проходження служби в системі Інтерполу та у миротворчих місіях ООН.

На сьогоднішній день більше ніж 160 фахівців у сфері Міжнародного публічного права, які володіють кількома іноземними мовами закінчили спеціальний факультет Харківського національного університету внутрішніх справ. Більшість з них працюють у підрозділах кримінального розшуку та у слідстві, але тільки одиниці працюють за спеціальністю.

Отже, в Україні існує достатньо великий резерв кадрів, як для укомплектування підрозділів Національного центрального бюро Інтерполу в Україні, так і для представлення України на міжнародному рівні в сфері боротьби зі злочинністю. Потрібно лише вдало використовувати вищезгаданий кадровий потенціал у діяльності НЦБ Інтерполу, що буде сприяти підняттю авторитету національних правоохоронних органів і держави в цілому на міжнародній арені в галузі протидії злочинності.

ПРИНЦИПИ ОПЕРАЦІЙ ООН З ПІДТРИМАННЯ МИРУ

Важливим інструментом підтримання міжнародного миру і безпеки в сучасному світі є миротворчі операції Організації Об'єднаних Націй. За багатолітню миротворчу діяльність ООН були напрацьовані, закріпились на практиці і стали загальновизнаними базові принципи операцій з підтримання миру, що знайшло авторитетне підтвердження в заявах Голови Ради Безпеки від 03.05.1994 та 22.02.1995 рр. В них зазначалося, що при врегулюванні конфліктів основний акцент повинен робитися на використання мирних засобів, а не на силу. Тим самим Рада Безпеки підтвердила неухильність дотримання принципів операцій ООН з підтримання миру.

Отже, такими принципами стали:

- *легітимність* – один з найважливіших принципів. В його основі лежить розуміння того, що операція є справедливою і відображає волю всього міжнародного співтовариства, а не чийсь приватні інтереси. На високому рівні легітимність операції витікає з факту її заснування і санкціонування Радою Безпеки, яка, відповідно до Статуту, разом з усіма державами-членами Організації Об'єднаних Націй, несе відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. Сам факт проведення операції є важливим елементом легітимності. На всіх рівнях операції повинно демонструватися неухильне дотримання мандату, санкціоноване міжнародним співтовариством.

- *постійна й активна підтримка Ради Безпеки* – коли починається операція ООН з підтримання миру, члени Ради Безпеки, а також інші країни-члени ООН повинні застосувати усі необхідні політичні та дипломатичні засоби для підтримки Генерального Секретаря, щоб забезпечити виконання рішень Ради Безпеки. Це є особливо актуальним, коли операція наштовхується на певні перепони. Вплив, який Рада Безпеки і його окремі члени чинять в цілях підтримки своїх колективних рішень, визначає готовність ООН усувати такі перепони.

- *тверда рішучість країн, які надають війська* – здатність місії з підтримання миру виконувати поставлені завдання залежить від постійної й активної участі всіх національних контингентів у даній операції. Це має особливе значення при проведенні операцій, під час яких становище може бути досить нестабільним, а ризик для контингентів, які приймають участь в підтриманні миру, вагомим. Важливо, щоб країни, які надають війська, враховували можливість втрати свого особового складу перед тим, як вони приймуть рішення про участь в таких операціях. Виведення контингенту в той момент, коли операція зіштовхується із труднощами, може привести до тяжких наслідків і може заповдіяти серйозну шкоду зусиллям ООН.

- *чіткий і здійснений мандат* – визначається Радою Безпеки. Важливо, щоб в мандаті ставилися чіткі і реалістичні цілі з тим, щоб операція з підтримання миру, а також політична і матеріальна підтримка, від якої вона залежить, були спрямовані і орієнтовані на досягнення загальновизнаних і узгоджених цілей. Мандат, в якому існують протиріччя у тлумач-

ченні може привести до того, що різні компоненти операції будуть діяти в протилежних напрямках, а зусилля урядів щодо дипломатичної підтримки різних аспектів операції можуть нейтралізувати один одного.

- *погодження і співробітництво* – операції з підтримання миру не носять примусового характеру, а вимагають згоди і співробітництва усіх сторін у конфлікті. Погодження – це правова вимога, а співробітництво – це, перш за все, практична умова для того, щоб можливо було почати операцію і виконати поставлені завдання. Якщо операція з підтримання миру здійснюється в нестабільних умовах, шанси на отримання згоди усіх сторін в районі операції зменшуються. Саме досягнення і збереження згоди та співробітництва на всіх рівнях є важливими і постійними задачами операції. Всі сторони в конфлікті, а також країни, які надають війська повинні бути поінформованими в повному обсязі про цілі операції і засобах здійснення її мандату. Неповна чи неточна інформація може викликати підозри, а також підірвати довіру і, як наслідок, співробітництво.

- *неупередженість і об'єктивність* – неупереджене і об'єктивне виконання мандату, не зважаючи на певні провокації і протидію, є запорукою забезпечення легітимності операції, а також погодження і співробітництва конфлікуючих сторін. Однак, зусилля по забезпеченню об'єктивності не повинні призводити до бездіяльності. Навпаки, учасники операцій з підтримання миру повинні виконувати свої задачі рішуче і об'єктивно. Важливо, щоб жадна зі сторін не отримала несправедливим шляхом певних переваг в результаті операцій ООН з підтримання миру. Саме мандат втілює в собі легітимну волю міжнародного співтовариства, і операція з підтримання миру повинна бути спрямованою на виконання цього мандату. Оскільки засоби досягнення цілей операцій не включають в себе застосування сили, необхідно використовувати політичні засоби, щоб подолати опір на шляху виконання мандату. Будь-яке рішення про перегляд мандату може бути прийнято лише Радою Безпеки (або у виняткових випадках Генеральною Асамблеєю, якщо саме цей орган видав початковий мандат на проведення даної операції).

- *незастосування сили* – базовий принцип, який наголошує на тому, що застосування операцій з підтримання миру ґрунтується на згоді і співробітництві сторін. Сила не входить в перелік засобів, які використовуються для виконання мандату операції. Однак, учасники завжди зберігають за собою право на самооборону і сила може застосовуватися в якості крайнього засобу. Право на самооборону перестав існувати в той момент, коли зникає загроза, яка зумовила існування даного права; помста не є самообороною. Слід зазначити, що право на самооборону не зводиться лише до захисту свого життя. Воно включає в себе захист своїх товаришів і будь-яких людей, які знаходяться у віданні учасників операції, а також захист посту, автоколонни, транспортного засобу або зброї. Кожна місія з підтримання миру повинна функціонувати як єдина, цілісна структура, і напад на будь-якого члена або на елемент операції дає право на самооборону місії в цілому. Організація Об'єднаних Націй зазвичай врегульовує конфлікти, які мають глибокі корені і які не вдалося врегулювати, не дивлячись на миротворчі зусилля інших сторін. Для їх врегулювання необхідно продемонструвати терпеливу дипломатію і ор-

ганізувати такий політичний процес, який би з часом укріпив довіру і усунув минулі протиріччя шляхом переговорів. Такі процеси часто викликають розчарування і майже постійно тривають довше, ніж очікувалось. Необхідно вгамувати спокусу застосування сили, щоб прискорити їх. Підтримка миру і застосування сили (окрім випадків самооборони) слід розглядати як альтернативні методи, а не як складові одного процесу. Неможливо легко перейти від одного елементу до іншого.

- *єдність* – для того, щоб місії ООН були ефективні, вони повинні функціонувати як цілісна структура, що відображає волю всього міжнародного співтовариства. Міжнародні сили можуть стати уразливими перед спробами сторін в конфлікті провести відмінність між контингентами та розділити їх на тих, до кого ставляться добре і на тих, до кого погано. Такі вчинки завдають серйозної шкоди операції. Досвід свідчить про те, що у випадках, коли командування на місцях роз'єднане і військові підрозділи отримують команди від національних штабів, а також зі штабу ООН, труднощі, що властиві міжнародній операції, зростають і збільшується ризик втрат. Збереження єдності і суто міжнародного характеру операції є найкращою гарантією попередження таких подій. Багатогранна операція з підтримання миру може охоплювати широке коло компонентів, включаючи не тільки військові заходи (припинення вогню, збір і демобілізація військ тощо), але й цивільні (утворення нових поліцейських сил, контроль за проведенням виборів і нагляд за дотриманням прав людини). В районі місії таку багатогранну операцію зазвичай очолює Спеціальний представник Генерального секретаря, який відповідає за всі компоненти операції, забезпечує їх єдність. Персонал, що діє на всіх рівнях повинен налагоджувати і підтримувати співробітництво між компонентами.

Отже, проаналізувавши принципи операцій ООН з підтримання миру, доходимо висновку, що миротворчі сили ООН відіграють важливу роль у врегулюванні як міжнародних, так і локальних конфліктів, що виникають на релігійному, етнічному ґрунті, ставлячи під загрозу мир і цілісність суверенних держав. Саме завдяки базовим принципам вдалося забезпечити успішне здійснення більшості операцій ООН з підтримання миру протягом другої половини XX ст. і на початку XXI ст.

Література: 1. Peacekeeping principles – UN Department of Peacekeeping Operations, N.Y., 1995. – 48 p. 2. United Nations Police Handbook - UN Department of Peacekeeping Operations, N.Y., 2005. – 172 p. 3. Федоров В.Н. Организация Объединенных Наций, другие международные организации и их роль в XXI веке. – М.: Логос, 2007. – 944 с.

Стрекалов А.Є., здобувач ХНУВС

ПРИНЦИПИ ОБМЕЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Визнання особи найвищою соціальною цінністю закономірно вимагає прискіпливого аналізу всього комплексу проблем, пов'язаних із основами правового статусу особи. Чільне місце серед них посідає проблема обмежень основних прав і свобод, припустимих у демократичній правовій державі.

На жаль, у сучасній науковій літературі не існує єдиної думки стосовно сутності, системи та змісту принципів обмеження прав людини. З

одного боку, це зумовлено певною новизною даної проблематики (адже вона потрапила до поля зору вітчизняних дослідників тільки у другій половині 90-х років XX ст.), а з іншого – відсутністю об'єктивації значної кількості таких принципів у Конституції у вигляді відповідних декларативних норм. Навіть сам термін «принципи обмеження основних прав і свобод» поки що не може вважатися загальноприйнятим у сучасній державознавчій науці, принаймні в межах СНД. Адже одні автори (Г.П. Лупарєв, Г.С. Сапаргалієв) відносять їх до меж та основ обмеження прав і свобод, що входять до складу загального принципу заборони незаконного обмеження конституційних прав і свобод, другі (Д.С. Сапарбаєва) називають їх правилами обмеження прав і свобод, а треті (В.В. Мамонов, А.В. Должиков) – умовами, порядком і критеріями припустимості обмеження прав.

На наш погляд, принципи обмеження основних прав і свобод людини і громадянина є самостійною правовою категорією, похідною від поняття «принципи правового статусу особи». Саме такий підхід простежується у багатьох дослідженнях авторів з дальнього зарубіжжя та в діяльності міжнародних органів контролю в галузі прав людини. Використання таких принципів дозволяє встановити межі обмеження прав, окреслити кордони дозволеного державі применшення прав і свобод.

Принципи обмеження основних прав і свобод, передбачені вітчизняним конституційним законодавством, умовно можна розподілити на загальні та спеціальні.

До загальних належать ті принципи, які стосуються всіх аспектів правового статусу особи в цілому, водночас отримуючи особливе відображення у кожному з інститутів, у тому числі й в інституті обмеження прав людини. Такими є принципи найвищої соціальної цінності людини, невідчужуваності й невід'ємності основних прав і свобод, рівноправності, визнання міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини тощо.

Спеціальні принципи обмеження прав людини притаманні тільки цьому інституту й відображають його специфіку на тлі загальних закономірностей конституційного права. Окремі з них отримали безпосереднє закріплення в тексті Конституції України, інші ж можуть бути виведені логічним шляхом зі змісту низки конституційно-правових норм.

До числа конституційно закріплених принципів обмеження основних прав і свобод належать:

1. Неприпустимість звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів (ч.3 ст.22);

2. Неприпустимість обмежень дискримінаційного характеру, тобто за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ч.2 ст.23);

3. Неприпустимість підзаконного обмеження основних прав і свобод (ч.3 ст.34, ч.2 ст.35, ч.2 ст.39 та ін.);

4. Неможливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, крім випадків, передбачених Конституцією (ч.1 ст.64);

5. Неможливість будь-яких обмежень окремих прав і свобод, прямо передбачених Конституцією (ч.2 ст.64);

6. Неприпустимість внесення таких змін до Конституції України, які пе-

редбачають обмеження прав і свобод людини і громадянина (ч.1 ст.157).

Прямо не закріплені у тексті Конституції, але відображені в її змісті, а тому такі, що виводяться логічним шляхом, наступні принципи обмеження основних прав і свобод людини і громадянина:

1. Принцип правомірності (легітимності) запроваджуваних обмежень – випливає з принципів правової держави, верховенства права та законності; він означає, що обмеження можуть запроваджуватися тільки в ім'я гідних захисту правових цінностей; обмеження прав і свобод на підставі закону має переслідувати правомірну мету, вичерпний перелік яких наводиться у відповідних нормативних документах.

2. Принцип необхідності (виправданості) – означає припустимість запровадження обмежень основних прав і свобод тільки за крайньої необхідності, коли в інший спосіб певних суспільно значущих цілей і завдань досягти неможливо; невинуваті обмеження прав і свобод є неприпустимим;

3. Принцип пропорційності (домірності) запроваджуваних обмежень, що включає три аспекти: а) відповідність між запроваджуваними обмеженнями і метою, котрої планується досягти, б) оптимальність, тобто досягнення максимального результату за мінімальної шкоди правам і свободам; в) пропорційність у вузькому сенсі слова – як заборону надмірних обмежень.

4. Принцип виключності обмежень – вони розглядаються як відхилення від норми, як заходи виключного характеру; як такі, вони не можуть бути тривалими і поширюватися на всіх громадян.

5. Принцип орієнтованості на інтереси людини і громадянина – випливає з принципу найвищої соціальної цінності людини і виступає проявом гуманізму в даній сфері правового регулювання.

Принципи обмеження прав вимагають особливої уваги всіх гілок державної влади, повинні враховуватись як у законотворчій, так і в правозастосовній та інтерпретаційній діяльності. У протилежному випадку невідворотними є порушення прав і свобод, безпідставні утиски з боку влади, відсутність свободи особи в усіх сферах суспільного життя.

Янковський С. А., здобувач ХНУВС

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Впровадженню громадянства Європейського Союзу Договором про заснування Європейського співтовариства передувала довга історія розвитку інституту європейського громадянства, що розвивався одночасно із здійсненням самих інтеграційних процесів у межах Співтовариства. Дослідники громадянства Європейського Союзу виділяють чотири головних етапи його становлення: Паризький самміт (1974 р.), самміт у Фонтенблго (1984 р.), самміт у Маастрихті (1991 р.) та Амстердамі (1997 р.) [1, с.32].

Ідея створення єдиного громадянства для громадян держав-членів стала актуальною вже у жовтні 1972 р. Тоді, на Паризькому самміті, глави урядів Бельгії та Італії запропонували надати право голосувати та бути обраним на місцевих виборах усім громадянам держав-членів Європейського Економічного Співтовариства. Початок 70-х років позначив так зване повернення від «Європи матеріалів» до «Європи громадян» [2, с.24].

Основні події, що відбулися на першому етапі:

- Було запропоновано визначити умови, на яких би європейське громадянство надавалося громадянам держав — членів Європейського економічного співтовариства.

- Проголошено створення паспортного союзу та впровадження спеціальних прав для громадян держав — членів.

- Підтримано ідею впровадження єдиного паспорта та відміну контролю на внутрішніх кордонах Співтовариства.

- розглянути питання надання виборчих прав на місцевому рівні та доступу до державних посад

Слід відзначити, що протягом названого першого етапу не було досягнуто значних успіхів у становленні інституту громадянства. Але велике значення мав той факт, що держави-члени звернули увагу на окремого індивіда — громадянина держави-члена та необхідність захисту його прав та інтересів.

Другим етапом у розвитку інституту громадянства Європейського Союзу став самміт у Фонтенбло.

Основні події, що відбулися на другому етапі:

- створення тимчасового комітету для підготовки та координації дій щодо посилення та розвитку ідентичності Співтовариства.

- внесення пропозицій щодо надання локальних прав всім громадянам держав-членів за умови певного періоду проживання в державі-члені, гарантування свободи слова та зборів, і врахування позиції громадян з інших держав-членів, що проживають у даній країні, коли приймаються рішення, особливо важливі для них.

- Розгляд питань щодо права голосування і питань соціальних працівників визначення поняття і змісту європейського громадянства та перспективи створення спільного інтегрованого простору, де б європейський громадянин відіграв центральну і фундаментальну роль.

- впровадження терміну «європейське громадянство»

- пропозиції створення інституту Омбудсмена з метою захисту прав громадян, що входять у сферу компетенції Співтовариства.

Основною подією, що відбулася на третьому етапі є закріплення за громадянами Європейського Союзу ряду прав, а саме: право на вільне пересування і проживання на території держав — членів; право обирати і бути обраним на місцевих виборах і виборах до Європейського парламенту; право на дипломатичний і консульський захист із боку дипломатичних і консульських установ держав-членів на території третіх держав; право звертатись із скаргою до Європейського Парламенту і Омбудсмена.

Ключовими подіями, які відбулися на четвертому етапі, можна вважати:

- визначення головних напрямів для наближення громадян до Союзу, зокрема: зміцнення європейського громадянства з урахуванням національної ідентичності і традицій держав-членів; повага до фундаментальних прав людини; увага до потреби громадян у безпеці, що виражається в покращенні засобів та інструментів в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю і обігом наркотиків.

- доповнення переліку прав громадян Союзу й уточнення зв'язку між європейським і національним громадянством.

Незважаючи на всі ці заходи, здійснені у напрямку становлення інституту європейського громадянства, положення щодо громадянства Європейського Союзу потребують перегляду та доповнення. Слід також зазначити, що правова категорія «громадянство Європейського Союзу» не набула належного осмислення. На труднощі в розв'язанні цих питань вказують і результати проведених референдумів у Нідерландах та Франції на підтримку проекту Договору про запровадження Конституції для Європи [3].

На сьогодні створення єдиного громадянства ЄС є досить актуальним, оскільки поширення інтеграційних процесів у міжнародному масштабі призвело до того, що більшість країн у добровільному порядку почали давати згоду на обмеження власного суверенітету, передачу суверенних прав до компетенції наднаціональних (наддержавних) інститутів. Проте напрямів для розвитку громадянства Європейського Союзу існує багато. Подальший розвиток, форма та зміст європейського громадянства залежить від напрямку розвитку тих інтеграційних процесів, що відбуваються в Європейському Союзі в майбутньому.

Література: 1. Antje Wiener. European Citizenship Practice. – Westview Press, 1998. 2. Van den Berghe. Guido. Political Rights for European Citizens. – London, 1982. 3. Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України 4. <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/>

Горбачова О.В., науковий співробітник НДЛ соціальної та психологічної роботи в ОВС ХНУВС

КСЕНОФОБІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Ксенофобія пускає коріння з глибокої давнини, існує стільки ж, скільки існує світ суспільних відносин. Її руйнівний вплив людство гостро відчувало та усвідомило порівняно недавно, коли ксенофобія, до того ж підкріплена «науковим расизмом», набула світового розмаху та вилилась у безпрецедентні дотепер людські жертви. Саме тому активізувались правозахисні рухи, з'явилась низка Декларацій та Конвенцій, присвячених захисту основних прав людини, міжетнічний злагоді та миру.

Глобалізаційні процеси, які відбуваються сьогодні в світі, зруйнували міф закритих культур та держав, повсякчас стикаючи нас з «чужим» та часто «незрозумілим». Проблема в тому, що, як свідчить сумний досвід людства, на практиці межа між здоровою вірою у цінність власної культури та патологічно-ворожим неприйняттям «іншого», аж до бажання його ліквідувати, надто тонка і не раз стиралася. Наше життя кожного дня постає факти, які провокують до заглиблення в діалектику «свого – чужого». Тому в останні десятиліття міжнародним терміном стало поняття «толерантність», найважливішим ключовим словом в проблематиці миру, визнання єдності та багатоманітності людства, взаємозалежності всіх від кожного та кожного від всіх, поваги прав іншого (в тому числі і право бути інакшим). Зробити крок у напрямку толерантності можна лише шляхом аналізу причин формування ксенофобських установок та розробки комплексу заходів щодо їх профілактики та зниження інтенсивності проявів.

У вітчизняній практиці явище ксенофобії не досліджувалось, з огляду на офіційну «дружбу народів» радянських часів. Цього явища торкаються роботи О.М. Верховського, Л.Д. Гудкова, Л.М. Дробіжевої, А.Г. Осіпова, Е.А. Паїна, Н.В. Паніної, В. Паніото [1,2,3,4,5,6,7].

Зміст ксенофобії (ξένος – «чужинець», «незнайомець», φόβος – «страх») можна звести до наступного – це нав'язливий страх стосовно чужинців чи просто чогось незнайомого, незвичного та чужоземного; ненависть, нетерпимість та неприязнь до представників іншої раси, нації, культури, іноземців, а також до чогось незнайомого, незвичного, чужого. Але не дивлячись на широку вживаність, термін «ксенофобія» й досі не має однозначного визначення у міжнародних та вітчизняних правових документах.

Незважаючи на те, що в Україні не було гострих міжетнічних конфліктів і серйозних суперечностей у відносинах між етнічними групами і нацією в цілому, як це спостерігається в інших постсоціалістичних країнах, останнім часом все ж почастишали випадки ксенофобських проявів та дискримінації на расовому і етнічному ґрунті. Поширеність проблем ксенофобії в Україні констатують не лише вітчизняні дослідження, а й ряд міжнародних організацій [6,8].

Можна говорити, що сьогодні Україна має певний позитивний досвід у запобіганні проявам ксенофобії та дискримінації. Це, по-перше, прийняття ряду нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення прав національних меншин; по-друге, ратифікація Протоколу №12 до Європейської конвенції з прав людини та Європейської конвенції про громадянство; по-третє, почав повноцінно працювати Державний комітет у справах національностей та релігій, який замінив колишній Державний комітет у справах національностей та міграції (центральный орган з підтримки національних меншин та боротьби з ксенофобією і расовою дискримінацією). Але до вирішення проблеми ще далеко. Так, у своїй останній доповіді (Третя доповідь по Україні. Strasbourg, 12 лютий 2008) Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЕКРН) рекомендує українським органам влади проводити подальшу роботу у відповідних галузях. Вона рекомендує, зокрема, аби чинне законодавство щодо ненависницьких виразів і злочинів расистського характеру було якомога швидше посилено; прийняти вичерпне антидискримінаційне законодавство у всіх галузях, включаючи зайнятість, освіту, забезпеченість житлом і охорону здоров'я; прийняти нове законодавство про мову, яке враховувало би лінгвістичне різноманіття країни; якомога скоріше прийняти проекти законів про біженців, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на стадії розгляду. Також органи влади повинні обов'язково стримувати зростаючий прояв насильства скінхедів, що все більше й більше створює атмосферу небезпеки для, крім інших, вихідців з Африки, Азії, Кавказу, Середнього Сходу та євреїв.

Значною мірою ці проблеми пов'язані з тим, що у нас ще не вироблено відповідної сучасної законодавчої бази та відповідних механізмів її реалізації. Але не можна зосереджуватись лише на цій причині, адже ксенофобія потребує комплексного реагування (серед причин ксенофобії окрім правових, виділяють соціальні, політичні, історичні, економічні, культурні, демографічні тощо). Необхідно корегувати складові ксенофобського світогляду: негативні установки, стереотипи, упередження та забобони, а також приділяти належну увагу формуванню толерантної свідомості шляхом цілеспрямованої культурно-освітньої діяльності державних органів та громадських організацій (зокрема, практично не надається належної уваги пропаганді цінностей мультикультуралізму в межах системи середньої і вищої освіти). Очевидно, що благополуччя України багато в чому залежить від стабільності в національній сфері, це, в першу чергу, потребує розумної національної політики задля міжетнічної згоди.

Література: 1. Верховский А. Политическая ксенофобия. Радикальные группы. Представления лидеров. Роль церкви. М.: Изд-во Панорама, 1999. – 192с. 2. Гудков Л.Д. Негативная идентичность. Статьи 1997-2002, М.: Изд-во Новое литературное обозрение, 2004. – 816с. 3. Социология межэтнической толерантности/ Отв. Ред. Дробужева Л.М. М.: ИС РАН, 2004. 4. Осипов А.Г. Этническая и расовая нетерпимость и дискриминация//Правозащитное движение в России. Коллективный портрет. М.: ОГИ, 2004, С 81-91. 5. Паин Е.А. Толерантность против ксенофобии. М.: Институт социологии РАН, 2005. – 108с. 6. Панина Н.В. «Факторы национальной идентичности, толерантности, ксенофобии и антисемитизма в современной Украине» Вестник общественно-го мнения №1 2006. С. 26-45. 7. Паниот В. «Динаміка ксенофобії в Україні» Соціологія: теорія, методи, маркетинг 2003 №3 С 74-92. 8. Міжнародні інструменти та доповіді з прав людини [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://helsinki.org.ua>

РОЛЬ АКМЕОЛОГІЇ ТА ФЕНОМЕНУ „АКМЕ» У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛЮДИНИ

В останні сорок років у нашій країні послідовно здійснюються комплексні дослідження розвитку дорослої людини. Увагу до розробки проблеми становлення дорослої людини визвано тим, що, проходячи у своєму розвитку цю вікову ступінь, вона повинна відбутися як громадянин своєї країни, член у своїй родині, як спеціаліст, проявити себе у конкретній області праці. Отриманні в них результати роблять більш багатим фонд нової науки акмеології, головною задачею якої є слідування закономірностей розвитку дорослої людини у характеристиках індивіда, особистості та досягнення у цьому розвитку найбільш високого або оптимального рівня.[1]

Акмеологія – це наука, яка виникла на стику природних, соціальних та гуманітарних наук, які вивчають закономірності та механізми розвитку людини на ступені його зрілості та особливості при досягненні ним найбільш високого рівня у цьому розвитку (з грец. „акме» - вершина). Акмеологія створює та втілює стратегії, тактики та техніки, які допомагають людям у поступках та діях об'єктувати свій індивідуальний, особистісний та суцього – діяльнісний потенціал. [2,с.12]

Акмеологія тісно пов'язана з такими соціальними науками, як історія і культурологія, соціологія й економіка, політологія і конфліктологія, педагогіка й екологія. Провідною лінією у взаємодії акмеології з цими науками є соціально-культурний простір освіти людини як особистості і її професійної самореалізації в обраній сфері діяльності, що протікає в динамічно мінливому екологічно-економічному оточенні і здійснюється у взаємодії з партнерами по соціальному життю, людському спілкуванню й інформаційній комунікації, трудовій діяльності і сфері дозвілля, науки і мистецтва. Саме категорія соціально значущої, культурно-осмисленої праці являється основною у взаємодії акмеології із суспільними науками. При цьому визначаються різноманітні соціальні аспекти трактування таких її ключових понять, як діяльність, професіоналізм, організація і управління. Центральне місце серед цих понять займає феномен „акме» у професійному розвитку людини.[3]

«Акме» у професійному розвитку (професійне «акме») - це стан, що означає вищий для даної людини рівень у її професійному розвитку і припадає на даний відрізок часу, тобто максимальну змобілізованість, реалізованість усіх професійних здібностей, можливостей і резервів людини на конкретному етапі життя (при відсутності перенапруги і використання граничних можливостей організму).

Професійні «акме» як форми досягнення людиною високих рівнів у її професійному розвитку вивчали й описували Б.Г. Ананьєв, О.О. Бодальов, А.А. Деркач, В.Г. Зазикін, Е.А. Климов, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова й ін. Вони зазначали, що кожна людина протягом життя може досягати професійних «акме» різного ступеня суспільної і особистісної значимості.

Суспільно й об'єктивно значимі професійні «акме» - це високий рівень професійних досягнень конкретного працівника, визнаний професійним співтовариством як соціально прийнятий результат, що помітно перевищує нормативний рівень. Такого роду результати праці означають, як правило, рівень професійної майстерності і перехід від нього до рівня професійної творчості, коли керівник виходить за межі професійного досвіду, включаючи у свою діяльність нові завдання, нові прийоми і технології, досягає принципово нових результатів, вносить свій індивідуальний творчий внесок у досвід професії. У нього поряд із значними досягненнями можуть мати місце і спади, паузи, низькі результати, слабкі місця в діяльності, але про професіоналів судять звичайно по тим найвищим результатам, що вони досягали.

Особистісні суб'єктивно значимі професійні «акме» - це достатньо високий рівень професійних досягнень конкретного працівника, який помітно перевищує результати, що досягалися ним раніше. Ці досягнення часом непомітні для професійного співтовариства і не визнані ним, але усвідомлюються й оцінюються самим працівником як рівень професіоналізму, максимально можливий для нього в даний відрізок часу.

Індивідуальні суб'єктивно значимі професійні «акме» означають мобілізацію зусиль керівника, перемогу над собою, перевищення своїх попередніх професійних результатів, досягнення нового для себе рівня професіоналізму, здатність надати своєму професійному розвитку прогресивного характеру. Хоча суб'єктивно значимі професійні «акме» не завжди признаються професійним співтовариством як важливі для професії досягнення, проте для конкретного працівника небайдуже, як співтовариство оцінює його можливості до нових успіхів і підйомів у службі.

Таким чином, показниками суспільно значимого професійного «акме» є професійні досягнення, що помітно перевищують результати високих професіоналів у даній галузі. Показниками суб'єктивно і особистісно значимого професійного «акме» є професійні досягнення, що перевищують попередні результати в праці даного працівника. Ці види професійних «акме» можуть не збігатися. Наявність суб'єктивно значимого професійного «акме» не завжди признається.

„Акме» у професійному розвитку - це найвищі рівні професійних досягнень, можливі для людини на даному шаблі його професійного розвитку. „Акме» у професійному розвитку виражаються в сформованості людини як суб'єкта професійної діяльності, професійного спілкування, у зрілості його як особистості професіонала, що, у свою чергу, означає зростання різних видів професійної компетентності. Різні варіанти професійних „акме» проявляються в помітному розвитку різних видів професійної компетентності.[4]

Дослідження проблем розвитку професійної компетентності і її різних видів в акмеології займають особливе місце, тому що професійна компетентність є головною складовою частиною професіоналізму особистості й діяльності, важливою умовою становлення професіонала. В підвищенні рівня професійної компетентності важливе значення має інтелектуальний розвиток. Саме ж підвищення рівня компетентності служить стимулом до формування нових навичок й умінь, тобто росту професій-

ної майстерності. Розвиток компетентності посилює індивідуально-професійні стандарти, позитивно впливає на мотивацію особистісних і професійних досягнень. До того ж воно практично не має істотних обмежень, а це у свою чергу є ключем до розширення суб'єктного простору. Роль професійної компетентності і її акмеологічне значення важко переоцінити.[3,с 243]

Дослідження професійної компетентності базуються на адекватному розумінні її характеристик, що відображають загальний зміст самої категорії компетентності. Розглянемо акмеологічний аспект проблеми компетентності більш докладно.

На рівні особливого в професійній компетентності обов'язково відображається специфіка професійної діяльності, сума спеціальних професійних знань, особливості професійних відносин й ін.

Як приклад розглянемо короткий виклад структури професійної компетентності. Проведені дослідження показали, що в чинність характеру виконуваної діяльності професійна компетентність включає основні компоненти:

- професійно-правову компетентність;
- професіологічну компетентність;
- соціально-перцептивну компетентність;
- комунікативну компетентність.

Професійна компетентність є узагальнюючою, психологічною й акмеологічною категорією. Якщо її розглядати із системних позицій, то можна затверджувати, що вона не є якимсь різноманіттям, а містить різні взаємозалежні компоненти. Це показано на прикладі її головних характеристик: гностичної, регулятивної, рефлексивно-статусної, нормативної та комунікативної.

Перша характеристика професійної компетентності називається гностична, або когнітивна, вона відображає наявність необхідних професійних знань. Їх обсяг і рівень є головною характеристикою компетентності.

Друга - регулятивна, що дозволяє використовувати наявні професійні знання для рішення професійних завдань. Очевидно, що регулятивний компонент містить у собі проектувальну й конструктивну складові, що проявляються в умінні прогнозувати й приймати ефективні рішення.

Третя - рефлексивно-статусна, що дає право за рахунок визнання авторитетності діяти певним чином.

Четверта - це нормативна характеристика, що відображає коло повноважень, сферу професійного ведення.

Нарешті, п'ята є комунікативною характеристикою, тому що поповнення знань або практична діяльність завжди здійснюються в процесі спілкування або взаємодій.[5,с.27]

Таким чином, коли мова йде про компетентність у чому-небудь, варто відзначати або виділяти всі названі компоненти. Із цих позицій на рівні загального в акмеологічних дослідженнях необхідно підходити до вивчення й розвитку професійної компетентності і її конкретних видів.

До того ж на рівні особливого вона, як відзначалося, може виступати в конкретних видах, що відображають специфіку професійної діяльності й взаємодій. У той же час, якщо дана діяльність ставиться до класів

„людина — людина», „людина — колектив», „людина — великі соціальні групи», її особливим видом є психологічна компетентність, що без перебільшення є складовою частиною професійної компетентності й що включає: соціально — перцептивну, соціально-психологічну, аутопсихологічну, комунікативну та психолого-педагогічну компетентність.

Література: 1. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения. -М.:Флинта-Наука,1998.-256с. 2. Конституція України.-Харків: Рубікон, 1996г.-64 с. 3. Абульханова К.А., Бодалев А.А., Деркач А.А., Кузьмина Н.В., Лаптев Л.Г. Акмеология вчера, сегодня, завтра // Практическая психология и психоанализ.-1997.-№1.-С.12-27. 4. Вегерчук І.Е. й ін. Соціально-перцептивна компетентність у професійному спілкуванні. - М.: МГУ ПП, 1999. 5. Ануфрієв М.І., Бандурка О.М., Яриш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України.-Харків: Ун-т внутр. справ, 1999.-369с. 6. Агапов В.С. Становление Я - концепции личности: теория и практика.-М.: Ин-т молодежи, 1999.-215с. 7. Администратор образования: управленческая компетентность в современных условиях: сборник материалов научно-практической конференции НИРО — Н.Новгород: Нижегородский гуманитарный центр, 2000. — 241 с. 8. Актуальные проблемы социологии, психологии и социальной работы. Ежегодник, вып. 4, Барнаул, 1995.

***Мартиненко О.В.,** науковий співробітник НДЛ соціальної та психологічної роботи в ОВС ННПІМІТ*

МОРАЛЬНІ ТА РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ КУРСАНТІВ ХНУВС (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Духовна культура людини визначається його внутрішнім світом, цінностями, установками. Ні для кого не є секретом, що моральні цінності у нашому суспільстві за останній час сильно змінилися. Соціальні зміни які відбулись у країні (зміна політичного строю, соціальні та економічні труднощі), набували в деякі моменти характеру аномії, що призвело до певної моральної кризи в суспільстві. Але в той же час, нові, трансформовані цінності, які найбільш поширені у соціумі, певним чином впливають на формування моральної свідомості кожного члена суспільства і особливо це стосується молодого покоління [1,2,3].

Досить яскраво ілюструє вищевказане розподіл відповідей майбутніх міліціантів на запитання «Наскільки ви згодні з твердженням, що людині неможливо вижити у сучасному суспільстві, не порушуючи моральних норм?» (дані були отримані у ході проведеного співробітниками науково-дослідної лабораторії соціальної та психологічної роботи в ОВС ХНУВС у січні 2007 року соціологічного дослідження особливостей духовної культури у ВНЗ системи МВС України). Свою згоду з цим твердженням висловило значно більше ніж половина опитаних - 66%, в той час як залишилися з ним категорично незгодними лише 9%. Очевидно, що це є лише незначною еманациєю певного шару внутрішніх переконань, які надалі можуть досить негативним чином визначати як зміни в духовній культурі так і професійну діяльність працівника міліції. Звісно такий розподіл відповідей є відбитком ситуації в суспільстві взагалі, але слід зважати на той факт що через 2-3 роки опитані стануть на захист закону в країні. Саме тому, на наш погляд, слід зважати, що хибні уяви про значення моральних норм у сучасності з часом отримають виражен-

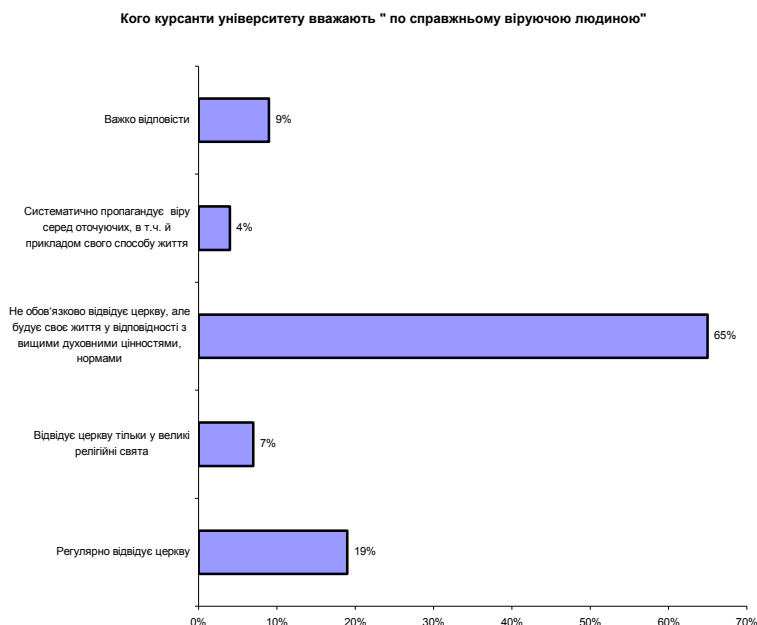
ня у діях правоохоронців.

Як окремий показник стану духовної культури нами було обрано ставлення курсантів до такої форми суспільної свідомості як релігія. Важливість цього показника пов'язана в першу чергу з тим, що справжня духовність повинна спиратись на певну мораль, систему світогляду, переконань, яка часто в готовому вигляді часто може бути засвоєною в релігійних ідеологіях, цінностях, традиціях. Дослідження показало, що серед курсантів віруючими себе вважають 63% респондентів. Серед опитаних 14% опитаних вважають себе не віруючими та 23% не змогли відповісти на це питання.

Однак навіть такий великий показник віруючих серед курсантів не означає, що віра є чимось, що певним чином регулює їх життя. Так, опитування показало, що віра в Бога однозначно важлива лише для 37% респондентів. Ще для 28% вона скоріше важлива, ніж ні. Для 11% віра в Бога не має великого значення, для 5% вона зовсім не важлива.

Ми також вивчили уяву курсантів про те, кого саме вони вважають «по справжньому віруючою людиною» (рисунок №1):

Рисунок № 1

Дані показують, що на думку більшості курсантів щоб бути справжньою віруючою людиною не обов'язково дотримуватись усіх формальних релігійних процедур, а треба мати відповідний духовний мір та діяти

в згоді з ним. Так, вважають 65% опитаних. Формальні процедури та ознаки віри важливі для майже кожного п'ятого опитаного - 19%.

Важливою, на наш погляд, є також думка курсантів щодо значення релігії в духовному світі людини. Слід зазначити, що за думкою значної кількості опитаних (41%) респондентів високодуховна людина в сучасному світі не може обійтись без релігії. Зазначимо, що майже чверть опитаних (23%) у питаннях релігії отримує інформацію із спілкування з рідними, тобто в цьому разі формування духовної культури за допомогою релігії тісно переплетено з впливом сім'ї. Це певним чином корелює з даними про те, що саме впливає на формування духовної культури особистості. Слід зазначити, що засоби масової інформації у цих питаннях відіграють не домінуючу роль: релігійну інформацію отримує з газет лише кожний десятий респондент, з радіопередач – 11% опитаних, з телевізійних програм – 18% респондентів, мережа Інтернет допомагає в цьому питанні 16% опитаних курсантів.

Результати дослідження показують, що переважна більшість опитаних курсантів (94%) сповідають традиційне для України християнство, 3% - іслам, 1% - буддизм, 2% - іншу релігію. В той же час, вказали, що вони дотримуються канонів тієї віри, яку сповідають 30% опитаних, час від часу це роблять 53%. Серед опитаних 18% вказали на те, що вони не дотримуються канонів тієї віри, яку сповідають. Відвідують церкву у вільний час лише 14% респондентів.

Отже проаналізувавши відповіді курсантів на цей блок запитань, слід зазначити, що вплив релігії на цінності курсанта існує. Саме він може бути ефективно використаний у роботі з формування духовних цінностей та духовного світу майбутніх міліціонерів, прищеплення їм загальнолюдських цінностей, гуманістичної ідеології та моралі.

На наш погляд, саме навчально-виховна робота щодо формування моральних та духовних цінностей курсантів ведеться не досить ефективно. Тому, з метою підвищення рівня навчально-виховної роботи у процесі підготовки правоохоронця з високим рівнем загальної та духовної культури необхідно:

1. Розглянути можливість збільшення кількості годин для навчальних дисциплін, направлених на формування системи культурних та моральних цінностей курсантів (етика, естетика, професійна культура, релігієзнавство, українська та зарубіжна література, юридична деонтологія).

2. Включити в початковий процес факультатив з культурології. Метою проведення якого стане навчити курсантів розбиратись в питаннях мистецтва та культури, підвищити їх загальнокультурний та моральний рівень.

3. Спрямувати виховні заходи на розвиток у курсантів почуття патріотизму, гордості за свою державу, відданості справі служіння закону, що є важливими складовими у формуванні духовних цінностей майбутнього захисника правопорядку.

Література: 1. Соболев В.О. Проблеми формування духовної культури у майбутніх працівників органів внутрішніх справ (14-20 стор.) - Теорія та практика виховної роботи в ОВС України: Матеріали науково-практичної конференції. 1-2 жовтня 2004 року, Харків. - Х.: Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 320 с. 2. Михайлова Л.І. Соціологія культури: Учебное пособие. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 232 с. 3. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. Т1 Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології /Відп. Ред.. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»», 2003. – 1231 с. 4. Сливка С.С. Юридична деонтологія. Підручник. – К.:

Салівон К.І., здобувач кафедри загальної психології та педагогіки ННІПМІТ ХНУВС

АЛКОГОЛЬНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПРОЯВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Як і питанню наркоманії, проблемам алкоголізму серед молоді в теперішній час приділяється підвищена увага з боку як російських, так і українських вчених, таких як Б.С. Братусь, М.А. Галагузова, Я.І. Гишинський, О.В. Змановська, А.Й. Капська та ін.

Зокрема Б.С. Братусь вважає, що в побуті алкоголізмом зазвичай називають усяке непомірне вживання спиртних напоїв. Але алкоголізм як хвороба, як різновид наркоманії має ряд специфічних ознак.

Фізична залежність визначає стан організму, що характеризується розвитком абстинентного (похмільного) синдрому при припиненні прийому засобу, що викликав залежність.

Абстинентний синдром – комплекс специфічних для кожного наркотичного (токсичного) засобу, включаючи алкоголь, хворобливих симптомів: головний біль, біль у м'язах і суглобах, нежить, шлунково-кишкові розлади, безсоння, судороги та ін.

Психічна залежність – стан організму, що характеризується патологічною потребою в прийомі будь-якого засобу, речовини, для того, щоб уникнути порушень психіки, психологічного дискомфорту, викликаних припиненням прийому цього засобу (речовини), хоча й при відсутності абстиненції.

Варто пам'ятати, що алкоголь за своїм впливом на живий організм відноситься до наркотиків. Крім анестезуючої і психостимулюючої функцій, алкоголь виконує також статусно-престижну функцію (споживання французького коньяку, французького шампанського, шотландського віскі). Алкоголь служить засобом «розслабитися», зняти напругу, втому. Він сприяє спілкуванню, зближенню людей, тобто виконує інтегративну функцію.

При визначенні стану сп'яніння конкретної особи розрізняють три ступені сп'яніння: легку, середню й важку. Спостереження показали, що клінічні прояви ступеня сп'яніння значною мірою корелюють зі змістом алкоголю в крові. При легкому ступені сп'яніння він відповідає 1-2 %, середньої – 3-4 %, при важкій – до 6 %.

Наслідки пияцтва та алкоголізму заподіюють величезну шкоду особистості і суспільству. Зараз фактично загально визнано, що споживання навіть малих доз алкоголю шкодить людському організму. Доведено, що систематичний прийом більше 20 г алкоголю на добу вже може супроводжуватися алкогольним отруєнням.

Всесвітня організація охорони здоров'я констатує три основних види наслідків пияцтва та алкоголізму:

1) проблеми для того, хто п'є: короточасні функціональні розлади і втрата самоконтролю; агресивність; нещасні випадки; отруєння алкоголем. Наслідки тривалого непомірного споживання алкоголю: розвиток

цирозу печінки, деяких видів раку і серцево-судинні захворювання, втрата апетиту, довгострокові функціональні розлади і втрата самоконтролю, втрата працездатності, розвиток алкоголізму та алкогольних психозів, рання смерть або самогубство;

2) проблеми для родини того, хто п'є: конфлікти в родині; втрата поваги; матеріальні труднощі; злочинність;

3) проблеми для суспільства: порушення громадського порядку; дорожньо-транспортні пригоди; нещасні випадки; прогули занять.

Особливість пияцтва та алкоголізму як поведінки, що відхиляється, полягає також в тому, що ці явища виступають як каталізатор, що сприяє прояву інших видів соціальних відхилень – злочинності, адміністративних правопорушень, самогубств, аморальної поведінки та ін.

У стані сп'яніння людина втрачає адекватну реакцію на різні зовнішні подразники, стає нав'язливою, грубою, розв'язною. Все це, проявляючись у поведінці, пригнічує голос совісті, почуття боргу, поваги до закону і, в решті решт, призводить до інших видів поведінки, що відхиляється.

Аморальна поведінка у вигляді дрібних антигромадських вчинків людей, що втрачають людську гідність, є неминучим супутником сп'яніння та захворювання на алкоголізм [1, с. 270-274].

Формуванню алкогольної залежності сприяє ряд факторів: соціально-економічних, соціально-педагогічних, соціально-культурних, психологічних та біологічних.

До соціально-економічних факторів належать: зниження життєвого рівня населення; майнове розшарування суспільства; доступність алкоголю та зростаючий технічний прогрес.

Соціально-педагогічні фактори – це криза інституту сім'ї; зростання кількості сімей з конфліктним та асоціальним стилем виховання; проблеми, пов'язані з навчанням; конфлікти з викладачами; низький соціальний статус курсанта в учнівському колективі; слабка система позааудиторної зайнятості курсантів.

До соціально-культурних факторів формування алкогольної залежності належать: зниження морально-етичного рівня населення; руйнація духовних цінностей; пропаганда ЗМІ західних стереотипів поведінки, реклама різноманітних алкогольних напоїв.

Психологічними факторами є акцентуації характеру; реакція емансипації; реакція групування; потяг до самоствердження; задоволення почуття цікавості; бажання виглядати дорослим; потреба змінити психічний стан у стресовій ситуації; підвищений рівень тривожності.

Біологічні чинники – це вроджені психопатії; наслідки спадковості; вплив природного середовища [2, с. 64-65].

Вплив субкультури на особистість надзвичайно значний. Очевидно, що в підлітковому і юнацькому віці вплив субкультури максимальний. На думку О.В. Змановської, це один з найбільш значимих факторів залежної поведінки.

Як правило, значну роль у формуванні адиктивної поведінки відіграє родина. Провідна роль у формуванні залежності, на думку ряду авторів, належить дитячій травмі (у формі болісних переживань у перші два роки життя). Травма може бути пов'язана з фізичною хворобою, із втратою

матері або її нездатністю задовольняти потреби дитини, з несумісністю темпераментів матері та дитини, надмірною вродженою збудливістю маляти, нарешті, з якимись діями батьків. Такі люди не вміють піклуватися про себе і мають потребу в комусь (чомусь), хто допоміг би їм впоратися зі своїми переживаннями. Разом з тим, вони відчують глибоку недовіру до людей. Таким чином, люди, що пережили психічні травми в ранньому дитинстві, мають великий ризик на формування у майбутньому залежної поведінки.

Родина відіграє суттєву роль не тільки в формуванні, але й у підтримці залежної поведінки. Але не менш важливу роль грають індивідуальні особливості конкретної особистості.

Психофізіологічні особливості людини, мабуть, виступають у ролі фактора, що визначає індивідуальну своєрідність адиктивної поведінки. Вони можуть істотно впливати на вибір об'єкта залежності, на темпи її формування, ступінь вираженості і можливість подолання.

Предметом численних дискусій є питання про існування спадкоємної схильності до деяких форм залежності. Найпоширенішою є точка зору, що діти алкоголиків з більшою ймовірністю успадковують цю проблему. Але залежна поведінка може формуватися в будь-якій родині. На її формування впливає безліч сімейних факторів.

Схильність до залежної поведінки побічно може визначатися типологічними особливостями нервової системи. Такі вроджені властивості як пристосованість до нових ситуацій, якість настрою, чутливість, контактність при інших несприятливих умовах впливають на формування адиктивної поведінки.

Існує також залежність від типів характеру. Наприклад, пияцтво частіше зустрічається при експлозивній та нестійкій акцентуації характеру, досить часто – при епілептоїдній та гіпертимії.

Іншим важливим індивідуальним фактором, що впливає на поведінку особистості, може виступати стійкість до стресів. В теперішній час розвивається погляд на адиктивну поведінку, як на наслідок зниженої здатності особистості справлятися зі стресом [3, с. 125-129].

Засобами профілактики алкогольної залежності є:

- правова освіта, розповсюдження інформації щодо правових можливостей подолання проблеми (лекції, кіно-, відеолекторії, освітні програми, матеріали в ЗМІ, соціальна реклама);
- надання консультативної допомоги у вирішенні проблеми (консультації психолога, лікаря, педагога, консультування в ЗМІ, телефонне консультування);
- надання кризової соціально-психологічної допомоги (служба «Телефон довіри»);
- створення умов для змістовного проведення дозвілля (творчі гуртки та студії, спортивні секції, змагання, конкурси);
- соціально-психологічні тренінги (дають змогу краще пізнати себе, підвищити впевненість у собі, розвинути комунікативні якості, вміння вирішувати складні ситуації, формувати навички відповідальної поведінки) [2, с. 65-66].

Література: 1. Кудрявцев В.Н. Социальные отклонения. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрид. лит. – 1989. – 368 с. 2. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (моду-

льний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; Загальна редакція А.Й. Капської. – К. – 2002. – 164 с. 3. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия». – 2003. – 288 с. 4. Социальная педагогика: Курс лекций: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под общ. ред. М.А. Галагузовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. – 2001. – 416 с. 5. Гилинский Я.И. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс». – 2004. – 520 с. 6. Братусь Б.С. Психологический анализ изменений личности при алкоголизме. – М.: Издательство московского университета. – 1974. – 96 с.

Шелкошвеев І.В., викладач кафедри соціології ННІ ПМІТ ХНУВС

ОСОБЛИВОСТІ НАЙМУ ПЕРСОНАЛУ В КОНЦЕПЦІЯХ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

Проблема управління персоналом виникла разом із формуванням першої організації, та її вирішенням займалися практично на протязі всієї історії. Однак ситуація управління в сучасному суспільстві принципово відрізняється від управління персоналом в індустріальну епоху. В цій роботі використовується як більш ширше поняття «людські ресурси» (далі ЛР). Крім цього, воно відображає відношення до людей, як до основного здобутку будь-якої організації. Використання і розвиток людського фактору висвітлювались представниками школи наукової організації праці (Ф. Тейлор, Х. Емерсон), теоретиками класичного менеджменту (А. Файоль, Е. Мейо, Ф. Херцбергер, А. Маслоу). В подальшому ця концепція була розвинена представниками школи людського капіталу (А. Сміт, Г. Бекер, Т. Шульц).

Для того, щоб зрозуміти еволюцію управління ЛР, необхідно відстежити зміни у відношенні до людини. Ілюстрацією до цього може служити співвідношення, що виявлене між видами управління ЛР і стадіями економічного росту:

1. **Доіндустріальний тип економічного росту** (ремісничє і мануфактурне господарство). Рівень благоустрою рядового персоналу мінімальний. Відносини в управлінні – патріархальні.

2. **Індустріальний тип економічного росту** (машинне виробництво). Складові елементи системи — машини. Люди — «живі додатки» машин, які підпорядковуються їх руху, ритму і функціям. Працівник сприймається як додаток до процесів виробництва, «гвинтик», що обертається в чітко окреслених межах і за чітко сформульованими правилами.

В умовах індустріального типу економічного росту в умовах значного машинного виробництва сформувалось **технократичне управління ЛР**, що базується на наступних принципах:

1. Максимальний поділ праці і спеціалізація працівників фабрик.
2. Виділення управлінської праці в якості спеціалізації найманих працівників.
3. Орієнтація на жорсткі форми економічного примусу [1].

Традиційно в індустріальних суспільствах і дрібні, і великі фірми дотримувались відкритої політики «входу-виходу», за якої процедури підбору кадрів не були надто складними, працівника могли звільнити або перемістити, якщо цього вимагали економічні обставини. В

зв'язку з тим практика управління ЛР обмежувалась такими інструментами, як найм і звільнення працівників, зарплата, контроль, регулювання умов праці. Значно менше уваги приділялось мотиваційним і соціальним факторам, серед яких можна виділити визнання заслуг, розподіл відповідалності і систему заохочень. Конкурентний успіх фірми за даного підходу залежав головним чином від рішень в галузі технології та маркетингу, а характеристики кадрового потенціалу мали другорядне значення.

В сучасних умовах широко розповсюджена думка вчених [2] про те, що процес управління – це мистецтво застосування науки в реальних ситуаціях.

В зарубіжній науці управління склалися наступні концепції, що зробили вагомий внесок в розвиток сучасної теорії і практики управління ЛР:

- концепція наукового управління;
- концепція адміністративного управління;
- концепція управління з позицій психології і людських відносин;
- концепція управління з позицій науки про поведінку;

Крім того, існують три наукових підходи до управління, що отримали розвиток у сучасних умовах:

- підхід до управління, як до процесу;
- системний підхід;
- ситуаційний підхід [3].

Сьогодні в розвитку економіки більшості країн найбільш значимими визнаються проблеми в галузі роботи з людськими ресурсами. До цього моменту на Заході по суті оформилась школа «управління людськими ресурсами». У працях її представників (П. Друкер, Дж. Дуглас, С. Клейн, Д. Хант та ін.) визнавались зміни, що відбувались в ЛР під впливом науково-технічної революції і зовнішніх по відношенню до судової діяльності умов [4]. Фундаментальний зміст сучасної концепції ЛР – визнання економічної доцільності капіталовкладень у залучення персоналу, підтримка його працездатності, навчання і підвищення кваліфікації, створення умов для більш повного виявлення можливостей і здібностей, закладених в особистості.

Найбільш яскраво вони проявились у практиці управління персоналом як «японська» і «американська» моделі. В Японії практика управління відрізняється орієнтацією на людину (людина – центр господарської діяльності – людиноцентризм), що виражається у підході до людини, як до особистості, у колективізмі (співробітництві), колективному прийнятті рішень при здійсненні довготермінового найму. До основних особливостей, що здійснює безпосередній вплив на мобілізацію ЛР з Японії відносять: довічний найм, оплату праці відповідно до вислуги років, компанійські профспілки, внутріфірмовий ринок робочої сили, виробнича освіта на місцях. Добір працівників орієнтований на задоволення загальних інтересів компанії, а не на виконання конкретної праці в конкретному місці. Ідеальним для японської компанії є добір постійної робочої сили з випускників навчальних закладів, які працювали на кампанію до досягнення певного віку. Основні вимоги до кандидатів – акуратність, доброзичливість, по-

рядність. Американське управління характеризується підходом до людини як до робочої сили, з упором на індивідуалізм. Американської організації притаманні швидка оцінка і просування персоналу по службі, спеціалізація діяльності, формальні, кількісні методи оцінки персоналу. Людина розглядається як один із засобів при досягненні цілей організації.

В системі управління американської організації кожна посада має чітке визначення функцій, прав, обов'язків і взаємодії в організації особи, що займає посаду. Виходячи з вищевикладених вимог, ведеться пошук людей, що відповідають посадовим вимогам. Основними важелями, що використовуються корпораціями США у роботі з людськими ресурсами, і в першу чергу з управлінським персоналом, являються:

- ретельний добір кандидатів на управлінські посади;
- систематична оцінка персоналу;
- безперервне навчання, професійна підготовка і тренінг;

Філософія відбору на сучасних японських фірмах з цього відношення відрізняється від філософії американської системи управління. В японських фірмах, в певному значенні, «організацію пристосовують до людини». При доборі робітників в меншій мірі, ніж в США, приділяють увагу на спеціальні знання, навички і практичний опит, що необхідні для подальшого входження на посаду, зосереджуючи більш уваги на особистісному потенціалі і якості освіти [5].

Це означає, що система побічного найму укорінюється в традиційному японському менталітеті, в рамках якого присвячення себе організації являє собою ціннісною установкою індивіда.

Сьогодні в розвитку економіки більшості держав найбільш значними признаються проблеми в галузі роботи з людськими ресурсами. В різних культурах існують значні відмінності в підходах до управління людськими ресурсами і в наборі конкретних управлінських методів.

При всій різноманітності існуючих в світі підходів до управління ЛР, радикальних відмінностей в рішенні цих проблем, є і тенденції, що носять загальних характер: формалізація процедур відбору ЛР, аналіз потреб в них, системна ув'язка господарських рішень і політики у галузі управління ЛР.

Література: 1. Журавлёв П.В., Кулапов М.Н., Сухарев С.А. Мировой опыт в управлении персоналом. Монография. – М.: Изд-во Деловая книга, 1998. 2. Управление персоналом в условиях социальной рыночной экономики/Под научной редакцией проф., док. Р. Мара, д-ра Г. Шмита, – М.: Изд-во МГУ, 1997. 3. Блейк Р., Моутон Д. Научные методы управления, – К., 1990. 4. Дятлов С.А. Основные теории человеческого капитала. – СПб, 1999. 5. Оучи У. Методы организации производства: японский и американский подходы. – М., 1984.

**СЕКЦІЯ 1. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС.
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ3**

Волошин В.В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ, ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ	3
Гаврилов І.О. ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ ПРОВОКАЦІЇ ХАБАРА.....	5
Гапон І.М. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО.....	9
Герасименко С.В. СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 227 КК УКРАЇНИ: «ВИПУСК АБО РЕАЛІЗАЦІЯ НЕДОБРЯКІСНОЇ ПРОДУКЦІЇ»	12
Захарченко О.В. ДЕЯКІ НАСЛІДКИ УХИЛЕННЯ ОБВИНУВАЧЕНОГО ВІД СЛІДСТВА.....	16
Захарченко С.О. НЕДОЛІКИ В ПІДГОТОВЦІ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ АВТОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛТАВСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ)	19
Качинська М.О. БЕЗВІСНА ВІДСУТНІСТЬ ГРОМАДЯН: ПРИЧИНИ ТА УМОВИ.....	21
Кучеренко М.С. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ВЧИНЕНІ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	24
Логачова Т.В. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ	26
Олішевський О.В. ПРОГНОЗУВАННЯ У СТРУКТУРІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ	28
Орлов Ю.В. ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА ЇХ ПРОЕКТІВ.....	31
Плюшкін А.Ю. ШАНТАЖ ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ	33
Пчеліна О.В. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ	36
Савчук Т.І. ЩОДО ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ	38

Соколан Т.С. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОПОСТЕРЕЖЕННЯ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	41
Сташак М.В. ВИКОРИСТАННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ПЕРВИННОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ	43
Торопов С.О. ТИПОВІ ЗАДАЧІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	45
Туровець Ю.М. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ	47
Федосова О.В. ПІДСТАВИ ТА УМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН	50
Шевченко Є.О. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЗАСУДЖЕНОГО.....	54
Щербаковський С.М. НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ	56
Янченко І.М. ОСВІДУВАННЯ, ЯК ЗАХІД КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	59
 СЕКЦІЯ 2. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО.	
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС.	
АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	62
Алтуніна О.М. ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	62
Бандурка І.О. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОВС	63
Бродовський В.В. ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ В ПРОФІЛАКТИЦІ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ	66
Глушенко Ю.М. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ	68
Іванцов В.О. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ст. 164-2 КУпАП	70

Кравченко О.О. ДО ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНИХ ВИТОКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	73
Красноборов О.В. РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ УКРАЇНИ В ПОБУДОВІ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ КОРПУСУ СУДДІВ УКРАЇНИ	75
Леонідова О.О. ПИТАННЯ ЩОДО ВИДІЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ	78
Мандрик С.О. ЧИ МОЖНА ВВАЖАТИ АДМІНІСТРАТИВНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ СКАСУВАННЯ НЕЗАКОННОГО АКТА УПРАВЛІННЯ?	79
Пономарьова Я.О. ПРОВАНДЖЕННЯ У СПРАВАХ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБМЕЖЕНЬ, ЯК СКЛАДОВІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ	81
Процких О.Ю., ПИТАННЯ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	82
Пузанова Т.А. ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ СТАНУ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНИННЯ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ	84
Савенко Н.В. ПРО ХАРАКТЕР ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТИЗАЦІЙНИХ ВІДНОСИН	86
Семенко Б.М. ОКРЕМІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА	87
Сікорський О.П. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ У СПРАВАХ ГРОМАДЯНСТВА, ІМІГРАЦІЇ ТА РЕЄСТРАЦІЇ ФІЗИЧНИХ ОСІБ МВС УКРАЇНИ	89
Сирота Д.І. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ КОРЕСПОНДУЮЧИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ГРОМАДЯНИНА І ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ	92
Соколов І.І. ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ВОГНЕПАЛЬНУ ЗБРОЮ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	94
Сосновик О.О. АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ	97
Шоптенко С.С. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДОГОВОРУ НА ОХОРОНУ МАЙНА, ЩО УКЛАДАЄТЬСЯ ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБОЮ ОХОРОНИ ПРИ МВС УКРАЇНИ, ЯК АДМІНІСТРАТИВНОГО	99

Щерба А.В. АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ І ПРОЦЕДУРИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	102
Ярмак О. М. ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРОТОКОЛУ ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	105

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО 107

Кожевникова В.О. ШЛЮБНИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦЯ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	107
Кузьменко Г.С. СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ ЗГІДНО З ЦИВІЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ	109
Луганська Т.О. МІНОРИТАРНИЙ АКЦІОНЕР: А ХТО Ж ВІН?.....	111
Матвійчук А.В. ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ПЕРЕПЛАНУВАННЯМ ПРИВАТНИХ ЖИТЛОВИХ ПРИМІЩЕНЬ	114
Мінченко А.О. ДО ПИТАННЯ ПРО КЛАСИФІКАЦІЮ ДОГОВОРІВ ПЕРЕВЕЗЕННЯ.....	116
Тіхонова М.А. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ МАЙНА НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	119
Товма І.С. ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ НА ЖИТЛО.....	123
Ясечко С.В. ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ.....	125

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА..... 128

Галкін Д.В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТРУКТУРИ ТА ШТАТІВ РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЧНОЇ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ У 20-х РОКАХ ХХ СТ.	128
Передерій О.С. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В КРАЇНАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї (ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ, НІМЕЧЧИНИ, ПОЛЬЩІ)	130
Стороженко С.М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРАВОПОРЯДКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	131

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО.....134

Бережна О.В.

РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ПЕДАГОГІЧНИМИ
ПРАЦІВНИКАМИ ЗА СКОЄННЯ АМОРАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ134

Гончарук В.В.

РОТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ136

Жорнокуй І.М.

ЮРИДИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У
ТРУДОВОМУ ПРАВІ139

Ксендзюк В.Ю.

ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЧЕРГОВИХ ЧАСТИН
МІСЬКРАЙЛІН ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ141

Протопопова Я.С.

ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕВОЇ НАЛЕЖНОСТІ МАТЕРІАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МОРАЛЬНУ ШКОДУ144

Салівон Г.І.

ФІЗИЧНА ОСОБА–РОБОТОДАВЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВИХ
ПРАВОВІДНОСИН146

Сидорчук О.І.

ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ – ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ВИД
ПРИРОДОРЕСУРСНОГО КАДАСТРУ148

Уралова Ю.П.

ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ150

Яблоновська Г.Г.

ПРАЦІВНИКИ ІЗ СІМЕЙНИМИ ОБОВ'ЯЗКАМИ – ОСОБИ,
ЯКІ ВИМАГАЮТЬ ОСОБЛИВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ТА
ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ153

СЕКЦІЯ 6. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО.....156

Богашов О.А.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
ЗАХИСТУ ВИБОРЧИХ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН У
ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ З ОРГАНАМИ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ156

Варуц Л.Д.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ
ПІДРОЗДІЛАМИ (З ДОСВІДУ КАНАДИ)158

Марчук М.І.

ПРОБЛЕМИ ЄВРООРІЄНТОВАНОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ160

Махник Є.М.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ
ІНТЕРПОЛУ В УКРАЇНІ162

Мещерякова О.В. ПРИНЦИПИ ОПЕРАЦІЙ ООН З ПІДТРИМАННЯ МИРУ	165
Стрекалов А.Є. ПРИНЦИПИ ОБМЕЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	167
Янковський С. А. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	169
СЕКЦІЯ 7. СОЦІОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІКА172	
Горбачова О.В. КСЕНОФОБІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	172
Лаврик Ю.В. РОЛЬ АКМЕОЛОГІЇ ТА ФЕНОМЕНУ „АКМЕ» У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛЮДИНИ	174
Мартиненко О.В. МОРАЛЬНІ ТА РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ КУРСАНТІВ ХНУВС (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ).....	177
Салівон К.І. АЛКОГОЛЬНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПРОЯВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ	180
Шелкошвесь І.В. ОСОБЛИВОСТІ НАЙМУ ПЕРСОНАЛУ В КОНЦЕПЦІЯХ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ.....	183

Наукове видання

**Актуальні проблеми
сучасної науки
і правоохоронної діяльності**

*Матеріали
науково-практичної конференції курсантів і слухачів
Харків, 24 травня, 2008 р.
Випуск 15*

Відповідальний за випуск: М.О. Самойлов

Комп'ютерна верстка Ю. І. Гекової

Підп. до друку 19.05.08. Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк трафаретний. Умов. друк. арк. 11,2. Обл.–вид. арк. 14. Наклад 90 прим. Замовл. №36

Харківський національний університет внутрішніх справ.
Україна, 61080, Харків, пр. 50-річчя СРСР, 27

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої про-
дукції № 3087, серія ДК від 22.01.2008 р.